

**Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»**

Криворізький державний педагогічний університет

«ЦІННІСНА СКЛАДОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ»

МАТЕРІАЛИ

**Всеукраїнської науково-практичної
конференції з міжнародною участю
23 квітня 2020 р.**

**Дніпро
2020**

Редакційна колегія:

СИЧЕНКО Віктор Володимирович, доктор наук з державного управління, професор, ректор комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»;

КОВШАР Олена Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Криворізького державного педагогічного університету;

ШИНКАРЕНКО В'ячеслав В'ячеславович, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»;

МАЙДАНЕНКО Світлана Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради».

С 69 Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 23 квітня 2020 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНО» ДОР» / Наук. ред. В. В. Сиченко, О. В. Ковшар, В. В. Шинкаренко, С. В. Майданенко. – Дніпро. – 278 с.

У збірник вміщено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення». Представлено результати наукових досліджень працівників закладів вищої освіти України.

Рекомендовано для науково-педагогічних та педагогічних працівників вищої і післядипломної освіти, керівників закладів середньої та дошкільної освіти, працівників методичних служб, вихователів, вчителів, докторантів, аспірантів, студентів.

© КЗВО «ДАНО» ДОР»

ЗМІСТ

САГУЙЧЕНКО В. В. ТЕОРІЯ ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ТА СТАНОВЛЕННЯ НУШ.....	10
АНДРУСЕНКО І. В. СУЧАСНІ ПІДХОДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ».....	12
МАРТИНЕНКО В. О. ЧИТАННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.....	14
СТРУКОВА Т. А., БРАТАНІЧ Б. В. КУЛЬТУРНО-ЦІННІСНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ У КОНТЕКСТІ ФЕЛІКСОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ.....	19
ПЕТРУК О. М. НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	22
СИЧЕНКО В.В., ШИНКАРЕНКО В. В. СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ ЯК ОБ’ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ.....	25
ШИНКАРЕНКО І. О. РОЛЬ МУЗИКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	28
ЛАВРОВА Л. В., КУЦІЙ А. М., РІЗДВАНЕЦЬКА Л. О. ФОРМУВАННЯ У ДИТИНИ ЦІННОСТІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.....	31
СУЯТИНОВА К. Є. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ОБ’ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ.....	35
ФЕСЕНКО О. С. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ І ЦІННОСТЕЙ ДИТИНИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ.....	39
РОМАНЕНКО В. Я. СКЛАДОВІ КОМПОНЕНТИ СОЦІУМУ ЯК ЧИННИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	41
ПЕТРОВСЬКА О. М. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ ЯК ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	43

СЛЕПАНЬОВА Г.А.
ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ.....46

ТАРАБАСОВА Л.Г.,
ПРОБЛЕМА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДИТИНИ У СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ВИХОВАННЯ.....50

БОГДАНОВА В. Я., ШАШКО Ю. В.
СОЦІАЛІЗАЦІЯ СОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГОР.....53

ТИМОНІК Н. Д.
РОЛЬ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРИ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ.....56

ФЕДІНА О. В.
РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ ОЦІНКИ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ МИСТЕЦТВА ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ 59

ШПАК Л. М.
СОЦІАЛЬНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ.....63

ШИЛЄНКОВА Л. В.
НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБОХ ПІВКУЛЬ ГОЛОВНОГО МОЗКУ ТА ФОРМУВАННЯ СИЛЬНИХ НЕЙРОННИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ НИМИ.....67

РІПНА О.
ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....71

ДАЦЕНКО З. О.
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ШКОЛІ ДО ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА.....73

ДЕНИСЕНКО Т. А., ГАЛАК Н. Ю.
ВИКОРИСТАННЯ ІГОР-СТРАТЕГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....79

ВОЛОШИНА Н. А.
ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ НУШ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....82

ЧОРЧА С.С.
РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ 85

КОРОЛЬ С. І. ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ, ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ СТАНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	88
БАДІЩА М.В., МАТЮК К. Ю. РОЛЬ МИСТЕЦТВА В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ.....	91
БІЛА І. ІНТЕРАКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	95
ВАСИЛЬЄВА О. А., ФЕДОРОВА О. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	98
КОРОЛЬЧУК Н. СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ НУШ.....	102
МИРОНЕНКОВА О. А. ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК КОРИГУЮЧИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	105
ЯРЕМЧУК Н. В. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРОЕКТОМ « ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ» НУШ.....	110
ОНОПРІЄНКО О. ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	114
БІБІК Н. М. СТРУКТУРА І ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	116
СТРЕБНА О. ОСВІТНІЙ ПРОСТІР НУШ: РОЗВИТОК І СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.....	120
ВАКУЛИК І. Д. СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНИХ ВПЛИВІВ СПРЯМОВАНИХ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ УЧНЯ.....	124
ЛЕДЯН Л. В. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	127

БАННИЙ П. В. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ.....	131
БАЙРАК І.С. ПОЛІТИКА ЗМІЦНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СИСТЕМІ ОСВІТИ.	134
ПРОТАСЮК Н.В. РОЛЬ МИСТЕЦТВА В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ.....	139
ОЛЕФІР Н.В. ІНКЛЮЗІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДИ ОСВІТИ.....	143
ВАТКОВСЬКА М. Г. ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	147
КОБЗЄВА І.М., БЕЛЄНІННІК О.Є., ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	150
БЕЗЕНА І.М., ВАЩЕНКО М.І., ЗАРЖИЦЬКА Є.І. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ЧИТАННЯ.....	155
МІТРУШКІНА Н. О. РОЛЬ МИСТЕЦТВА В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ, А САМЕ ЧЕРЕЗ ТЕАТРАЛІЗОВАНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	160
ВИСОЦЬКА О. Є. ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА В ІНТЕРЕСАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ НУШ.....	162
ЛУКІНА Н. В. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ.....	166
ВЕЛИКОДНА Є. М. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	171
ШАБАЄВА Л. М. ІГРИ-ВПРАВИ ТА ІГРИ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ВІКУ: ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ.....	174

МАЙДАНЕНКО С. В. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	180
БОНДАРЕНКОВ. Б. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ: ЕТНІЧНИЙ АСПЕКТ.....	183
МИГУЛЯ В. В. ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У КОНЕКСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	188
БАЗИЛЕВСЬКА О.О., ЧИГРИНА В. А. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	190
МОЙСЕЄНКО І.М., ІНТЕРВ'Ю ЯК МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З РАС.....	195
СЕРГІЄНКО А. А. РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ.....	197
СТРУКОВА Т. А. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЙОГО УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ.....	202
РІЗДВАНЕЦЬКА Л. О. ІНТЕРНЕТ-ПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІАЛІЗАЦІЇ.....	207
ЛАВРОВА Л. В. МЕДІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА РИЗИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ.....	213
КУЦІЙ А. М. МАС-МЕДІА ТА ГУМАНІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ.....	218
ПЕНДИК Л. М. ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТВОРЧО ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ.....	222
БРАТАНІЧ Б. В. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	226
МИГУЛЯ В. В. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ.....	231

КРИЖАНОВСЬКА Т.В.	
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	234
КУШНІКОВА С.	
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: ВИКЛИКИ, УМОВИ, СУЧАСНИЙ ПІДХІД.....	240
ВИНОГРАДОВА О.М., ПИСАРЄВА Л.В., ШАХОВА К.К.	
ПОЧАТОК НАВЧАННЯ У ШКОЛІ : СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ В НОВИХ УМОВАХ.....	246
ЛЮБЧЕНКО І. І.	
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	256
ЛЮБЧЕНКО І. І., КРИВОНОС А. С, КОСТЕНКО В. О.	
МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ.....	262
ЛЮБЧЕНКО І. І., БАЛАНДЮК В. М.	
МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ І АКТИВАЦІЇ	267
ЛЮБЧЕНКО І. І., ВОВКОТРУБ Н. В.	
РОЛЬ МИСТЕЦТВА В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	271
ЗАСІМОВА Т. М.	
ЖАНР ІСТОРИЧНОЇ ПІСНІ, ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ,ДУХОВНОСТІ, НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ.....	274

Сагуйченко Валентина Володимирівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м.Дніпро, Україна)

ТЕОРІЯ ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ТА СТАНОВЛЕННЯ НУШ

Працюючи у контекстах НУШ, доцільне акцентувати, що розуміння теорії становлення та розвитку освітніх інституцій дає можливість для подальшого свідомого застосування практичних дій у процесі здійснення освітніх реформ в Україні, визначення їх пріоритетних завдань, розумінні викликів сучасності та зменшення ризиків у процесі трансформації освітніх інституцій у сучасних соціокультурних контекстах, у розробці інноваційно-орієнтованої освітньої політики. Суттєвим є те, що організаційними і культурними формами освітніх інституцій виступають освітні установи різного рівня, які є відносно автономними і, водночас, системно пов'язаними між собою. Розгляд освітніх інституцій не в статичі, а в динаміці дозволяє виділити зовнішню і внутрішню логіку їх трансформацій. Внутрішня логіка змін інституцій освіти і виховання формується через процедури саморефлексії, які можна деталізувати, спираючись на методологічну програму теорії соціальних систем, застосовану в описах освітніх інституцій [2].

Культурологічний поворот у розгляді тенденцій і досвіду самоорганізації сприяв актуалізації феноменологічної методології, яка застосовується при розгляді тенденцій конструювання і змін педагогічної реальності, педагогічної культури у її фаховому і корпоративному аспектах, шкільних культур і шкільних міфів. Синергетичне злиття різних напрямів виховання є засобом посилення виховного впливу на особистість, не порушуючи її свободи та автономії. Воно принципово відрізняється від комплексного підходу до виховання, де ідеологічні настанови забезпечували інтеграцію різних освітніх і виховних практик. Регулятивний конструкт ідеальної комунікативної спільноти, орієнтує агентів та адресатів освітніх і виховних дій на досягнення

консенсусу у розумінні перспектив розбудови освітніх інституцій. Але ця теорія потребує доповнення методологічними напрацюваннями Н. Лумана, в теорії самореферентних соціальних систем якого освітні інституції, передусім система виховання, розглядаються як самореферентна комунікація, в ході якої виявляються внутрішні парадокси освітніх і виховних практик, які хибно інтерпретуються у системних самоописах як організаційні та інституційні і такі, що потребують реформаторських зусиль ззовні, хоча можуть усунути таку парадоксальність через селекцію смислів власного автопоезису. Артикуляція системних порушень припускає контингентні реакції на них і конфлікт інтерпретацій повідомлень про стан і перспективи розвитку освітніх інституцій, які потребують часткових змін, а не радикального реформування. Зведення комунікації щодо освітніх інституцій і педагогічних відносин до індивідуальних освітніх та виховних практик в екзистенціально-антропологічній парадигмі до ущільненої комунікативної інтеракції відбувається у вигляді екзистенціальної зустрічі між Учнем і Вчителем. Методологічний потенціал міждисциплінарного підходу відповідає настановам неоінституалізму, які поглиблюють розуміння механізмів самооновлення освітніх інституцій. Суб'єктний аспект освітніх інституцій (діти, вчителі, батьки, їхні інтеракції в межах побутової і національної культури) вимагають залучення психолого-педагогічної аргументації. Філософсько-освітні узагальнення на основі міждисциплінарних синтезів дозволяють поглибити холістичні концептуалізації освітніх інституцій і уточнити їх окремі моменти та перейти до практичного реформування освіти [1].

Список використаних джерел

1. Сагуйченко В.В. Теоретико-методологічне обґрунтування реформування освітніх інституцій. Суми: ПФ "Видавництво "Університетська книга"", 2019. 73 с.
2. Сагуйченко В.В. Школа у сучасній культурі. Монографія. Саарбрюккен: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2017. 112 с.

Андрусенко Ірина Володимирівна,
науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

На реалізацію Державного стандарту екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміння важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства; Національної доктрини розвитку освіти у ХХІ столітті, Концепції екологічної освіти України передбачено формування екологічно доцільної поведінки та екологічної грамотності учнів початкових класів. Одним із шляхів реалізації цих завдань стало впровадження у систему початкової освіти інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що є базовим складником типових освітніх програм розробленої під керівництвом О.Я. Савченко [1,2].

Інтегрований курс «Я досліджую світ» має на меті формування в учнів екологічної грамотності учнів початкових класів, активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього. Він передбачає досягнення змін у звичках, поведінці та стилі повсякденного життя учнів, спрямованих на раціональне ставлення до використання ресурсів планети їх свідоме заощадження. Основна ідея інтегрованого курсу «Я досліджую світ», полягає у реалізації у навчально-виховного процесу принципів екологічної освіти: спрямованість навчання на зміну щоденної поведінки дітей; забезпечення взаємозв'язку між особистісними цінностями і поведінкою особистості; активності суб'єкта і мотивації до діяльності у напрямі сталого розвитку; поєднання навчально-виховного процесу із повсякденним життям учнів.

Зміст і методика інтегрованого курсу «Я досліджую світ» розроблено відповідно до вимог нової концепції Нової української школи, яка передбачає внутрішню та зовнішню інтеграцію природничої, соціальної, громадянської освітніх галузей.

В рамках міжнародного проекту «Освіта для сталого розвитку в дії» української організації «Вчителі за демократію та партнерство» і шведської організації „Глобальний план дій” у партнерстві з Інститутом педагогіки НАПН України поставила важливе завдання – розробити варіативний курс для учнів початкової школи спрямований на формування екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього. Вперше до змісту традиційної освіти з природознавства було запроваджено діяльнісний аспект з формування екологічних умінь молодших школярів [4].

Необхідно зазначити, що поняття „сталий розвиток” не збігається з економічно стабільним розвитком, і не є тотожним екологічно безпечному розвитку (екорозвитку). Мова не йде тільки про забезпечення прогресу економіки та ресурси для неї, або тільки про збереження природи. Поняття стійкого розвитку виражає досить просту ідею: необхідно досягнути гармонії між людьми і між суспільством і природою. Тобто ми говоримо про те, що в майбутньому має сформуватися соціоприродна система, здатна розв’язувати сукупність протиріч, що проявляються в наш час. Серед них: протиріччя між природою і суспільством, між екологією і економікою, між розвинутими країнами і тими, що розвиваються, між теперішніми і майбутніми поколіннями, між багатими і бідними, між уже сформованими потребами людей і розумними потребами тощо [3].

Сучасні підходи до формування екологічної компетентності визначають важливу роль активної пізнавальної діяльності учнів. Вони передбачають необхідність оволодіння учнями системою науково-пізнавальних знань, поглядів, формування переконань, що забезпечують становлення особистісних стосунків із навколишнім середовищем і готовність діяти в цьому напрямі.

Один із перспективних аспектів реалізації Державного стандарту початкової освіти – формування екологічної компетентності, озброєння учнів уміннями ощадливого використання природних ресурсів, виховання високої екологічної поведінки у трудовій діяльності та в побуті. Екологічна компетентність проявляється у всіх сферах навчальної і побутової діяльності, які забезпечують збереження і поліпшення природного середовища, у потребі особистої участі дитини в охороні природи.

Таким чином, рівень сформованості екологічної компетентності учнів початкових класів визначається якістю їхньої екологічної освіти.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про Концепцію сталого розвитку України (№ 3234 від 25.04.2001). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?skl=4&pf3516=3234
2. Проект постанови про Концепцію переходу України до сталого розвитку (№ 5749 від 02.07.2004). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5749&skl=5
3. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1 – 9 класів у позашкільних навчальних закладах: монографія / Г. П. Пустовіт. – К. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
4. Школа друзів планети: Уроки для сталого розвитку: метод. посібник для вчителів 1 – 2 класів загальноосвітніх навчальних закладів / О. І. Пометун, А. Д. Цимбалару, О. В. Онопрієнко, І. В. Андрусенко. – Д.: «Ліра», 2014. – 140 с.

Мартиненко Валентина Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

ЧИТАННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Істотні зміни, які відбуваються у різних сучасних сферах життєдіяльності соціуму, зумовили широкий інтерес дослідників до вивчення механізмів соціалізації особистості. У спеціальних дослідженнях соціалізація розглядається як процес входження особистості в соціум, оволодіння системою цінностей суспільства, навичками взаємодії з іншими людьми, дотримання

установлених норм і правил (І. Бех, Л. Виготський, Н. Лавриченко, О. Пошетун, Л. Хоружа та ін.).

Як зазначає Н. М. Бібік, «соціалізація постає двобічним процесом, завдяки якому індивід, з одного боку, засвоює соціальний досвід, інтегруючись у соціальне середовище, систему наявних у ньому зв'язків, з іншого – активно відтворює ці зв'язки, реалізуючи себе як особистість. Водночас соціалізована особистість не просто пристосовується до обставин навколишнього середовища, а вчиться пізнавати світ, взаємодіяти з ним, набувати позиції суб'єкта соціального життя під час своєї активності і саморозвитку» [1, 51].

Дослідники наголошують на низці принципово нових соціальних практик і технологій соціальної взаємодії в інформаційному суспільстві. Серед них – нові форми, стилі і смисли соціального буття, ціннісні пріоритети, особливості міжособистісних зв'язків; новий стиль суспільної поведінки, який визначається як «інформаційно-комунікаційний», поява нових соціальних зв'язків – мережеві співтовариства і т. ін. [2,166].

Глобалізаційні процеси у сучасному суспільстві не могли не вплинути на трансформацію різних аспектів читацької діяльності як дорослих, так і дітей: статус читання, характер, способи роботи з текстом, візуальним матеріалом, читацькі інтереси, мотиви і стимули читання.

Серед трансформаційних процесів у сфері читацької діяльності привертає до себе увагу зміна моделі читання, яку експерти пов'язують із значною питомою вагою читання з екрану, появою «текстів нової природи», медіатекстів. Поряд із звичними, зручними для читання текстами на паперових носіях, сьогодні свою «нішу» впевнено займають електронні тексти, розміщені на екранах мобільних пристроїв, в Інтернеті. Як бачимо, у ХХІ столітті, в умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій, появою різних медіаресурсів, читання, яке протягом тривалого часу розглядалося як спосіб проведення цікавого дозвілля, вважалося досить престижним заняттям, - вступило у жорстку конкуренцію з активною взаємодією дітей з електронною продукцією. На думку більшості фахівців, які досліджують процеси читацької

діяльності у цих напрямках (Т. Галактіонова, Н. Гусак, О. Григоренко, О. Колосова, О. Романичева, О. Савченко, Н. Сметаннікова та ін.), у подальшому зазначені вище практики читання (на паперових та електронних носіях) будуть розвиватися паралельно.

Така ситуація спонукає до переосмислення функціональної ролі і завдань дитячого читання в інформаційному суспільстві, пошуку нових навчальних технологій смислового читання, критичного осмислення, інтерпретації текстової інформації, розвиток позитивної мотивації до читання, посилення уваги до розвитку ціннісних орієнтирів читацької діяльності.

Тобто, психолого-педагогічна, психофізіологічна науки, система соціальних інституцій (школа, сім'я дитячі бібліотеки), які покликані формувати якості особистості дитини відповідно до соціально значущих цінностей, мають оперативно реагувати на зміни і виклики, які постають перед ними в умовах сучасної ситуації розвитку інформаційного суспільства.

Потребують теоретичного обґрунтування та методичного супроводу питання екранного читання, яке має свої особливості. Під час екранного читання по-іншому діють механізми дитячого сприймання та уваги. Сьогодні немає відповіді на питання, який обсяг інформації може утримуватися у довготривалій пам'яті дитини, яка – перейде у знання; як взаємодія з екранними технологіями впливає на розвиток різних аспектів соціалізації дітей, емоційно-чуттєвої сфери дитини і різних характеристик навички читання (адже негативні впливи на формування, наприклад, технічної і смислової сторін навички, є сьогодні досить помітними).

На фоні зниження інтересу дітей до читання, зменшення обсягу підручників (видання в одній частині), має посилитися увага до ретельнішого добору змісту дитячих творів для уроків роботи з дитячою книжкою та сімейного читання з погляду трансляції соціального досвіду, розроблення цікавих форм взаємодії з ними у контексті розвитку позитивних мотивів до читацької діяльності. Незважаючи на тиск різних засобів електронної продукції

і активної взаємодії з ними дітей, літературні твори залишаються незмінним чинником соціалізації особистості дитини.

Для становлення компетентного читача вирішальне значення має середовище, у якому близьке оточення дитини ставиться до читання як до цінності. Акцентуючи увагу на незаперечній ролі дитячих дошкільних закладів, шкіл, дитячих бібліотек як соціальних інституцій активного прилучення учнів до дитячої книжки, все ж першим і не менш важливим керівником дитячого читання є сім'я, а сімейне читання залишається одним з провідних напрямів соціалізації дитини.

Проведені фахівцями дослідження, присвячені проблемам читання у колі сім'ї, підтверджують: чим раніше у дітей з'являється читацький інтерес, тим кваліфікованішою зростає дитина як читач, а потім формується як успішна людина з високим інтелектуальним потенціалом.

Молодшим школярам притаманні відповідні мотиви і мета читання, особливості сприймання текстів різних видів. У цей період розвитку особистості дитини читання відіграє надважливу роль, оскільки читацький інтерес у багатьох дітей поки що є значним.

У контексті соціалізації особистості дитини засобами дитячого читання, тексти творів насамперед повинні бути ціннісно-зорієнтовані: містити оцінні висловлювання (не моралізаторство) автора, героїв про ті чи інші явища, події, відображати культурні стереотипи, що існують у суспільстві (наприклад, що є злом, а що – добром; у яких ситуаціях людину можна вважати сміливою, а в яких – боягузливо і т.н.); сприяти більш свідомому, активному, цілеспрямованому освоєнню культурних цінностей і осмисленню соціальних норм.

На основі відображення реальних подій зміст текстів виконує у т.ч. важливі моделювальні функції, створюючи зразки – моделі навколишньої дійсності. Освоюючи способи взаємостосунків персонажів у дитячих творах, школярі мають змогу уявно поставити себе на місце іншої людини, зрозуміти її почуття, думки. Отже, високохудожні літературні твори містять значний

потенціал для ознайомлення читача з розмаїттям моделей поведінки літературних персонажів у різних ситуаціях. Досвід показує: чим більше дитина знайома з можливими моделями поведінки, тим краще вона адаптується до умов навколишнього соціального середовища.

Комунікативна, кумулятивна функції дитячої літератури допомагають зрозуміти читачам взаємозв'язки з багатьма сферами життєдіяльності суспільства; ознайомитись з культурними цінностями людей різних епох; вони акумулюють, зберігають неоціненний людський досвід і важливі знання, створені людством, передають їх наступним поколінням.

Будь-який текст (на паперових, електронних носіях, аудіотекст) є багатофункціональним, водночас різноманітні жанрово-тематичні комплекси мають свою спрямованість, у зв'язку з чим ті чи інші функції виходять на перший план. Соціально-психологічні функції читання, безпосередньо пов'язані з потребами, інтересами, цільовими установками дітей, визначають коло їхніх читацьких інтересів, переваги, захоплення, впливають на процес формування особистості загалом.

Наприклад, сьогодні ми у значної частини молодших школярів спостерігаємо прагнення до самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, розширення свого світогляду, амбітні установки стати у майбутньому знаменитими, успішними людьми. У читацькій діяльності таких учнів вирізняє інтерес до пізнавальної літератури з різних галузей знань (дитячі енциклопедії, довідники, словники, серії книжок на кшталт «Круті знання для пізнання» та ін.), до читання книжок серій «Життя видатних дітей», «Маленьким про великих», «Видатні особистості: біографічні нариси для дітей». Отже, тут інтерес до читання зумовлений соціально значущими мотивами, пов'язаними з визначенням такими дітьми свого місця у майбутньому житті, ставленням до знань як важливої цінності, прагненням до інтелектуального та фізичного самовдосконалення. Такі устремління учнів потрібно всіляко підтримувати.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Структура і зміст соціальної компетентності// Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. К. Педагогічна думка, 2014. С. 50 – 64.
2. Кузнєцова Т. Я. Чтение как инструмент социализации личности в цифровую эпоху//Вестник МГУКИ, 2018. № 6 (86). С. 164-170.

Струкова Тетяна Анатоліївна,
методист науково-дослідної лабораторії якості освіти;
Братаніч Борис Володимирович,
професор кафедри психології
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР»
(м.Дніпро, Україна)

КУЛЬТУРНО-ЦІННІСНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІСІ У КОНТЕКСТІ ФЕЛІКСОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

У визначенні культурної соціалізації необхідно виходити з поняття «соціалізація», що трактується як процес засвоєння і освоєння індивідом протягом усього його життя соціальних норм, культурних цінностей і зразків поведінки, результатом чого є успішна діяльність індивіда в даному суспільстві. У такій інтерпретації соціалізація відображає поведінковий аспект, вибудовуючи співвідношення зразка-індивіда і реального індивіда на основі інтеріоризації сформованих в суспільстві норм і культурних цінностей.

Виховуючи дитину, дорослі (педагоги, батьки) втягують її в активну взаємодію з оточуючими зразками культури. Все це розглядається крізь призму культурної соціалізації, що розуміється як освоєння індивідом культурних цінностей, реалій і ідеалів культури, мови як засобу комунікації та транслятора культури. Результатом культурної соціалізації є вироблення культурних потреб і інтересів, установок, життєвих орієнтацій, етнокультурної самоідентифікації, художніх уподобань - в цілому всього того, що дозволяє індивіду функціонувати в просторі культури даного суспільства. З різних типів соціалізації культурно-ціннісна соціалізація є інтегруючою, оскільки визначає основний напрям загальної соціалізації.

Розвиток дитини-дошкільника, який входить в найрізноманітніші зв'язки і відносини зі світом людей, природою, розглядається як процес засвоєння соціального досвіду в активній діяльності та взаємодії з іншими дітьми. Тому практика роботи з дитиною-дошкільником повинна враховувати процесуальність, динамічність соціалізації, що приводить до природного входження її в соціум.

Соціалізація, що розуміється як процес, який відображає активну взаємодію людини і навколишнього середовища, спрямована на засвоєння нею моральних, культурних цінностей, вироблених суспільством, групою людей. Ці цінності є головним фактором розвитку особистості, що є суб'єктом культурного процесу. У цьому процесі культурна соціалізація дитини визначається насамперед спілкуванням та комунікацією у різноманітних відносинах гри, словесному спілкуванні, спільній праці тощо. Все це знаходить вираження у здатності безконфліктно спілкуватися і дружити, співчувати і допомагати один одному, радіти, коли добре не тільки самому собі, але всім оточуючим. Зрозуміло, що сама по собі така здатність не приходить, її треба плекати, і в цій справі нічим незамінну роль відіграють художньо-образні і емоційні враження. Такі враження характеризуються радістю відкриття нового і створюють міцну основу для формування стійко позитивного погляду на світ, зрештою – і конструктивної картини світу. Покладені в основу виховного процесу мета (щастя дитини) і засіб її досягнення (радість буття) відповідають за визначенням феліксологічному підходу у вихованні, головною ідеєю якого є створення атмосфери задоволення і радості від цікавої для дитини і її оточуючих діяльності.

Дитяча радість є незамінним засобом виховання у дитині почуття спільності зі світом людей, потреби в активному пізнанні світу. Виходячи з піраміди потреб А.Маслоу стосовно до дітей дошкільного віку найбільш актуальними є базові потреби - фізіологічні, безпека, любов, приналежність до чогось (в першу чергу, до сім'ї). Виходячи із значущості цих потреб, ми вважаємо, що прагнення дитини до того, щоб її приймали, любили, щоб нею захоплювалися потрібно розцінювали так само, як законні вимоги і скарги на

голод, спрагу, холод або біль. Тільки у цьому випадку виховання дитини-дошкільника буде здійснюватися на основі задоволення актуальних для цього віку суб'єктних потреб.

Щастя полягає у розвитку здібностей, причому не тільки видатних, але і повсякденних, «загальнолюдських» у сенсі застосування та використання, таких як пам'ять, мислення, увага, вміння концентруватися і ін. Успіхи особистості - це і є щасливі миті в її житті. Велика таємниця виховання полягає в тому, щоб надати природі дитини спокійно і повільно допомагати самій собі. З цього виходить ведучий принцип вільного виховання - віра педагога в творчі здібності дитини, виховання повинно будуватися, «виходячи з дитини», причому не лише із її здатностей та прагнень, але й переживань, емоцій, радості буття.

У цьому сенсі особливо важливою частиною психолого-педагогічного розвиваючого дозвілля є організація співпраці вихователя та батьків. В основі такого співробітництва лежить відкритість і прихильність до дитини, віра в її природні сили, створення ситуацій успіху в пізнанні нових явищ, радісного відкриття самого себе. Відомо, що творча діяльність дитини є діяльністю, спрямованою на перетворення навколишнього світу, вона робить його цікавішим і багатшим на новому якісному рівні, і як наслідок, перетворює саму дитину, збагачуючи її новими враженнями, вміннями, творчим досвідом спілкування з однолітками, з дорослими.

У цілому культурна соціалізація дитини-дошкільника як процес освоєння нею цінностей людства, в першу чергу, відображається у привласненні своїх рідних сімейних (національних) цінностей, що найбільше відповідає принципам наступності та природовідповідності виховання. У цьому процесі старшим (батькам, педагогам) важливо вміти відчувати і побачити у кожній дитині особистість і розвивати її відповідно до можливостей, даними природою, створювати для неї миті радісних відкриттів у навколишньому світі. Феліксологічний підхід у вихованні дітей дошкільного віку методами створення радісного контексту заняття, у формах вільного спілкування та

вільної діяльності відображає загальносвітові тенденції гуманізації освіти і може розглядатися в якості концептуально-змістовної основи процесу соціалізації в умовах домінування екзистенційних цінностей над «моральними абсолютами», що характерно для суспільства ХХІ століття.

Петрук Оксана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У Законі України «Про освіту» наголошується на потребі забезпечити взаємодію «закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища».

Людина як істота біосоціальна має потребу у входженні, інтеграції в соціальне середовище. Цей процес одержав назву соціалізації. Більшість дослідників констатують, що сутність соціалізації полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду. Тобто соціалізація – це процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду (знань, цінностей, соціальної компетентності), що дає йому змогу інтегруватися в суспільство і поводитися там адаптивно.

Основою соціалізації є освоєння індивідом мови, сприйняття норм, цінностей, традицій, звичаїв, зразків діяльності соціальної спільноти, яка його оточує.

У сучасному світі практично не існує етнічно однорідних держав. Населення більшості країн складається з представників різних етносів, кожен з яких має свою мову. Не виключення у цьому сенсі й Україна. Наша держава належить до багатонаціональних. Її населення досить різноманітне за етнічним

складом. Поряд з українцями на території країни живуть представники понад 110 національностей.

Важливу роль в адаптації учнів – представників національних меншин в українському соціумі відіграє державна мова.

Сьогодні питання функціонування і розвитку української та мов національних меншин розглядається у плані забезпечення пріоритету української мови як державної, а також створення умов для збереження і розвитку інших мов, що представлені в Україні.

Взаємодія дітей з зовнішнім світом відбувається через діяльність, оволодіння способами та засобами дій, які відбиті у сукупному людському досвіді і культурі. Найбільш продуктивною діяльністю, яка дозволяє особистості інтегруватися у соціум є спілкування. Саме воно дає можливість обмінюватися інформацією, думками, емоціями, супроводжувати будь-яку іншу діяльність. Таким чином, комунікація є тим провідним засобом включення дитини в суспільні відносини, а отже, чинником реалізації її соціальної адаптації.

З огляду на зазначене можемо констатувати, що учні, які належать до національних меншин, розпочинаючи навчання у школі, відчують неабиякі труднощі, пов'язані з адаптацією в україномовному соціумі. Обумовлені вони тим, що більшість з дітей у дошкільному віці не вивчає українську мову або недостатньо добре володіє нею.

Допоки діти перебувають у рідномовному середовищі (спілкування вдома) й у тому випадку, коли навчання, зокрема у початковій школі, відбувається мовою відповідної національної меншини, недостатньо добре володіння українською мовою не відчувається і не створює їм значних проблем. Але на наступних етапах навчання (згідно з новим Законом України «Про освіту») частка предметів, що викладатимуться українською мовою, буде зростати. До того ж, з віком соціальні потреби й запити дитини зростають, оточення розширюється. І в подальшому мовний бар'єр стає причиною повільної адаптації молодшої людини до нового середовища, заважає встановити

стосунки з однолітками, здобути вищу освіти, реалізувати себе в професії, адаптуватися до соціокультурних умов, оскільки будь-яка діяльність неможлива без комунікативної взаємодії між учасниками.

У такій ситуації ми вважаємо, що важливо змінити ставлення до вивчення української мови як державної. Що у першу чергу має ретранслювати вчитель української мови учням – представникам національних меншин та їхнім батькам? Важливо, щоб опанування української мови здобувачами освіти зводилося не до сприйняття її як окремого навчального предмета, а до усвідомлення ролі державної мови як засобу міжнаціонального спілкування, інструмента, який забезпечить умови для комфортного входження їх у полікультурне суспільство, а також дасть можливість накопичити дітям мовний й культурний досвід, що допоможе їм успішно адаптуватися до іншої культури й соціального оточення.

Таким чином, українська мова є одним із вагомих чинників соціалізації учнів – представників національних меншин. Вона має значні резерви для успішного здійснення процесу соціальної адаптації.

Крім зміни ставлення до опанування української мови має змінитися й підхід до її навчання. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти та документах, які визначають загальну спрямованість шкільних мовних курсів у школах України – державному освітньому стандарті, типових навчальних програмах, критеріях оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, декларовано компетентнісний підхід до навчання мови.

У початковій школі необхідно сформувати елементарний рівень комунікативної компетентності учнів – представників національних меншин, окреслений нормативними документами. Після опанування початкового курсу української мови (як другої, неспорідненої) у них мають бути сформовані уміння і навички, що забезпечать готовність спілкуватися українською мовою в обмеженому колі, розповісти про себе, родину, друзів, клас, свої уподобання, запитати, відповісти на запитання, тобто дадуть змогу дітям проявити соціальну активність у межах їхніх потреб та інтересів.

Сиченко Віктор Володимирович
доктор наук з державного управління,
професор, ректор
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР»
(м. Дніпро, Україна)

Шинкаренко В'ячеслав В'ячеславович
кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР»
(м. Дніпро, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Соціальний розвиток особистості здійснюється як процес, спрямований на одночасний розвиток особистісних якостей і освоєння соціальних ролей в різних сферах життєдіяльності. Тому соціалізація особистості є частиною цілісного процесу її становлення як соціального суб'єкта. Суспільство, піклуючись про самозбереження і прагнучи забезпечити безконфліктність життєдіяльності, намагається наділити молоде покоління навичками групового виживання, виробленими і усталеними саме в цій спільноті.

Аналізуючи наукову літературу зустрічаємо, що термін «соціалізація» позначає сукупність всіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює і відтворює певну систему знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства. Соціалізація – процес, який грає значну роль в життєдіяльності, як суспільства, так і особистості, що забезпечує самовідтворення суспільного життя. Соціалізація охоплює всі процеси прилучення до культури, навчання і виховання, за допомогою яких людина набуває соціальну природу і здатність брати участь у соціальному житті [1, 57].

Існує кілька підходів до виділення етапів соціалізації. Найпоширеніший – виділення трьох основних етапів соціалізації – дотрудової, трудової, післятрудова (пов'язаний з виходом людини на пенсію). Згідно з другим – виділяється сім основних етапів: дитинство, дитинство, підлітковий період,

етап юності і вибору професії, етап функціонування соціально зрілої особистості (від 20-25 до 35-40 років), період від 35-40 до 55-65 років, етап пенсійного віку та відмови особи від активної професійно-трудової діяльності.

Четвертий етап має нижньою межею підлітковий вік (13-14 років) і характеризується певною тимчасовою невизначеністю верхнього кордону. У змістовному відношенні це завершення навчання і перехід до професійно-трудової діяльності. У одних він відбувається в 18 років, у інших – в 23-25 і навіть пізніше. Основною формою діяльності продовжує залишатися освітня, проте серйозну конкуренцію їй складають досугова діяльність і спілкування.

П'ятий етап характеризується високою активністю особистості в професійній сфері, створенням власної сім'ї, перетворенням особистості з «об'єкта» в «суб'єкт» соціалізації. На цьому етапі відбувається повне розкриття особистісного потенціалу, чому можуть сприяти основні інститути соціалізації: виробничий (трудової) колектив, сім'я, засоби масової інформації, освіту тощо. Ведучими формами діяльності, поряд з професійно-трудовою, можуть бути сімейно-побутова, освітня, суспільно-політична, досуговая, діяльність спілкування [3, 123].

Ці вищеописані етапи відповідають або фазі початку трудової діяльності, або професійну підготовку до неї. Саме тут у молодій людини формується самосвідомість, соціальна свідомість і ціннісні установки, які будуть визначати траєкторію особистісного розвитку протягом наступного життя.

Роль сім'ї в даний час особливо значна, оскільки інші інститути соціалізації не завжди виконують свої функції. Разом з тим, в реалізації даного завдання сім'я стикається з труднощами, однією з яких є зростаюча зайнятість батьків у сфері економічного і матеріального забезпечення потреб членів сім'ї. Старше покоління (дідуся і бабусі) не завжди здатен повною мірою виконувати функції соціалізації, передавати свій накопичений життєвий досвід, культурні традиції і зразки поведінки молоді, оскільки різко змінилася соціальне середовище вже не забезпечує життєздатності молодих поколінь на основі соціокультурного досвіду минулої епохи. Молоді самій доводиться

накопичувати свій життєвий досвід в нових умовах, і нерідко вона є більш пристосованою, ніж старші покоління.

За своїм змістом, процес соціалізації молодшої людини в сім'ї спрямований на освоєння соціальних ролей в сімейно-побутовій сфері, включаючи національні особливості виконання цих ролей – дітей, батьків і тощо. У сім'ї закладаються основи знання національної культури: національної мови, фольклору та інших проявів народної художньої творчості. Тому, як зазначає Д. Проха, при вихованні в сім'ї слід приділяти більше уваги участі молоді в проведенні народних свят і національних обрядів. Народні традиції, як правило, передаються від одного покоління іншому в сім'ї, за участю молодших членів сім'ї у виконанні різних свят і обрядів, в ході чого молодші освоюють ритуально-знакові дії, старші передають їм зміст і сенс здійснюваних дій. Так відбувається зміцнення внутрішньо-сімейних зв'язків [4, 120].

Система освіти в соціалізації особистості займає особливе місце, оскільки вона виступає як соціальний інститут, що забезпечує становлення цілісної особистості. Практично весь період дорослішання молодшої людини, аж до його самостійного вступу в самостійне трудове життя, проходить в освітніх установах різного типу. Тому можна вважати, що на певному етапі основним соціальним інститутом, що здійснює соціалізацію молоді в сфері систематичного освоєння регіонального компонента культури, стають загальноосвітні установи. Якщо в родині відбувається освоєння особистістю соціокультурних стандартів і загальнолюдських норм і цінностей, то в рамках інститутів освіти відбувається освоєння знання, акумульованого в ньому соціального досвіду, реалізація здібностей і обдарувань особистості. У процесі соціалізації особистості, на етапі підготовки до трудової діяльності, здійснюваної, перш за все в процесі освіти і виховання, формуються професійно-значущі якості та соціально-моральні установки і цінності молодшої людини, соціально-психологічні якості його особистості [2, 124].

Серед нових каналів соціалізації молоді найбільше значення набувають ЗМІ та Інтернет. У ролі потужних каналів соціалізації виступають

аудіовізуальний світ: телебачення, реклама, ігрові технології сучасних ЗМІ, а також діяльність радикально змінилися соціальних організацій. На противагу глобальним розвиваються і посилюються регіональні і локальні традиції в сучасній духовній культурі наступних поколінь, що необхідно враховувати в процесі роботи з молоддю.

Таким чином, якщо ми хочемо сприяти успішній соціалізації сучасної молоді, яка відповідає цілям суспільного розвитку, що має позитивно спрямований вектор, необхідно, щоб умови, створювані суспільством для становлення молодої людини, забезпечували його соціалізацію в усіх сферах суспільного буття, сприяли розвитку творчого потенціалу, формування здібностей і орієнтували на відповідне фізичне, психічне і моральне розвиток. Крім того, соціалізація підростаючого покоління повинна бути випереджальною, що враховує можливі в майбутньому зміни.

Список використаних джерел

1. Головатий М. Ф. Соціологія молоді : курс лекцій / М. Ф. Головатий. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : МАУП, 2006. – 303 с.
2. Караєв А. М. Соціалізація молоді: Методологічні аспекти дослідження / А. М. Караєв // Гуманітарні та соціально-економічні науки. – 2005. – №3. – С.124-128.
3. Касьянов В. В. Соціологія / В. В. Касьянов, В. Н. Нечипуренко, С. І. Самигін. Ростов-н / Д, 2000. – 306.
4. Проха Д. П. Шляхи вдосконалення державної регіональної молодіжної політики в Україні / Д. П. Проха // Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи. – Х. : Магістр, 2006. – С. 120-126.

Шинкаренко Ірина Олександрівна
викладач музично-теоретичних дисциплін
Дніпровська академія музики ім. М. Глінки
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ МУЗИКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Музика впливає і на здоров'я людини. Ще в Давньому Єгипті, Китаї лікарі вважали, що музичні мелодії виліковують будь-які хвороби, наприклад хором співом лікували безсоння і знімали біль. Великий математик і

еевчений Піфагор запропонував використовувати музику проти гніву, застосовувати її для розвитку інтелекту. А. Платон вважав, що музика відновлює гармонію всіх процесів в організмі і у всьому Всесвіті. Авіценна вельми ефективно застосовував музику в лікування психічнохворих людей.

Відомо, що музика піднімає настрій, заряджає енергією, тому не випадково рекомендується вранці слухати ритмічні мотиви, а ввечері спокійні мелодії. Безсумнівно, значення музики на організм людини велике. Вона взаємодіє зі здоров'ям. Наприклад, музика Моцарта і етнічні мелодії допомагають знімати стрес і контролювати емоції; живі і яскраві мелодії покращують координацію рухів, рухливість; класична музика здатна усувати м'язову напругу, знижувати нервозність.

Науковець Т. Барисова [19, с. 23] пише, що музика завжди виступала як константа культури, що вчить відточувати емоції. Заслуга вченого в тому, що він проаналізував взаємозв'язок музики з (емоціями, здоров'ям тощо); виявив співвідношення музики і соціальних позицій (діяльності, ментальності, комунікації); визначив складові музичного світу особистості. Ми згодні, що необхідно виробити вимоги до слухання і трансляції музичних творів.

У формуванні музичного світогляду учнів, все активніше реалізуються значущі якості особистості, такі як соціальна компетентність, соціальна активність, соціальні потреби і здібності, соціально-значуща діяльність (музичні заняття, поза навчальна музична діяльність) [4, с. 36].

Музиці належить особливо важлива роль в організації процесу соціалізації особистості, оскільки воно має можливість реального психологічного впливу на ще недостатньо стійку психіку дитини. Завдяки цьому впливу здійснюється не тільки процес формування естетичних ідеалів людини, але і здатність бачити і сприймати світ на особистісному рівні, що грає суттєву роль в процесі організації соціальних відносин.

Формою залучення дітей до музики є творча виконавська діяльність, яка може здійснюватися в самих різних видах (гра на музичних інструментах,

участь в оркестрі, сольне, ансамблеве і хоровий спів, ритмічні рухи і танець тощо) [2, с. 20].

Як і інші види мистецтва, музика має пізнавальне значення. У ній відображені життєві явища, які збагачують школярів новими уявленнями.

Поняття соціалізації, в нашому розумінні, це вміння спілкуватися, контактувати з оточуючими людьми, вміння правильно висловлювати свої думки і емоції, вміння чути один одного.

На нашу думку, дитина пізнає художню цінність музики, яка грає дуже важливу роль у формуванні моральних якостей майбутньої особистості саме через осмислення пісенних текстів, тому вибір репертуару дуже важливий. Наприклад в початкових класах при роботі над твором ми звертаємо увагу хлопців на текст, в якому відображена вся краса нашого рідного краю, зауважуємо про любов і дбайливе ставлення до природи.

З досвіду роботи можемо сказати, що спів розвиває не тільки художній смак дітей, але і сприяє оволодінню культурної мови, виробленню чіткості виразного мовлення, розширює кругозір, сприяє підвищенню їх культурного рівня.

Наукові дослідження в галузі музичного виховання свідчать, що вокальне навчання впливає не тільки на емоційно-естетичний розвиток особистості дитини, а й на розумовий [3, с. 17].

Розвиток слуху і голосу позначається на формуванні мови. А мова, як відомо, є матеріальною основою мислення.

Помічено також, що планомірне вокальне виховання робить благотворний вплив і на фізичне здоров'я дітей. Так як при співі хлопці користуються різними групами м'язів.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновки, що у процесі соціалізації людиною засвоюються певні системи знань, цінностей, норм, які дозволяють їй функціонувати як повноправному члену суспільства. Одним із засобів, що сприяють процесу соціалізації є музична діяльність. У процесі музичної діяльності розкривається емоційна, інтелектуальна сфера та

чуттєво-образне мислення дітей, активізується фантазія та художня уява, мобілізується пам'ять та увага, розвиваються музичні та образно-творчі здібності, які допомагають краще засвоювати інформацію, що надходить з суспільства та з допомогою них орієнтуватися у відповідних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Борисова Т. Методика підготовки майбутніх учителів музики до естетичного виховання школярів засобом музично-театрального мистецтва: дис.. ...канд.пед.наук: спец. 13.00.02 / Борисова Т. – Київ, 2006. – 197 с.
2. Комаровська О. Художня творчість школярів в позаурочний час // Мистецтво та освіта. – 2003. – №4. – с. 20-25.
3. Корпач Н. І. Особливості соціалізації в дитячих організаціях / Проблеми педагогічних технологій. – Луцьк: Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2004. – Випуск 2 (27). – С. 17-21.
4. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка: Навч.посібник / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2005. – 550 с.

Лаврова Лариса Василівна,

кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри виховання та культури здоров'я,

Куций Андрій Миколайович,

кандидат філософських наук, доцент кафедри виховання та культури здоров'я,

Різдванецька Людмила Олександрівна,

старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР» (м. Дніпро, Україна)

ФОРМУВАННЯ У ДИТИНИ ЦІННОСТІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Ціннісний аспект здорового способу життя визначається його синтетичними якостями поєднання способу життя й здоров'я. У здоровому способі життя всі якості дитини реалізуються в єдності й оптимальній взаємодії. Здоровий спосіб життя як похідна від ціннісного сприйняття здоров'я і відповідного способу життя, є єдністю суб'єктивного і об'єктивного. Діалектика цих відносин досить складна і носить опосередкований характер, проте на сьогодні загально визнаним є визнання пріоритетності особистісного виміру ціннісних відносин у процесі розвитку дитини.

Здоровий спосіб життя є суб'єктною цінністю здоров'я, оскільки виступає як нормативний утвір у структурі розвитку та життєдіяльності. Цінність

здоров'я як норма дозволяє направити дитину на виконання певних правил поведінки й діяльності, що детермінують гуманізацію суспільства. Можна виділити наступні інструментальні цінності, що характеризують актуалізацію дитини в досягненні свого здоров'я: здоровий стиль життя, відношення до здоров'я як до вітальної цінності, усвідомлення відповідальності за вибір буття й за своє здоров'я.

Ціннісний аспект здорового способу життя допомагає зрозуміти його не просто як результат певних матеріальних умов, а через особистісні характеристики дитини з її не тільки матеріальними, але й духовними потребами, світоглядними орієнтаціями, духовно-практичними цілями й мотивами поведінки. Оскільки саме духовні й соціокультурні орієнтації й цілі, що стали для дитини особистісними, визначають як її мотиваційну структуру й актуалізуючу роль у процесі збереження й розвитку її власного здоров'я. Адже спосіб життя від буття відрізняється тим, що розуміння життя входить як основна складова частина в людську життєдіяльність і являє собою, насамперед, певну ціннісно-світоглядну, доцільну впорядкованість життя, актуалізацію, сформовану умовами конкретної культурно-історичної ситуації.

Поняття «цінність» уживається досить багатозначно: і як вартість предмета, і як його значимість для суб'єкта, і як деяка властивість предмета поряд з іншими його властивостями, нарешті, як сам предмет, що має певну значимість. Цінності виявляють значимість факторів, у тій мірі, у якій вони виступають як складові життя дитини, як умови її існування й розвитку у рамках суспільства. У проблематику цінності входить оцінка, проблема доцільності у контексті цілепокладання способів діяльності, вибір, переоцінка, коригування цінностей, складання і упорядкування системи цінностей. На рівні особистості все це є фундаментальними характеристиками аксіологічної свідомості. Загалом цінності - це основа свідомої життєдіяльності, і ціннісний підхід можна вважати способом розкриття природи людини. Здоровий спосіб життя у ціннісному вимірі можна вважати одним з основних показників

адекватності системи суспільних та індивідуальних цінностей людській природі.

Разом з тим спосіб життя ґрунтується на глибоко індивідуалізованому взаємозв'язку між об'єктивним становищем особистості в суспільстві і її внутрішнім світом. Тому спосіб життя окремої особистості не є простим засвоєнням і повторенням того «загального» і «особливого», що властиве життєдіяльності людей даного суспільства, а включає елемент і власного вибору. Ціннісні регулятиви є не стільки зовнішніми «нормативними ланцюгами» суспільства (суспільна думка, правила поведінки в тих чи інших місцях і ситуаціях) для того чи іншого індивіда, скільки внутрішніми детермінантами мотивації його поведінки. У цьому відношенні спосіб життя - це об'єктивно регульовані, повторювані стереотипи і види поведінки з одного боку, і, суб'єктивно - оцінка умов життя, що задовольняють індивідуальним потребам і цінностям особистості, з іншої сторони.

У кожної людини, в процесі впливу на неї соціобіогенних факторів, з дитинства формується система життєво важливих цінностей. Підпорядкованість і структурна ієрархія даних цінностей відбувається з віком у строго індивідуальному порядку. Шкала цих ціннісних переваг досить широка, проте всі вони формуються навколо певних центральних світоглядних імперативів. Щодо механізмів і умов формування цінностей, то вони тісно пов'язані з їх характером. Примітивні цінності, пов'язані з виживанням чи підтримкою елементарних форм життєдіяльності можуть формуватися в умовах стихійного впливу на дитину навколишнього соціального оточення. Проте вищі цінності вимагають цілеспрямованого культивування та формування певними інститутами соціалізації та освіти. Звідси зрозуміло, що формування здорових потреб і інтересів, здорової життєдіяльності і здорового способу життя вимагають створення відповідної системи цілеспрямованого соціально-освітнього впливу на дитину. Специфіка цього впливу в тому, що він вимагає діяльності спеціалізованих соціально-освітніх інститутів, але результативність має забезпечувати на тому ж рівні, що і функціонування нижчого рівня

цінностей, тобто на рівні повсякденної свідомості. У іншому випадку вищі цінності здорового способу життя (скажімо, як аспект формальної освіти чи просто певна сума знань і навичок) просто не будуть здатними конкурувати з продукованими стихійним соціальним впливом нижчими цінностями, що часто мають асоціальний та деструктивний для здоров'я дитини характер.

Розгляд здорового способу життя як цінності у процесі розвитку дитини концентрується на двох основних проблемах. Перша з них указує на суб'єктивний характер самих цінностей і їх нерозривний зв'язок з потребами дитини й суспільства в цілому, друга – на розуміння цінностей як функціонального буття речей і відносин, які визначаються їхньою соціальною значимістю. Особливо слід звернути увагу на взаємопереплетення цих проблем у освітньому процесі, де відбувається інтеріоризація соціальних цінностей здоров'я на рівні особистісної свідомості. В освітній діяльності формування стійких цінностей здоров'я особистості необхідно системно пов'язати із глибинними світоглядними принципами, які значною мірою спираються на традиції суспільства, що виконують роль всеосяжного неформального вихователя.

При аналізі ціннісних аспектів здорового способу життя цілком правомірно буде розгляд ставлення до нього як до сформованої в дитини потреби й одночасно засобу для задоволення її потреб та запитів суспільства в цілому. До суспільних цінностей здорового способу життя ми відносимо накопичені людством спеціальні знання, технології освітньо-виховного впливу, методики оздоровлення, визнані у суспільстві зразки діяльності у царині здорового способу життя тощо. При цьому цінностями здорового способу життя є не лише орієнтири чи мотиви діяльності, а й знання та навички як його інтелектуальна основа. Наукові досягнення у царині змісту та методів реалізації здорового способу життя, включаючи відповідні освітні методології та технології, визначають ресурсно-когнітивну базу можливостей його реалізації у тому чи іншому соціумі.

Таким чином, особистісний рівень освоєння цінностей здорового способу життя визначається знаннями людини в області власного вдосконалювання, здатністю до самоорганізації здорового стилю життя, соціально-психологічними установками на нього і практичною діяльністю, яка ці установки реалізує. Особистий досвід формування здорового способу життя як культурна цінність здобувається дитиною в процесі виховання, тому пріоритетне місце тут належить системі освіти. Ціннісні орієнтації, сформовані в процесі освітньої діяльності щодо формування здорового способу життя, є механізмом процесу соціалізації, виступають визначальним фактором, що задають спрямованість процесу розвитку дитини. У процесі навчання дитина одержує значний обсяг компетенцій у сфері здоров'язбереження, у відповідності з якими формує чи змінює структуру й зміст власних ціннісних орієнтацій.

Суятинова Катерина Євгеніївна

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти
Криворізький державний педагогічний університет
(м. Кривий Ріг, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. В останнє десятиліття в Україні опубліковано чимало наукових праць про державну політику. Актуальною проблемою України є соціалізації дітей передшкільного віку, оскільки держава повинна створювати умови для розвитку повноцінних громадян нашого суспільства. Характер змін, які супроводжують нашу країну останні роки зумовлюють увагу до проблеми соціалізації молодого покоління. Нові реалії життя задають нові параметри перебігу соціалізації, висувають нові вимоги та створюють нові правила життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день процес соціалізації особистості є психолого-педагогічною проблемою, дослідженням

різних аспектів якої займалися такі вчені як, Т. Алексєєнко, Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, Н. Андрєєнкова, О. Безпалько, Н. Голованова, І. Зверєва, А. Капська, І. Кон, Ю. Косенко, Ю. Левада, М. Лемещук, А. Мудрик, В. Нікітін, Б. Паригін, Т. Парсонс (T. Parsons), А. Петровський, А. Реан, І. Рогальська-Яблонська, С. Савченко, С. Харченко, С. Хлєбїк, Є. Якуба та ін., які вивчали сутність терміна, розвивали основні положення щодо його виникнення, розвитку та значення у сфері психологічної, педагогічної та соціально-педагогічної наук.

Дослідження теоретичних засад державної політики в галузі освіти присвятили свої праці В. Андрющенко, В. Дарманський, Д. Дзінчук, І. Загарницька, В. Клепко, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк та ін.

В останніх дослідженнях та публікаціях стосовно проблеми формування та реалізації державної політики у сфері дитинства, слід відзначити дослідження: М. Батенчук, І. Горобець, К. Дубовик, І. Зверєва, А. Капська, І. П'єша, Ю. Саєнко, І. Цибуліної та ін. Проте проблема реалізації державної політики у сфері дитинства є недостатньо дослідженою.

Мета статті – стан реалізації питання соціалізації дітей передшкільного віку як об'єкту державної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Період дошкільного дитинства є найвідповідальнішим періодом у її життєвому циклі та посідає особливе місце в соціологічній, педагогічній і психологічній науках, розглядається як «період первинного фактичного становлення особистості» (О. Леонт'єв) [4, с. 22].

Дошкільний вік є початковим етапом формування суб'єкта діяльності, спілкування й пізнання (Р. Буре, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківська, Г. Люблінська, Т. Піроженко та ін.). Значення періоду від народження до вступу до школи полягає в набутті вихідних людських знань і вмінь, психічних якостей і властивостей, необхідних людині для життя в суспільстві. У цей період зростає пізнавальна активність дитини, чому сприяють становлення смислової пам'яті, довільної уваги. Значно підвищується роль мовлення в

пізнанні довкілля й у розвитку спілкування, різних видів дитячої діяльності. Відбувається інтенсивний розвиток особистості дитини, її волі, становлення моральних уявлень та форм суспільної поведінки, формування ієрархії мотивів та потреб, загальна й диференційована самооцінка, елементи вольової регуляції поведінки [2, с. 219].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. одним із ключових напрямів державної освітньої політики має стати «побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді» [7].

На нашу думку, значущими для осмислення проблеми соціалізації дітей є роботи А. Мудрика, який визначив соціалізацію як «соціально-педагогічне явище», а місце людини у процесі соціалізації розглядав з позиції активності індивіда. Дослідник тлумачить поняття «соціалізація» як «процес розвитку людини у взаємодії з навколишнім світом» [6, с. 3] та умовно показує його як сукупність чотирьох складових: стихійної соціалізації, відносно керованої соціалізації, відносно соціально-контрольованої соціалізації (виховання), більш або менш усвідомленої самозміни людини [5, с. 52].

У 2014 р. Є. Красняков наголошував, що «Верховної Радою України сьомого скликання було напрацьовано чи не найбільше законопроектів, спрямованих на вдосконалення державної політики в системі дошкільної освіти» [3].

Ми підтримуємо думку А. Дакал (2016), яка зауважила, що «політичних і економічних успіхів досягають ті держави, які приділяють особливу увагу дітям, а стійкий розвиток демонструють саме ті суспільства, які переглянули систему традиційних поглядів на нові покоління, на систему взаємин між поколіннями і на їх значення для політичного і соціально-економічного розвитку. В Україні це також усвідомлюють» [1].

З 2016 року в Україні відбулися найголовніші зміни в освітній політиці:

- новий Державний стандарт початкової освіти (від 21.02.2018 р.);

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (від 18.12.2018 р.);
- новий Закон України «Про освіту» (2017 рік, зміни від 18.12.2019 р.);
- внесено зміни до закону «Про дошкільну освіту» (від 25.04.2019 р.);
- внесено зміни до закону «Про загальну середню освіту» (від 06.06.2019 р.);
- Лист МОН «Щодо освітніх програм у закладах дошкільної освіти» (від 09.12.2019 р.) та ін.

У перспективі у 2022 році планується запуск базової середньої освіти, у 2027 році – запуск профільної школи, у 2029 році – перший 12 клас.

Та, у місті Кривий Ріг для дітей організують та проводять різноманітні заходи. Наприклад, для дітей віком від 3-х до 12 років відбуваються дитячі велозмагання «Чудернацькі перегони», для дітей віком від 2 -х до 18 років у супроводі батьків проводиться інтерактивний сімейний захід «Фестиваль професій» KrivbassCitySkills та ін. Головною особливістю фестивалю була можливість дітей «спробувати» різноманітні професії: будівельника, рятувальника, лікаря, журналіста, дизайнера, гірника, кондитера, фотографом, візажистом, поліцейським, а також вихователем і логопедом та ін.

Такі заходи, на нашу думку, дозволяють родинам провести своє дозвілля разом, отримати позитивні враження, підвищити самооцінку, ознайомлюють зі специфікою різних професій, допомагають визначитися із професією, оскільки дитина має змогу випробувати свої сили в будь-якій діяльності, більше того – такий захід дає можливість дітям отримати свою першу заробітну плату і витратити у крамниці.

Висновки. Отже, наближуючи навчання і виховання до кожної дитини, ми реалізуємо принцип дитиноцентризму в освіті. Найголовніше, що ми маємо зробити – це допомогти дитині пізнати себе, розкрити свої сильні сторони. Педагог / дорослий повинен допомогти відшукати шлях пізнання і розвитку. Організувати роботу за принципом дитиноцентризму складно, проте у такий спосіб ми сформуємо сучасне демократичне суспільство.

Список використаної літератури

1. Дакал А. Державна політика у сфері захисту прав дітей: принципи, завдання та засоби реалізації. URL:[http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_03\(30\)/10.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_03(30)/10.pdf) (дата звернення :26.02.2020).
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. М. Богущ, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш [та ін.]; наук. ред. А.М.Богущ. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
3. Красняков Є. Державна політика у сфері дошкільної освіти: проблеми та перспективи подальшого розвитку. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія.* 2014. Вип. 36. С. 40-44. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_36_9 (дата звернення:26.02.2020).
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Академия, 2005. 352 с.
5. Мудрик А. Социализация человека как проблема. *Социальная педагогика.* 2005. № 4. С. 47-57.
6. Мудрик А. В. Социализация человека : учеб пособ. Москва : Издательский центр «Академия», 2006. 304 с.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки : Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344 / 2013. URL:http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf(дата звернення : 26.02.2020).

Фесенко Оксана Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР

(м. Дніпро, Україна)

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ І ЦІННОСТЕЙ ДИТИНИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Загострення глобальних проблем у світі, що проявляються як демографічний, енергетичний, екологічний та інші «вибухи», визначають небезпеку для людства як біологічного виду в еволюційному просторі. Україна поруч з іншими державами відшукує науково-економічні, технічні та інші платформи виживання, створюючи нову парадигму підготовки людини до життя в нових реаліях. Ідеали ХХІ ст. визначають освіту центром цієї парадигми і підкреслюють провідну роль загальнолюдських цінностей у вирішенні глобальних питань. Отже, актуальним питанням є здійснення соціалізації особистості через формування особистісних якостей і цінностей, починаючи з закладів дошкільної освіти.

Модернізація системи дошкільної освіти в Україні відбувається з урахуванням принципів демократизації, гуманізації, переорієнтації на індивідуальність особистості дитини [2]. Основним завданням дошкільної ланки в єдиній національній системі освіти визначено своєчасний і повноцінний розвиток творчої особистості, соціалізованої й здатної до повноцінної самореалізації [1].

Стрімкі зміни сучасного світу потребують педагогів-новаторів, здатних мислити інноваційно й критично; швидко виокремлювати нові зв'язки в умовах дійсності; відчувати й сприймати сучасні тенденції; гнучко реагувати й творчо впроваджувати у власну педагогічну діяльність прогресивні ідеї; ефективно інтегрувати традиційні класичні підходи із сучасними; адекватно оцінювати ефективність застосованих підходів і результативність наслідків педагогічного впливу.

За таких умов на зміну традиційного педагогічного процесу навчання й виховання має прийти інший якісно новий тип організації освітньої діяльності. В освітню практику сучасних закладів дошкільної освіти активно заходять інновації, пов'язані із технологіями й методами медіаграмотності, засвоєння нової інформації, теорії й методики освіти для сталого розвитку, теорії розвитку винахідницьких завдань. На стику дошкільного дитинства й траєкторії Нової української школи упровадження в освітній процес інноваційних підходів з метою здійснення соціалізації дитини через формування особистісних якостей і цінностей є ефективним. В контексті соціалізації дитини на особливу увагу заслуговує якість «прагнення до творчої самореалізації», яка розкривається через критерії новизни й оригінальності з опорою на духовні цінності.

Важливо зазначити, що застосування вихователями в закладах дошкільної освіти інтеграції інноваційних й класичних методів розвитку творчості дітей підвищує ефективність освітнього процесу: сприяє розвитку потреби вирішувати проблеми нестандартно творчо; активно розвиває психічні пізнавальні процеси (уяву, мислення, увагу, мову й мовлення); стимулює формування позитивної мотивації до пізнання через позитивні емоції та

почуття; розвиває фантазію дитини; створює атмосферу свободи мислення й вільного виявлення думки. Зазначені очікувані результати дозволяють ефективно здійснювати соціалізацію дошкільника: формувати соціальні вміння й навички; готовність і здатність працювати у команді; отримувати задоволення від допомоги й підтримки іншої людини; «відчувати іншого»; в разі потреби поступатися власними інтересами на користь соціальної групи; уміти гармонійно існувати в соціальному середовищі.

Отже, ефективність процесу соціалізації дитини в закладах дошкільної освіти залежить від рівня сформованості прагнення до творчої самореалізації. Інструментарієм вихователя послуговуються інноваційні й класичні методи розвитку творчості дітей.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Закон України «Про дошкільну освіту» К., 2009 (у редакції Закону України «Про освіту», 2017)

Романенко Валентина Яківна

вчитель початкових класів

середньої загальноосвітньої школи №13

загальноосвітнього навчального закладу I-II ступенів

М. Новомосковська

(м. Новомосковськ, Україна)

СКЛАДОВІ КОМПОНЕНТИ СОЦІУМУ ЯК ЧИННИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Соціалізація є складовою частиною таких понять, як розвиток та формування, і у свою чергу поєднує у собі такі поняття як освіта, виховання та навчання. Освіта – це спеціально спрямована та керована частина соціалізації індивіда; цілеспрямований процес і результат виховання та навчання в інтересах особистості, створення умов для її максимально повної самореалізації. Виховання – це спеціально організований, цілеспрямований процес формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал.

Навчання – це планомірна, організована, спільна і двостороння діяльність учителів і учнів, спрямована на свідоме, міцне і глибоке опанування останніми системи знань, навичок і вмінь.

Розглядаючи сутність поняття "соціалізація особистості", слід зауважити, що між ученими немає єдності, насамперед, у його визначенні. Так, М.М.Фіцула з урахуванням сучасних досліджень педагогіки та психології ототожнює це поняття з терміном „соціальне становлення”. Інша група вчених (Л.В.Сохань, І.Г.Єрмаков, Л.Максименко, П.Ф.Кравчук, О.В.Сухомлинська, Аніщук А.) розглядають цей процес як формування соціальної компетентності, обізнаності, поінформованості, досвідченості у колі питань, пов’язаних з її функціонуванням у людському оточенні.[1]

За І.Д.Бехом процес соціалізації особистості, зокрема школяра – це процес формування дорослості й почуття дорослості, який є специфічним за соціальною формою самосвідомості. У роботах П.В.Вербицької, О.І.Пометун дане поняття асоціюється з процесом громадянського виховання. На думку С.Подмазіна цей процес розглядається як становлення суб’єкта діяльності й суспільних відносин.

Одним із загальних законів навчання дидактикою визначено – закон взаємозв’язку творчої самореалізації учня й освітнього середовища. Під навколишнім середовищем розуміється «сукупність умов та впливів, що оточують людину». Освітнє середовище – це система впливів та умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні (В.А. Ясвін).

Освітнє середовище навчальних закладу включає наступні складники:

1. Просторово-предметні (інфраструктура, матеріально-технічна база закладу);
2. Соціальні (характер взаємин усіх суб’єктів навчально-виховного процесу);
3. Психодидактичні (зміст і методи навчання).

Але саме вчитель, носій педагогічної творчості, організовує освітній простір в навчальних закладах, свідомо й вільно обирає форми й методи

навчання, планує рух учнів від незнання до знання, до самостійного мислення й практики.

Процес соціалізації особистості полягає в тому, щоб допомогти дітям зорієнтуватися в сучасних соціальних явищах. За цих умов соціальна активність стає важливою передумовою в розвитку суспільних функцій особи.[2]

Список використаних джерел

- 1.Анищук А. Рост социальной активности молодежи/ А.Анищук.К..Одесса. Вища шк., 1988-С96-108
- 2.Гажієнко Ю. Проблеми політичної соціалізації молоді в сучасних умовах. Ю Гажієнко// вісн. НАДУ.2005- №2 - С 417-148.
3. Яковенко М. Розвиток інноваційної активності молоді. М. Яковенко.-Х. ХНУ, 2003.- 20с

Петровська Олена Миколаївна,
директор середньої загальноосвітньої школи №13
загальноосвітнього навчального закладу I-II ступенів
м. Новомосковська
(м. Новомосковськ, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ ЯК ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Соціалізація - це процес перетворення людини з індивіда в особистість. Соціалізація - одночасно і процес, і механізм, і результат засвоєння людиною культури. Соціалізація - це процес формування і розвитку особистості, що відбувається під впливом виховної і навчальної діяльності. Під соціалізацією розуміється процес засвоєння індивідом зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, необхідних для його успішного функціонування в даному суспільстві. Виховання і навчання (у вузькому сенсі- це спеціально організована діяльність з метою передачі соціального досвіду індивіду і формування у нього певних, соціально бажаних стереотипів поведінки, якостей і властивостей особистості.

В даний час Україна знаходиться на етапі достатньо болісного переходу від тоталітаризму до демократії, що ускладнюється численними економічними кризами та зубожінням значної частини населення [2], процесами глобілізації та активного розвитку інформаційних технологій, які чинить суттєвий вплив на

формування соціальних відносин та соціалізацію молоді. Нове постіндустріальне суспільство базується на новому типі відносин, в основі яких лежить принцип вільної індивідуальності. Головним соціальним ресурсом стає знання, інформація, інтелект, а найважливішу роль у суспільстві тепер відіграє «виробник інформації» [1]. В інформаційному суспільстві прискорюються зміни, швидкість поширення інформації, ускладнюються технології, культивується прагнення до ясності, точності, обґрунтованості, цінується вміння швидко приймати рішення і з урахуванням думок інших.

Процеси виховання і соціалізації протікають паралельно і в той же час незалежно один від одного, хоча і спрямовані на становлення особистості, набуття людиною свого місця в житті. Різниця між цими процесами полягає в тому, що виховання, яке здійснюється в сім'ї, в дитячому садку, в школі, може перериватися, а ось соціалізація йде безперервно .

Рання соціалізація здійснюється в сім'ї, де складаються перші уявлення про світ, про добро і зло, де дитина усвідомлює себе. Сім'я – основний орган соціалізації.

Недоліки сімейної соціалізації:

- надмірна опіка, допомога, що гальмує процес дорослішання дитини;
- дефіцит елементарних обов'язків, ділових стосунків;
- невміння узгоджувати дії, розв'язувати конфлікти.

В процесі соціалізації бере участь все оточення дитини: сім'я, школа, однолітки, сусіди, засоби масової інформації.

Існують три середовища соціального впливу на дитину:

I. Міжособистісна взаємодія. В ході спілкування, той, хто впливає, прагне домогтися від іншого певних поступок, дає обіцянки, намагається виглядати привабливим, постачає все нову і нову інформацію, часто не залишає можливості на роздуми, вдається до позитивного підкріплення (усмішки, пестливих рухів, прояву уваги, смачної їжі).

II. Спеціально створене середовище переконування. Вихователь звертається до вихованців, прагнучи переконати їх у чомусь, погодитися з його твердженням, пропозицією виконати певну дію, в цьому разі він впливає одночасно на багатьох дітей

III. Засоби масової інформації впливають на дитину опосередковано, проте щоденно й ефективно, створюючи привабливі образи певних цінностей - здоров'я, доброти, кмітливості, або навпаки - агресії, домінування сили, надмірної сексуалізації життя. Отже, вони можуть «сіяти добро» або нав'язувати дітям чужинні стандарти, штучних героїв, сумнівні авторитети, що можна прийняти як норму. Вплив, який не позбавляє дитину свободи опору, можливості уникнути погрози або фізичного обмеження свободи.

Важливими соціальними чинниками, що впливають на особистість, є:

- те, що кажуть авторитетні люди;
- те, що вони роблять;
- Характеристики конкретної життєвої ситуації.

Педагогові належить збалансувати важливий для формування соціальної зрілості учнів уміння:

- уміння орієнтуватися у нових умовах життя;
- уміння пристосовуватися до навколишнього світу;
- уміння конструктивно впливати на оточення та самого себе.

Виходячи з сучасної соціально-економічної ситуації в Україні, проголошеного курсу на європейську інтеграцію і побудову громадянського суспільства [3], в якості мети державної політики соціалізації молоді пропонується визнати формування фізично, духовно й інтелектуально розвиненої, конкурентноздатної, творчої, патріотичної, високоморальної, гуманістично орієнтованої і соціально активної особистості. Відповідно до цієї мети можна окреслити складові ідеального профілю особистості в основу якого покладено десять взаємодіючих блоків, кожен з яких має свою структуру: фізична розвиненість; духовна розвиненість, моральність; інтелектуальна розвиненість, освіченість; креативність і творчість; адаптивність і конкурентноздатність;

патріотизм, національна свідомість; соціальна активність; відповідальність; гуманістична орієнтованість; стратегічне мислення. Всі ці складові є тісно пов'язаними один з одним, утворюючи відповідне взаємопов'язане коло.

Отже, державні інституції, як легальні носії влади і формальні захисники інтересів суспільства, у кожний історичний період і у кожній країні, вимагають від кожної людини, щоб вона своїми особистісними якостями і діяльністю в контексті соціальних відносин сприяла цілісності, самозбереженню та розвитку чинного суспільства, його традицій, соціального порядку

Список використаних джерел

1. Бебик в. Політична культура сучасної молоді/ В.Бебик, М. Головатий.- К. А.Л.Д., 1996
2. Журавський В. С., Родіонов М. К., Жиляєв І. Б. Україна на шляху до інформаційного суспільства / Національний технічний ун-т України "Київський політехнічний ін-т" / М.З. Згуровський (заг.ред.). – К. : Політехніка, 2004. – 482с.
3. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики: Закон України № 2411-VI від 1 липня 2010 року // ВВР України. – 2010. – № 40. – Ст.527

Слепаньова Ганна Анатоліївна,

вихователь

**КЗО « ДНЗ № 240 (ясла-садок) комбінованого типу» ДМР
(м. Дніпро, Україна)**

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ

Процеси, події, які відбуваються в Україні протягом останніх десятиліть і особливо років, ставлять завдання формування ціннісних орієнтацій дітей, виховання громадянина, здатного брати на себе відповідальність за здійснені ним вчинки. Однак, як зазначає І.С. Булах, у сучасної молоді, з одного боку, значно зросли потреби в самоствердженні, самовизначенні й самореалізації, а з іншого – спостерігається явище поступової примітивізації свідомості й самосвідомості. Унаслідок цього – часті прояви духовної спустошеності, егоїзму, інфантилізму і втрата юним поколінням почуття відповідальності, які призводять до деформації нормативно-ціннісної сфери молоді, її творчої активності, особливо в підлітковому віці.

Цінності – це наші судження про те, що є важливим у цьому житті, його основа, сутність і фундамент. Моральні цінності – це ті важливі переконання, які

допомагають нам відрізнити хороше від поганого. Цінності можна здобути завдяки настановам та власному прикладу важливих у житті дитини людей.

Процес виховання дітей відбувається в ході реалізації певної ідеї, мрії, яка охоплює і об'єднує всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів – вчителів – батьків. Така система охоплює:

- процес навчання;
- позакласну діяльність;
- роботу з родиною.

Виконати завдання по формуванню ціннісних орієнтацій дітей можливо лише в тісній взаємодії цих напрямків.

Процес навчання повинен стимулювати дітей до розкриття здібностей, продемонструвати їх значущість у суспільстві. Для цього потрібно використовувати ефективні сучасні форми в навчально-виховному процесі. Підвищення рівня успішності навчального процесу повинно походити під гаслом «Країні потрібні освічені громадяни».

Позакласна діяльність спрямовує на усвідомлення дитиною своїх гуманістичних, творчих потреб, мотивів, як провідних у розвитку життєдіяльності; заохочує до самоосвіти, розвитку бажання дізнатися щось нове. Протягом останніх років помітна позитивна динаміка модернізації позашкільної освіти і виховання, результатом якого стало створення різного навчально-пізнавального дозвілля дітей. Це дозволяє надати педагогічну підтримку у спільному з дитиною визначенні її власних життєвих цілей і можливостей, цінностей, необхідних сучасному громадянину, а також самостійно досягати бажаних успіхів у навчанні, спілкуванні.

На сьогодні переважна більшість батьків вирізняється низьким рівнем педагогічної культури і позбавлена громадянської відповідальності за достойне виховання своїх дітей, тому в роботі з родиною педагог має виступати і як сполучна ланка між школою і сім'єю, і як організатор підвищення педагогічної культури батьків. При цьому успіх професійної діяльності педагога визначається його авторитетом серед батьків. В роботі з родиною педагог використовує індивідуальні, групові та колективні форми роботи; дати знання про психологію,

національний характер, світогляд, державну ідеологію, політику в галузі виховання й освіти.

Провідна ідея в формуванні ціннісних орієнтирів дітей – це виховання дитини, підлітків з високими моральними якостями. З цією метою варто накреслити шляхи здійснення виховання дитини. Це тісний зв'язок родинного, патріотичного, морально-правового, художньо-естетичного, трудового виховання. Необхідно створювати умови для розвитку загальної вихованості: духовності, ціннісних ідеалів, норм поведінки.

Родинне виховання дозволяє дитині засвоювати основи моралі, коли розвиваються почуття доброти, чуйності, совісті, правдивості, любові до всього живого. Батьки – найважливіші вихователі дитини. Важливим для формування дитини є клімат в сім'ї. Рідна домівка – це не лише місце притулку і дах над головою, а й родинне вогнище, де можна знайти захист від життєвих негараздів. Саме в родині передаються поняття роду, родоводу, пам'яті про предків, тобто забезпечується духовна єдність поколінь, виховується повага до батьків. В родині виховуються такі цінності як дружба, згуртованість, взаєморозуміння, взаємоповага, розуміння потреб, інтересів і можливостей сім'ї. Соціально-економічне положення родини, освіта, культурний рівень батьків впливають на якість виховання. Проблеми сімейного виховання актуальні для будь-якого суспільства, адже родина – це одна з його складових, що постійно відчуває на собі зміни, які відбуваються в країні, а, отже, впливають на розвиток суспільства.

Основа духовного життя людини- патріотизм. Патріотичне виховання – складова частина національного світогляду і поведінки людини, її ставлення до рідної країни, до націй і народностей. Стоїть завдання виховання національно-свідомих громадян, патріотів, відданих Вітчизні, у дітей необхідно сформувати чітку громадянську позицію. Патріотичне виховання – процес безперервний. Необхідно втілювати нові форми роботи, які сприяють формуванню і розвитку особистісних рис громадянина України, зміцненню переконань молодого патріота. Формуючи патріотичне спрямування світогляду, необхідно виховувати повагу до історії, традицій і звичаїв свого народу, вірність Вітчизні, віру в неї, готовність до захисту Вітчизни, тобто формувати у підлітків високий рівень патріотичної

свідомості, почуття національної гідності, відповідальне ставлення до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів України, формувати культуру міжетнічних відносин. Важливо надавати реальну можливість дітям і підліткам брати участь у вирішенні важливих проблем рідного міста, пов'язаних із наслідками бойових дій на Сході України. Щоб заохотити учнів до вивчення історії України, а також до пізнання українських державотворчих традицій і діячів, які є символом боротьби за самостійність, необхідно проводити культурно-мистецькі заходи. Формування національної свідомості неможливе без виховання любові до історії і традицій рідного краю, міста, мікрорайону. Необхідно проводити зустрічі з очевидцями різних історичних подій свого краю та України, співпрацювати з громадськими організаціями міста, району, проводити походи та екскурсії стежками рідного краю з метою збору матеріалів з історії малої батьківщини.

Формування гармонійної особистості неможливе без естетичної вихованості. Напрямки цієї роботи багатогранні. Можна виділити такі:

- розвиток здібностей, обдарувань, талантів;
- здобуття художньо-естетичної освіченості;
- вивчення культурної спадщини народу;
- оволодіння високою мовною культурою.

Завдання естетичного виховання – залучення дітей до збереження національної культури та відродження традицій вітчизняного художнього мистецтва.

Мета естетичного виховання – сформувати готовність дитини до естетичної діяльності; ознайомлення її з етапами становлення вітчизняного і світового мистецтва на прикладах життєвих шляхів митців; звернути увагу дітей на значення їхньої діяльності для становлення самобутності держави; виховати шанобливе ставлення до національних традицій, безцінних надбань історії та мистецтва.

Для виконання поставлених завдань використовувати такі заходи:

- відвідування художніх виставок, мистецьких зустрічей;
- походи та екскурсії стежками рідного краю з метою збору матеріалів з історії малої батьківщини;
- організація виставок репродукцій;

- організація тематичних виставок;
- участь у майстер – класах;
- організація творчих вечорів.

Таким чином, я вважаю, що тільки завдяки сформованим цінностям у дитини, вона зможе орієнтуватися в складних проблемах та вони полегшуватимуть її інтеграцію в повноцінне суспільне життя при збереженні особистісної автономії.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: навчально-методичний посібник. – К.:Либідь,2003.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка: підручник./А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання – Прес, 2004.
3. Ландрет Л. Правильне виховання характеру дітей: Пер. з англ. – ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2017.
4. Максимюк С.П. Педагогіка: навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005.
5. Нісімчук А.С. Педагогіка: підручник. – К.: Атіка, 2007.
6. Романенко В. Формування життєтворчих компетентностей особистості.//Позашкільля. – 2015. -№9. – с.31 – 42.
7. Срібненко О.О. Виховуємо любов до Батьківщини.//Позакласний час. – 2016. - №10. – С. 7 –

Тарабасова Любов Гаврилівна,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
кандидат філософських наук, доцент

ПРОБЛЕМА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДИТИНИ У СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ВИХОВАННЯ

«Святість життя
полягає у творенні
добра людям»
Григорій Сковорода

Важливим періодом інтенсивного розвитку ціннісно-сміслової сфери особистості виступає етап раннього дитинства, в ході якого мінливі індивідуальні інтенції узгоджуються з усталеними нормативними смислами. Аналіз досліджень проблеми становлення ціннісних орієнтацій надає можливість констатувати, що у гуманітарній сфері посилюється науковий інтерес до філософії виховання особистості. Філософія виховання вирішує також проблему ставлення людини до світу, до природи, до суспільства, до різноманітних людських спільнот, до інших людей, до самої себе.

Ціннісна структура особистості є результатом процесів з одного боку, засвоєння суспільних цінностей, моральних норм, ролей, а з другого – становлення особистісного «Я», самосвідомості людини.

Особистість є системою динамічною і знаходиться в етапі безперервної зміни та розвитку. Специфіка становлення особистості на етапі дошкільного дитинства потребує врахування психолого-педагогічних передумов розвитку духовних орієнтирів в життєдіяльності дитини дошкільного віку, об'єднання зусиль та напрямів діяльності системи освіти та батьків у створенні соціокультурного розвивального середовища та адекватної психологічної атмосфери навколо проблеми становлення ціннісних орієнтацій дитини. Тому рішення проблеми становлення ціннісних орієнтирів розвитку дитини дошкільного віку в сучасному соціопросторі потребує посилення уваги суспільства до якості розвитку дитинства шляхом гуманізації соціокультурних впливів середовища, що відбуваються у взаємодії дитини з оточенням. [2]

Як зазначав Л.Виготський дитина не може жити і розвиватись поза суспільством, вона споконвічно включена в суспільні відносини, і чим молодша дитина, тим більш соціальною істотою вона є. [3]

Таке розуміння психічного розвитку висуває на перший план спілкування дитини з близькими дорослими в сім'ї. Саме в сім'ї створюється найкраща можливість забезпечити гармонію в системі «дитина-навколишній світ», яка слугуватиме запорукою реалізації дитиною свого внутрішнього світу, йдучи шляхом саморозвитку. Сім'я приховує в собі великі можливості виховного впливу на дитину, є гарантом її соціалізації.

Дослідження життєвих цінностей батьків показало, що верхні позиції у систематизації системи цінностей займають такі: здоров'я, щасливе сімейне життя, життєва мудрість, матеріально забезпечене життя, любов, вихованість, незалежність, працелюбність. А найменш значимими ціннісними орієнтирами виступили етичні та альтруїстичні цінності, що свідчать про зниження морально-духовного потенціалу в родинному вихованні.

Характерною ознакою сьогодення є той факт, що найголовнішу відповідальність за виховання дітей батьки покладають на дитячий садок 36%, на розуміння спільних зусиль дошкільного закладу і сім'ї припадає 42% і тільки 22% батьків вважають відповідальними за виховання дитини - сім'ю. Найважливішим у вихованні дитини батьки вважають високий рівень інтелектуального, цілеспрямованість, доброту, чуйність.

Обговорення з батьками актуальних питань щодо формування ціннісних орієнтацій дітей показує, що сьогодні зустрічаються батьки, які твердо переконані, що в наш час «час науково-технічного прогресу» багато моральних норм поведінки вичерпали себе і не є для дитини показовими, як це було раніше. Деякі батьки виховують у дитини такі якості як жорстокість для того, щоб не дати себе образити.

За матеріалами дослідження (К.Карасьової, І.Карабаєвої, Л.Соловйової) найбільш важливими для себе діти в основному називають ті цінності, які можуть найкраще пояснити. Це відноситься до термінальних цінностей (родина, щастя, здоров'я, дружба, краса природи, краса мистецтва, краса техніки, зовнішня краса, творчість, гроші). Однак дуже специфічним є вираження інструментальних(операційних) цінностей. Тільки наявність в життєдіяльності дитини досвіду та практики прояву співпереживання, самостійності, допитливості, цілеспрямованості, впевненості, сміливості, наполегливості надає дитині можливість вибрати їх в ієрархії цінностей.

Серце за Г.Сковородою - духовне осердя людини, єдність її думок, почуттів і прагнень. Моральне виховання філософ убачав у формуванні в дітей таких чеснот як доброчесність, справедливість, доброзичливість, вдячність, стриманість, поміркованість, скромність, терплячість, мужність, працьовитість, а також милосердя та гуманізм. Джерелом усіх знань, зокрема моральних, мислитель вважав практику. Тому радив педагогам приділяти якомога більше часу контактуванню дитини із соціальним середовищем, де по-перше, вона засвоює моральні правила, а по-друге, адаптується до його умов.

Виховання власною особистістю, власною святістю – це найвища міра і ступінь духовного становлення дитини, вберегти її від зла у всіх різновидах і спрямованості до шляху добра, до нетлінних людських цінностей, непідвладних корозії часу. Досконалий внутрішній світ поєднується й з досконалим вчинком, поведінкою, життям особистості у мудрості її вищих смислів. Так, розуміючи вищу місію особистості В.Сухомлинський говорив про духовно-моральні переконання зростаючої особистості, які мають стати відповідними звичками. За В.Сухомлинським вершиною ціннісної піраміди виступає мудрість особистості. [1]

Тому дитині, що духовно зростає, конче потрібне духовно зріле оточення дорослих, яке оберігає її від усілякого зла, присутнього в житті.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості у 2 кн., Кн 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади: навч. метод. вид., І.Д.Бех. - Либідь, 2013,-344с.
2. Карасьова К.Формуємо ціннісні орієнтири у грі. /К.Карасьова //Дошкільне виховання. - № 2.- 2015.
3. Піроженко Т.О., Ладивір С.О., Соціальна ситуація розвитку сучасної дитини. /С.О.Ладивір, Т.О.Піроженко//Дошкільне виховання,-2010-№ 6.с.4-9.

**Богданова Вікторія Ярославівна,
Шашко Юлія Вікторівна,**

вчителі П'ятихатської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 П'ятихатської
районної ради Дніпропетровської області
(м. П'ятихатки, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ СОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГОР

Соціалізація — комплексний процес та результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, моралі, традицій тощо) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов'язковий фактор розвитку особистості. Соціалізація дає йому особистості інтегруватися в суспільство і поводитися там адаптивно.

В Законі України «Про освіту» [1] зазначено про необхідність формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду.

Досвід авторів свідчить про те, що проблема соціалізації молодших школярів у процесі ігрової діяльності, дедалі більше набуває особливої актуальності і вказує на те, що процес навчання та виховання засобами гри в молодшій школі сприяє гармонійному та всебічному розвитку дітей.

Наші перші практичні кроки по реалізації процесу соціалізації учнів НУШ, що спирається на повагу до дитини, переконали нас в тому, що цей процес буде здійснюватися більш ефективно, якщо:

1. Забезпечити включеність дітей в реальні соціально-значимі відносини.
2. Регулювати відносини дітей і дорослих на основі гармонізації загальнолюдських і реальних цінностей.
3. Створити сприятливі умови для протікання процесу соціалізації дитини, зокрема для забезпечення психологічного комфорту в колективі.
4. Активно впроваджувати ігрові методи та прийоми в навчальний процес.

Ми пропонуємо з метою соціалізації школярів систематично використовувати офлайн та онлайн ігри та конкурси. Як приклад, наведемо конкурси, в яких можуть брати участь учні, починаючи з 1 класу:

Міжнародний інтерактивний природничий конкурс “КОЛОСОК”.

Міжнародна природознавча гра «Геліантус».

Всеукраїнська українознавча гра «Соняшник».

Міжнародна гра зі світової літератури «Sunflower».

Міжнародний конкурс з інформатики та комп’ютерної вправності «Бобер»
(2-11 класи)

Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру» (2-11 класи)

Особливого значення останнім часом набули інтерактивні конкурси.

Учнівські конкурси від освітнього проекту «На урок»:

- Конкурс до Дня української писемності та мови «Слово до слова»
- Всеукраїнський конкурс «Безпечний Інтернет»

- Всеукраїнський конкурс «Зимові свята в традиціях нашого народу»

Конкурс від порталу Всеосвіта: «Основи кібербезпеки»

Метою цих конкурсів є підвищення інтересу учнів до навчання; систематизація та розширення знання про природу та навколишній світ; формування основних понять про суспільство тощо.

Наприклад, при виконанні завдання гри «Геліантус»

У вірші йдеться про овоч, корисний для здоров'я. Укажіть цей овоч.

Кажуть, щоб здоров'я мати,

Треба всім мене вживати.

Може, ви мене й з'їсте,

Тільки сльози проллєте.

актуалізуються знання дітей з курсу «Я досліджую світ», а саме:

- Природнича галузь – тема «Рослини»;
- Соціальна та здоров'язбережувальна галузь – тема «Профілактика вірусних захворювань»
- Мовно-літературна галузь – удосконалення навичок читання, тема «Фольклор»

Наведемо ще один приклад завдання, яке формує математичні компетентності. Наведено зображення героїв мультфільму «Мадагаскар». Учня пропонується порівняти тварин за масою.

Ми в подальшому плануємо систематично заохочувати дітей до участі в різноманітних іграх та конкурсах.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Міжнародна природознавча гра «Геліантус». Режим доступу <http://www.helianthus.com.ua/tasks/>

Тимонік Надія Дмитрівна,
вчитель української мови і літератури , зарубіжної літератури
КОЗО «Кисляньска ЗШ-ІІІст.» Зайцівської сільської ради
Синельниківського району
(м. Дніпро , Україна)

РОЛЬ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРИ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ

Соціально-економічні трансформації, що відбуваються в Україні, висунули на перший план проблеми соціалізації молоді. На формування ціннісних орієнтацій молоді в сучасних умовах здійснює вплив інтегральний результат взаємодії двох цілісних систем. З одного боку, суспільство в усій сукупності проявів суспільного життя впливає на особистість молодої людини, з іншого – особистості активно засвоюють попередній актуальний досвід соціуму, знання, норми, цінності, традиції, що накопичуються і передаються від покоління до покоління.

Ціннісні орієнтації молоді як найбільш «динамічної» групи суспільства більше за інших схильні до змін. Саме в молодіжному середовищі формується новий тип особистості, який буде домінувати і розвиватись у майбутньому. Ціннісні орієнтації є основними векторами соціальних орієнтацій, вони визначають спрямованість особистості і ступінь її соціальності, що змінюються залежно від рівня відповідності індивідуальних потреб і інтересів потребам та інтересам соціуму. Це зумовлює проблему формування ціннісних орієнтацій молоді як для сьогоденної соціальної політики, так і для майбутніх перспектив суспільного розвитку .

Ціннісні орієнтації є основними векторами соціальних орієнтацій, вони визначають спрямованість особистості і ступінь її соціальності, що змінюються залежно від рівня відповідності індивідуальних потреб та інтересів потребам та інтересам соціуму. Це зумовлює проблему формування ціннісних орієнтацій

молоді як для сьогодношньої соціальної політики, так і для майбутніх перспектив суспільного розвитку .

Останні десятиріччя XX століття характеризуються переходами до нових соціально-економічних умов життя, змінами в духовно-моральному кліматі суспільства, що відкриває можливості для переосмислення цінностей, ціннісних орієнтацій і ціннісних відносин, які існували раніше, висунення нових проблем, пошуку їх вирішення. Як бачимо, проблема вивчення ціннісно-сислової сфери особистості дитини набуває більш комплексного характеру, будучи предметом різних соціальних дисциплін.

Визначальна роль у питаннях соціалізації національно свідомої, духовно багатой, всебічно розвиненої особистості, спроможної гідно представити себе і свій народ у світовій цивілізації і культурі , належить урокам літератури. Залишаючись основним елементом навчального процесу , в умовах сьогодення ці уроки зазнають значних змін. Пов'язано це ,передусім, з переходом до особистісно зорієнтованого навчання, головним принципом якого є «визнання, усвідомлення індивідуальності учня, його самоцінності, неповторності як людини , його розвитку не як колективного суб'єкта , а , насамперед , як індивіда з неповторним суб'єктним досвідом, сукупністю психічних , культурологічних рис» .

Наше сьогодення доводить, що все в житті змінюється: ідеї, методи виховання. Однак, не цінності змінюються, адже вони вічні, а змінюється наше ставлення до них. Любов, Милосердя, Благородство, Вірність, Віра, Повага, Патріотизм здаються декому якимись далекими, несучасними, фальшивими. Ось для того й існує урок літератури, щоб за допомогою книги поєднати дитину з життям, морально підтримати її в сьогоденному складному суспільстві, навчити любити не тільки себе, а й оточуючих, рідний край, свою Батьківщину.

Отже , мета уроків літератури – відкриття неповторного «Я» кожної дитини , створення умов для її самореалізації у процесі спілкування з художнім твором , учителем , ровесниками.

Цікавим матеріалом для співставлення зовнішньої і внутрішньої краси людини є роман „Портрет Доріана Грея” О.Уайдла.

- В чому справжня краса людини?

(У тому, яка її душа)

- Чому людина здатна так легко розлучитися зі своєю душею?

(Людина ще не збагнула цінність своєї душі)

- Чи поділяєте ви думку Доріана Грея, коли він говорить, що портрет будуть любити завжди, а його – тільки до першої зморшки?

(Ні, любов чи просто добре ставлення не залежать від кількості зморшок. Такі побоювання ще раз доводять, що Доріан не розумів справжніх цінностей)

- Якщо ми придивимось уважно до себе, то теж зробимо висновки, що ми любимо різних людей: і красивих, і некрасивих. Чи можемо ми відповісти: Чому?

(За добре серце, за піклування про нас – наших рідних. За те, що нам цікаво з ними, за їхню допомогу в скрутну хвилину, за підтримку – наших друзів і т.п.)

- Чи завжди ми можемо сказати, за що ми любимо ту чи іншу людину?

(Не завжди. І найбільша цінність людини не „за щось” любити, а просто любити).

- Як нам удосконалювати себе, адже у кожної людини є багато і хорошого і поганого?

(Можна запропонувати пораду: на чистому аркуші паперу записувати свої позитивні і негативні вчинки, думки, риси певний час. Це буде своєрідне дзеркало душі. Але це тільки перший крок. Наступні – багато важчі: це старання виправляти, удосконалюватись, працювати над собою).

Відповідаючи на такі запитання, учні мислять, порівнюють свої вчинки із вчинками героїв, уважніше придивляються до себе і один до одного.

Скарбницею для виховання молоді є творчість Ф.М.Достоевського. Роман „Злочин і кара” базується на таких істинах: „Життя людини безцінне”, „Не убий!”, „Возлюби ближнього” та ін.

Твір пройнятий ідеями християнства. Тема духовного воскресіння особистості, яку письменник вважав основною в літературі XIX ст., пронизує всі його романи.

Звичайно, виховання духовності не може бути повним без вивчення Біблії, проведення паралелей між художнім твором і біблійними образами.

Успішна підготовка учня до уроку , його активна участь у ньому , безперечно, залежить від спільних дій учня та вчителя , який повинен правильно зорієнтувати дітей на вибір оптимальних шляхів вирішення тієї чи іншої проблеми , навчити його планувати , організовувати свою діяльність , щоб кожен учень міг розвивати свої здібності , творити себе в гармонії з людьми і світом.

Сучасний учитель повинен зробити все , щоб уроки літератури були цікавими і результативними , побудованими на основі діалогів , імітаційно-рольових ігор, дискусій, розробці учнівських проектів , пошуку і дослідженні тих чи інших проблем, забезпеченні свободи вибору засобів виконання навчального завдання. Усе це сприятиме якісній соціалізації особистості , забезпеченню загального розвитку сучасного учня, формування у нього рис справжнього українця.

Список використаних джерел

1. Антонова Н. О. Ціннісні орієнтації у системі особистісних якостей студентів вищого педагогічного навчального закладу . К.- 2003-С.24-39
2. Горбенко Ю. Л. Особливості становлення ціннісних орієнтацій у процесі професійної підготовки. К.- 2006-С.32-41
- 3.Романюк Л. В. Психологічні чинники розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді. К.- 2004-С.12-29
- 4.Тебешевська О.С. Нестандартні уроки з української літератури.Тернопіль-2005-С.5-7

Федіна Олена Володимирівна,
здобувач наукового ступеня к. філол. н. ДНУ ім. О. Гончара,
заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу
«Гімназія № 6» Кам'янської міської ради
(м. Кам'янське, Україна)

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ ОЦІНКИ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ МИСТЕЦТВА ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ (з досвіду ЗЗСО з художньо-естетичним нахилом)

У процесі соціалізації індивід має не лише увійти в соціум, але стати високоморальною особистістю, здатною до самореалізації, такою, що вміє творчо та нестандартно підходити до вирішення поставлених завдань, уміти всебічно застосовувати набуті знання – такими є головні принципи НУШ.

Метою статті є зображення впливу різних видів мистецтва на становлення особистості сучасного здобувача освіти початкової ланки.

Об'єктом вважаємо місце мистецтва у сучасному освітньому процесі НУШ.

Предметом виступають види мистецтва, широко використовувані освітньому процесі КЗ «Гімназія № 6» КМР.

Методологічною основою послуговувалися праці М. Бердяєва, І. Ільїна, В. Кандинського, М. Максимова.

Десятиліттями використовувана система освіти України керувалась переважно принципами надання інформації (пізнавальна функція), націлювалась здебільшого на пізнавальну сферу, у той час як НУШ звертається й до емоційної сторони здобувача освіти, навчає застосовувати та реалізовувати набуті навички.

Про різкий спад духовної культури соціуму на поч. ХХ ст. говорив у своїх працях І. А. Ільїн [2, с. 43], пояснюючи такий перебіг тим, що відколи релігія перестала бути осередком духовного життя, культура відійшла в порожнечу без принципів, якості, втратила морально-естетичну складову. М. О. Бердяєв пов'язував таку кризу з впливом Заходу. На його думку, культура здешевіла та якісно знизилась [1, с. 68]. Культура – явище насамперед духовне, цивілізація – матеріальне; культура має душу, цивілізація – лише методи та знаряддя; культура пишається своїм минулим і дотримується традицій, цивілізація пишається сьогоденням і їй мало цікавлять минулі досягнення; культура прагне до вічного, цивілізація живе сьогоднішнім днем: тут і зараз [3, с. 118].

Емоційна оцінка формується не лише з власного досвіду, а є результатом співпереживань які виникають у процесі спілкування з іншими людьми, зокрема, через сприйняття та осмислення витворів мистецтва [4, с. 49-52].

Безпосередню участь у навчанні беруть почуття. Адже дитина пізнає світ не тільки через інформаційний простір, а й через власне ставлення та бачення інформації, і тому завдання вчителя – допомогти здобувачеві сформувати

власну оцінку та висловити власне ставлення до пізнаваного матеріалу. Серед видів мистецтва, які використовує у своїй практиці комунальний заклад «Гімназія № 6» Кам'янської міської ради, відповідно до Концепції художньо-естетичного виховання, затвердженої наказом МОН № 115/11 від 25.02.2014р., наступні:

1) Основи театрального мистецтва – курс входить до програмного матеріалу та дозволяє не лише розвинути пам'ять під час розподілу ролей та обігрування сценок, а навчитись азам публічного мовлення, виступу, диспуту. Викладачем курсу є актриса Кам'янського музично-драматичного театру ім. Лесі Українки І. Долінкіна.

2) Музичне мистецтво – курс, переосмислений та перепрограмований Р. Б. Шияном та Я. О. Савченком у типових освітніх програмах НУШ, за допомогою якого здобувачі не лише отримують знання про пісні та вокальні навички (як це було у попередніх програмах), а й за допомогою прослуховування всесвітньо знамих композицій видатних музикантів (Й. Бах, В. Моцарт, А. Вівальді, М. Глінка, П. Чайковський, М. Римський-Корсаков, С. Прокоф'єв та ін.) вже з перших кроків освітньої діяльності наповнюються культурною інформацією, яку несе безсмертна класика крізь покоління, вчаться вирізняти високе мистецтво, переймають світовий культурний досвід.

3) Образотворче мистецтво – курс, який викладається в усіх ЗЗСО, та вважається одним із мовчазних, але не менш дієвих видів мистецтв. Знайомство здобувачів освіти з витворами І. Левітана, І. Шишкіна, В. Сєрова, В. Васнецова, М. Нестерова та ін. стимулює до створення власних доробків, дозволяє пізнавати світ фарб та композицій. До того ж, психологи стверджують, що малювання – один із дієвих методів роботи з дітьми, адже за допомогою фарб можна не лише зрозуміти внутрішній світ та переживання дитини, а й допомогти вийти зі складної ситуації.

4) Інструментальна музика – курс представлений студійною роботою духового та народного дитячих оркестрів, де здобувачі не лише знайомляться

з принципом роботи інструментів (сопілка, балалайка, баян, труба, саксофон, тамбурин та ін.), а й мають змогу спробувати себе у відтворюванні музичних композицій, стають частиною цілого, не лише розвивають естетичний смак, але мають змогу власноруч творити прекрасне.

5) Цифрова грамотність та медійність. Відомо, що освітня субвенція протягом останніх років сприяла покращенню матеріально-технічної бази ЗЗСО. Однак, важливо не мати в наявності, а вміти застосовувати. Проблема гаджетів у дитячому світі стає дедалі гострішою, а тому адміністрація гімназії № 6 сприяє розвитку знань та умінь корисного використання сучасних технологій, а саме: планшетів, мобільних пристроїв, інтерактивної дошки. Окремі виховні заходи, проведені заступником директора з НВР доводять: обізнаність із призначення та можливостей гаджетів відкриває у дітях справжніх митців. Наприклад, вивчення пір року зі створенням фотоколажу (фотографи – учні 1 та 2 класів НУШ, об'єкти – кліматичні умови шкільного подвір'я) вразило не лише здобувачів освіти, але й батьків та педагогічний колектив, що, власне, є запорукою успішної роботи освітнього трикутника «педагоги – учні – батьки». Звертаючись до теми профорієнтаційної роботи, зйомки шкільних проектів та коротких репортажів, німих роликів дозволяють дітям побачити та оцінити зсередини роботу мас-медіа.

6) Мистецтво художнього слова – обізнаність із літературного надбання країни та світу цінується у суспільстві. Дитині важливо не лише бачити зображення письменників на картинках, але, оскільки дитячий світ – це світ почуттів та емоцій, мати змогу познайомитись із представниками сучасної літератури, що стимулює здобувачів до вивчення та прочитання художніх творів. Тому для адміністрації гімназії № 6 пріоритетною є робота з сучасними творцями літератури для дітей, які є частими гостями закладу (Е. Заржицька, О. Рєпіна, М. Дружко, О. Ляшенко та ін.).

Висновки. Розвиток емоційної оцінки засобами мистецтва – важлива складова розвитку особистості. Розуміння прекрасного, орієнтування у напрямках мистецтва – ознака всебічного розвитку особистості, здатної на

самореалізацію. Естетичне виховання є складовою морального становлення особистості. Формування естетичних уявлень у здобувачів освіти, понять і смаків – завдання Нової української школи, що готує нову українську повноцінну особистість. Найперші та найпростіші естетичні уявлення формуються у здобувачів освіти на початковій ланці, однак вимагають ґрунтовного продовження та реалізації у базовій та старшій, на чому акцентує увагу один із сучасних ЗЗСО – комунальний заклад «Гімназія № 6» Кам'янської міської ради.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. А. Философия творчества, культуры и искусства. В 2-х томах / Н. А. Бердяев. – М.: Искусство, 1999. – Т. I. – С. 68
2. Ильин И. А. Основы христианской культуры. Соч. в 10-ти томах / И. А. Ильин. – М. : Русская книга. – Т. I. – С. 43
3. Кандинский В. В. О духовном в искусстве / В. В. Кандинский. – Л., 1990. – С. 118
4. Максимов М. О. Роль мистецтва в соціалізації особистості / М. О. Максимов // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. – С.170

Шпак Лариса Миколаївна,
вчитель початкових класів КЗО «Навчально – виховний комплекс №33
«Маріїнська багатoproфільна гімназія ЗНЗ I ступеня» ДМР
(м.Дніпро, Україна)

СОЦІАЛЬНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

Концепція Нової української школи звертає особливу увагу на суб'єктність учня, на те, що йому необхідно оволодівати способами навчальної діяльності, набувати досвіду взаємодії з іншими людьми, навчатись діяти в конкретних життєвих умовах, які визначають власну позицію. Соціальна та громадянська компетентність передбачають навички розв'язання задач соціального змісту. Культура людини має ґрунтуватись на ціннісних орієнтирах. Лише тоді вона стане механізмом передачі цих напрямів. Споживачем культури є особистість дитини, а освітній процес – середовищем, спрямованим на передачу загальнолюдських і культурних цінностей. Знання, які отримує здобувач освіти, мають бути спрямовані на адаптацію їх до життя в певному соціальному середовищі, стимулювати і спонукати тим самим себе до творчої діяльності,

високої духовності. Формування ціннісних орієнтирів не можна розглядати лише в контексті виховання. Адже цінності «прошаровують» усю практичну діяльність дитини, її інтелект та емоційну сферу, оскільки пов'язані із стосунками в суспільстві, ставленням до речей та до самого себе.[3;4]

Доброта, чуйність, милосердя – почуття, притаманні тільки людині. Вмінню відчувати і розділяти чужий біль, підтримці нужденного словом або вчинком, виявленню поваги, співчуттю, турботливому ставленню до себе та оточуючих дитина вчиться в соціумі. Виховання її душі починається найріднішими людьми – батьком і матір'ю. Діти успадковують від них не лише інтелектуальні здібності, нахили до певної діяльності, але й здатність відчувати, як батьки. У « Повчанні» Володимира Мономаха багато уваги приділяється вихованню відносин між дорослими і дітьми, ввічливому та шанобливому ставленню до людей. Отже, духовна культура посідає важливе місце в історії людства. У співпраці з батьками педагоги докладають наполегливості та зусиль для розвитку в дітей суспільної активності, моральності та духовності, яка не обмежується самовдосконаленням. За час шкільного навчання відбувається соціалізація дитини. Вона набуває системності та цілеспрямованості.

Багаторічний досвід нашого навчального закладу - Маріїнської багатопрофільної гімназії - з формування у вихованців активної життєвої позиції, позитивного впливу на себе й оточення, збереження та продовження культурних традицій, поширення знань про милосердя і співчуття підтвердив, що благодійні ярмарки, різноманітні акції доброти: допомога тваринам із притулків; збір речей для дітей із дитячих будинків; збір кришечок від пластикових пляшок для виготовлення протезів; відвідування хворих у військовому шпиталі - дають змогу кожній дитині відчувати себе необхідним «гвинтиком» суспільства, мотивують розвивати в собі найкращі чесноти. Посередництвом текстів, дібраних і укладених творчим колективом вчителів початкової школи, поглиблюються усвідомлення про гарні та погані вчинки, привертається увага до існуючих проблем у соціумі. Ознайомившись із традиціями життя та навчання учениць Маріїнської гімназії XIX ст., вихованці

мали змогу обговорити їх та скласти правила поведінки з однолітками. Результатом сумісної співпраці став «Кодекс честі гімназиста», надрукований у щоденниках учнів нашого закладу. Виходячи з таких добрих справ, ми позиціонуємо себе як Маріїнська гімназія ДоброТи.[2]

Зростання у світі надзвичайно потужних інформаційних технологій не повинно суперечити принципу радості пізнання. Освіта постає засобом передачі інформації, культурних надбань і цінностей з минулого в сьогодення і майбутнє. Засоби масової інформації, реклама, соціальні мережі активно впливають на сучасну дитину і сприяють прискореному розвитку її особистості. Не маючи життєвого досвіду, їй важко «відфільтрувати» потік інформації, нелегко визначити, виразити та висловити власне ставлення до фактів, думок, подій, явищ, про які дізналася. Стандартом початкової школи визначено наскрізні вміння, якими має оволодіти дитина: « критично мислю; вдумливо читаю; досліджую тощо». Вочевидь, в умовах сьогодення перед педагогами постає особливе завдання: навчати дітей критично мислити, розмірковувати над фактами, які вони здобули з медійних джерел, помірковано ставитись до них. Упровадження в роботу нашого закладу рольових ігор, проектів, спостережень розвиває навички аргументування та використання інформації. [1;5]

Сучасна дитина з легкістю, без особливих зусиль, може долучитися до культурних надбань і традицій своєї країни і народу. Вона відвідує музеї, театральні вистави, може брати участь у добродійних справах. Але поряд з переліченим вона учасник різноманітних розваг: шоу, переглядів фільмів, квестів, комп'ютерних ігор. Інколи це призводить до девальвації духовних та ціннісних орієнтирів. Таку дитину важко зацікавити процесом пізнання, оскільки це потребує вольових зусиль з її боку. На уроці їй не цікаво тому, що їй здається, що все це вона вже бачила і чула. Величезна кількість незасвоєної інформації – складне явище сьогодення. Це мають враховувати педагоги у своїй практиці і співробітництві з батьками дітей. Цікавим прийомом може стати

створення ситуації «відкриття» невідомого у відомому шляхом добору вправ за темою уроку.

Діти мають усвідомлювати те, що добробут і достаток, у якому вони живуть, здобуто не їхньою працею. Вони володіють купою іграшок, гаджетів, але нас, освітян, непокоїть те, що діти все менше цінують те, що здобуто працею батьків: вони ламають іграшки та навчальне приладдя, рвуть або обмальовують книжки, викидають щойно розпочатий зошит або кольоровий папір. У таких випадках дбайливе ставлення до речей, предметів означає повагу до чужої праці. Це конкретні справи та ситуації, у яких набуваються вміння оцінювати свої вчинки, користування певними речами та предметами, закладаються моделі поведінки в соціумі.

Вагоме місце у формуванні соціальної та громадянської компетентності молодшого школяра посідає спілкування з однолітками. У вільний час вони разом грають на перервах, на подвір'ї, але один до одного у гості ходять зрідка. Цьому перешкоджає зайнятість дітей у позашкільний час у гуртках, спортивних секціях, а також небажання батьків, які стомлюються від дитячого галасу і шуму або ретельно дбають про чистоту і порядок вдома. На батьківських зборах доречно звернути увагу на те, що в майбутньому може статися так, що дитина знайде місце, де можна галасувати без заборони, робити все, що заманеться, лаятися. Тобто місце, у якому свої закони, вимоги, цінності, які в рази відрізняються від цінностей суспільства та родини. Батькам варто знати, що формування ціннісних орієнтирів залежить від того, чи будуть щоденні стосунки з оточенням дитини ґрунтуватись на повазі, доброзичливості, вмінні співчувати іншому, чи формуватимуться на підґрунті заздрощів, пихатості, бажанні досягти своєї мети за будь-яку ціну.

Розлад між усвідомленням і вчинками доволі часто виявляється в тому, що дитина знає, як має вчинити, але не вчиняє у відповідності до своїх знань. Тому формування ціннісних орієнтацій, на нашу думку, відбувається у спільній діяльності педагога та вихованців. Педагогіка партнерства передбачає залучення учнів до спільної діяльності. Переконавання власним прикладом,

спільний пошук рішень, суспільно корисні справи, доброзичливість і позитивне ставлення до особистості дитини – дороговкази на шляху формування ціннісних орієнтацій.[3;11]

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової школи.
URL: https://rada.info/upload/users_files/40334947/218d79d4d464595dead45a71a392ee9f (Last accessed: 22.02.2020).
2. Літопис Маріїнської гімназії. URL: <http://gymnasium33.dp.ua> (Last accessed: 22.02.2020).
3. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya> (Last accessed: 22.02.2020).

Шилєнкова Любов Василівна,

вчитель-логопед

КУ «Петриківський інклюзивно-ресурсний центр»
Петриківської районної ради Дніпропетровської області
(смт Петриківка, Україна)

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ

З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБОХ ПІВКУЛЬ ГОЛОВНОГО МОЗКУ

ТА ФОРМУВАННЯ СИЛЬНИХ НЕЙРОННИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ НИМИ

Діти – це майбутнє України, а наша країна повинна бути розумною та успішною. Ця мета є рушійною силою і стимулом для застосування в навчальній діяльності новітніх нейротехнологій – стрункої, потужної системи гармонійного розвитку мозку. Сучасні батьки хочуть, щоб їхня дитина була не просто розумною, а ще й мала особливі навички та знання, які забезпечать їй успіх у житті. Усі задатки, генетично закладені у людині з народження, потрібно активно розвивати.

Всі ми, корекційні педагоги, у процесі своєї діяльності періодично працюємо з дітьми, яких навіть батьки називають неуважними, неорганізованими, нездатними зосередитися і правильно виконати запропоновану навчальну роботу. На жаль, в останні роки таких дітей стає все більше. Вони погано читають, повільно і «кострубато» пишуть, допускаючи велику кількість безглузвих помилок, відчувають труднощі в розв'язуванні

математичних задач. Далеко не завжди це пов'язано з тим, що дитина не намагається добре вчитися і бути успішною. Дуже часто проблеми навчальної діяльності пов'язані з недостатньо сформованими міжпівкульними взаємодіями [1, 10].

За дослідженнями фізіологів, права півкуля головного мозку – гуманітарна, образна, творча – відповідає за тіло, координацію рухів, просторове зорове і кінестетичне сприйняття. Ліва півкуля головного мозку – математична, знакова, мовна, логічна, аналітична – відповідає за сприйняття слухової інформації, постановку цілей і побудову програм. Діяльність мозку є результатом діяльності двох півкуль, тісно пов'язаних між собою системою нервових волокон (мозолисте тіло). Мозолисте тіло (міжпівкульні зв'язки) знаходиться між півкулями головного мозку в тім'яно-потиличній частині і складається з двохсот мільйонів нервових волокон. Порушення мозолистого тіла спотворює пізнавальну діяльність дітей. Якщо порушується провідність через мозолисте тіло, то провідна півкуля бере на себе основне навантаження, а інше блокується. У такому випадку обидві півкулі працюють без зв'язку, порушується просторова орієнтація, адекватне емоційне реагування, координація спільної роботи візуального й аудіального сприйняття з рукою, що пише. Дитина в такому стані не може читати і писати, сприймаючи інформацію на слух або очима. Незрілість сенсомоторних та інтелектуальних функцій, дисгармонія дозрівання головного мозку, порушення міжпівкульної взаємодії, незрілість зображально-графічних навичок, слабкість вербально-логічного мислення і дефіцит сукцесивних функцій призводить до труднощів у навчанні дітей. Понад 30 % дітей мають труднощі з читанням та письмом наприкінці початкової школи, а деякі погано читають навіть у восьмому класі. Ситуацію можна кардинально змінити, якщо розвивати дрібну моторику. Дитина повинна ліпити, вирізати ножицями, перебирати бісер, гратися з сенсорними коробками, робити пасочки з піску, адже все це позитивно впливає на мовленнєві функції. Якщо не розвивати дрібну моторику, то мозок не працюватиме на повну силу. Тому для збалансованого розвитку обох півкуль мозок потрібно тренувати. На

розвиток півкуль впливає і музика: вухо слухає, а чує мозок. Коли дитина слухає музику, вона звикає звертати увагу на дрібні деталі, розрізняти звуки та їх тривалість, і саме тоді формується тонке огранювання нейронної мережі [2].

Розвинений мозок – основа широкої освіченості. До новітніх технологій належить ментальна арифметика, теорія рішення винахідницьких завдань, ейдетика, нейрогімнастика тощо. Активізувати міжпівкульну взаємодію, синхронізувати роботу обох півкуль мозку дозволяють різні види рухових вправ, розвивального масажу, самомасажу.

Ментальна арифметика – це швидка образна лічба. Її основна мета – розвиток уяви і раціональне використання обох півкуль головного мозку за рахунок їх активізації та формування стійких нейронних зв'язків. Це дозволяє мозку розвиватися більш гармонійно. Оскільки при навчанні ментальній лічбі застосовуються обидві руки (відповідно, обидві півкулі мозку), а потім ще й долучається уява, то ця методика розвиває не лише логіку та здатність до математичних обчислень, але й творче мислення. Всесвітня організація ЮНЕСКО визнала ментальну арифметику одним з найцінніших історичних, культурних нематеріальних артефактів.

Гімнастику для мозку, яку в педагогіці називають також кінезіологічними вправами, необхідно застосовувати в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Кінезіологія (від грецької «кінезис» – рух і «логос» – знання) – це прикладна наука, яка допомагає розвивати розумові здатності особистості через виконання певних завдань. Нейродинамічна гімнастика для дітей дає можливість вирішити масу конкретних завдань, а не тільки посилити міжпівкульну взаємодію і когнітивні здібності: стимулює розвиток пам'яті та розумової діяльності; інтегрує моторні, сенсорні процеси; активізує нервову систему тіла і міжпівкульні зв'язки; активізує природні механізми розвитку; гармонізує емоційно-мотиваційну сферу; розкриває здатність користуватися інтуїцією; розкриває пізнавальні можливості людини; допомагає отримати енергію, необхідну для навчання; знижує стомлюваність; покращує моторику, як дрібну, так і велику; сприятливо позначається на процесі письма і читання;

підвищує продуктивну працездатність. Для посилення взаємодії лівої і правої півкуль мозку дитині слід виконувати такі вправи:

1. «Кулак – ребро – долоня». Це три положення долоні на столі, які послідовно змінюють один одного: розкрита долоня на столі, долоня, стиснута в кулак і долоня ребром на столі. Дитина виконує вправу спочатку разом з учителем, а потім самостійно долонею правої руки, долонею лівої руки, обома долонями одночасно. При цьому слід змінювати темп виконання, то, прискорюючи, то, сповільнюючи його.

2. «Вуха – ніс». Лівою рукою дитина береться за кінчик носа, а правою – за протилежне вухо, тобто ліве. Одночасно відпускає вухо і ніс, ляскає в долоні, змінює положення рук «з точністю до навпаки».

3. «Дзеркальне малювання». Дитина малює одночасно обома руками дзеркально-симетричні малюнки, літери на аркуші паперу.

4. «Колечко». По черзі і дуже швидко дитина перебирає пальці рук, поєднуючи в кільце з великим пальцем, вказівний, середній, безіменний, мізинець. Спочатку кожною рукою окремо, потім одночасно двома руками [3].

Звичайно, проблема всебічного індивідуального розвитку дитини, а також проблема подолання неуспішності занадто серйозні, щоб розв'язати їх, використовуючи тільки кілька вправ. Заняття з дитиною повинні мати комплексний характер, тобто складатися з ігор та вправ з ритмокорекції, розвитку пам'яті, довільної уваги, міжпівкульної синхронізації, насичуватися веселими музичними ритмами, речівками і віршами та бути систематичними, регулярними (20–25 хвилин на день) та поступово ускладнюватися.

Я, як вчитель-логопед, у своїй роботі використовую ментальну арифметику, кінезіологічну і нейропсихологічну технології корекції. Щоденна робота дає гарні показники: значно підвищилася здатність учнів концентруватися на виконуваному завданні, збільшився час і обсяг роботи, покращилися емоційно-мотиваційна сфера, довільна увага, пам'ять (особливо слухомовна і зорова), усне мовлення, зорово-моторна координація, просторова уява й орієнтація, дрібна моторика, графомоторні навички, відбулися позитивні

особистісні зміни в дитині. Дитині потрібно пізнавати себе, розвивати природні творчі здібності, навчитися проявляти себе як цікаву особистість з оригінальним мисленням. Новітні нейротехнології створені саме для цього!

Список використаних джерел

1. Колганова В. С., Піоварова Е. В. Нейропсихологічні заняття з дітьми // Айрис-прес. 2018. №1, 2 – С. 413.
2. Ментаніум. URL: <https://mentanium.com.ua/ords/f?p=100:1:547126299563>(Last accessed: 20.02.2020).
3. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/kineziologichni-vpravi-dla-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebam-73153.html>(Last accessed: 20.02.2020).

Олена Ріпна

Музичний керівник

КЗ ЗДО № 14 «Струмочок»

(м. Новомосковськ Дніпропетровської обл. Україна)

ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В сучасному світі батьки покладають левову долю виховання на освітні заклади, а самі змушені матеріальні блага взяти за пріоритетні цінності.

З іншого боку, сучасна дошкільна освіта спрямована на особистісний, індивідуальний, соціальний розвиток особистості. Але щоб дитина мала гармонійний розвиток, психологічну стабільність, відчуття захищеності, вона повинна відчувати підтримку, любов, участь сім'ї.

Виникає нагальна потреба сприяти відновленню родинного спілкування, поверненню духовно-ціннісних орієнтацій. Таку місію може взяти на себе заклад дошкільної освіти.

На мою думку, щоб виховати гармонійну особистість, головною метою закладу дошкільної освіти має бути залучення батьків, сім'ї до освітнього процесу, що відбуваються в закладі. Так Софія Русова зазначає: «Всі ці дитячі установи мусять стояти в найтіснішому контакті і з населенням місцевим і в близьких взаємних відносинах...» [1, 11]

Існує безперечне твердження, що дитина дошкільного віку всотує в себе всі життєві цінності, які її оточують. Дуже важливо щоб ці цінності мали духовне підґрунтя. Так Василь Сухомлинський писав: «Дитинство –

найважливіший період людського життя,..., яскраве, самотнє, неповторне життя. І від того, яке було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму і серця з навколишнього світу, - від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк.» [2, 15]

Видатні культурно-громадські та освітні діячі, педагоги (В.Сухомлинський, Г.Сковорода, І.Франко, А.Макаренко, С.Русова, та інші) наголошують, що народна педагогіка – найкраще, що могло придумати людство для виховання нащадків, вважають важливим засобом патріотичного виховання художній спадок, рідну мову, народну творчість.

Народна педагогіка – це духовне надбання, концентрація всіх знань та досвіду прашурів, їх мудрість, та настанови, зібрані в доступних для малечі формах – казки, колисанки, забавлянки, тощо.

Практика залучення батьків до освітнього процесу, що має місце в нашому закладі дошкільної освіти, дає гарні результати та має великий позитивний вплив на всіх учасників процесу:

- забезпечує об'єднання родинного зв'язку;
- допомагає розумінню відносин у сім'ї та дає змогу надати посильну педагогічну та психологічну допомогу в налагодженні взаєморозуміння;
- полегшує знаходження шляхів індивідуального підходу;
- спонукає родину до об'єднання через загальні інтереси, справи, цілі – будь-то підготовка до заходів, свят, розваг, змагань, чи безпосередня участь в них дитини самостійно, або за участі батьків;
- підвищує зацікавленість батьків до інтересів дитини;
- сприяє підвищенню взаємоповаги всіх трьох сторін учасників освітнього процесу.

Співпраця із родиною – чудове підґрунтя на якому можна сприяти формуванню усвідомлення національної ідентифікації, патріотичних почуттів не лише дошкільників, але й самих батьків.

Окрім традиційних занять, розваг, ранків, на яких безпосередню участь приймають діти, в нашому закладі дошкільної освіти систематично

проводяться заходи, де батьки є активними учасниками процесу, дій або ж, навіть, головними дійовими особами. Так, вже стала традицією спільна участь в святкуванні Дня Незалежності, Покрови, Осінніх ярмарок творчості, різдвяних вечорниць, проведення зустрічей з українською народною казкою, де всі ролі героїв виконують батьки (або члени сім'ї), а діти присутні в ролі глядачів.

Завдяки планомірній, систематичній роботі в напрямку формування сімейних цінностей та національно-патріотичної свідомості у дітей дошкільного віку, можна спостерігати стабільний розквіт дитини як особистості, зміцнення родинного зв'язку, зростання розуміння національної ідентифікації дитиною, почуття національної гідності, що підтримується сім'єю.

Список використаних джерел:

1. Русова С. Нова школа Соціального виховання //Українське видавництво в Катеринославі за допомогою українського громадського комітету в Ч.С.Р. Катеринослав-Ляйпціг. – 1924. – С. 11;
2. Сухомлинський В. Вибрані твори у 5 томах, Т.3 //Київ. – 1987. – С. 15.

Даценко Зінаїда Олександрівна
заступник директора з навчально-виховної роботи
середня загальноосвітня школа №13
загальноосвітній навчальний заклад І-ІІ ступенів
м. Новомосковськ
(Україна, м. Новомосковськ)

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ШКОЛІ ДО ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА- ПАТРІОТА

Сьогодні в умовах величезних змін у соціальному, економічному і політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері виховання. Державна національна доктрина визначила головну мету національно-патріотичного виховання на сучасному етапі – це передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України: національної свідомості, розвинутої

духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, фізичної, екологічної культури, розвиток індивідуальних здібностей, таланту.

Метою громадянського виховання є виховання молодшої людини – патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, професіонал, носій української національної культури.

Сучасне виховання базується на системі цінностей, які через культуру, традиції, релігію, формують виховний ідеал. Існують інші цінності життя, які пов'язані з вихованням справжнього громадянина: вірність, піклування про дітей, піклування про батьків і старших у сім'ї, взаємодопомога і любов до батьків, культура праці, дотримання народних звичаїв і традицій, пам'ять про предків, гостинність.

Для досягнення мети патріотичного і громадянського виховання суттєву роль відіграють позакласні виховні заходи. Вони сприяють поглибленню знань учнів з історії та культури українського народу, його традицій, формуванню патріотичних поглядів, переконань та почуттів, відповідної поведінки. Останнім часом організація виховного процесу в школі істотно змінилася. Реформи торкаються діяльності як педагогів, так і учнів. Створюються нові структури, які координують діяльність класних керівників по вихованню школярів. Кожен місяць тематично спланований .

Таблиця 1.

Місяць	Тема місяця	Відповідальні
Вересень	Правознавчий «Правознавство. Профілактика правопорушень»	Заступник з НВР, пед.-орган., вч. права класні керівники
Жовтень	Спортивно-патріотичний «Ми діти козацької слави»	Заступник з НВР, пед.-орган., вч. фіз – ри класні керівники
Листопад	Морально-етичний «Толерантність у собі і до себе»	Заступник з НВР, пед.-орган., вч. права класні керівники

Грудень	Красознавчо-народознавчий «Різдв'яне різнобарв'я»	Заступник з НВР, пед.- орган., класні керівники
Січень	Інтелектуальний «Інтелектуальний розвиток школярів»	Заступник з НВР, пед.- орган., вч. предмет класні керівники
Лютий	Українознавчий «Моя мова калинова»	Заступник з НВР, пед.- орган., вч. філологи класні керівники
Березень	Місячник книги «Цінуй книгу!»	Заступник з НВР, пед.- орган., бібліотекар класні керівники
Квітень	Екологічний «Моя земля – земля моїх батьків»	Заступник з НВР, пед.- орган., вч.біології класні керівники
Травень	Морально-патріотичний «Салют Перемого!», «Не в'яне матері краса»	Заступник з НВР, пед.- орган., вч.історії класні керівники
Червень	Оздоровчий «Літо – чудова пора!»	Заступник з НВР, пед.- орган., класні керівники

Таблиця 2.

Робота класних керівників протягом місяця

Тижні місяця	Заходи
I тиждень	Година класного керівника
II тиждень	Клубна робота
III тиждень	Психологічна робота
IV тиждень	Тематична

Нові підходи застосовуються й до організації діяльності учнів. Вони набагато активніше залучаються до участі в житті суспільства через учнівські органи самоврядування. Форми такої роботи не є новими, і зараз вони відіграють помітну роль у педагогічному процесі.

Учнівська дитяча організація – це один із шляхів практичної підготовки свідомих громадян, патріотів своєї країни. Вона сприяє розвитку соціальної активності, поглибленню патріотичних почуттів, відповідальності за власну долю та долю однолітків, вчить їх відстоювати свої права, поважати закони, бути небайдужими до проблем окремої людини, громади і держави. В школі організована і діє учнівська організація «Червоні вітрила», яка має своє положення, структуру, закони, завдання і діяльність організації.

Важливим є залучення школярів до діяльності в учнівському самоврядуванні.

Школа намагається сформувати національно – свідомого громадянина з високими патріотичними почуттями.

Складовими виховного позакласного процесу є безпосередній контакт із учнями, пробудження у них глибоких емоційних переживань, що впливають на почуття, сприяють розумінню сутності патріотизму. Вміле використання позитивних прикладів і залучення учнів у різноманітні форми роботи сприяє більш глибокому усвідомленню цих понять.

Збагачення учнів патріотичними почуттями відбувається в процесі ознайомлення з історією про героїчне минуле українського народу, його прагнення до зміцнення могутності Батьківщини. З метою надання виховній роботі більшої емоційної привабливості використовується яскравий фактичний матеріал, позитивні приклади патріотизму відомих історичних діячів, героїв, справжніх патріотів країни.

Не менш важливим є розповідь про внесок у світовий розвиток науки, культури, спорту. Без сумніву, учні проймаються почуттям гордості, коли дізнаються про досягнення українського народу. Знайомство з науковим внеском наших вчених, з високохудожніми роботами майстрів кіно, зі світовими спортивними результатами сприяє вихованню в учнів патріотичних якостей, формуванню в них високого громадянського ідеалу.

Згідно плану виховної роботи серед клубів 1-4 класів щовівторка проходить засідання президентської ради, на яке виносяться питання: навчання, правил поведінки в школі під час перерв, випуск тематичних стіннівок, підготовка до виховних заходів, створення звітів про виконання завдань клубів перед «Веселковими стежинами».

Комплексний підхід у вихованні ми розуміємо не як суму виховних заходів, а як взаємодію виховних факторів, концентрацію зусиль на основній меті. Кожен з напрямків роботи здійснюється на основі реального взаємовпливу навчального процесу і позакласної виховної роботи, з врахуванням специфіки

віку школярів, рівня їх розвитку. Характерно, що кожен клас-клуб, як окремий організм, зі своїми девізом і завданнями. Класний керівник виступає в ролі консультанта, який здійснює індивідуальний підхід до творчого розвитку й саморозвитку кожного учня, бо він має можливість спробувати себе і в ролі лідера, і простого виконавця. За роки навчання кожен може вибрати справу, в якій відчувається впевнено. Школяр може спробувати себе в будь-якій ролі, побачити свої переваги і недоліки, що є умовою самовдосконалення. Щорічно в травні кожен клас (клуб) звітує про проведену роботу в напрямку на загальношкільному квест-заході «Веселковими стежинами».

Фізкультурно-оздоровчий напрямок – щорічні загальношкільні заходи: «Олімпійський тиждень», «Тато, мама, я – дружна спортивна сім'я», «Козацький гарт», «Нумо, хлопці», участь у міських конкурсах фізкультурно-оздоровчої тематики. Клуби 1, 4,-х класів в плани роботи включають теми, пов'язані зі здоровим способом життя: «Ми і наше здоров'я», «Особиста гігієна – запорука здоров'я», «Хочеш бути здоровим, допоможи собі сам», «Енциклопедія здоров'я», «Що таке моральне здоров'я», «Правильне харчування – шанс надовго залишитися молодим і здоровим», «Шкідливі звички, їх вплив на здоров'я», «Як можна підвищити настрій», «Фітотерапія – запорука здоров'я». Збирали описи народних дитячих ігор своїх бабусь та

Етико-естетичний напрям формує в учнів виховання естетичних поглядів і смаків, почуттів, взаємин і поведінки, взаєморозуміння й співпереживання. Національне виховання передбачає вироблення умінь примножувати культурно-мистецьке надбання народу, відчувати і відтворювати прекрасне у повсякденному житті: сімейні та загальнонародні традиції, звичаї, обряди, декоративно-ужиткове мистецтво, народні художні промисли. Етико-естетичне виховання є невід'ємною частиною формування особистості, воно здійснюється як на уроках та і в позакласних заходах. Клуби 2-х класів в плани включили: «Твій зовнішній вигляд», «Хто така ввічлива людина? Як нею бути», «Лицарський турнір ввічливості», «Козацькому роду нема переводу» (ігри, забави). «Телефонний етикет», «У нас гості. Запрошення. Привітання.

Подарунки.», «Мистецтво одягатися», «Мовний етикет», «Азбука поведінки». В закладі працюють факультативи та гуртки «Шкільна риторика», «Мовленнєвий етикет», «Народна пісня», акапела «Червона калина», «Дизайн і декор», «Паперопластика», «Народні промисли». Саме впровадження в учнівське середовище традицій народної творчості безпосередньо впливає на процес формування національної свідомості, поваги до мови і культури свого народу, його художнього багатства, почуття патріотизму. Учні школи є постійними призерами міських конкурсів з образотворчого мистецтва «Символи України», «Моє рідне місто», «Мрію, щоб на світі не було війни», «Чорнобильська палітра», «Собори наших душ»; в «Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика», «Собори наших душ», «Міжнародному конкурсі з української мови імені Т.Г.Шевченка», конкурсах читців.

Еколого-краєзнавчий напрямок – виховання поваги до культурного та історичного минулого рідного краю, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки бережливого відношення до всього живого; формує природоохоронний світогляд, сприяє формуванню екологічної свідомості шляхом пропаганди знань про стан навколишнього природного середовища. Клуби 3-х класів розглядають питання: «Троїцький собор – видатна пам'ятка Новомосковська», «Історія визволення міста Новомосковська від фашистських загарбників», «Рушник в обрядах і звичаях», «Сімейні реліквії», «Запали свічку пам'яті», «Дзвони пам'яті жертв голодомору», Постійне поповнення експозицій шкільного краєзнавчого музею, стенди: «Ніхто не забутий, ніщо не забуто», «Революція Гідності», «Герої нашого часу». Дослідження «Особливості архітектури церковних споруд». Загальношкільні заходи «До дня Шевченка», уроки мужності «Гіркий присмак полиню», бібліотечні уроки.

Призери Всеукраїнської експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина - Україна» в напрямках: «Географія рідного краю», «Духовна спадщина мого народу», «З попелу забуття». Призери у конкурсі-огляді експозицій,

присвячених воїнам АТО, Революції Гідності у номінації «Краща презентація експозиції».

Список використаних джерел

1. Щербань П. Проблеми сучасної освіти // «Літературна Україна». – 13 липня 2006.
2. Чи вважаєте Ви себе патріотом України? [Електрон. ресурс] // Центр Разумкова [веб-сайт] - Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=399
3. Як Ви ставитеся до національного свята – Дня Незалежності України? [Електрон. ресурс] // Центр Разумкова [веб-сайт] - Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=321
4. Ровесники незалежної України: думки, інтереси, громадянські позиції [Електрон. ресурс] // Фонд Демократичні ініціативи [веб-сайт] - Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/poll>
5. Державний стандарт базової і середньої освіти. [Електрон. ресурс] // Міністерство освіти і науки України [веб-сайт] - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
6. Шкільна історія очима істориків — науковців. Матеріали Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України. — Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2008 .

Денисенко Тетяна Анатоліївна,
«Спеціаліст вищої категорії», «Старший вихователь»,
Дошкільний навчальний заклад
ясла-садок комбінованого типу №18 м. Умань
(м. Умань, Україна)
Галак Надія Юріївна,
«Спеціаліст»,
Дошкільний навчальний заклад
ясла-садок комбінованого типу №18 м. Умань
(м. Умань, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІГОР-СТРАТЕГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Відповідно до вимог Державного стандарту дошкільної освіти України освітня лінія «Особистість дитини» та завдань Програми розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» використовуємо сучасні методи роботи з дітьми по формуванню ціннісних якостей особистості, а саме, ігри-стратегії. Вони передбачають формування позитивного образу «Я», самостійності, впевненості, дружелюбності, вмінню працювати як

індивідуально, так і в команді. Розвивають у дітей навички активної взаємодії для досягнення поставленої мети. Сприяють виникненню партнерських стосунків за інтересами, спонукають до обміну думками, заохочують до імпровізації, висловлювання власних суджень. Дані ігри передбачають розвиток сили духу, наполегливості, вмінню брати відповідальність на себе за власні вчинки.

Використання гри-стратегії на заняттях з фізичного виховання передбачає не тільки усвідомлення ігрового задуму, а й розвиває у дітей командний дух, вміння домовлятися, об'єднувати зусилля, передбачати можливі наслідки своїх дій, планувати послідовність кроків, знаходити нестандартні рішення при розв'язанні поставлених проблем. Гра-стратегія збагачує соціальний досвід дітей, дає можливість педагогу зрозуміти їх ціннісні пріоритети, виявити особистісні прояви в складних, наближених до реальних ситуаціях, має можливість оцінити здатність кожної дитини до конструктивних рішень, самостійного вибору.

Гра-стратегія має всі структурні компоненти гри: задум, ігрові ролі, відповідний сюжет, ігрові дії, результат гри. У процесі гри вихователь кілька разів ускладнює завдання, які діти мають подолати.

До уваги творчих педагогів! Будь-яку рухливу гру можна переробити на гру-стратегію, хід і завдання якої буде змінюватись від поставленої мети.

Авторська гра-стратегія «Спортивна школа для тварин».

Мета: вчити дітей планувати власні дії, передбачати їх можливі наслідки; вправляти у вмінні домовлятися, доводити власну думку, працювати на кінцевий результат; виховувати бажання працювати в колективі, розуміти значущість кожної окремої особистості, виробляти командний дух.

Повідомлення завдання з поясненням. Всі дітки «зайчики», які ходять до спортивної школи. Вчитель-тренер сьогодні буде тренувати не лише ваші м'язи, а й розум. Тому будьте уважні, завдання весь час будуть ускладнюватися. Переможе той, хто зможе здогадатись, як необхідно виконати

завдання та з ким домовитись. Усім «зайчикам» необхідно добратися до городу і набрати моркви на обід.

Одноосібне найпростіше виконання. Перестрибнути з місця через «річку» шириною 110(см) на іншу сторону до городу та взяти 2 морквинки. Шлях додому знову через річку.

Повідомлення завдання без пояснення. Перейти через місточок не торкаючись його ногами.

Варіанти виконання завдання з ініціативи дітей:

- лежачи на животі, ноги зігнути в колінах, підтягуватись на руках з просуванням вперед;
- сидячи на лаві, ноги випрямлені вперед, підтягуватись на руках з просуванням вперед.

Взяти 2 морквини і повернутись додому в обхід стрибками на двох ногах з просуванням вперед.

Вибір партнера. Об'єднання (довільне, за симпатіями) дітей у пари. Завдання пройти до «городу» так, щоб одна дитина не торкалась ногами землі.

Варіанти виконання завдання з ініціативи дітей:

- одна дитина йде на руках, а її ноги тримає інша дитина;
- діти повернені один до одного лицем, одна дитина стає на ноги іншої дитини і одночасно рухаються парами вперед.

Взяти 2 морквинки і повернутись додому в обхід стрибками на двох ногах з просуванням вперед.

Збільшення учасників колективної взаємодії. Об'єднання (довільне, за симпатіями) дітей трійками. Завдання пройти до «городу» так, щоб одна дитина не торкалась ногами землі.

Варіанти виконання завдання з ініціативи дітей:

- двоє дітей роблять обхват руками «стілчик», а третя дитина сідає зверху;
- одна дитина йде на руках, а її ноги тримають дві інших дитини.

Взяти 2 морквинки і повернутись додому в обхід звичайним способом.

Підсумковий етап. Дорослий пропонує оцінити правильність виконання дій для рішення поставлених завдань та пропонує подякувати один одному, оцінити не лише власний вклад у рішенні проблем, а й зусилля друга-партнера. Гру можна повторити, за тими ж завданнями, лише діти мають обрати нових співучасників виконання завдань.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). – К.: Спецвипуск журналу «Вихователь-методист дошкільного закладу», 2012.- 63.
2. Гавриш Н. Ігри-стратегії для дітей.//Методична скарбничка вихователя. – 2018.-№6.
3. Лохвицька Л.В., Андрющенко Т.К. Дошкільникам про основи здоров'я: Навчально-методичний посібник.- 2-ге вид., оновл. – Тернопіль: Мандрівець, 2008- 192с.

Волошина Наталія Анатоліївна,

вчитель початкових класів,

КЗО «Миролюбівська ЗШ I-III ступенів Раївської сільської ради»

Синельниківського району Дніпропетровської області

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ НУШ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У сучасній педагогіці проблема соціалізації дитини молодшого шкільного віку поступово виходить на перший план. Це пов'язано з безліччю факторів: мінливою соціальною ситуацією розвитку дитини, сучасною реформою освіти, збільшенням соціально-педагогічних проблем дітей. У документах про модернізацію освіти відзначається, що в процесі реформування суспільства змінюються роль і функції освіти: вони зміщуються з обслуговування інтересів держави на задоволення потреб особистості, суспільства і соціальних груп. Метою освіти відповідно до нових підходів стає розвиток особистості [2].

Соціалізація особистості починається з перших років життя і закінчується до періоду громадянської зрілості людини. Перші елементарні відомості людина отримує в сім'ї. Потім естафету соціалізації особистості приймає школа. Освітня установа є другим за значимістю (після сім'ї) інститутом соціалізації і виступає для дитини «справжньої моделлю суспільства, ...

придбані в родині задатки і навички соціального життя набувають тут новий соціальний контекст, ... дитині передається вся система соціальних вимог» [1].

Головною дійовою особою в школі з "дорослого" боку залишається вчитель, і вирішувати проблеми психолого-педагогічних труднощів учнів в процесі навчання доводиться йому. Особливе значення це набуває в початковій школі, тому що позиція, яку займає дитина на цьому етапі, закладає основи його подальшого ставлення до процесу опанування знаннями і багато в чому визначає соціальний стан в дитячому колективі.

На мою думку, найбільш яскраво особистісні якості вчителя виявляються в стилі його педагогічного спілкування. У молодших класах, де учень більшу частину часу спілкується з одним учителем, саме цей учитель створює сприятливу або несприятливу обстановку не тільки для навчання, але і для розвитку учня. У сприятливій обстановці учні не бояться задавати вчителю питання, не бояться помилитися, не забороняють собі проявляти емоції, можуть попросити допомоги у вчителя і однокласників. Зрозуміло, що забезпечити учням психологічний комфорт може педагог, який і сам комфортно почуває себе в класі - тобто сам вміє виявляти емоції в соціально прийнятній формі, вміє спокійно пояснити матеріал і переконати учнів в своїй правоті, вміє розуміти почуття кожного і спілкуватися з різними учнями, вирішувати конфлікти між ними і в той же час відстоювати свої права.

Соціально-педагогічна робота є системною діяльністю, спрямованою на допомогу дитині в організації себе, на встановлення нормальних стосунків у сім'ї, в школі, в суспільстві. Успішне здійснення такої діяльності може бути при виконанні певних умов:

- всебічна педагогічна діагностика,
- вивчення і широке використання соціуму, в першу чергу сім'ї,
- гуманність і відкритість освітнього закладу,
- наявність підготовлених кадрів для цієї роботи - соціальних педагогів [3].

Педагогічна культура батьків - один з найдієвіших чинників духовно-морального розвитку, виховання і соціалізації молодших школярів. Уклад

сімейного життя є один з найважливіших компонентів морального укладу життя того, хто навчається. В силу цього підвищення педагогічної культури батьків необхідно розглядати як один з найважливіших напрямків виховання і соціалізації молодших школярів [4].

При використанні різних методів психолого-педагогічної діагностики дітей і їх батьків: спостереження, бесіди, анкетування, малюнки дітей отримали наступні результати:

Педагогічний стиль в сім'ї:

розумна вимогливість до дітей, атмосфера довіри і підтримки один одного - 83%

батьківська любов супроводжується сильною опікою одного з членів сім'ї - 17%

Рівень емоційної підтримки:

атмосфера взаємної підтримки, доброзичливості, любові - 83%

здоровий спосіб життя без особливого емоційного забарвлення: без сварок і без великої прихильності, "життя за звичкою" - 17%

Цінність дітей:

діти для нас головна цінність - 50%

діти, швидше за все елемент соціального статусу "як у всіх, так положено" - 17%

діти - рівнозначна цінність поряд з подружжям - 17%

Педагогічна культура:

читають педагогічну літературу, використовують рекомендації вчителя, вихователя, слухають передачі по радіо, телебаченню - 17%

використовують життєвий досвід - 83%

Проблеми у вихованні:

непослух, дратівливість, плаксивість - 27%

не відчують проблем - 73%

При проведенні анкетування "Стили і методи виховання в сім'ї", з'ясувалося, що 63% батьків вважають, що необхідно виховувати власну дитину

за своїм образом і подобою, хоча відзначають, що дитина повинна багато осягати на власному досвіді, методом проб і помилок; і тільки 37% створюють всі можливі умови для того, щоб дитина могла навчитися розвивати власну ініціативу, здатність до аналізу подій, вчать не тільки усвідомлювати свої помилки, але і створюють умови для їх самостійного виправлення.

Проведення такої діагностики виявило особливості сімейного виховання і дозволило намітити план роботи, використовуючи індивідуальні форми: бесіди, консультації; групові: батьківські збори, засідання круглого столу. Наголос робиться на психолого-педагогічну освіту батьків.

Таким чином, розвиток особистості не може здійснюватися самостійно, необхідно цілеспрямовано впливати на неї, створюючи для цього психолого-педагогічні умови.

Список використаних джерел

1. Андрєєва Г.М. Соціальна психологія. М., 2000.
2. Ізотова Є.І. Індивідуалізація професійної діяльності педагогів і психологів і її вплив на соціалізацію молодших школярів // Психологія і школа. - 2010. - №1. - С. 24 - 39
3. Концептуальні засади змісту діяльності класного керівника // Вісник освіти. - 1991. - №8. - С. 19-23.
4. Орієнтовна програма виховання і соціалізації учнів. Початкова загальна освіта. 2009.

Чорча Сергій Сергійович,

вчитель музичного мистецтва,

КЗО «Миролубівська ЗШ I-III ступенів Раївської сільської ради»,

Синельниківського району Дніпропетровської області

РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Актуальною проблемою сучасної початкової освіти є розвиток образного мислення молодших школярів. Змістом образного мислення є образний матеріал, маніпулюючи яким, учень здійснює аналіз і синтез, порівняння і узагальнення істотних аспектів у предметах та явищах. Цей вид мислення значно розширює пізнавальні можливості особистості у процесі оперування образами різного ступеня узагальненості, схематичними зображеннями предметів та їхніми символічними позначеннями.

Психологічні особливості розвитку образного мислення школярів розкрито в дослідженнях Б.Ананьєва, А.Ботвіннікова, Л.Виготського, П.Гальперіна, В.Ганзена, Г.Глейзера, Б.Зазуляка, В.Зінченка, І.Каплуновича, Е.Кабанової-Меллер, Н.Линькова, Б.Ломова, М.Четвертухіна, І.Якиманської та ін.

С.Максименко, В.Соловієнко тлумачить наочно-образне мислення як «Мислення, яке характеризується тим, що змістом розумового завдання є образний матеріал, маніпулюючи яким людина аналізує, порівнює чи узагальнює істотні аспекти у предметах та явищах».

П.М'ясоїд розглядає образне мислення як «розв'язування задач шляхом ідеального перетворення їхніх умов». Учений зауважує, що образне мислення виникає при умові, коли дитина не маючи можливості діяти практично, оперує образом об'єкта, що викликав у неї інтерес.

Отже, образне мислення є складним гетерогенним психічним утворенням, амодальне по своїй природі, основна функція якого складається в оперуванні почуттєвими (наочними) образами на основі образів, уже наявних у суб'єктовому досвіді людини. В образному мисленні представлені й функціонують у складній єдності різні психічні процеси: сприйняття, пам'ять, уявлення, уява.

Дидактичні ігри важливо проводити систематично і цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи і урізноманітнюючи їх у міру нагромадження в учнів знань, вироблення вмінь і навичок засвоєння правил гри, розвитку образного мислення, виховання кмітливості, самостійності, наполегливості тощо.

В ігровій формі можна проводити як окремі етапи уроку музичного мистецтва, так і весь урок. До кожної теми уроку, окремого виду діяльності можна придумати дидактичну гру. Для її створення потрібні винахідливість і фантазія. Завдання гри – сприяти активному розвитку музичних здібностей, засвоєнню теоретичного матеріалу. Вона має викликати сильні й тривалі

позитивні емоції, бажання навчатися без примусу. Іграм можна вигадати яскраві, образні назви. Ось деякі з них.

«Гра в кореспондентів» скласти опитувальник до однієї з тем програми й опитати маму, тата, друзів, сусідів, знайомих про їх ставлення до музики. Наприклад, у 8класі під час вивчення сучасної музики, кореспонденти можуть запитати: «Яку музику Ви любите?» «А яку вважаєте сучасною?» У даному випадку кореспондент має змогу познайомитись з думками багатьох людей і порівняти їх зі своїми власними.

Гра «Спіймаємо в долоньки» застосовується для розширення словникового запасу стосовно емоційно-образних характеристик музичних творів. Після прослуховування твору учитель описує характер, спеціально називаючи неправильні. Учні повинні «зловити» правильні слова-характеристики даного твору.

Ігри-конкурси «Впізнай мелодію», «Змагання музикознавців» (хто краще знає творчість композиторів, факти з їх життя)

Ігри-інсценізації: гра «Пантоміма» до творів для слухання: наприклад Е.Гріг «В печері гірського короля», П.Чайковський «Хвора лялька», «Марш олов'яних солдатиків».

Пісня-гра «Впізнай, чий це голос» - для розвитку тембрового чуття, поспівка **І. Арсеєва «Гра в лова»** - для розвитку динамічного та ладового відчуття.

Пісня-гра «Луна» повторюють за вчителем музичні фрази з пісні: причому «лінива» - лише кінець фрази, «старанна» - повторює кожен фразу двічі, «розумна» - співає нотами.

Таким чином, результати моїх спостережень за виконанням дітьми дидактичних ігор, бесіди з ними, дозволили зробити висновок, що ті та інші дидактичні ігри ефективно впливають на розвиток образного мислення молодших школярів, у дітей підвищується інтерес до діяльності, проявляється свобода у створенні творчого продукту праці. Це підтверджує, що використання дидактичних ігор на різних етапах уроку містить значний

потенціал для розвитку образного мислення молодших школярів, сприяє поступовому ставленню дитини як творчої особистості, яка здатна успішно реалізувати свій потенціал у житті.

Список використаних джерел

1. Блонський П.П. пам'ять и мышление / П.П. Блонський. – СПб.: ПИтер, 2001.- 288с.
2. М'ясоїд П.А. загальна психологія/ П.А.М'ясоїд – К.: Вищ.шк., 1998. – 479с.
3. Максименко С.Д., Соловієнко В.О., загальна психологія: (навч.посіб.)/ С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко.- К.: МАУП, 2000.-256.

Король Слава Іванівна,

вчитель хімії,

КЗО «Миролюбівська ЗШ І-ІІІ ступенів Раївської сільської ради»,
Синельниківського району Дніпропетровської області

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ, ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ СТАНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

В умовах реалізації «Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ столітті», проекту «Концепції профільного навчання в старшій школі інших нормативних документів,» подальший розвиток системи освіти повинен бути спрямований на забезпечення доступу до якісної освіти, культурних, національних освітніх прав і запитів усіх громадян.

Сьогодні кардинально змінюється мета навчання, якщо раніше навчання ставило за мету здобути певну суму знань, умінь і навичок, то зараз це не стає самоціллю. Адже з кожним роком об'єкт інформації майже в кожній галузі науки подвоюється, а то і потроюється. І далі зростання за передбаченнями вчених йтиме в геометричній прогресії.

Із застосуванням відповідних методів, форм, прийомів учитель організовує, ціле спрямовує діяльність і самодіяльність учнів, завдяки чому вони ефективніше засвоюють знання, формують відповіді і застосовують ці знання в особистому житті. Тому на перше місце виступає не здобуття суми знань, а розвиток особистості учня, його життєвої компетентності.

У процесі життя одних теоретичних знань недостатньо, необхідно знати ще й більш-менш конкретні умови для застосування. Тобто необхідно оволодівати

«ситуативними знаннями». Життєва компетентність є одним із найважливіших факторів існування людини, фактором, який допомагає орієнтуватися в оточуючому середовищі.

Оволодіти життєвою компетентністю не так легко, особливо нереально здається це школярам. Їм важко уявити і зрозуміти той факт, що знання і навички, отримані під час навчання в школі, і становлять основу їхньої життєвої компетентності. Тому важливим завданням учителя є створення на уроках реальних та уявних життєвих ситуацій, з використанням різних методів та прийомів роботи (рольові ігри, дискусії, творчі проекти). Головна мета такого навчання полягає в тому, щоб навчити учнів адекватно реагувати і поводитись в типових, а іноді і екстремальних ситуаціях повсякденного життя.

Яким же чином необхідно систематизувати навчальний матеріал, як надати суспільний і конкретний характер знанням про картину світу.

Перша умова: це врахування вікових особливостей взаємозв'язку пам'яті, уваги і успішності у цілях формування в них міцних, глибоких і системних знань.

Друга умова: полягає у формуванні системності знань учнів і набутті основ життєвої компетентності. Основою цієї умови є формування теоретичного мислення. Це завдання полягає в засвоєнні ними основ наукової теорії.

Третя умова: діяльність і спілкування в природному середовищі. На уроках хімії, біології, фізики, географії, учні дізнаються, що явища, об'єкти і процеси дійсності об'єктивно пов'язані.

Технологія критичного мислення базується навіхідній особистій інформації, так як сприймання будь-якої інформації залежить від попереднього досвіду дитини. Навчальна діяльність починається з формулювання та усвідомлення проблем, пошуку та осмислення нової інформації і завершується самостійним розв'язанням цих проблем, формуванням своїх суджень. Порівняння нового матеріалу із особистим досвідом робить інформацію більш значущою для учня, розвиває аналітичне мислення.

Технологія критичного мислення здійснюється за алгоритмом:

1. Визначення мети та завдання навчання, мотивація інтересу до даної теми (учням пропонується згадати, що їм відомо з даної теми, проаналізувати свої знання, включитися в цілеспрямоване навчання)

2. Ознайомлення школярів із новою навчальною інформацією (самостійне опрацювання статті, перегляд фільму, проведення досліду тощо), підтримка пізнавальної активності учнів.

3. Проведення рефлексії (осмислення нового матеріалу, визначення значимості матеріалу в особистій системі знань учня, встановлення зв'язків між новою і відомою інформацією, обговорення та аргументація особистих ідей).

Технологія креативного розвитку направлена на створення «олімпійського резерву» - групи школярів, які виявляють творчу активність, мають оригінальне

Запропоновані технології є технологіями особистісно орієнтованого навчання, ґрунтуються на індивідуалізації та диференціації навчального процесу, врахуванні й розширенні суб'єктивного досвіду життєдіяльності кожного учня.

Педагогічна праця розкриває широкі можливості для творчого пошуку, професійного становлення. Не можна повністю перейняти чийсь манеру спілкування – це буде чужа неприродна манера. Треба шукати свій унікальний, неповторний стиль. На перший план треба поставити не учня відмінника, чи невстигаючого учня, а дитину взагалі, зрозуміти і подарувати їй частину свого серця. І тоді учні будуть любити вас, захоплюватись вами, вірити вам.

Список використаних джерел

1. Зимова А.І. «Основи педагогічної психології» М., 1990р.
2. Гончаренко С. «Український педагогічний словник» - К. Либідь.-2001р.
3. Ількін М. Активізація пізнавальної діяльності на уроках хімії / Хімія в школі – 2009р.№4/
4. Креативна освіта для розвитку інноваційної особистості ДОППО -2010р.
5. Наволокова Н.П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій «Основа»2011р.
6. Шрагіна Л. Технологія розвитку креативності. Київ. Шкільний світ 2010р.

Бадіца Марина Володимирівна
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)
Матюк Катерина Юріївна
студентка першого курсу магістратури
кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)

РОЛЬ МИСТЕЦТВА В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти актуалізується проблема соціалізації обдарованого дошкільника. Недостатність розробки теоретичних основ обдарованості, структурування методологічних засад розвитку спеціальної обдарованості в умовах соціуму, обмеженість методичних розробок та програм роботи з обдарованими дітьми ілюструють багатоаспектність проблематики.

Проблемою обдарованості дошкільника цікавилися багато науковців: Д. Богоявленська, І. Карабаєва, В. Моляко, Я. Пономарьов, М. Холодная та ін. Проблема обдарованості розглядалася науковцями з різних позицій: як психологія здібностей (Б. Теплов); симбіоз здібностей: музичних (А. Ветлугіна), комунікативно-мовленнєвих (Т. Піроженко), художніх (Т. Комарова); інтегральна особистісна властивість (В. Дружинін, В. Шадріков).

Зокрема, обдарованість представлена як психологічне явище особистості в цілому з інтелектуальними, творчими та соціальними складовими (Ф. Баррон, Б. Кларк, Ф. Монкс, К. Перлетт, В. Сієрвальд, К. Тейлор, П. Торренс).

Проте, визначений феномен залишається малодослідженим.

Аналіз наукових джерел, законодавчо-нормативних документів станом на 2020 рік проілюстрував частковість розгляду проблематики дослідження, необхідність пошуку оптимальних підходів до співпраці на засадах творчості відповідно до індивідуальних і соціальних потреб особистості, створення системи розвитку обдарованої дитини на засадах співтворчості. В процесі такої

комунікативної взаємодії дитина соціалізується, реалізує соціальну креативність як особистісний інтеграл (О. Кононко). На думку Г. В. Сухорукової саме мистецтво забезпечує художнє спілкування в контексті «реципієнт-дійсність», сприяє соціальній активності особистості та збагачує її художній досвід [5].

Оскільки синтез мистецтва і соціуму, ціннісних орієнтацій, творчості сприяють особистісному зростанню дитини, творчому ставленню до життя виникає необхідність розкриття впливу мистецтва на соціалізацію обдарованих дошкільників.

За визначенням німецького психолога, В. Штерна, обдарованість – це «загальна здібність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психічного пристосування до нових завдань і умов життя» [7, 21]. За ознакою пристосування науковець розглядає зміст понять «обдарованість», «талант» і «геніальність». На думку В. Штерна, особливістю таланту є «обмеження розумових здібностей однією галуззю змісту», геніальності – «самодовільна творчість», а обдарованості – «інтелектуальна схильність до актів мислення, найвищим виявом чого є передбачення та прогнозування», що пристосовує особистість до прогнозованих змін [7, 26]. В процесі пристосування до навколишнього особистість соціалізується.

Зокрема, у психологічному словнику «соціалізація» визначається як процес входження особистості в соціальне середовище, пристосування до нього, його освоєння, в тому числі і творче [6]. Також аналіз психолого-педагогічної літератури проілюстрував загальноновживаність понять «обдарована дитина», «дитяча обдарованість». Синтез визначених понять дозволяє нам узагальнити сутність обдарованості дошкільника, визначити її характерні особливості прояву.

Відтак, обдарована дитина – це особистість із певним інтелектуально-творчим потенціалом, яка активно та складно проживає власне буття. Труднощі соціалізації обдарованих дітей виявляються у недостатньому емоційному балансі, надмірних страхах, вразливості та підвищеній чутливості. У таких

дітей розвивається негативне самоусвідомлення, можуть виникати проблеми у комунікації з однолітками [1].

Обдарованих дітей відрізняють такі якості, як висока вимогливість до себе, оточуючих, критичність розуму, вразливість, негативне сприйняття самих себе («чому я не такий, як усі»), висока чутливість та дратування, яскрава уява, провідна здатність до перебільшених жахів. Обдаровані діти нерідко недостатньо толерантно ставляться до однолітків, що мають нижчий рівень інтелектуального розвитку. Вони роблять зауваження оточуючим з презирством і нетерпимістю, негативно відносяться до несправедливості і позитивно – до правди і гармонії [1]. Діти мають високий пізнавальний інтерес, активно вивчають навколишній світ, не створюючи обмежень у ньому. Такі діти мають розвинену уяву і фантазію, поєднують декілька видів діяльності, відзначаються активністю, творчістю.

Пізнавальна мотивація та дослідницька активність виражаються у високій вибірковості дитини стосовно нового у досліджуваному, наданні переваги тим чи іншим кольорам, звукам, формам тощо. Реалізація дослідницької активності шляхом залучення до мистецтва забезпечує дитині мимовільне відкриття світу, перетворення невідомого у відоме, що впливає на соціалізацію дошкільника та забезпечує його творчий розвиток.

Рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості, розвивального і соціокультурного середовища. Мистецьке розвивальне середовище є засобом, що впливає на процес залучення дитини до комунікативного співіснування.

Аналіз вищесказаного дозволяє стверджувати вплив мистецтва на особистість, оскільки спілкування з мистецтвом розвиває у обдарованих дітей вибіркочу чутливість до певних сторін предметної дійсності (знаків, звуків, кольорів тощо) або певних форм власної активності (художньої в тому числі), що супроводжується переживанням відчуття задоволення [2].

Обдаровані діти можуть без перешкод залучатися до більшості видів мистецтва: скульптури, живопису, літератури, музики, хореографії та ін. Проте,

для дітей з особливими освітніми потребами освоєння світу мистецтва, його особливостей та законів є особливо важливим і реалізується двома шляхами – спогляданням і співтворчістю. В процесі споглядання дитина виступає пасивним спостерігачем у процесі сприймання творів мистецтва, а під час творення розширює світогляд власними здобутками. В обох процесах дитину залучають до світу культури, формують виразний образ людини-творця, збагачують дитяче уявлення про оточуючий світ і ціннісні орієнтації, що позитивно впливає на соціальний досвід дошкільника. Як результат – збагачення дитячого світогляду, самовираження дитини, емоційний розвиток, сформованість ціннісних орієнтацій, моральної й духовної культури. Сформованість базових якостей (самостійності, товариськості та ін.) сприяють встановленню гуманних відносин із однолітками та дорослими [3; 5, 15].

Отже, важливим чинником соціалізації дитини є мистецтво, яке збалансовує входження в соціум обдарованих дітей, розширює їх уявлення про навколишній світ, розвиває якості в межах комунікативного діалогу.

Список використаних джерел

1. Бобракова Т. М. Особливості обдарованої дитини та їх врахування у навчально-виховному процесі / Т. М. Бобракова // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами інноваційних освітніх технологій : Зб. наук. праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонової. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2005. – Вип. 2 – С. 118–121.
2. Збереження психічного здоров'я здібних та обдарованих дітей : метод. реком. для практич. психол. навч. закл. / уклад. Г. Б. Растроста. – Суми : 2015. – 46 с.
3. Казакова Т. Г. Теория и методика развития детского изобразительного творчества : учеб. пособ. / Т. Г. Казакова. – Москва : Владос, 2006. – 255 с. : ил.
4. Моляко В. О. Психологія творчості - нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини / В. О. Моляко // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 8. – С.1–4.
5. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 376 с. : ил.
6. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; ред. Н. А. Побірченко. – Київ : Науковий світ, 2007. – 274 с.
7. Штерн В. Одаренность детей и подростков и методы ее исследования / В. Штерн ; [пер. с нем.]. – Київ : Книгоспілка, 1926. – 409 с.

Ірина Біла,
учитель початкових класів
КЗ «Ліцей №13» Кам'янської міської ради
(м. Дніпро, Україна)

ІНТЕРАКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Перед сучасною школою постає завдання виховувати особистість, здатну до життєтворчої діяльності, яка зуміє обрати свій шлях у житті, зважаючи на власні можливості; буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності [4].

Соціальні компетентності пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, вміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя [3].

Саме в початковій школі закладається фундамент соціалізації особистості, їх громадської активності та почуття патріотизму. Вважається, що формування у молодших школярів соціальної компетенції сприяє соціальній адаптації, вмінню працювати в команді, знаходити консенсус, запобігати конфліктам, приймати самостійні рішення, відповідати за їхні наслідки для оточення, ціннісно ставитися до довкілля та власного «Я» [2].

Для успішного розвитку особистості молодшого школяра, його соціалізації, під час проведення уроків та виховних заходів необхідними умовами вважаються:

- створення позитивного настрою для навчання;

- відчуття рівного серед рівних;
- забезпечення позитивної атмосфери в колективі для досягнення

спільних цілей;

- усвідомлення особистістю цінності колективно зроблених висновків;
- можливість вільно висловити свою думку і вислухати свого товариша.

Реалізую поставлені завдання через методи інтерактивної взаємодії між вчителем і учнями. Інтерактивна взаємодія сприяє партнерству вчителя з її учнями, надає широкі можливості для оригінальних підходів до побудови комфортного освітнього середовища, забезпечує умови для створення ситуації успіху.

Власний досвід переконує, що забезпечуються умови для розвитку творчої особистості дитини, формується позитивна мотивація учнів до пізнавальної діяльності, потребі в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні, саме у полі інтерактивного спілкування, типі взаємодії вчителя і учнів.

Сукупність інтерактивних форм і методів дають можливість створити комфортні умови для соціалізації молодшого школяра, за яких він відчуває свою необхідність, розкриває свої здібності, відчуває впевненість у собі.

Використовую конструктори та мультимедійний супровід уроку, електронні тестові завдання, тренажери з читання, обчислювальні завдання з математики; проєктні та дослідницькі методи навчання; рольові, ділові і інші види навчальних ігор; «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Групування», «Займи позицію», «Кубування», «1,2,3- всі разом», «Робота в парах», «Навчаючи — вчуся», «Ток — шоу», «Розігрування правової ситуації в ролях», «Ажурна пилка», «Піктограми», «Коло ідей», «Акваріум», «Прес», «Сенкан».

Наприклад, об'єднуємось у групи за деякими рисами характеру та отримуємо завдання, складаємо певні правила.

1 група : (сюди підійдуть ті, хто вважає себе дуже жвавим та рухливим) - правила безпечної поведінки в коридорі;

2 група: (сюди підійдуть ті, хто вважає себе спокійними та врівноваженими) - правила безпечної поведінки на уроках трудового навчання;

3 група: (сюди підійдуть ті, хто вважає себе спортивним та організованим)- правила безпечної поведінки у спортивному залі;

4 група: (сюди підійдуть ті, хто вважає себе самостійним)- правила безпечної поведінки під час уроків;

5 група: (сюди підійдуть ті, хто вважає себе охайним та бережливим)- правила безпечної поведінки в їдальні;

6 група: (сюди підійдуть ті, хто любить ігри)- правила безпечної поведінки на перерві.

Створюю ситуацію реального спілкування, за якого учні охоче використовують завдання, виявляють цікавість до досліджуваного матеріалу, навчаються самостійно працювати з додатковою літературою. Використовую текстові, табличні, графічні, музичні редактори та програми створення комп'ютерних презентацій [1].

Працюючи в пошуку результативних форм та методів роботи, створюючи умови для розвитку соціалізації молодшого школяра, дійшла висновку, що процес формування вмінь, навичок і компетентностей стає ефективним, якщо організувати навчання у інтерактивній взаємодії, яке ґрунтується на спільній діяльності і взаєморозумінні вчителя і учнів. Саме таке навчання, з використанням комунікативних технологій, сприяє формуванню соціальних компетентностей учнів, підвищує інтелект дитини, зміцнює її віру у власні здібності, стимулює активність і творчість.

Думаю, що мої вихованці стануть новою українською елітою – моральною, духовною, високоосвіченою, інтелектуальною, культурною, національно свідомою. Мрію виховати людину добрих помислів, почуттів і дій, яка існує в гармонії із світом, із власним серцем.

Список використаних джерел

1. Астісова Т., Едель М. Проект курсу „Комп'ютерні аудіо- та відеотехнології” // Інформатика. – 2005. – № 31-32. – С. 22
2. Виноградова О.М., Писарєва Л.В., Шахова К.К., ДОППО. «Методичні засади формування соціальної компетентності молодших школярів» // Джерело - 2015-№ 25-28- С.4

3. Державний стандарт початкової загальної освіти. - Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/

4. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Розвивати життєву компетентність // Шкільний світ. – 2005. – № 37. – С. 5-13.

Васильєва Ольга Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної та практичної психології

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

(м. Ізмаїл, Україна)

Федорова Олена

магістрантка Ізмаїльського державного гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стрімка динаміка життєдіяльності людини, зумовлена викликами сьогодення, виводить на перший план споконвічні питання ціннісних орієнтацій людини. Філософія, соціологія, психологія, педагогіка використовують поняття «ціннісна орієнтація» як ключове. Кожна з наук розглядає його під своїм кутом зору. Зокрема, у соціології ціннісні орієнтації виступають у ролі інструментів соціального регулювання, які пов'язують інтереси, потреби, світогляд людини з її конкретними ідеями, поведінкою і виражають ставлення особистості до соціальних цінностей, характеризують її здатність створювати власну ієрархію цінностей у своїй свідомості, визначати стратегію поведінки (А. Здравомислов, І. Кон, М. Рокич, В. Ядов). У філософії його зміст відтворює найбільш загальні типи відносин між суб'єктами з приводу певних явищ, фактів, ідей і набувають у процесі оцінки позитивної або негативної значущості. У психології ціннісні орієнтації виступають елементами внутрішньої структури особистості, регулятором мотивації і поведінки (І. Бех, О. Леонтьєв, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе).

Аналіз наукових джерел засвідчує, що у науковій лексиці ціннісні орієнтації розглядають як інтегративну характеристику особистості, що обумовлює її поведінку і діяльність, ставлення до цінностей, прогнозує світоглядну та життєдіяльну позицію в майбутньому. Формування ціннісних орієнтацій починається з потреб, завдяки яким формуються інтереси особи. При

цьому потреби та інтереси обумовлюють цільову діяльність свідомості, втілюються в систему мотивацій, закріплюються в ціннісних орієнтаціях та установках, зумовлюють соціальну активність, напрямок діяльності. Аналіз довідкової і спеціальної літератури дозволяє стверджувати, що поняття «цінність» виражає ставлення особи до самої себе, до інших людей, об'єктивної реальності, а «ціннісна орієнтація» - ґрунтується на суб'єктивній оцінці явищ, предметів, формується і уточнюється у подальшій діяльності з метою реалізації особистісних інтересів та інтересів системи, у якій діє особистість. Цей процес може мати різні тенденції розвитку: бути узгодженим або мати відмінності та протиріччя. Тому виникає необхідність опрацювання механізму узгодження, співставлення сторін і внутрішніх протиріч ціннісного аспекту особистості.

З огляду на це, важливо означити підсистеми цінностей, такі як: духовні – цінності життя та його змісту; моральні – цінності морального вибору вчинків та поведінки; індивідуально-соціальні, що віддзеркалюють структуру людської діяльності, спосіб людського існування. Крім цього, вважаємо доцільним висвітлити структуроутворюючі фактори особистості, що характеризують її, з одного боку, як суб'єкта соціальної поведінки, а з іншого, - як члена суспільства. Це сукупність соціальних ролей людини, які вона виконує; належність до соціальних груп, категорій, спільнот; спрямованість особистості – система потреб, інтересів, поглядів, переконань, ідеалів, установок і орієнтацій, які виступають суб'єктивними регуляторами індивідуальної поведінки; потенціал особистості – сукупність особистісних якостей, які характеризують здатність людини до здійснення її соціальної життєдіяльності. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість означити ціннісні орієнтації особистості сучасного школяра, зокрема: цінність ґрунтовних знань та умінь, розвинене мислення, творчий підхід до справи; соціально-громадські цінності, які впливають на розвиток почуття відповідальності перед собою, людьми, суспільством за результати діяльності, усвідомлення себе як людини, громадянина, патріота; морально-етичні цінності, що допомагають вчитися

здійснювати моральний вибір способів досягнення власної мети, сприяють вихованню таких якостей особистості як взаємодопомога, взаємоповага, чесність, справедливість, толерантність; духовні цінності, які впливають на формування альтруїстичних мотивів, високих духовних цілей, вдосконалення духовного світу учнів. З метою вивчення ціннісних орієнтацій сучасних молодших школярів було проведено діагностування учнів в Трапівській зош Татарбунарського району Одеської області. Результати вивчення особистісних переваг сучасних молодших школярів показали, що учень 6-7 років приходить до школи з уже сформованою певною системою цінностей, в змісті якої у більшості домінують матеріальні категорії. Як наслідок, в процесі навчання таких школярів в початкових класах виникають суперечності між їхніми ціннісними орієнтаціями і ціннісними орієнтаціями вчителя, інших дітей і батьків, всього освітнього середовища. Дослідники, предметом вивчення яких виступають ціннісні орієнтації, зазначають, що саме особистісно-орієнтована ситуація вимагає від учня необхідності проявити себе як особистість, оскільки виникають питання статусу, самовизначення і аксіологічні потреби [2].

Так, на думку В.В. Серікова, ситуація затребуваності особистісних проявів запускає механізми розвитку, в результаті чого відбувається ревізія колишніх цінностей, пошук сенсу, апробація нових моделей поведінки у відповідності з новими життєвими орієнтаціями. Створення особистісно-орієнтованих педагогічних ситуацій забезпечує суб'єктивацію учнем загальнолюдських цінностей. Така ситуація сприяє виникненню механізмів функціонування і розвитку особистості, оволодінню молодшим школярем суб'єктними діями [2]. Розв'язання особистісно-орієнтованих педагогічних ситуацій, в яких учень аналізує й приймає певну систему цінностей, активізує їх перехід у внутрішній план, сприяє перетворенню в орієнтовну основу поведінки. Педагогічна особистісно-орієнтована ситуація — це, по суті, задача, яка представляє собою певну проблему [2]. Розв'язуючи її школяр здійснює власне особистісні дії — проявляє себе у відносинах з іншими людьми, робить висновки з власного досвіду, долає внутрішні протиріччя, планує

життєві задачі. Саме в процесі пояснення подібних ситуацій молодший школяр аналізує сенс і життєві пріоритети, звичне оточення, долає власні емоції, переживання і приходить до правильного рішення. У результаті аналітичної роботи встановлено, що оволодіння особистісними діями в розв'язанні особистісно-орієнтованих ситуацій включає: визначення своєї ролі, статусу, функцій в соціумі; оцінку власних досягнень; критичне ставлення до аксіологічного змісту навчальних предметів, висування і апробація власних ціннісних орієнтацій; актуалізацію сенсу, співставлення з попередніми сенсами; рефлексивну діяльність учнів як в інтелектуальному, так і в емоційно-моральному плані; визначення власної життєвої проблеми і прийняття відповідальності за її розв'язання, висування і перевірку гіпотези; забезпечення автономності й стійкості свого внутрішнього світу.

Вочевидь, розв'язання особистісно-орієнтованих педагогічних ситуацій пов'язано з ціннісно-орієнтаційною діяльністю учня, яка визначає результат його аксіологічного вибору і прийняття рішення. Аналіз практики роботи в школі і літературних джерел дає змогу дійти висновку, що в усій структурі шкільного життя молодші школярі часто не мають можливості для реалізації своїх уподобань в дієвих актах поведінки. Разом з тим, внаслідок подібної діяльності формуються провідні життєві установки молодших школярів, ідеали, цілі, переконання, прагнення і мотиви.

Узагальнюючи вищесказане, зазначимо, що процес формування ціннісних орієнтацій повинен полягати насамперед у забезпеченні системи особистісно-орієнтованих ситуацій, в яких будуть створені умови значущого вибору і самовизначення в аксіологічному світі, долучать молодшого школяра до спеціально організованої ціннісно-орієнтаційної діяльності, яка забезпечить розвиток суб'єктних дій учнів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості [Текст] / І. Д. Бех. – У 2-х кн. Кн. 2- га: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К. : Либідь, 2003. – 342 с.

2.Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. М., 1999.-272 с.

Наталія Корольчук
Студентка, м. Ізмаїл, Україна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ НУШ

Актуальність теми викликана тим, що школа, як один з основних інститут соціалізації, залишає помітний відбиток на становленні всіх аспектів особистості дитини, її подальший вступ у доросле життя та обумовлює характер взаємодії між особою і соціумом. Мова йде не тільки про надбання необхідних знань, умінь та навичок в ході навчального процесу, але й про вміння орієнтуватися в змінних умовах сучасного суспільства і знаходити оптимальні шляхи взаємодії. Тому створення умов для формування основ соціалізації молодшого школяра є актуальною проблемою нової української школи.

Соціалізація особистості починається з перших років життя і закінчується до періоду громадянської зрілості людини. Освітня установа є другим за значимістю (після сім'ї) інститутом соціалізації і виступає для дитини «справжньої моделлю суспільства, придбані в родині задатки і навички соціального життя набувають тут новий соціальний контекст, дитині передається вся система соціальних вимог» [1].

Як показують результати досліджень, сприятливим середовищем для соціалізації є спільна діяльність і спілкування в певному просторі. Засвоєння соціального досвіду і готовність до його збагачення формується через включення дітей і підлітків в реальні відносини між собою, в родині, з дорослими - оточення в якому відбувається взаємодія та встановлюються і розвиваються найбільш глибокі особистісні контакти. Основна роль у створенні такого середовища належить педагогам, тому що основним видом діяльності школяра є навчально-пізнавальна. Саме вчитель має створити оптимальні умови розвитку такого навчального простору, який сприяв би

формуванню в особистості загальнолюдських цінностей, способу життя в колективі, незалежності, впевненості та самостійності, ініціативності та незакомплексованості, соціальної поведінки, яка схвалюється суспільством.

Саме вчитель, задовольняючи потребу молодшого школяра в спілкуванні з дорослими й ровесниками, цим самим має створити середовище для його соціалізації. Ефективність соціалізації учнів початкової школи зростає, коли їх життєдіяльність відбувається в такому педагогічно організованому просторі, який постійно змінюється, тобто, в якому створюються ситуації, аналогічні тим, що чекають учнів у дорослому житті. А тому так важливо з приходом дитини до школи створювати умови для її спілкування як з дорослими, так і з ровесниками в усіх видах їх діяльності. Тільки через діяльність в колективі кожний його член входить у суспільство, тільки в діяльності відбувається його соціалізація. [4]

Вчитель стає помічником, що допомагає дитині успішно соціалізуватися. Він презентує для дитини суспільство, займає центральне місце в духовному світі дитини, виступає носієм знань, умінь, моральних цінностей, а з іншого боку – безпосереднім організатором виховного процесу. Проте, нестійкість моральних настановлень, обмеженість соціального досвіду знижує здатність молодшого школяра протистояти деструктивним впливам, яких він може зазнавати в процесі соціалізації. Розширенню обізнаності дитини сприяє спеціально організований виховний процес, який передбачає не лише передачу їй необхідних знань, а й демонстрацію відповідних поведінкових правил, підтримку у їх виконанні. Досягненню цього сприятиме врахування в змісті навчально-виховної діяльності інтересів дітей, потреб, які є актуальними для даного вікового етапу (запровадження відносин співробітництва, партнерства, співтворчості всіх учасників педагогічного процесу). Правильно організований виховний процес сприяє розвитку в дитини впевненості у власних силах, самоповаги, творчого початку, поглиблення і закріплення соціальних і моральних знань, виховання адекватних емоційних реакцій, формування вмінь і навичок соціально схвалюваної поведінки. [3]

Соціально-педагогічна робота є системною діяльністю, спрямованою на допомогу дитині в організації себе, на встановлення нормальних стосунків у сім'ї, в школі, в суспільстві. Успішне здійснення такої діяльності може бути при виконанні певних умов:

- всебічна педагогічна діагностика учнів;
- вивчення і широке залучення найближчого соціального оточення;
- гуманність і відкритість освітнього закладу;
- наявність підготовлених кадрів для цієї роботи - соціальних педагогів. [2]

Молодший шкільний вік розглядається як унікальний період соціального, комунікативного розвитку, коли формується комплекс індивідуальних особливостей, що в майбутньому визначає можливість бути активним у багатьох видах діяльності. З приходом дитини до школи змінюється її соціальна позиція: вона стає членом класного колективу приступає до систематичного навчання. У цьому віці діти займають соціальну позицію в системі формальних і неформальних стосунків серед ровесників. Поступово в них формується власний, відносно стійкий статус, який згодом переноситься в інші соціальні групи. Специфічні вікові можливості соціалізації школяра реалізуються завдяки участі учнів у грі, спілкуванні, пізнавальний, предметній та інших видах діяльності. Під час пізнавальної діяльності особистість пізнає навколишній світ і саму себе; під час предметної – створює і перетворює матеріальні умови свого життя, а також життя інших людей. В обох видах діяльності, з вмілим залученням вчителя, вона формує і змінює саму себе, розвиває свої індивідуальні можливості, вчиться бути частиною соціальних відносин і активно їх змінювати відповідно до своїх потреб.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія. М., 2000.
2. Концептуальні засади змісту діяльності класного керівника // Вісник освіти. - 1991. - №8. - С. 19-23.
3. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: Монографія. – К.: Фенікс, 2009. – 416 с.
4. Психолого-педагогічні умови особистісного зростання і соціалізації дітей / за ред. Т.Д. Марцінковской. , 2002.

Мироненкова Оксана Анатоліївна
методист навчально-методичної лабораторії
професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників
обласного навчально-методичного центру підвищення кваліфікації
педагогічних працівників навчально-наукового інституту педагогіки
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР»
(м. Дніпро, Україна)

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК КОРИГУЮЧИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано роль мистецтва у формуванні соціалізованої особистості; висвітлено механізм естетичного виховання як корекційного регулятора виховного процесу.

Ключові слова: *особистість, освітнє середовище, естетичне виховання, корекція, культурне збагачення, суспільство.*

Актуальність обраної теми обумовлюється необхідністю поглибленого розгляду факторів явища виховного процесу як регулятора соціалізації особистості в умовах провадження освітньої діяльності, основною метою якої є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства». [1]

Якісні зміни в освітньому просторі та педагогічній науці потребують постійного пошуку нових підходів до організації та провадження навчання і ставлять в пріоритет вирішення наступних питань соціалізації особистості:

підтримка становлення та розвитку культурної еліти суспільства, здатної до швидкого і точного аналізу інформаційного та емоційного компонентів середовища, прийняття рішень з урахуванням соціокультурної специфіки;

формування соціальної бази освітнього середовища, задаючи зразки поведінки, норми, загальнозначущі цінності (наприклад, взаємоповага, взаємодопомога, дотримання санітарних норм, бережливе ставлення до навколишнього природного середовища, соціально-культурна активність тощо);

забезпечення умов для культурозберігаючої діяльності (розширення діапазону культурної активності особистості, вибіркова спрямованість видів діяльності за можливостями та уподобаннями, співвідношення активного та пасивного споживання, продукування культурних цінностей).[3, 60 – 62; 5, 210 – 213]

Соціалізація дитини є специфічною формою привласнення нею існуючих суспільних відносин та формування на основі власного та колективного досвіду соціального статусу, тобто становлення ціннісно орієнтованого курсу реалізації життєвої позиції, готовності до взаємодії із соціумом. [2, 62; 5, 198]

Роль мистецтва в соціалізації особистості полягає в його регулюючій функції, де об'єктами естетичного впливу є емоційна сфера людини та світоглядні позиції, а механізм регулювання пов'язаний із сприйняттям, розумінням прекрасного в дійсності, долученням осіб до мистецьких цінностей, і як наслідок – зародження та розвиток здатності до створення естетичних цінностей у будь-якій сфері суспільної діяльності. Адже здатність до естетичного переживання, в деякому сенсі, допомагає людині залишатися людиною, відчувати, творити, розуміти як власний внутрішній світ, так й інших людей, бути частиною спільноти, навколишнього природного середовища. [6, 51 – 52]

Емоційна складова особистості дитини характеризується специфічністю систем виникнення, де розвиток реакцій відбувається як поступово в процесі гри або дослідницької поведінки, так і миттєво, завдяки бурхливій реакції на позитивний або негативний подразнюючий фактор. Тому виховання засобами мистецтва є надзвичайно складним елементом навчально-виховного процесу, де за допомогою «мови» образотворчого, музичного, декоративно-ужиткового, театрального чи іншого мистецтва, розкривається сутність трьох функціональних рівнів генофонду культури (наочно-дієвий, чуттєво-образний, понятійно-логічний), які забезпечують людині сприйняття дійсності, коригування своїх дій та емоцій. [6, 51 – 52; 8, 105]

Так, потрапляючи до школи, дитина стикається з безліччю ситуаційних задач, вчиться долати труднощі. Часто, недостатність досвіду та невпевненість призводить до нерозуміння дитиною себе як особистості, своєї ролі в колективі, призначення, що може призвести до відчуження та негативного сприйняття школи. У цьому випадку, на думку О. С. Михайлицької, доцільним є корекція соціалізації особистості за допомогою активної участі дитини в художньо-творчій діяльності, наприклад, театру – соціального явища, функціями якого є підвищення загального культурного рівня, сформувати модель поведінки у суспільстві, розвиток творчих можливостей. Беручи участь у театралізованому дійстві дитина відчуває себе частиною колективу, де успіх спільної діяльності залежить від кожного учасника, вчиться поводитися відповідально, й при цьому реалізовувати свої потреби у спілкуванні, самовираженні, а відтворюючи образи та проживаючи ситуації разом з дійовими особами, вчать аналізувати хороші та погані вчинки, передавати своє ставлення до уявних персонажів, усвідомлювати почуття, потреби, причини поведінки інших людей, робити висновки. Крім цього, розвивається увага та пам'ять (заучування тексту ролей, послідовне відтворення), комунікативні здібності, формуються морально-вольові та поведінкові уявлення. [7]

Музичне мистецтво, також є потужним засобом естетичного виховання, який має глибоке історичне коріння, адже звуки оточують людство від його появи тисячі років тому. Спочатку, це були лише звуки природи (вітру, води, дощу, листя, птахів тощо), але поступово людина навчилася не тільки споживати багатоманітну красу комбінації звуків, а й створювати свої музичні продукти, відображаючи їх знаками (нотами) та відтворюючи за допомогою спеціальних інструментів.

У сучасному світі музика також відіграє важливу роль і виступає творчим каталізатором потенціалу особистості, передаючи усю палітру відтінків естетичних переживань людини, її настрій, стан тощо.

Соціалізація дітей засобами музичного мистецтва в більшості випадків має тісний зв'язок з музичним смаком, тобто здатністю психіки особистості певним чином оцінювати музичні твори, відчуваючи прихильність до них чи антипатію.[4, 50 – 55; 8, 104 – 119]

Ознайомлення з музичними творами повинно здійснюватися не нав'язливо і не категорично, щоб не викликати у дітей вороже ставлення до мистецтва, не руйнувати емоційним навантаженням внутрішній світ дитини, не породжувати відразу до усього що зветься культурною скарбницею. А навпаки, з увагою оцінювати музичні смаки кожного та проводити загальне представлення програмних музичних творів, розповідаючи про різноманіття жанрів, історію створення та мистецьке «життя» твору, розкривати багатство музичної мови, а саме її здатність передавати почуття, «малювати» образи тощо. За таких умов, функція мистецтва як коригуючого елемента соціалізації особистості полягає в корекції психологічних станів, та має наслідком культурне збагачення і створення сприятливого творчого клімату для реалізації потенціалу особистості в соціумі.[4, 50 – 55; 6, 49 – 52]

Отже, розглядаючи естетичне виховання як структурний компонент виховного впливу освітнього процесу, можна дійти висновку, що мистецтво займає не останні позиції у становленні особистості, адже на відміну від науки, метою якої є об'єктивне знання та компетентності, направлене на соціально-сміслову та емоційно-особисте бачення оточуючого середовища, допомагає вивчати навколишній світ за допомогою почуття прекрасного, належати до цього світу та бути творцем культури. [8, 188]

Важливими є не тільки заняття образотворчим мистецтвом, співом, музикою, або відвідування музеїв, театрів, галерей, а й вивчення мистецтвознавства з метою формування уявлення про художні засоби передачі почуттів та інформації, які використовують в тих чи інших жанрах.

Відчуваючи красу мистецтва, розуміючи його мову та вміючи продукувати своє естетичне бачення світу, дитина стає повноцінною особистістю, в якій спостерігається цілісність соціально-типових

та індивідуальних якостей, а отже дитина соціалізується та демонструє здатність до самокерованості, обираючи та розвиваючи свої творчі здібності, аналізуючи уявні образи та формуючи поняття про добро і зло, про прекрасне і потворне, набуваючи базових життєвих компетентностей, готуючись до наступних етапів соціалізації. [6, 49 – 52]

Таким чином, мистецтво коригує психологічну сферу особистості, даючи можливість емоційного розвантаження та творчого стимулювання, що є важливим для соціалізації дитини, адже на даному етапі існування людини потреба в самовираженні та пошуку краси в оточуючому світі яскраво виражені, а питання про місце в суспільстві є важливим фактором взаємовідносин в колективі закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» зі змінами від 18.12.2019 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- 2 Вікторова Л. В. Основи соціалізації особистості [текст]: навч. посібник / Вікторова Л. В., Тверезовська Н. Т., Михайліченко М. В., Ржевський Г. М. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2017. – 475 с.
3. Возняк Л. Л., Дуць С. Д. Модель соціалізації особистості в умовах інноваційного середовища освітнього закладу. // Педагогічний пошук. – 2018. – № 4. – С. 60 – 62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2018_4_14.
4. Волошен П. Роль музичного мистецтва в соціалізації школярів. // Збірник наукових праць «Проблеми підготовки сучасного вчителя» – 2019. – Вип. 2(20) – С. 50 – 55. URL: <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/174127/174950>.
5. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Городяненко В. Г. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 560 с.
6. Максимов М. Роль мистецтва в соціалізації особистості. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія – 2014. – Вип. 1. С. 49 – 52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknup_2014_1_15.
7. Михайлицька О.С. Театралізація як дієвий творчий засіб соціалізації особистості в особистісно орієнтованому освітньому середовищі. // Електронний збірник науково-методичних матеріалів конференції «Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах нової української школи». КЗ «ЖОШПО» ЖОР. – 15 травня 2019 р. URL: <http://conf.zippo.net.ua/>
8. Сморгж Л. О. Естетика: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 334 с.

Яремчук Наталія Володимирівна,
вчитель початкових класів, першої категорії
Комунальний заклад «Загальноосвітній навчальний заклад
I ступеня- гімназія №39» Кам'янської міської ради
(м.Кам'янське, Україна)

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРОЕКТОМ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ». НУШ

Сьогодні, коли відбуваються зміни і модернізації в області освіти, особлива увага звернена на роль школи, як організатора освітнього середовища для розвитку особистості. Функція школи - це не тільки навчання і виховання, але і соціалізація школяра, формування життєвої компетентності, розвиток соціальних значимих якостей особистості.

Соціальна компетентність - це багатогранна характеристика особистості, яка своєю багатокомпонентністю охоплює всю множину та глибину функціонування особистості в соціумі. Оскільки особистість - істота соціальна, то формат соціальної компетентності охоплює як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так і самопочуття та самосприйняття особистості в мінливому соціумі. При цьому соціальна компетентність передбачає як достатній рівень вміння будувати партнерські стосунки, здатності до кооперації на рівноправній основі, так і достатній рівень конформності, аби не йти врозріз з вимогами суспільства.

У процесі формування соціальної компетентності важливим є період молодшого шкільного віку. Це час, коли дитина набуває нових соціальних ролей і вже здатна до самостійної керованої діяльності, рефлексії, розв'язання життєвих проблем, встановлення соціальних контактів, вироблення нових соціальних стратегій життєдіяльності. Період молодшого шкільного віку психологи визначають як період народження соціального «Я»: у дитини формується «внутрішня позиція», яка породжує потребу зайняти нове місце в житті і виконувати нову суспільно значиму діяльність, і виступає важливим компонентом соціальних утворень зростаючої людини. Нова соціальна позиція

– вступ до школи – включає дитину, яка раніше була захищена сім'єю, в різнопланові міжособистісні стосунки та спілкування («дитина – дорослі», «дитина – діти», «дитина – вчитель»), де потрібно відстоювати власні думки, позиції, право на автономність. Нормований світ соціальних стосунків потребує нових моральних якостей, організованості, відповідальності, сформованості контрольно-оцінних навичок. Важливе завдання дитини – набуття навичок соціальної взаємодії з групою ровесників та вміння заводити друзів. Розвиток спілкування з ровесниками знаменує нову стадію емоційного розвитку – появу емоційної децентрації; активно розвиваються соціальні емоції. Спрямованість інтересів у соціальних відносинах зазнає змін: якщо у першому класі для дитини значимою особою є вчитель, то з віком усе тіснішими стають контакти з однокласниками.

Для успішної соціалізації молодших школярів потрібні такі умови, які б забезпечували їм можливість критично переосмислювати і відбирати те, що пропонує соціум. Головне – це набуття учнем соціального досвіду, який буде впливати на його дії, вчинки, на формування його бажань та інтересів, спрямовувати або стримувати його активність, тобто впливати на свідомість.

Соціальна компетентність молодших школярів характеризується такими показниками: приймати соціальні правила і норми, знаходити правильні орієнтири для побудови своєї соціальної поведінки; проявляти гнучкість у сприйнятті нових вражень та їх оцінці, прилаштовуватися до вимог соціальної групи, зберігаючи водночас власне обличчя; добирати корисні для свого соціального розвитку ролі, поводитися відповідально, орієнтуватися у своїх правах та обов'язках; уміти брати до уваги думку інших людей, рахуватися з їхніми бажаннями та інтересами, визнавати сильні сторони; гнучко поводитися з партнерами по спілкуванню; адекватно реагувати на їхні слова і дії; вміти вислуховувати, погоджуватися, відстоювати власну точку зору, домовлятися; виявляти толерантність, емпатію, здатність співчувати; налагоджувати з однолітками та дорослими гармонійні взаємини, домовлятися з ними; уникати конфліктів або розв'язувати їх мирним шляхом, утримуватися від образливих

слів та агресивних дій; оптимістично ставитися до труднощів, уміти мобілізуватися на їх подолання; проявляти витримку в стресових ситуаціях; гідно вигравати та програвати; узгоджувати свої бажання з можливостями та вимогами; утримуватися від негативних проявів; уміти в разі потреби звернутися до людей за допомогою; орієнтуватися в понятті «авторитет», пов'язувати його зі справжніми чеснотами і цінностями; поводитися совісно за відсутності контролю з боку дорослого; бути людяною, справедливою людиною, вміти приймати точку зору іншої людини .

Соціальна компетентність є компонентом життєвої компетентності людини.

Формування соціальної компетентності молодших школярів за Науково-педагогічним проектом «Інтелект України» і НУШ відбувається під час ранкових зустрічей, роботи дитячих організацій, клубів, на годинах спілкування, на уроках «Я пізнаю світ» (предметно-тематична модель, оскільки набуття учнями означених компетентностей належить до провідних цілей цього навчального предмета) та під час вивчення всіх інших дисциплін Типового навчального плану (міжпредметна модель, що реалізується через технологію ціннісного насичення кожного уроку).

Як показує аналіз Державного стандарту початкової освіти, найбільшою мірою формуванню соціальної компетентності школяра сприяє природнича освітня галузь. Навчальний предмет «Я пізнаю світ», реалізований цією освітньою галуззю, має інтегрований характер і чітко виражену виховну суспільствознавчу спрямованість. Особливість курсу полягає в тому, що його зміст багатоплановий: це і розвиток навичок взаємодії у сім'ї, колективі, суспільстві завдяки активному спілкуванню з соціальним оточенням; формування основ споживчої культури, уміння самостійно прийняти рішення щодо власної поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях; оволодіння моделями поведінки, які відповідають чинному законодавству України, загальноприйнятим нормам моралі та права. Аналіз програм і підручників цього проекту показав, що у їх змісті закладений значний потенціал для

формування соціальної компетентності молодших школярів. На уроках учні отримують достатню кількість інформації щодо засвоєння норм і правил поведінки, знають як вести себе з однокласниками, дорослими та людьми похилого віку.

Велику увагу цей проект приділяє сюжетно-рольовим іграм. Їх мета – набутти досвіду дій шляхом гри, допомогти навчитися через досвід і почуття. Сюжетно-рольова гра виступає технологією апробації дитиною майбутніх соціальних ролей; може також використовуватися для отримання конкретних навичок поведінки. Вона імітує реальність, надає можливість учасникам діяти «наче справді». У сюжетно-рольовій грі відсутній готовий сценарій, опис дій і вчинків героїв. Учасникам гри пропонується ситуація, яка потребує від них, відповідно до обраної ролі (пасажира, покупця, господаря), самостійно обрати способи поведінки та будувати взаємини з партнерами по грі на основі засвоєних правил етикету. Ті психічні стани, які гравці переживають під час гри, закарбовуються у свідомості і пізніше відіграють провідну роль у процесі самовизначення особистості, пошуку її власної ідентичності. При чітко продуманій організації такі ігри дають для соціалізації школяра значно більше, ніж хороше оповідання чи бесіда.

Таким чином ми бачимо, що Науково-педагогічний проект «Інтелект України» і НУШ на сьогодні є одним із самих дієвих інструментів у системі шкільної освіти щодо формування соціальної компетентності молодших школярів та гідний до запровадження в загальноосвітніх навчальних закладах країни.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа: поради для вчителя/ за заг. ред. Н.М.Бібік. – Київ: Літера ЛТД, 2018.
2. Возрастная психология. Краткий курс. – СПб.: Питер, 2007-2008С.: ил.- (Серия «Краткий курс»)
3. Справочник психолога начальной школы/ О.Н.Истратова, Т.В.Эксакусто. – Изд. 5-е.-Ростов Н/Д /Феникс, 2008.
4. В.А.Сухомлинський об умственном воспитании /Сост. и авт. вступ. Ст. М.И.Мухин. – К.: Рад. школа, 1983.

Оксана Онопрієнко,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Державним стандартом початкової освіти [1] визначено загальні та обов'язкові результати навчання, що відображають особистісні досягнення учнів у категоріях компетентностей. Таких результатів набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання на певному ступені освіти, а передумовою їх сформованості постають знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші індивідуальні якості. У Державному стандарті водночас із результативною характеристикою компетентностей йдеться про «наскрізні» або «спільні для всіх ключових компетентностей уміння». Однак, означення цих понять як у нормативних документах, так і в матеріалах компаративістичних досліджень виявити не вдалося. Допускаємо, що вони є аналогом усталених у дидактиці феноменів надпредметних і загальнонавчальних умінь. У стандарті наведено такий перелік зазначених умінь: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

Для формування у молодших школярів будь-яких умінь необхідна спеціально організована навчальна діяльність. На нашу думку, найсприятливішим середовищем для забезпечення розвитку наскрізних умінь може бути діяльність дослідницького характеру. Саме тому під час створення за керівництва О. Я. Савченко типових освітніх програм для 1 – 2 і 3 – 4 класів закладів загальної середньої освіти [2; 3] у програмах з математичної галузі

вперше для початкового навчання було уведено змістову лінію «Математичні задачі і дослідження». Вона спрямована на формування в учнів здатності розпізнавати практичні проблеми, що розв'язуються із застосуванням математичних методів, на матеріалі сюжетних, геометричних і практичних задач, а також у процесі виконання найпростіших навчальних досліджень.

Досвід розроблення й упровадження навчально-методичного забезпечення для реалізації вимог освітніх програм показав, що в загальноосвітній початковій школі неможливо організувати суто дослідницьке навчання, оскільки для його здійснення має застосовуватись селекція учнів за високим рівнем пізнавальних можливостей і вроджених здібностей. Натомість доцільно посилювати потенціал системи навчальних завдань, що дозволить дітям долучитися до виконання дослідницьких дій, наприклад, таких: визначати відоме й невідоме; ставити питання; передбачати результат; виділяти ознаки об'єктів; класифікувати; оцінювати виконані дії; визначати вплив зміни; робити висновки; визначати структуру; доводити свої думки та ін.[4; 5].

Одним із ефективних засобів формування в учнів компетентностей у педагогічній практиці визнано проєктну діяльність. Для формування в учнів дослідницьких умінь нами запропоновано в 3 і 4 класах організовувати на уроках математики навчальні дослідницькі проєкти. У процесі проєктного дослідження актуальної для учнів проблеми природним чином забезпечується ситуація розвитку наскрізних умінь, а саме: знання та вміння перестають бути метою, натомість стають засобом навчання; для розв'язання проблеми виникає необхідність розширювати досвід пізнання; поєднання пізнавальної, дослідницької і творчої діяльності зумовлює оволодіння новими вміннями; навчальний зміст втрачає свою ізольованість, натомість сприймається цілісно та з орієнтацією на створення конкретного продукту; активно застосовуються міжпредметні зв'язки; учні здобувають новий, невластивий для школи досвід; діти полишають зону комфорту, коли трапляються задачі без єдиного правильного рішення тощо. Таким чином, у навчальній діяльності

дослідницького характеру забезпечується середовище, необхідне для формування і розвитку в учнів наскрізних умінь.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
2. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Наказ Кабінету Міністрів України від 01.02.2018 р. № 87 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 688 від 24.07.2019). Дата оновлення: 16.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 07.02.2020).
3. Про затвердження типових освітніх програм для 3 – 4 класів закладів загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 08.10.2019 р. № 1273. Дата оновлення: 16.08.2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-3-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-1273> (дата звернення: 07.02.2020).
4. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Математика : підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти. Харків : Ранок, 2018. 144 с.
5. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Математика : підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти. Харків : Ранок, 2019. 144 с.

Бібік Надія Михайлівна,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
головний науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

СТРУКТУРА І ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У фаховій літературі *соціальна компетентність* розглядається як результат соціалізації індивіда, процес його входження в соціум, оволодіння системою цінностей суспільства, навичками взаємодії з іншими людьми, дотримання установлених тут норм і правил (І. Бех, Л. Виготський, Н. Лавриченко, О. Пометун). Базовим поняттям у досліджуваному процесі є «Соціалізація».

Особливістю процесу соціалізації вважається динамічний перехід об'єктивного в суб'єктивне, діалектика організованого і стихійного, тобто довільного і того, що зумовлене приписами певного соціуму. Отже, робиться акцент на поєднанні внутрішньої і зовнішньої детермінації процесу засвоєння індивідом досвіду життя в суспільстві, виконання ним певних соціальних ролей і функцій.

Таким чином, соціалізація постає двобічним процесом, завдяки якому індивід засвоює соціальний досвід, інтегруючись у соціальне середовище, в систему наявних у ньому зв'язків, а з іншого боку—активно відтворює ці зв'язки, реалізуючи себе як особистість. Науково доведено, що тільки народжуючись і проживаючи у соціумі, людина стає істотою суспільною.

Водночас соціалізована особистість не просто пристосовується до обставин навколишнього середовища, а вчиться пізнавати світ, взаємодіяти з ним, набувати позиції суб'єкта соціального життя, який засвоює норми і цінності суспільства в процесі реалізації своєї активності і саморозвитку.

У час «тріумфу особистості» психологи, педагоги особливу увагу приділяють онтогенетичним аспектам соціалізації. У результаті виділяється світ дитинства як невід'ємний атрибут способу життя і культури народу. Дитинство і суспільство взаємопов'язані. Суспільство не може пізнати себе, не зрозумівши закономірності свого дитинства. Водночас воно не може зрозуміти світ дитинства, не знаючи особливостей дорослої культури. Світ дитинства співвідноситься з загальними властивостями і цінностями відповідного суспільства.

«Розвиток власного «Я» не може здійснюватися без інших людей, тобто без соціального оточення. Кожна людина, зокрема учень молодшого шкільного віку, будує своє «Я» на сприйнятих реакціях інших людей, з якими вона вступає в контакт. Через відносини з іншими, через їх оцінки людина розуміє, якою вона є (теорія дзеркального «Я» особистості). розвиваючись, особистість стає більш вимогливою у виборі індивідів, які виконують роль дзеркала, та здійснює добір зразків, що впливають на неї. Сутність процесу сприйняття індивідом інших особистостей—знаходимо в теорії «узагальненого іншого». Узагальнений інший—це загальні цінності та стандарти поведінки групи, що формують у членів цієї групи індивідуальний образ. Усвідомлення «узагальненого іншого» відбувається через процеси «прийняття» ролі та «виконання» ролі. Під час прийняття ролі—відбувається спроба перебрати на себе поведінку особистості в іншій ситуації чи в іншій ролі, наприклад, у

дитячих іграх у сім'ю. Виконання ролі—це дії, пов'язані з реальною рольовою поведінкою.

Починаючи новий життєвий етап, людина змушена навчатися. Цей процес, який складається з двох етапів, безпосередньо пов'язаних між собою,— учені визначають десоціалізацією та ресоціалізацією. Під десоціалізацією розуміють процес відмови від старих цінностей, норм, ролей і правил поведінки, а під ресоціалізацією—засвоєння нових цінностей, норм, ролей та правил поведінки замість втрачених.

Якісно нове соціальне поле потребує цілеспрямованого дослідження в усіх аспектах: методологічному, соціальному, психологічному, педагогічному.

Як педагогічне явище, соціалізація досліджується з різних боків. *Стихийний процес* може здійснюватися у референтних групах, шляхом контакту індивіда з іншими в різних обставинах: в сім'ї, в колі дорослих і ровесників; в освітній, ігровій та інших діяльностях.

Великою мірою соціалізація в суспільстві здійснюється *цілеспрямовано* шляхом організованого впливу через нормативні настанови, інші регулятиви: закони, правила, приписи. Їй належить значна питома вага в соціалізуючій практиці молодого покоління. У науці й практиці склалися апробовані моделі соціалізації школяра, зокрема:

- предметно-тематична, що передбачає введення в навчальний план спеціального предмета або курсу, його тематичну організацію;
- міжпредметна, яка ґрунтується на виокремленні в кожній із програм міжпредметних завдань, що разом становлять певну цілісність;
- інституціональна, коли спеціально моделюється весь стиль, проживання в школі (політика самоуправління, створення шкільної республіки);
- проектна (розроблення соціальних проектів).

Предметно-тематична організація допомагає школяреві найбільш цілеспрямовано розглянути себе у взаємозв'язку і взаємозумовлені з іншими компонентами світу в системах:

- «Я»—«Я»;

- «Я» — інша людина;
- «Я» — суспільство;
- «Я» —світ.

Для розгляду проблеми соціалізації з погляду компетентнісного підходу звернемось до вітчизняних дослідників, які вважають, що соціальна компетентність охоплює ряд аспектів, істотних з погляду соціальних контактів індивіда з іншими.

Як педагогічне явище, соціальна компетентність є ключовою, оскільки за змістом і результатами має міжпредметарний характер, інтегрується через усі освітні галузі і спрямовується на набуття школярем окремих навичок співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм, правил і цінностей.

У початковій ланці школи це, предмет «Я досліджую світ», який системно і цілеспрямовано забезпечує соціальну (і громадянську в тому числі) компетентність, які пов'язані з завданнями галузі і предмета.

Пізнавальний компонент містить знання, уявлення, поняття, які охоплюють програмовим змістом предмета «Я досліджую світ», стосуються кожної зі змістових ліній і відображені у державних вимогах до навчальних досягнень.

Поведінковий компонент є системотвірним, він відображає рівень соціальної компетентності як ключової і предметної.

Ціннісно-особистісний розкриває розуміння дій та поведінки інших учасників взаємодії, передбачає вироблення ставлення до того, що відбувається присвоєння зразків поведінки в соціальному контексті.

У процесі реалізації змісту передбачено:

- включення учнів в активну пізнавальну діяльність, оскільки об'єкти вивчення важливо сприймати безпосередньо;
- створення умов для самовираження, організації комунікативного спілкування, застосування в навчальному процесі елементів дискусії, що є ефективними засобами розвитку особистості, її громадянських якостей.

У дидактико-методичній систематизації навчального матеріалу особливо важливого значення надається зв'язку його з життям, оскільки обмеженість відповідного досвіду учнів потребує постійного залучення й аналізу життєвих вражень—цієї головної чуттєвої опори набутих знань.

Список використаних джерел

1. Алексєєнко Т.Ф. Методичні засади соціалізації особистості в контексті соціальних проблем // 36. наукових праць. Педагогічні науки. Випуск №35 «Виховання дітей та молоді в контексті розвитку громадянського суспільства». – Херсон, Видавництво ХДЦ, 2003 – С. 14-17.
2. Бех І.Д. Закономірності сучасного виховного процесу // Педагогіка і психологія. №1 942) 2004. – С. 33-410
3. Марусинець М.М. Професійна рефлексія майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика формування: Монографія. – Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. – 419с.
4. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.
5. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. – К., 2003. 319 с.

Ольга Стребна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри теорії й методики дошкільної,
початкової освіти та мовних комунікацій
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» ХОР
(м.Херсон, Україна)

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР НУШ: РОЗВИТОК І СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Концепція «Нової української школи» суголосна стратегічним освітнім документам, передусім Закону України «Про освіту», Державному стандарту початкової освіти, що визначають філософію розвитку новочасної парадигми освіти молодших школярів. Стратегія НУШ передбачає розвиток в учнів внутрішньої зорієнтованості на набуття компетентностей, формує підвалини майбутнього світогляду, ціннісних пріоритетів, розвиває навички самостійного й аналітичного мислення дітей, спрямовує їх на прийняття власного рішення і його обґрунтування, створює необхідні умови для виявлення обдарувань дитячої особистості, що мають соціумну значущість і затребуваність. НУШ – «це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, учать критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути

відповідальними громадянами. Водночас батькам теж подобається відвідувати цю школу, адже тут панують співпраця та взаєморозуміння» [3].

Педагогічну спільноту, яка працює в умовах НУШ, приваблюють настанови Концепції, що забезпечують реалізацію індивідуального підходу до кожної дитини в освітньому процесі, дають змогу робити вибір, під час навчальної діяльності обирати центри творчо-розвивальної роботи (центри математики, читання, маніпулятивних ігор, музики, театру, дослідницько-природознавчий тощо), активно використовують потенціал сімейного виховання для посилення ефективності виховної роботи, спираючись на партнерський характер стосунків між сім'єю та школою.

Особливою рисою навчання учнів в умовах НУШ є акумулятивний характер освітнього процесу, оскільки він увібрав в себе основні положення, постулати концепцій Л.Виготського, Е.Еріксона, М.Монтессорі, Ж.-Ж. Руссо, І.Г.Песталоцці, Ж.П'яже, Ф.Фребеля, які обстоювали необхідність розвитку дитячої особистості через граничну активізацію її іманентних, природозумовлених особливостей та здібностей [1]. Такий розвиток, на переконання учених, уможливлується з допомогою створення насиченого пізнавального, розвивального і формувального мікросоціуму, що представлений концептуальним оформленням змісту, структури роботи й інтер'єру класів, школи.

Навчання учнів ґрунтується на впровадженні компетентнісного підходу до освітнього процесу через формування важливих для них 11 компетентностей, визначених у Держстандарті [5]. Сприяє формуванню компетентностей учнів – гра, яка є невід'ємною частиною не лише повсякденної життєдіяльності, але й цілеспрямованого навчання дітей у шестирічному віці. Установлено безпосередній зв'язок між рівнем використання гри, ігрових форм та розвитком дитини. Це зумовлено тим, що в навчально-розвивальних ситуаціях гри в цілком природний спосіб складаються умови для невимушеного, вільного самовиявлення потреб, схильностей, бажань, інтересів дитячої особистості, проявляється її воля, формується характер.

Згідно з ціннісними настановами Концепції НУШ для навчання, розвитку, формування особистості учнів учителі мають використовувати якомога ширший діапазон ігор та ігрових моделей. Це забезпечує уникнення повторюваності й певної одноманітності під час застосування педагогічної стратегії навчання. Практичні результати впровадження НУШ переконують у доцільності й ефективності таких видів і форм ігрової діяльності, як групові ігри, ігри з дослідницьким приладдям (для проведення експериментів), розвивальні (пазли, конструктори LEGO), асоціативні, ігри драматичного ґатунку тощо [2, с.42]. Такі ігри у структурі чинної парадигми освіти учнів початкової школи відсинтезують фізично-предметне і ментально-світоглядне формування дитячої особистості.

Завдяки сформованому освітньому простору у класах НУШ педагоги забезпечують використання потенціалу центрів навчальної діяльності (мистецький, навчання грамоти, дослідницький, драматизації, природничо-дослідницький тощо), що сприяє соціалізації учнів, розвитку умінь домовлятися, досліджувати, експериментувати, оцінювати, робити вибір, ухвалити спільне рішення.

Особливістю навчання дітей в умовах НУШ є використання тематичних проєктів, сутність яких полягає у виокремленні певних тем, предметно-чуттєвих аспектів, що стають основою розвивальних вправ, уроків. Причому такі теми або тематичні проєкти можуть пропонуватися як педагогами, так і самими дітьми, які можуть обирати матеріали і вектори свого розвитку. У цьому виявляється одна з граней індивідуального підходу до учнів, оскільки максимально враховуються їхні побажання, зацікавлення і розвиток молодших школярів не залежить винятково від волі й педагогічних планів учителя.

Дослідження переконують у тому, що тематичні проєкти у роботі з дітьми набувають особливої успішності у тому випадку, якщо спираються і враховують їхні інтереси й бажання [4]. Фактичним поштовхом до тематичних проєктів можуть стати родинні, особистісні факти з життя дітей. Вони можуть ґрунтуватися на випадках і ситуаціях з їхнього життя, бути зумовлені їхніми

спостереженнями, інтересами, потягом до малознайомих предметів, реалій. Наприклад, тематичний проєкт «Що я побачив / побачила дорогою до школи» дасть можливість передати і виразити враження, спостереження дітей від світу природи та навколишнього соціуму, дасть змогу висловити їм власні почуття і думки, пов'язані із розвитком процесу пізнання навколишнього світу і себе в ньому. У процесі вивчення певної теми (це може бути: «Професії», «Спорт», «Мода», «Театр», «Довкілля», «Територія» тощо) відбувається активне становлення особистості школяра та її органічне введення в соціум. Учні вчаться висловлювати свої думки, спілкуватися з ровесниками, шукати й наводити аргументи на користь своєї позиції, слухати інших і замислюватися над їхніми судженнями, ухвалювати самостійні рішення, що, з одного боку, відбивають їхню позицію, а, з іншого, ураховують думки, побажання оточення, учаться спільно знаходити шляхи розв'язання своїх проблем, інакше кажучи, одержують навички індивідуальної та колективної комунікації [2, с. 40].

Особливістю роботи за Концепцією НУШ є застосування формувального оцінювання. Одним із видів такого оцінювання є складання портфоліо на кожного учня. У фаховій літературі під портфоліо розуміють, по-перше, наявність певних однотипових або споріднених матеріалів, по-друге – метод оцінювання, що базується на цих зібраних матеріалах. Складання портфоліо повною мірою відповідає принципу індивідуалізації розвитку молодшого школяра.

Таким чином, освітній простір НУШ, з одного боку, усебічно виражає основні постулати навчання й виховання, а з іншого, у повсякденній практиці утверджує такі принципи, які зосереджують увагу на граничному розвитку природних, внутрішніх якостей дитячої особистості, прагнучи з допомогою тісної партнерської співпраці учителя, дитини і батьків виявити увесь потенціал вроджених здібностей та набутих нахилів молодшого школяра, при цьому цілеспрямовано соціалізуючи його і адаптуючи до навколишнього середовища й життя в макросоціумі.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / под ред. Д. Б. Эльконина. Москва: Педагогика, 1984. Т. 4 : Детская психология. 432 с.
2. Колін Бейн. Доброго ранку! Ми раді, що Ви тут! Посібник для вчителя з проведення ранкової зустрічі / Під заг. ред. Джулія Емпсон. Київ: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». 2004. 60 с.
3. Нова українська школа. URL:<https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 20.01.2020).
4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
5. Одинадцять компетентностей учня початкової школи – чек-ліст для вчителя. URL:<https://www.pedrada.com.ua/article/2108-11-kompetentnostey-uchnya-pochatkovo-shkoli-chek-lst-dlya-vchitelya> (дата звернення: 12.01.2020)

Вакулик Ірина Дмитрівна,

вчитель початкових класів, «вчитель-методист»,

ОКНЗ «Лозуватська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів

імені Т.Г.Шевченка»

(с.Лозуватка, Криворізький район, Дніпропетровська область, Україна)

СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНИХ ВПЛИВІВ СПРЯМОВАНИХ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ УЧНЯ

Все частіше сучасна школа стикається з питанням, як допомогти дитині молодшого шкільного віку увійти в сучасну освітню середу, допомогти йому в якомога більш ефективної соціалізації в умовах сучасного суспільства. Воронін А.С. дає наступне визначення: «Соціалізація - це процес становлення особистості. У процесі такого становлення відбувається засвоєння індивідом мови, соціальних цінностей і досвіду (норм, установок, зразків поведінки), культури, властивих даному суспільству, соціальної спільності, групі, і відтворення їм соціальних зв'язків і соціального досвіду». Тобто за допомогою соціалізації людина адаптується до оточуючих його умов. У процесі соціалізації особистість розвивається в різних сферах життя, засвоює певну систему норм.

Саме в молодшому шкільному віці процес соціалізації відбувається найбільш успішно. У своїй статті Тюкавкина Н.В. висловлює думку про те, що «молодший шкільний вік - це» вік вбирання, підвищеної сприйнятливості і уважності, ігрового ставлення до дійсності». Молодший шкільний вік характеризується не тільки зміною провідного виду діяльності (від ігрової

діяльності до навчальної), а й придбанням нового соціального статусу - статусу школяра. Перехід на новий щабель супроводжується кризою семи років, що ставить перед педагогами задачу допомогти дитині не тільки увійти в нову навчальну середу, а й допомогти плавно подолати кризу. Процес соціалізації відбувається протягом усього життя, але найголовніший етап - це шкільний вік. Саме в цей період людина починає замислюватися над своєю майбутньою професією, усвідомлює свої можливості, освоює норми поведінки в суспільстві; у нього формуються такі якості, як повага до старших, відповідальність.

Найбільш важливою умовою для успішної соціалізації молодшого школяра є, перш за все, спільна робота школи і сім'ї. Все, що буде закладено в молодшому шкільному віці (як вдома, так і в освітній установі), послужить фундаментом духовного і морального поведінки учня, основою його естетичного сприйняття світу, норм і правил поведінки. Важливим фактором розвитку суспільства і окремого індивіда є культура. Ось чому в даний час, в епоху поширення масової культури, в основі якої лежать розвага і споживання, стрімко зростає значимість культурологічного підходу, спрямованого на освоєння кращих класичних зразків мистецтва і культури. Культура займає перше місце в становленні особистості дитини, а також в пристосуванні його до навколишнього світу.

На ранньому етапі головним фактором виховання стає сім'я, саме від неї залежить, з якими духовно-моральними орієнтирами, з якими цінностями, нормами і традиціями дитина увійде в доросле життя. Школа відіграє провідну роль в соціалізації особистості, будучи не тільки освітнім закладом, а й в певному сенсі центром культури для того, хто навчається і орієнтуючись на збереження національної культури як основи для етнічної самоідентифікації кожного учня. Говорячи про поняття «культура» в цілому, можна визначити її матеріальну, духовну, художню та фізичну сторони. До матеріальної культури можна віднести одяг, меблі, їжу, будівлі, системи комунікацій і т.п. Духовну культуру формує творча діяльність, здійснювана на позаурочних заходах і спрямована на розширення кругозору учнів (проведення тематичних уроків,

читання книг, організація виставок, конкурсу читців, закріплення знань і навичок по гігієнічній культурі і т.д.). Іншим напрямком формування духовної культури молодших школярів як важливого аспекту їх соціалізації є організація і проведення в освітній установі цивільно-патріотичних заходів, взаємодія школи з музеями міста, організація екскурсій, активна взаємодія з установами додаткової освіти, культури і спорту з метою залучення учнів до мистецтва та культури, їх різнобічного розвитку. Художня культура в початковій ланці освітньої системи виховується, перш за все, на уроках естетичного циклу, тобто на уроках образотворчого мистецтва, музики, технології, ритміки, літературного читання. Важливу роль в цьому процесі відіграють походи в кінотеатри, театри, відвідування художніх виставок і т.п.

На формування фізичної культури молодших школярів націлені уроки фізичної культури, проведення ранкової зарядки (як вдома, так і перед початком першого уроку), організація змагань між класами, позаурочна діяльність спортивного спрямування. Розглядаючи роль освітнього закладу в формуванні культурного рівня молодшого школяра, слід зазначити значення в цьому процесі особистості педагога початкової школи. Культура педагога, його манера поведінки, стиль педагогічного спілкування, формування та закріплення взаємин в класі і з класом мають величезний вплив на особистість учнів. Діяльність учителя початкової школи полягає не тільки в побудові роботи в рамках шкільного освітнього процесу, але в вивченні сімей школярів, їх способу життя й особливостей внутрішньосімейних стосунків. Підводячи підсумок, можна сказати про те, що роль культури в соціалізації молодшого школяра величезна. Найважливішим соціальним інститутом, націленим на формування культури кожного учня як найважливішої умови його успішної соціалізації, є школа, діяльність якої спрямована на виховання правильної поведінки і спілкування молодшого школяра не тільки в освітньому процесі, а й у повсякденному житті, на становлення духовної, художньої та фізичної складових внутрішнього світу школяра. Успішність соціалізації сучасного молодшого школяра підвищується тільки за умови спільної роботи освітнього

закладу та сім'ї, спрямованої на підвищення зацікавленості кожного школяра не тільки в навчанні, але і в позиціонуванні себе як розвиненої, цікавою і духовно багатой особистості. І цей процес безперервний.

Вельми значущим для досліджуваного в даній статті питання є визначення, дане Н.В. Тюкавкина: «культурна соціалізація це двосторонній процес постійної передачі суспільством і освоєння індивідом протягом усього його життя за посередництвом інститутів культурних цінностей, реалій і ідеалів культури, вироблення культурних потреб і інтересів, установок, життєвих орієнтацій, етнокультурної самоідентифікації, організації дозвілля, художніх уподобань - в результаті: формування культурних картин світу, - що дозволяють індивіду функціонувати в просторі культури даного суспільства ».

Список використаних джерел

1. Артемова Л.В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі. – К.: Томірс, 2002. – 291 с.
2. Гандзілевська Г.Б. Соціалізація обдарованих молодших школярів через самореалізацію в учнівському колективі. – Наукові записки. Серія Педагогіка і психологія. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип.13. – С. 86-96.
3. Корпач Н. І. Особливості соціалізації в дитячих організаціях / Проблеми педагогічних технологій. – Луцьк: Ред.-вид. відділ „Вежа” Волинського держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2004. – Випуск 2 (27). – С. 17-21.
4. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка: Навч.посібник / С.С.Пальчевський. – К.: Кондор, 2005. – 550 с.

Ледян Людмила Василівна,

вчитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії

ОКНЗ «Лозуватська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені

Т.Г.Шевченка»

(с.Лозуватка, Криворізький район, Дніпропетровська область, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Життєвий шлях людини, а молодій людині особливо, пролягає через вибір певного способу життя та діяльності. Формування способу життя зумовлене конкретними соціальними умовами. При відносно однаковому рівні потреб у

суспільстві, кожна особистість характеризується своїм індивідуальним способом їх втілення, тому поведінка людей різна і залежить від багатьох факторів.

Проблема соціалізації особистості є однією з напрямків психолого-педагогічних досліджень, що стосуються соціальної поведінки людини. Це пов'язано з тим, що даний етап розвитку суспільства на якому ми зараз перебуваємо потребує активної, впевненої в собі, творчої особистості. Сама соціалізація особистості починається з входження цієї особистості в певне соціальне середовище відмінне від родини. Таким новим соціальним середовищем може бути дитячий садок, або одразу та найчастіше – школа. Складність процесу створення умов для соціалізації особистості у шкільній освіті, зокрема, в початковій його ланці, спонукають до аналізу вже наявного теоретичного та практичного досвіду з окресленої проблеми.

Мудрик А.В. досліджуючи проблему соціалізації, аналізує праці Дж.Міда, який центральним поняттям у соціальній взаємодії вважав «міжіндивідуальну взаємодію», доводив, що свідомість кожної дитини виростає у соціальному взаємозв'язку, зі ставлення дитини до значимих для неї людей. Вона вчиться відбирати найприйнятніші правила соціальної поведінки, виходячи з того, як реагують на її вчинки батьки та вчителі.

Багато педагогів вивчали дану проблему, вони вважали, що в процесі життя індивіда відбувається взаємодія його з навколишнім середовищем, яке впливає на нього. Але зовнішні обставини впливають на дитину через внутрішні умови, через ті якості, що в неї сформулювалися раніше. При цьому в організмі, що розвивається виникають суперечності між вимогами, які ставить життя і суспільство до особистості, і тим, чим воно вже володіє. Звідси прагнення людини до дальшого пізнання світу, до збагачення свого досвіду.

Зміна соціальних відносин створює для дитини значні труднощі. Одним з кризових моментів є перехід дошкільника до школи. Зі вступом до школи змінюється як характер ставлення дитини до навколишнього світу, так і до самої себе, ускладнюються завдання, які потрібно розв'язати, тобто виникає необхідність надбання нових знань, умінь і навичок. Успіх розв'язання завдань, що виникають при цьому, залежить від соціальної адаптації до колективу [2]. У

процесі соціалізації виділяють дві фази – соціальну адаптацію і інтеріоризацію. Першу визначають як пристосування дитини до рольових функцій (члена сім'ї, шкільного колективу тощо) та до норм, що діють у середовищі, яке її оточує. Друга фаза соціалізації – це процес включення соціальних норм і цінностей у внутрішній світ дитини [4]. А тому дитина не лише ознайомлюється, а й засвоює ті соціальні норми які є у суспільстві.

Зміна обстановки, сфери спілкування, ритму життя, нові вимоги до її самостійності, відповідальності, інтенсивні фізичні та розумові навантаження викликають постійну емоційну напругу, часто тривожний стан, провокуючи так званий синдром шкільної дезадаптації. Шкільна дезадаптація – негативне явище, що заважає своєчасній повноцінній соціалізації дитини, гармонійному розвитку особистості, перешкоджає подальшій успішності в навчанні, загальній соціально-психологічній адаптації [4].

Тобто, потрапивши до школи, дитина зазнає певних труднощів, що можуть залежати від різних чинників. Невміння подолати ці труднощі та налагодити позитивні взаємини з іншими дітьми стає основним психотравмуючим чинником і викликає у неї негативне ставлення до школи, що в свою чергу призводить до зниження успішності, що відбивається на процесі соціалізації самої дитини у цьому колективі.

Л.Виготський підкреслював, що соціалізація дитини відбувається в процесі переходу від біологічного існування до повноцінного соціального життя, коли вона як біологічна істота стає соціалізованою особистістю. На думку Л.Виготського, вищі психічні функції народжуються як форми соціальних відношень у співпраці з іншими людьми, в першу чергу з батьками, пізніше – з педагогами та ровесниками. Тому входження дитини в соціальне життя можливе тільки в колективі. Важливого значення Л.Виготський надавав розвитку уяви і творчості дитини за допомогою різних жанрів мистецтва [1].

Підтвердження цього знаходимо і в дослідженнях В.Ларіна, який підкреслював, що провідне місце в процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку належить засобам мистецтва (образотворчому, театральному,

музиці, хореографії), оскільки воно є природно необхідним для їх розвитку та виховання [6]. Деякими з таких є музична та театралізована діяльність.

Музично-театралізована діяльність є одним із найефективніших засобів як прояву внутрішньо колективних взаємин, так і для самовираження особистості, реалізації її здібностей. Крім того, саме тут школярі розкривають свої якості, такі як товарииськість, взаєморозуміння і взаємодопомога.

У музично-театралізованій діяльності реалізуються потреби дитини у самовираженні, спілкуванні, пізнанні себе та світу через відтворення різних образів та ситуацій. Тобто дитина відчуває відповідальність, оскільки спільний інтерес залежить від кожного.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновки, що у процесі соціалізації людиною засвоюються певні системи знань, цінностей, норм, які дозволяють їй функціонувати як повноправному члену суспільства. Одним із засобів, що сприяють процесу соціалізації є поєднання музичної та театралізованої діяльності. У процесі музично-театралізованої діяльності розкривається емоційна, інтелектуальна сфера та чуттєво-образне мислення дітей, активізується фантазія та художня уява, мобілізується пам'ять та увага, розвиваються музичні та образно-творчі здібності, які допомагають краще засвоювати інформацію, що надходить з суспільства та з допомогою них орієнтуватися у відповідних ситуаціях. Коли дитина знаходиться в певному образі, то в неї виникає уявлення, сутність та оцінка того образу в якому вона знаходиться, а за рахунок цього формуються позитивні якості особистості, необхідні для успішної взаємодії з довкіллям та прийняття її у суспільстві.

Особливу роль у формуванні та становленні особистості відіграють засоби масової інформації. З раннього дитинства людина опиняється в інформаційному полі, вона не може жити без інформації, сприймаючи її через безліч каналів, і на основі її обробки формує свою поведінку. Засоби масової інформації створюють своєрідний інформаційний світ, у якому людина, зокрема молода, виробляє певний світогляд щодо життя – способу, стилю, типів поведінки тощо, хоча, як зазначалося, інформаційний простір має, здебільшого, несистематизований, а часом і суперечливий характер.

Засоби масової інформації можна розглядати як особливий чинник впливу на формування способу життя молоді, безпосереднім об'єктом дії інформаційних повідомлень є як окремих індивід, так і велика група людей, що становлять аудиторію для того чи іншого конкретного засобу масової комунікації. Засоби масової інформації мають чималі можливості впливу на спосіб життя та здоров'я особистості як суто інформаційно, так і за допомогою практичних зразків такого стилю життя.

Отже, можна сказати, що саме в підлітковому віці, коли особистість перебуває в складному психологічному стані, засоби масової інформації мають досить великий вплив на формування способу життя та світогляду взагалі, і вплив цей досить неоднозначний. Ще одна особливість засобів масової інформації – вони мають змогу здійснювати так званий опосередкований вплив на особистість через соціальні інститути, інших людей, сім'ю, ровесників тощо.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С.Выготский – СПб.: Союз, 2001. – 91 с.
2. Гандзілевська Г.Б. Соціалізація обдарованих молодших школярів через самореалізацію в учнівському колективі. – Наукові записки. Серія Педагогіка і психологія. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип.13. – С. 86-96.
3. Гризоголазова Т. Формирование нравственного опыта младших школьников средствами музыкальной сказки: дис. ...канд.пед.наук: спец. 13.0001 / Гризоголазова Т. – Киев, 2004. – 176 с.
4. Заброцький М. М., Павелків Р. В. Педагогічна психологія (Теоретичні концепції та практикум): Навчальний посібник. – Рівне, 2003. – 297 с.
5. Корпач Н. І. Особливості соціалізації в дитячих організаціях / Проблеми педагогічних технологій. – Луцьк: Ред.-вид. відділ „Вежа” Волинського держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2004. – Випуск 2 (27). – С. 17-21.

Банний Павло Васильович,
учитель історії

КЗО «Миролюбівська ЗШ І-ІІІ ступенів Раївської сільської ради»,
Синельниківського району Дніпропетровської області

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

На даний момент наша країна переживає період цифрової трансформації на шляху до впровадження «Держави у смартфоні», і навички користування

інформаційними технологіями повинні займати передову лінію. Найважливішою умовою соціалізації Парсонс бачить адаптацію індивіда до соціального середовища, що тягне за собою кристалізацію найбільш важливих диференційованих ролей в одному й тому ж індивіді. В соціалізації він відводить важливу роль школі, сім'ї, оточенню, суспільству [1, с.62]. Специфічне бачення соціалізації запропонував Н. Смерз. На його думку, соціалізація має дві мети: допомагати інтеграції людей на основі соціальних ролей та забезпечувати збереження суспільства завдяки засвоєнню його новими членами переконань і зразків поведінки, що склалися в ньому. [2, с.140] Виходячи з цього потрібно розуміти що інформаційна компетентність та навички користування новітніми гаджетами будуть займати лідируючі позиції на шляху до повноцінної соціалізації людини у суспільстві.

Новий етап розвитку обумовлює зміни в системі освіти. Соціальне замовлення – виховання громадянина України, здатного навчатися і працювати в сучасних умовах, інтенсифікує пошуки нових, нетрадиційних методів викладання. В роботі учителя більш помітними стали труднощі, пов'язані зі зниженням інтересу до навчання великої кількості школярів. У зв'язку з цим, на мій погляд, формування мотивації навчання є одним з головних резервів вирішення задач всеобучу і виховання активного громадянина демократичного інформаційного суспільства. Найбільш ефективними є підходи, які направлені на те, щоб залучати учнів у активне, спільне і засноване на критичному аналізі навчання. Педагогічні технології включають у себе спільну групову роботу, дебати, моделювання, рольові ігри, дискусії, індивідуальні й групові творчі роботи. Важливим елементом мотивації учнів є використання ТЗН, ІКТ, що сприяють їх зацікавленості до вивчення предмета, глибшому засвоєнню матеріалу, дають можливість вирішити багато навчально-виховних завдань. Найбільш розповсюдженим в наш час ТЗН є смартфон з програмним середовищем Андроїд, який має величезну кількість різних додатків в Плеймаркеті (1,43млн) які можна використовувати на різних уроках, зокрема історії. Використовуючи Гугл карти можна досконало розвивати просторову

компетентність. Подорожувати по визначних пам'ятних місцях через кругові панорами або віртуальну подорож вулицями засобами Гугл (Колізей РИМ, Ейфелева вежа Париж, Велика Китайська стіна). Окрім карт «Гугл» можна використовувати додатки «Атлас історії» які містять в собі історичні карти. За допомогою геолокації можна ставити завдання для дітей у пошуку певного місця на карті. Хронологічну компетентність можна доповнити переглядаючи додаток «Лінія часу» в якому паралельно існує декілька ліній і учні можуть порівняти час виникнення та існування різних цивілізацій. Задовольнити інформаційну компетентність для учнів допоможе величезна кількість інформації в мережі Інтернет та на відеохостингу «Ютуб» де вже налічується 2 млрд. відео, з яких велика кількість має навчальний характер.

На уроках я активно використовую хмари слів, які створюю за допомогою додатку «Вордклауд». Для опитування учнів та для підвищення їх мотивації використовую додаток «Рандом» де у випадковому порядку обираю тих хто буде відповідати на уроці, або проводжу розіграш додаткового балу. Також для підвищення мотивації використовую гру-тоталізатор «Чвайзи Фінгер» в якій через контакт з екраном гаджету обирається випадково учасник для відповіді, додаток згодиться і для поділу учнівського колективу на команди. Через соціальні месенджери на уроці можна проводити в он-лайн режимі опитування або голосування, яке дуже подобається дітям. Звичайно при вивченні нового матеріалу використовую мультимедійні презентації, а для уроків узагальнення презентації складені на кшталт гри «Своя гра». Активно в роботі використовую QR-коди, які вже тісно переплітаються з матеріалами сучасних підручників та часто зустрічаються у повсякденному житті.

Звичайно використовуючи нові інформаційні смарт-технології зустрічаються свої перепони. Перше це застаріла матеріально-технічна база навчальних закладів. Друге відсутність стовідсоткового охоплення смартфонами учнів через низьку матеріальну забезпеченість. Третє відсутність мотивації до користування сучасними гаджетами старшого покоління викладачів. Але ми не повинні забувати що сучасний учень повинен

користуватися сучасними засобами і технологіями на високому рівні, задля повноцінної соціалізації в новому інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Докаш В. Проблеми соціалізації віруючої особистості в сучасному суспільстві / В. Докаш // Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 травня 2013 р., Кам'янець-Подільський / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський, 2013. – С. 62
2. Социализация // Знание. Понимание. Умение. – М., 2004. – №1. – С. 140

Байрак Ірина Сергіївна,

Студентка гр. ПУА-19-1\м, культорганізатор КЗ «Центр позашкільної освіти та дитячої творчості» КМР (м. Кам'янське, Україна)

ПОЛІТИКА ЗМІЦНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СИСТЕМІ ОСВІТИ.

Українська ідентичність — історично сформована адаптивно-еволюційна система ознак і властивостей, які вирізняють українську людину, українську спільноту і українську культуру з-поміж інших аналогічних об'єктів.

Національна ідентичність — одна зі складових ідентичності людини, яка пов'язана з відчуттям приналежності до відповідного етносу або нації, це відчуття нації єдиним цілим.

Як свідчать психологічні дослідження, становлення національної ідентичності, як складової концепції особистості, підпорядковується певним закономірностям і проходить низку фаз у своєму розвитку. Її пробудження відбувається у дитячому віці під впливом сімейного середовища, друзів, знайомих, ровесників. Пізніше в цей процес включаються інші осередки соціалізації — дошкільні заклади, школа, позашкільні установи, вищі навчальні заклади тощо. Під впливом зазначених змін, новим змістом наповнюється «Я-образ» особистості, в якому все більшої ваги набувають національні складові.

У період з 18 до 22 років формування самосвідомості та самоідентифікації досягає найвищих темпів. Подальші зміни національної ідентичності є вже не стільки її формуванням, скільки трансформацією, яка

залежить від соціально-політичних, економічних, та інших сфер життєдіяльності людини.[1,2]

Проблема формування національної ідентичності України стає чи не визначальною в сучасному вітчизняному суспільному житті. Проблема власної національної/політичної ідентифікації стала нагальною для сьогодення. У ситуації гібридної війни та системної економічної кризи проблема формування національної ідентичності українців набуває особливої актуальності. Наша держава має сформувати власну політику української національної ідентичності, яка повинна втілюватися в системі освіти та виховання молоді. У цьому контексті варто дослухатися до думки про пріоритетність освіти як найважливішого чинника розбудови сучасної української ідентичності, яка виступає основою національного розвитку й національної безпеки. Саме освітяни є найбільш широкою верствою, яка впроваджує державну політику ідентичності. [3].

Для утворення єдиної спільноти громадянам треба запропонувати надетнічні вартості, які лежать у площині добробуту, рівня життя, соціальної справедливості й соціального захисту, демократичних і моральних цінностей, дотримання прав людини, екологічної безпеки, нарешті, просто авторитету своєї країни. Це й стало підґрунтям для об'єднання громадян у переселенських державах типу США, Канади, Австралії. Зрештою, ще Хосе Ортега-і-Гассет висловив думку, що для нації важливіше мати не стільки спільне минуле, скільки спільне майбутнє, тобто перспективу розбудови спільного життя в соціальному довіллі.

Українська освіта стоять перед проблемою одночасно розв'язувати як перше, так і друге завдання. Їх спільність полягає в тому, що як етнічна, так і політична солідарність передбачає міцний комунікативний зв'язок між частинами спільноти [4, с. 4].

Система освіти відіграє важливу роль у процесі формування національної самосвідомості населення будь-якої країни. Також вона є вирішальним засобом впливу держави на цей процес.

13 жовтня 2015 року Президент України Петро Порошенко підписав Указ «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» [5]. Ця стратегія, метою якої є насамперед формування патріотично налаштованих громадян зі стійкою національною ідентичністю, стає дороговказом не лише для царини виховання та освіти, а й для всіх органів державної влади, інститутів громадянського суспільства.

Сьогодні перед викладачами стоїть важливе завдання – не тільки надати ґрунтовні знання, а й виховати підростаюче покоління як патріотів своєї держави, спадкоємців і продовжувачів національно-патріотичних традицій. Отже, освіта є потужною соціальною інституцією, яка може й повинна формувати стійку загальнонаціональну ідентичність громадян нації-держави як запоруку її науково-технологічного та соціально-економічного розвитку. Саме з освітою пов'язують сучасні завдання формування єдиної політичної консолідації суспільства, збереження єдиного соціокультурного простору України, формування ціннісної системи – відкритої, варіативної, духовно і культурно насиченої, толерантної, яка забезпечить становлення національної ідентичності, справжньої громадянськості й патріотизму.

Шлях до свободи і незалежності України лежить через виховання підростаючого покоління на основі цінностей україноцентризму та європоцентризму, на основі історичної правди і національної гідності. «Для народу, який не пропонує Світу національного доробку, а прагне бути лише реципієнтом чужих цінностей і надбань, у ХХІ столітті уготована єдина дорога – бути розчиненим і упокореним. Тому висока і благородна місія національної культури і освіти – оберігати й утверджувати Ідентичність Української Нації як фундаментальну цінність буття...» [6, с.48].

Також, слід зважати на те, що національна ідеологія формується разом із нацією, її духовним розвитком і становленням, що потребує уваги до виховного аспекту. Доведено, що духовні цінності виступають ознаками розвиненості будь-якої нації, без яких вона взагалі не може існувати. Нація, в якій нівелюються духовні цінності приречена на втрату державності і це лише

справа часу. Тому за теперішніх умов важливою є активізація зусиль з підвищення духовного рівня української молоді, формування у неї стійкої системи глибоких морально-духовних цінностей, оскільки саме вони складають основу мотиваційної сфери як особистості, так і суспільства в цілому. Те, чим керується окрема особистість у своїй поведінці, діях, добре висвітлює її глибинну сутність. Якщо особистість чи суспільство сповідує високі гуманістичні цінності, то цілі і засоби її досягнення також будуть досить високими і гуманними. Тільки таким чином ми можемо досягнути поступового економічного, політичного й духовного піднесення нашої країни, оскільки ці сфери досить тісно переплетені і взаємозв'язані.[8, с.13]

Українська мова є духовним багатством українського народу та фундаментом національно-культурної ідентичності особистості. Без мови немає нації, народу, держави. Доки існує мова, доти існує народ. Без знання мови не можна говорити про національну свідомість чи розвиток національної культури. Втрата мови веде до втрати найважливішого чинника виховання національно-культурної ідентичності.[10, с.17]

16 липня 2019 року в Україні набрав чинності закон "Про забезпечення функціонування української мови як державної". Перші три пункти закону такі:

1. Єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова.
2. Статус української мови як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації.
3. Державний статус української мови є невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави.[9]

На ролі української мови у формуванні національно-культурної ідентичності зростаючої особистості наголошував Іван Огієнко, який вважав її найціннішим ґрунтом для духовного виховання сильного характеру. «Пильнуйте ж виховувати такі потрібні для нації сильні характери, виховуючи дітей тільки рідною мовою. Особа, що не зросла на рідній мові, загублена для нації, бо ціле життя буде безбатченком, і справи рідної нації їй будуть чужі» [7, с. 26].

Національно-культурна ідентичність дитини виявляється у суб'єктивному переживанні належності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної Я-концепції, що виявляється у власній самоповазі, національній гідності, умінні користуватись правами і свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з долею України.[10, с.13]

Сучасне виховання має здійснюватися у контексті національної культури, яка є унікальною, неповторною, зі своєю ментальністю та ґрунтуватися на моральних цінностях, вироблених українським народом упродовж століть. У вихованні мають гармонійно поєднуватись інтереси особистості (створення Я-концепції, національно-культурної ідентичності, збереження своєї індивідуальності, прагнення самореалізації); суспільства (саморозвиток особистості здійснювався на моральній основі, а виховання сприяло репродукції культурних, соціалізованих людей); держави, нації (усі діти мають усвідомлювати себе українцями, стати компетентними громадянами-патріотами, гуманістами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі).[10, с.18]

Список використаних джерел

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_ідентичність
2. https://uk.wikipedia.org/wiki/Національна_ідентичність
3. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. / Е. Д. Сміт. – К. : Основи, 1994. 4. Терно С. Як знайти виважений спосіб викладання національної ідентичності та культурної різноманітності в шкільному курсі історії? / С. Терно // Історія в школах України. – 2009. – № 1–2. – С. 4.
5. Указ президента України № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#n16>.
6. Тернопільська В. І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження : [монографія] / В. І. Тернопільська. – Рута, 2008. – 300 с.
7. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки / Іван Огієнко. – Львів: Фенікс, 1995.
8. <http://history.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/2/2019/07/0.zbirnyk-tez-2.pdf>
9. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
10. <http://lib.iitta.gov.ua/709856/1/Науково-методичний%20посібник.pdf>

Протасюк Наталія Володимирівна,
студент групи ПУА-19-2/м
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м.Кам'янське, Україна)

РОЛЬ МИСТЕЦТВА В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

Для сучасного суспільства проблема формування духовності особливо актуальна. Могутнім засобом виховання духовності є мистецтво, яке відображає в художньому образі принципово новий рівень дійсності, виступає як універсальний засіб бачення світу очима іншої людини, перетворення зовнішніх культурних сенсів у духовний світ особистості[7].

По суті становлення особистості, становлення ціннісних орієнтирів, формування і розвиток дитини у сучасному соціопросторі, обумовлені соціальними впливами, характером суспільства, в якому вона живе, атмосферою сім'ї, потенціалом батьків, світом її розваг, інтересів, звичаїв та традицій[5].

Процес соціалізації являє собою становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, придбання соціально значущих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини із суспільством[2].

Мистецтво – невід'ємна частина життя людини та суспільства. Соціальна сутність мистецтва перш за все виявляється в його меті. Метою мистецтва є вдосконалення людини та суспільства, в якому ця людина існує.

Існує багато видів мистецтва, що сприяють соціалізації особистості. Декоративно-прикладне мистецтво– один із найдавніших видів художньої творчості, який є невичерпним джерелом формування моральних якостей, національної свідомості, пробудження творчої активності у особистості. Скульптура– це вид мистецтва, в якому образи дійсності відтворюються в пластичних, об'ємно-просторових формах. Людина відчуває м'язове

напруження, розумом сприймає близький стан, відчуває схоже напруження душі.

Вплив живопису на людину такий як і вплив музики, бо в ньому миттєвовідтворюється усе людське життя. Музика ж завжди визнавалася надзвичайним видом мистецтва. З давнини використовується цілющість музики не тільки для духовного здоров'я, але й для фізичного та психічного.

У тому, як людина рухаються, жестикулює, діє й пластично реагує на дії інших, виявляється особливості її характеру, складу почуттів, своєрідність особистості. Тому хореографія допомагає всебічному розвитку особистості.

Література відображає світ у художньому слові, охоплює суспільні відносини, природні явища, духовне життя особистості, передає емоційний стан людини. Найбільш масовим видом мистецтва є кіно. В сучасному світі кіно та телебачення, зумовлюють значний вплив на формування особистості дитини.

Значення художньої культури у світі зростає, оскільки, протистояти бездуховності, зневазі до мистецьких надбань людства можна шляхом вдосконалення творчих потенцій суспільства, усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та розуміння перспективи розвитку культури.

Багатоманітність видів мистецтва дає можливість естетично освоювати світ у всій його складності і багатстві. Кожний з них має свої особливості та переваги, по-різному виражає сутність життя людини[8].

Мистецтво та краса надають дитині матеріал для тренування чуттєвого сприймання. М.Ібука розповідав, як у давнину продавець старовини оточував свого учня протягом перших шести місяців навчання тільки найціннішими і справжніми витворами мистецтва, щоб, надивившись на них, він завжди міг відрізнити справжній антикваріат від підробки. Тобто в мозку дитини, що являє собою чистий аркуш паперу, закарбовується справжнє мистецтво та залишається там на все життя. Утворений стереотип справжнього мистецтва є основою для оцінки творів у подальшому житті, коли дитина стає дорослою [3, 46].

Важливим показником емоційного сприйняття твору та інтересу до жанрового живопису, а також важливим чинником процесу соціалізації особистості дошкільника, формування первинних основ його соціальної активності є особистісне ставлення до зображуваних у творі явищ. [4, 92].

Важливими є умови художнього виховання дітей, що сприяють розвитку естетичного, творчого сприймання, тому ми не припиняємо агітувати всіх дорослих, залучати дітей до мистецтва й використовуємо у якості гасла цитату Глена Доумана: «Наскільки б кращим став світ, якщо б голод пізнання трирічної дитини задовольнявся не тільки Міккі Маусом і цирком, а й творами Мікеланджело, Мане, Рембрандта, Бенуара, Леонардо да Вінчі!» [3, 3].

Мистецтво має бути високої художньої якості та мати ідейно-виховну цінність. «Смак не може розвиватися на посередніх речах, але тільки на найкращих», – казав І.-В. Гете. Високої якості мистецтва для дітей наполегливо домагався М. Горький. Тільки реалістичне мистецтво з його ідейним, правдивим зображенням життя корисне дітям. Твори мистецтва, демонстровані дітям, повинні бути позитивними, життєрадісними. У них не повинно бути місця песимізму, містицизму, сентиментальності, а також грубості та жорстокості. Підбираючи художній матеріал, дорослому слід розраховувати на той інтерес, який воно може викликати. Інтересом в основному визначається і емоційне ставлення дитини, й пізнавальна цінність пропонованого їй художнього матеріалу [6].

Особливість позашкільного навчально-виховного процесу полягає у проектуванні таких педагогічних методик та технологій, що могли б якнайповніше допомогти дітям зорієнтуватися і самореалізуватися у складній багатогранній соціокультурній ситуації [2].

Позашкільна освіта здійснюється в закладах, які покликані сприяти соціальній адаптації особистості у реальному житті, у відкритій системі соціалізації. Вона є саме тією унікальною ланкою, котра має можливість впливати на розвиток дітей та підлітків у позанавчальний час та залучати їх до мистецтва, що сприяє соціалізації їх особистості [9].

Основними завданнями позашкільної освіти та виховання є: формування суспільно-громадського досвіду особистості; розвиток, стимулювання та реалізація її духовного і творчого потенціалу; залучення соціокультурних цінностей, потреба у яких не забезпечується системою базової освіти тощо.

Адже відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» [1] та згідно з Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року до основних завдань позашкільної освіти належить, зокрема, створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів; пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців, учнів, слухачів; організація дозвілля вихованців, учнів і слухачів, пошук його нових форм; забезпечення рівного доступу дітей та молоді з урахуванням їх особистісних потреб до навчання, виховання, розвитку та соціалізації засобами позашкільної освіти.

За нинішніх умов роль державних органів, які опікуються проблемами дітей та молоді, має зростати, оскільки тільки держава може визначити соціальний статус неповнолітніх у суспільстві, забезпечити можливість для всебічного розвитку, підвищення її загальнокультурного рівня [9].

Отже, практика стверджує: позашкільні заклади є самостійним видом освітньої діяльності й ніколи жодною (навіть найсучаснішою) школою замінені не будуть, бо що вищий рівень шкільної освіти, то ширший спектр інтересів і запитів особистості, а школа їх самотужки не задовольнить.

Список використаних джерел

1. ЗАКОН УКРАЇНИ Про позашкільну освіту (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 46, ст.393).
2. Виховні та соціально-педагогічні цілі позашкільних установ. Реферат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14339/>
3. Ибука М. После трех уже поздно / Масару Ибука. – М.: Олта, 2003. – 64 с.
4. Казакова Т. Г. Теория и методика развития детского изобразительного творчества: учеб.пособие для студентов / Т. Г. Казакова. – М.: Гуманитар. ВЛАДОС, 2006. – 255 с.
5. Токарева Л.Д., Формування у дітей дошкільників ціннісних орієнтирів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/6325/1/111%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D1%86._%D0%BE._%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9.pdf
6. Флерина Е. А. Основные принципы художественного воспитания детей / Е. А. Флерина // Дошкольное воспитание, 2009. – № 7. – С. 8-13.

7. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Pedagogica/32529.doc.htm
8. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://works.doklad.ru/view/ItmvfZbik9M.html>
9. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://veche.kiev.ua/journal/4625/>

Наталія Олефір,
старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м. Дніпро, Україна)

ІНКЛЮЗІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДИ ОСВІТИ

Сьогодні інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в соціум та впровадженню інклюзивної форми навчання в закладах освіти приділяється значна увага держави та місцевої влади.

Ідея інклюзії, що виникла внаслідок усвідомлення цінності людської багатоманітності і відмінностей між людьми, виключає будь-яку дискримінацію та відображає одну з головних ознак демократичного суспільства: усі діти є цінними членами суспільства і мають рівні права, зокрема щодо отримання освіти, незважаючи на особливості їхнього психофізичного розвитку [3, 10].

Вивченням питань інклюзивного навчання в нашій країні в умовах сьогодення займається низка вчених, зокрема І. Горбенко, Е. Данілавичюте, В. Засенко, А. Колупаєва, Ю. Найда, Л. Савчук, Н. Софій, О. Таранченко, М. Шеремет та інші, праці яких присвячено дослідженню проблеми залучення осіб з особливими освітніми потребами до навчання в освітніх закладах і надання корекційно-розвивальних послуг в умовах інклюзивної освіти та соціалізації в суспільство.

Інклюзивні підходи до освіти допомагають підтримати дітей з особливими освітніми потребами у навчанні й досягненні життєвого успіху.

Адже кожна дитина має право вибору освітнього закладу і форми навчання за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов.

Ще в дошкільному віці необхідно навчити дитину спілкуватися, товаришувати з однолітками, знаходити відповіді на складні життєві ситуації, планувати та підпорядковувати свої дії інтересам колективу.

Ефективність соціальної адаптації, особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами залежить від того, наскільки успішно вони будуть підготовлені до шкільного життя.

Мета інклюзивного закладу, як зазначають В. В. Алексєєва та І. В. Сошіна, – дати всім дітям можливість повноцінного соціального життя, активної участі в колективі, тим самим забезпечуючи найбільш повну взаємодію та турботу один про одного як членів співтовариства [1, 17-18].

Для забезпечення повноцінного перебування дитини з особливими освітніми потребами в закладах освіти необхідний відповідний психолого - педагогічний супровід, адже якість навчально-виховного процесу значною мірою залежить від того, наскільки враховуються і реалізуються потенційні можливості навчання та розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. І якщо робота в таких закладах буде правильно спланована та систематично проводитись, то це забезпечить захист права кожної дитини, а особливо дитини з обмеженими можливостями, на отримання якісної освіти.

Основні принципи організації психолого-педагогічного супроводу дітей у системі інклюзивної освіти:

- пріоритет інтересів і потреб дітей та учнів;
- безперервність супроводу;
- мультидисциплінарність[2, 31].

Неабияке значення в отриманні якісних результатів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами має координованість впливів усієї групи фахівців, які супроводжують «особливих» дітей, а саме: керівника закладу, вчителя (вихователя), асистента вчителя (асистента вихователя), психолога, корекційних педагогів, асистента дитини, лікарів і, звичайно ж, батьків.

Чималозалежить і від комплексного підходу всіх членів команди до планування й реалізації корекційно-розвивальних заходів та створення індивідуальної програми розвитку, в якій не лише закріплено вимоги щодо організації навчання та виховання дитини, а й визначено характер освітніх послуг та форм підтримки. В основу такої програми повинні бути покладені рекомендації фахівців інклюзивно-ресурсних центрів (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12.07.2017 № 545) та лікарів[4].

Завдання психолого-педагогічного супроводу в системі інклюзивної освіти:

- створити для дитини емоційно сприятливий мікроклімат у класі (групі) під час спілкування з дітьми та педагогічним персоналом;
- вивчати індивідуальні особливості розвитку дітей у єдності інтелектуальної, емоційної та поведінкової сфер їхнього прояву;
- надавати допомогу дітям, які мають особливі освітні потреби;
- своєчасно проводити ранню діагностику і корекцію порушень розвитку;
- підвищувати психологічну компетентність вихователів, батьків із питань виховання і розвитку дитини[2, 30].

Індивідуальна програма розвитку дитини розробляється на три місяці на основі програм (зокрема й спеціальних), рекомендованих МОН України для закладів дошкільної та загальної середньої освіти, з відповідною їх адаптацією до особливих потреб дитини та затверджується керівником закладу. Проте варто зауважити, що ця програма щомісяця має переглядатися з метою її коригування та доповнення.

Робота всієї команди фахівців упродовж усього періоду перебування «особливої» дитини в закладах освіти спрямовується на вивчення її можливостей, потреб, індивідуальних особливостей, а також на планування роботи з нею, моніторинг її досягнень в усіх сферах розвитку та реалізації індивідуальної програми в цілому.

Ми вважаємо, що педагогічним працівникам, у класі чи групі яких є дитина з особливими освітніми потребами, необхідно:

- толерантно ставитися до «особливих» дітей, але в жодному разі не акцентувати увагу на такій дитині;
- сприяти тому, щоб кожна дитина, зокрема й «особлива», відчула себе потрібною;
- надавати означеній категорії дітей індивідуальну підтримку, але при цьому не відмежовувати їх від інших дітей;
- сприяти створенню в дитячому колективі атмосфери доброзичливості, справедливості й терпимості;
- намагатися наблизити навчальні завдання до потреб і можливостей такої дитини;
- співпрацювати з усією мультидисциплінарною командою, що супроводжує дитину: корекційними педагогами, психологом, вчителем (вихователем), асистентом вчителя (вихователя), асистентом дитини, батьками.

В останні роки відмічається значне збільшення кількості дітей, які потребують додаткової уваги та піклування суспільства через те, що мають порушення у стані фізичного та психологічного розвитку. Сучасні дослідження, досвід експериментів по впровадженню інклюзивного навчання в Україні доводять, що спільне навчання дітей з особливими освітніми потребами та їх здорових однолітків можливе і є основою інтеграції, соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами та підготовкою їх до самостійного життя.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. праць. — № 6(8). — К. : Університет «Україна», 2009. — С. 17–18.
2. Кравченко Г. Ю. Інклюзивна освіта в ДНЗ/ Г. Ю. Кравченко, Г. О. Сіліна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2014. – 176 с. – (Серія «Сучасна дошкільна освіта»).
3. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – С. 10
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12.07.2017 № 545 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>

Ватковська Марина Григорівна,
кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри філософії,
Дніпровської академії неперервної освіти

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Світ невпинно змінюється, швидкі темпи життя ХХІ ст. настійливо пропонують власті правила та закони співіснування. Це, безумовно, стосується освіти в цілому та школи зокрема, віддзеркаленням чого й є зміна самої освітньої парадигми. В умовах становлення нової української школи (далі - НУШ), все більшого поширення набувають новітні методи та підходи до навчання, які, втім вже встигли довести власну дієвість. Одним з таких методів є projectbasedlearning (проектне навчання).

Однак, перед тим як стати елементом освітньої діяльності, проєкт пройшов величезний шлях, що можливо й обумовило його сучасну багатогранність та мультидисциплінарність. Проєкт (з лат. – «кинутий вперед») в найширшому розумінні інтерпретується як сукупність певних дій, план, задум для створення реального об'єкта, що випереджає його створення. Вважають, що проєктне навчання було започатковане у ХVІ столітті. Термін «проєкт» у власній практиці почали використовувати архітектори, прагнучи професіоналізувати власну діяльність. Пізніше, до лекцій з основних наук було приєднано важливий елемент – «конкурс». Проте, у зв'язку з тим, що не передбачалося реалізації представлених на конкурс робіт, вони були названі «progetti», тобто «ескізи», «плани», «проєкти». Під час виконання таких робіт студенти, шляхом моделювання реальних ситуацій, набували практичних знань та вмінь. У ХVІІІ столітті в Європі метод проєктів набув поширення у вишах Франції, Німеччини, Австрії та Швейцарії. У середині ХІХ століття в технічних вишах США інженери почали розглядати проєкт як інструмент для здобуття знань і навичок під час практичної діяльності [1].

Як педагогічна технологія, метод проєктів, остаточно сформувався в США на початку ХХ ст., ґрунтуючись на ідеях прагматичного напрямку

філософії, в основу проєкту покладался принцип діяльності (Дж. Дьюї, Х. Кіппатрік, Е. Коллінгс). Як педагогічний інструментарій, проєкт базувався на особистому інтересі та на активності учня, адже дитина не робить те, що їй нецікаво. Ідея американської науково-педагогічної школи полягала в тому, щоб виконувана учнями навчальна діяльність будувалася за принципом «все з життя, все для життя». На думку Е. Коллінгса, для того, щоб школа була спроможна правильно виконувати власні функції, учні мають навчитися самостійному проєктуванню власної діяльності, водночас керівництво школи, має запропонувати дітям орієнтир для вибору проєктів. «У школі спочатку обирають вид проєктної діяльності, а вже потім – певні навчальні предмети, необхідні для її виконання, оскільки основна ідея проєктування – це створення ситуацій нового досвіду»[2]. Також, представники діяльнісної педагогіки вважали, що в процесі навчання за проєктною технологією, знання та вміння учні набувають у процесі планування та виконання практичних завдань – проєктів, які поступово ускладнюються. Особливістю проєктної діяльності є те, що учні за допомогою використання практичних дій, виробляють конкретний продукт, тобто проєкт.

Сама парадигма проєктного навчання відповідає особистісно-орієнтованій (антропоцентричній) педагогіці: характеризується гуманістичною та психотерапевтичною спрямованістю, має на меті вільний, різнобічний і творчий розвиток індивідуальних особливостей учня – суб'єкта пізнання і діяльності. Технології особистісно-орієнтованої педагогіки ставлять у центр освітньої системи особистість учня, забезпечення безконфліктних, комфортних і безпечних умов його розвитку, реалізації природного потенціалу [3].

Відповідно пройшовши складний шлях становлення, проєктна діяльність в освіті являє собою сьогодні конструктивну діяльність особистості, що орієнтована на вирішення життєво значущих проблем; самостійну діяльність учнів на основі власного вибору щодо реалізації практичних завдань на основі особистісного досвіду; інтегративний вид діяльності, що поєднує у собі елементи комунікативної, навчальної, пізнавальної та творчої діяльності.

Означені характеристики проєктної діяльності виявляються доволі щільно пов'язаними з концепцією НУШ. Зупинимось побіжно на цьому синкретичному зв'язку, якщо не сказати, єдності. Отже, в концепції НУШ чітко окреслені основи застосування педагогіки партнерства, такі як «спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками»[4]. Окрім того, що сама проєктна діяльність на рівні школи без цього не можлива, поєднання учнів, батьків та вчителів для побудови та реалізації освітньо-професійної траєкторії дитини, вже саме по собі є великим проєктом. У концепції НУШ передбачено, що за допомогою зокрема проєктів «учні залучатимуться до спільної діяльності, що сприятиме їхній соціалізації та успішному перейманню суспільного досвіду» [4]. Окрім цих аспектів, ще треба звернути увагу на саму особистісно-орієнтовану модель освіти, на якій базується концепція НУШ та без якої практично неможливо уявити проєктну діяльність в освіті як таку.

З огляду на це варто ще раз артикулювати увагу на тому, що беззаперечно, поняття «проєктна діяльність» саме по собі є доволі широким, має великий спектр застосування в цілому та в освіті зокрема, зважаючи на чисельні типології учнівських проєктів та особливості їх реалізації у різних вікових групах, проєкт у школі сьогодні – це один з варіантів підвищення мотиваційної складової до навчання у дітей, можливість розширення технологічного інструментарію вчителя та можливість залучення до процесу навчання дітей батьків.

Список використаних джерел

1. Веретенников В. І. Управління проєктами: Навчальний посібник /В. І. Веретенников, Л. М. Тарасенко, Г. І. Гевлич. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 280 с.
2. Вульфсон Б. Педагогіка прагматизма / Б. Вульфсон, Джон Дьюи // Лидеры образования. – 2004. – № 3. – С. 12–16.
3. Гонтарева І. В. Управління проєктами: навчальний посібник / І. В. Гон-тарева. – Харків: Вид-во ХНЕУ, 2007. – 365 с.
4. Концепція нової української школи. [електронний ресурс]. –режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Кобзєва І.М.,

завідувач навчально-методичної лабораторії здоров'язберігаючих технологій
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
ДОР

Бєлєніннїк О.Є.,

методист навчально-методичної лабораторії здоров'язберігаючих технологій
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
ДОР

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Постановку проблеми.Розвиток підлітка та молоді визначається тим, що вони бачать, відчують та пізнають у навколишньому середовищі. Коли мова йде про залучення у віртуальний світ, то його вплив залежить від загального розвитку особистості, ситуації в її реальному середовищі та тих мотивів, які нею керують під час виконання якихось віртуальних дій. Світова практика свідчить, що спілкування в мережі стало замінити підліткам реальне життя, і вони не завжди можуть відрізнити, в якому з цих світів вони перебувають і хто насправді є другом для них.

Також підлітки та молодьзасвоюють нові цифрові технології та вчаться вільно орієнтуватися в інформаційному просторі. У кіберпросторі існує велика кількість спеціальних сайтів, адресованих дітям різного віку. Еволюція інформаційних технологій змінює систему освіти, головними трендами сучасного розвитку освіти стають онлайн платформи та навчання за допомогою соцмедіа, відеоблогів. Самостійне пізнання підлітками та молоддю інформаційного світу дозволяє розширити коло інтересів і сприяє їх додатковій освіті, спонукає до кмітливості, привчає до самостійного розв'язання задач, задовольняє потребу у лідерстві. Підлітки та молодь, які добре знають комп'ютер та інтернет більш адекватно оцінюють свої здібності та можливості, вони більш цілеспрямовані та кмітливі. Отже, підлітків та молодь необхідно привчати до цивілізованого спілкування, разом із формуванням загальнокультурних цінностей, навчити їх користуватися інформаційними

засобами зв'язку, дотримуючись правил етикету та поважаючи свободу оточуючих, тобто виховання інтернет-культурного підростаючого покоління..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інформаційної безпеки підростаючого покоління є одними з найважливіших у процесі виховання та навчання. Становлення наукового напрямку інформаційна безпека пов'язане зіменами таких видатних учених, як В.А. Герасименко, П.Д. Зегжда, А.О. Малюк, В.В. Мельшков, В.В. Хорошко, В.І. Ярочкін. та ін. Питання інформаційної безпеки в педагогічній науці є новою тамало дослідженою галуззю міждисциплінарного знання.

Головна **мета** цієї статті полягає в комплексному розгляді проблеми формування культури інформаційної безпеки у підлітків та молоді.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на безумовно позитивну роль сучасних комунікаційних засобів та інтернету, існують певні ризики у використанні інформаційних технологій. У віртуальному світі знімаються заборони і обмеження морально-етичного і соціальних планів (зняття табу насилля, вбивств, руйнування; відсутність правових норм, що діють у реальності). Підлітки та молодь на підсвідомому рівні відсторонюються від фундаментальних речей: необхідності дотримання правил, неминучості покарання за агресивну поведінку і порушення закона. Зацікавленість агресивними іграми призводить до того, що діти можуть спробувати застосовувати подібні методи рішення проблем у реальному житті.

На сьогодні постає дуже важливе питання інформаційно-психологічної безпеки підлітків та молоді, адже їх захоплення інформаційними технологіями та відсутність необхідних навичок прогнозування ризиків може стати причиною небезпечних ситуацій у реальному житті, а саме насилля.

Проблема насильства – прихована проблема сучасного суспільства і зазвичай дуже складно не тільки встановити кількість потерпілих дітей, а й своєчасно надати їм кваліфіковану допомогу та підтримку. За даними Ради Європи, кожна п'ята дитина страждає від різних форм сексуального насильства. У восьми випадках із десяти сексуальне насильство над дітьми скоюють добре

знайомі дитині люди – члени сім'ї, друзі, сусіди. Деякі з них обіймають певні посади, що передбачають постійний контакт з дітьми, інші мають авторитет і користуються довірою й повагою серед дорослих.

У сучасному світі однією з небезпек є сексуальне насильство онлайн. Згідно з дослідженням 30 % опитаних дітей погоджувалися зустрітися з людиною, з якою вони познайомилися онлайн. Комітет ООН з прав дитини відзначив, що відвідування порнографічних сайтів становило 70 % усього трафіку на території України а п'ять млн. українських користувачів на місяць цікавляться дитячою порнографією [1].

Також на сьогодні серед учнівської молоді спостерігається тенденція до проявів агресії та насильства, які вони знімають на фото- та відеокамери, мобільні телефони. Така небажана агресивна поведінка дітей шкільного віку, яка призводить до цькування дитини іншою дитиною або групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили через Інтернет, мобільні телефони та інші електронні пристрої має назву кібербулінг. До кібербулінгу відноситься розповсюдження чуток та образливих коментарів з використанням електронної пошти, мобільних телефонів (наприклад, надсилання СМС), пересилка неоднозначних фото, обзивання по телефону, знімання на відео бійок чи інших принижень і викладання відео в мережу Інтернет, цькування через соціальні мережі і сайтів соціальних мереж [2].

До кібербулінгу можна віднести імітування чужих профілів у соціальних мережах, що завдає шкоди іншій дитині та шкодить її соціальному статусу. Цей вид цькування досить часто розповсюдженій у освітньому середовищі. На жаль, підлітки та молодь часто зберігають факт насильства в таємниці, тому що відчують себе розгубленими, переляканими або винними. Дитина часто неспроможна визначити різницю між позитивними і негативними дотиками та проаналізувати дії дорослих, які не пов'язані із дотиками

Як бачимо за наявності бажання і засобів будь-яка інформація щодо конкретної особистості може стати доступною і бути використана в корисливих цілях іншою особистістю, групою осіб. Щоб повноцінно орієнтуватись у

віртуальному просторі, дитині треба вчитися структурувати великі потоки інформації, дотримуючись правил безпечної поведінки і в мережі, і в реальному житті.

Суттєву роль у забезпеченні інформаційної безпеки підростаючого покоління має відігравати система освіти. Вона зобов'язана забезпечувати умови безпечної соціалізації особистості у комп'ютерно орієнтованому освітньому середовищі та формувати культуру й компетентність в галузі інформаційної безпеки, реалізовувати комплексні профілактичні програми [3].

Так на базі КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР фахівцями навчально-методичної лабораторії здоров'язберігаючих технологій (НМЛЗТ) розроблено та впроваджується спеціалізований тренінговий курс «Безпека Online» (автори-укладачі: І.М. Кобзева, О.Є. Беленіннік), метою якого є системна просвітницька робота з формування навичок безпечної поведінки у інтернет просторі та можливості уникнути ризикованих ситуацій в мережі.

Комплексна програма тренінгового курсу «Безпека Online» з формування у підлітків та молоді безпечної поведінки містить п'ять тематичних занять. В основу програми тренінгового курсу покладено власний досвід роботи з підлітками та молоддю, напрацювання фахівців Українського фонду «Благополуччя дітей», щодо попередження сексуального насильства та сексуальної експлуатації у площині формування навичок безпечної поведінки.

У процесі реалізації програми застосовувалися такі методи та форми роботи: інформаційні повідомлення, мозкові штурми, кейс-стаді, відеообговорення, робота в малих групах з метою розробки правил безпечної поведінки в інформаційному просторі. З окремими підлітками та молоддю, у яких домінувала модель ризикованої поведінки, проводилися індивідуальні консультації психолого-педагогічними працівниками закладів освіти Дніпропетровської області.

На основі проведених занять з підлітками та молоддю в закладах середньої та вищої освіти фахівцями НМЛЗТ було виокремлено структурні компоненти, які сприяють формуванню навичок безпечної поведінки підлітків

та молоді в інформаційному просторі: пізнавальний (обізнаність підлітків та молоді про плюси та мінуси інформаційного простору), навчальний (розвиток умінь та навичок безпечної діяльності в Інтернеті, ведення конструктивного діалогу з віртуальними співрозмовниками та вміння протистояти тиску з їхньої сторони, контролювати та спрямовувати свою діяльність в інформаційному просторі), мотиваційний (бажання підлітків та молоді убезпечити себе в Інтернеті, самовдосконалюватися у реальному та віртуальному житті, аналізувати власну поведінку в інформаційному просторі).

Пройшовши навчання за даними тренінговими курсами психолого-педагогічні працівники закладів освіти отримують ефективний просвітницький інструмент, завдяки якому вони мають можливість проводити тренінгові заняття з підлітками та молоддю, що сприятиме забезпеченню умов безпечної соціалізації особистості у соціальному просторі та формуватиме культуру інформаційної безпеки. Запропоновані авторами тренінгові курси є практичним інструментом не тільки для освітян, а й для батьків та інших відповідальних та небайдужих дорослих, які допоможуть дитині здобути знання, вміння та навички, необхідні для подальшого безпечного самостійного життя.

Висновки. Таким чином, питання формування культури інформаційної безпеки у молодіжному середовищі є вкрай важливим в епоху захоплення підлітками та молоддю інформаційними технологіями та відсутністю необхідних навичок прогнозування ризиків у інтернет мережі, які можуть стати причиною небезпечних ситуацій у реальному житті. За наявності бажання і засобів будь-яка інформація щодо конкретної особистості може стати доступною і бути використана в корисливих цілях іншою особистістю, групою осіб.

Список використаних джерел

1. Самусь В. В., Кравченко Л. А, Кобзева І. М. Посібник для тренерів з сексуальної освіти «Повага. Любов. Секс». Дніпро, 2019. 211 с.
2. Черних О.О. Аналіз класифікацій загроз в Інтернеті. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 1 (290), 2015. С. 281-289.
3. Kobzieva I. Formation of adolescent and youth outlook on sexual health in educational institutions. Mechanisms for ensuring sustainable development of society. Series of monographs

І.М.БЕЗЕНА, М.І.ВАЩЕНКО, Є.І.ЗАРЖИЦЬКА

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ЧИТАННЯ

Світ рухається уперед, і цей рух пришвидшується. Гіперактивні кроки цифрових мереж і їх систем, які створюють певні перешкоди у стимулюванні прагнення людини до читання друкованої книги. Віртуальний світ, все більше захоплює увагу дитини: ігри, відео, музика. Все ж, мозок людини для самореалізації і розвитку людини має звикати обробляти все більшу кількість інформації. І так в усьому просторі навколо людини: в житті, техніці, музиці, літературі, тощо. Але основою освіченої людини становлять її ціннісні принципи та світоглядні і діяльнісні підходи до практики життя.

Нарешті, ми дісталися до ключового слова, яке актуалізується в сучасному світі читання: «література». Але, до чого тут література? А до того, що тепер діти і молодь, які не має навичок і не привчена до читання з дитинства, адже їм інколи здається, що сюжет у класиків літератури минулих століть, розгортається дуже повільно. У даному аспекті, згадаймо, описи природи або важливих подій, як от в романах Оноре де Бальзака або Льва Толстого, Лесі Українки або Івана Франка, Тараса Шевченка або Михайла Коцюбинського.

Старше і сучасне покоління, люди різних часових вимірів та інтересів, але спільне, що їх мало би об'єднувати – любов до життя і література. Адже, на наше переконання, людина, яка читає, може сприймати різні сторони життя людини і розвивати навколишній світ. Доведено, що навколишній світ, родина, друзі, заклад освіти, всі вони формують дитину. Але основу формує родина. Що ж, тоді говорити про дітей, які змалку виховувались на комп'ютерних іграх, можливості швидко увімкнути ноутбук і подивитись мультфільм зі стрімким

розвитком подій, не бути перепорою у житті дорослих. Батькам, завантаженим роботою, було простіше увімкнути комп'ютер, ніж приділити час дитині, читати їй книгу, та ще й потім обговорювати її, висловлюючи свої враження, робити оцінки дій героїв літературного твору. Отже, якщо раніше сперечались, чи не замінить книги кінематограф, то тепер люди сперечаються, чи потрібні книги взагалі, коли є комп'ютер? І бібліотекарі дійсно почали спостерігати значне падіння кількості читачів, що відвідують бібліотеки. Тобто, зменшилась кількість читачів друкованої книги. Але не можна порівнювати книгу і технічний пристрій!

Звичайно, діти разом зі своїми батьками можуть весело та корисно провести вихідні. Окремі батьки, вчать заохочувати дітей до читання, а діти отримують порцію позитиву та знань. Тут, можна згадати про розвиваючі/розважальні настільні ігри, за допомогою яких можна навчитися тактиці та стратегії, аналізу та підрахунку.

Втім, на перший план на теперішній час ми висуваємо саме інтерактивні методи долучення до читання, як такі, що є сучасними й найбільш ефективними в роботі із юними читачами, молодими батьками, через яких можна впливати й на дітей, привчаючи їх до книги змалку. Хто може надавати таку допомогу батькам, незаперечно – заклад освіти, бібліотека та літератори. Адже, живе спілкування та долучення до процесу, стає формуванням певних компетентностей у читанні, обміні думками та іграх, конкурсах, колоквіумах тощо. Саме, долучення до інтерактивних заходів дорослих і дітей, стали особливостями нашої роботи.

Так, Дніпровська академія неперервної освіти за тісної співпраці із Дніпропетровською обласною бібліотекою для молоді ім. М. Светлова, запровадили Всеукраїнський літературно-мистецький проект – створення електронного і аудіо-збірника «Абетка професій». Автори ідеї письменниці – Еліна Заржицька та Ольга Репіна. В чому важливість цього проекту? Питання профорієнтації завжди перебувають у центрі уваги держави і суспільства, але сьогодення потребує принципово нових форм і підходів до організації та

функціонування системи професійної орієнтації підростаючого покоління. Створений збірник для дітей «Абетка професій», сприятиме формуванню в школярів системи уявлень про світ професій та ціннісному ставленню до праці, буде значною методичною допомогою для вчителя початкової школи. Спираючись на рекомендації Навчально-методичного центру профтехосвіти в Дніпропетровській області, авторами ідеї було зібрано твори 29 сучасних українських письменників, у яких розповідається про робітничі професії (електрика, сантехніка, двірника, фермера, бджоляра тощо). Школярі закладів освіти Дніпропетровської області зробили малюнки до кожного твору про професію. Далі, комп'ютерники і бібліотекарі з використанням сучасних технологій було створено електронний збірник та аудіо-запис тексту. Вихованцями Винниківської школи-інтернату для дітей з легеневиими захворюваннями було здійснено озвучення 29 оповідань та казок про професії. Аудіо-книгу для дітей з вадами зору було вже презентовано у закладах освіти і бібліотеках міст Львів та Дніпро.

Другий інтерактивний проєкт було здійснено у 2019 році, коли було підготовлено і презентовано другу електронну збірку «Мами просять пам'ятати». Свої тексти для збірника надали 33 сучасні письменники, які мешкають на теренах України та за кордоном – у США, Македонії, Ізраїлі. Збірка «Мами просять пам'ятати» (упорядник Е.І. Заржицька) допомагатиме педагогам початкової школи, бібліотекарям, батькам у простій та доступній формі, на прикладах оповідань обговорювати і навчати дітей правильно поводитись у різних надзвичайних життєвих обставинах. У книзі зібрано казки та оповідання українських авторів різних жанрів: казки, вірші, оповідання, які умовно можна об'єднати у кілька підрозділів. Це правила безпечного інтернету (Олесь Барліг «Пончики в пустелі та інша магія», Людмила Сердюковська «Додатковий урок»), поведінки на залізниці та в аеропорту (Валентин Берд «Мандруйте світом і будьте здорові», Володимир Кильченський «Як ми до Єгипту летіли»). Правила поведінки на воді розкрито в кількох варіантах: літній відпочинок на воді (Надія Звягінцева «Безпека на воді», Ореста Осійчук

«Пірати») та випадки безпечної поведінки героїв у зимовий та весняний період (Наталія Дев'ятко «На крижаному острові»).

Оскільки чисельність автотранспорту на дорогах збільшилась, актуальним є дотримання правил дорожнього руху пішоходами. Тому, ряд творів у збірці присвячено зазначеній тематиці (Микола Возіанов «Поліцейський кіт», Еліна Заржицька «Як черепаха Наталка у школі пішохода навчалася»). Багато творів у збірці звертають увагу на правила особистої безпечної поведінки. Це і зустріч з незнайомцями (Оксана Маковець «Андрійкова пригода, або як добре бути спостережливим»), і правила поведінки в природі (Віра Марущак «Вовк Сіроманець», Зірка Мензатюк «По конвалії»), і про небезпеку вживання ліків без призначення лікаря (Юрій Ключ «Бандитські пригоди пігулок»). Автори також торкаються питань корисного та здорового харчування. Ви знайдете їх у творах Анни Багряної «Чарівний ресторан» та Зірки Мензатюк «Цвітуть луки».

Актуальним напрямком основ безпеки життєдіяльності є уміння правильно поводити себе в тих випадках, коли знаходиш незнайомі предмети або предмети, залишені без нагляду. Це може врятувати не тільки власне життя, але й життя багатьох людей. Цю тему розкривають у своїх творах Михайло Блехман («Михайликова пригода»), Ольга Полевіна («Старий набій»), Світлана Талан («Справжній герой»).

Цього ж року, напередодні Дня св. Миколая, ДАНО і бібліотека презентували ще один проект – електронну збірку творів сучасних авторів, присвячену нашим захисникам-воїнам АТО – «Мальви для героя», про що одразу повідомили широкі кола громадськості.

У 2020 році заплановано створення ще двох електронних збірників. В рамках Міжнародного літературно-мистецького проекту «Йому тринадцятий минало», присвяченого до річниці з дня народження Великого Кобзаря – Тараса Шевченка. До книги увійдуть твори сучасних письменників, у тому числі з Польщі, Болгарії, Франції, Америки й Канади. Окрім електронної версії книги було вирішено підготувати аудіо-книгу – для людей з особливими потребами.

Другий проєкт, готується збірка літературознавчих есеїв «Наш засіб Макропулоса» (автор: Ольга Репіна) про житті і творчість письменників Дніпропетровщини та України.

За прочитаним матеріалом фахівці педагогічної та бібліотечної справи навчають батьків, як разом із дітьми відзняти та змонтувати мультфільм. Це не просто створення мультфільму, а ще й зцілення через творчість за методикою «Heart» (методика втілення через образотворче мистецтво внутрішнього емоційного стану).

У 2017 році за сприяння письменників Дніпропетровщини і бібліотеки ім. М.Светлова створено на мультфільм «Хоробре мишеня». Малюнки було створено учнями Винниківської школи-інтернату, а озвучення зробили вихованці комунального закладу «Загальноосвітня школа-інтернат №3 Дніпропетровської обласної ради». До фільму було підготовлено субтитри іноземними мовами. Так, субтитри японською – Дніпровський музей сучасного українського живопису.

Наступним знаковим кроком був Всеукраїнський проєкт «Вивчаємо іноземні мови з пригодами», який є спільною розробкою письменниці з міста Дніпра Еліни Заржицької, методиста Дніпровської академії неперервної освіти та Дніпропетровської обласної бібліотеки для молоді ім. М. Светлова. Ідея виникла з огляду на вимоги сьогодення, адже вивчення іноземних мов є ключем до успіху в сучасному світі. Діти, які посилено вивчають іноземні мови набагато зосереджені, уважніші і кмітливіші, ніж їх однолітки, які не захоплюються вивченням іноземних мов. Мета проєкту: допомогти вчителям та батькам залучити дитину до вивчення іноземної мови; заохотити дитину до самостійного вивчення іноземної мови; зробити процес цікавим та пізнавальним. За основу проєкту було покладено малюнки школярки Вікторії Дитиняк (Винниківська загальноосвітня санаторна школа-інтернат) і створено електронний комікс «Хоробре мишеня».

Фахівцями бібліотеки за сценарієм Еліни Заржицької створено декілька варіантів електронного казкового коміксу – для вивчення іноземних мов:

англійської, французької та німецької. Монтаж здійснювала Елла Любченко, а переклад на англійську мову – Ірина Файберг. Комікс розміщено у мережі інтернет для відкритого і безкоштовного користування.

Другим електронним коміксом став «Самотній кабанчик» (за казкою Еліни Заржицької), також розміщений в мережі інтернет англійською, французькою та польською мовами. До реалізації проєкту долучались дорослі і діти. Результат представлено, як в Україні так і за кордоном.

Таким чином, необхідно зазначити, що спільна інтерактивна діяльність фахівців Дніпровської академії неперервної освіти, Дніпропетровської обласної бібліотеки для молоді ім. М. Светлова, комунального закладу «Загальноосвітня санаторна школа-інтернат №3» Дніпропетровської обласної ради та інших закладів культури і освіти, письменницької спілки області була спрямована на активну популяризацію читання через різні нові і активні форми. Ми розуміємо: нація, що читає – нація високого інтелектуального і життєвого розвитку. Суспільство, члени якого читають, високоінтелектуальне, розвивається якнайшвидше і результативність наукових відкриттів відвищується в рази. Отже, наше завдання: завжди бути на вістрі роботи з підлітками, яким маємо прищепити любов до читання, зробити це звичкою, як дихання й споживання води.

Мітрушкіна Наталя Олександрівна,
вихователь навчально – виховного комплексу №102
Державної міської ради м. Дніпровська

РОЛЬ МИСТЕЦТВА В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ, А САМЕ ЧЕРЕЗ ТЕАТРАЛІЗОВАНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Що ж таке соціалізація особистості – це процес, що триває все життя, він полягає у впливу суспільства на особистість. Від цього процесу залежить, чи буде дитина в майбутньому вірно розуміти свою роль і свої можливості. Найважливіші основи соціалізації особистості дошкільника повинна закладати сім'я, але на сьогоднішній день на жаль не всі батьки можуть приділити увагу

своїм дітям. Тому ця роль лягає на дитячі садки. Так, звичайно, це завдання не з легких, бо кожна дитина приходить до дитячих закладів з сімей вже з сформованими поняттями, як необхідно себе вести... І вихователю необхідно їх вирішувати без перешкод для освітнього процесу. В дошкільних закладах весь навчальний процес побудований через гру. Через гру ми навчаємо любити. Піклуватися, трудитися та й взагалі поважати один одного. Роль мистецтва в розвитку дитини дає великі можливості.

Я, як вихователь дошкільного закладу практикую в своїй роботі театралізовану діяльність для кращого розвитку особистості у дитини. Наше дитинство проходить в світі рольових ігор, вони і допомагають дитині засвоїти правила і закони дорослих людей. Всі діти грають і кожна по – своєму, але всі вони копіюють дорослих у своїх іграх. По їхніх іграх можна вже зараз уявити наше майбутнє суспільство. Тому в нашому закладі і приділяється уваги театралізованій діяльності, яка допоможе сформувати у дитини правильну модель поведінки в сучасному світі, підвищити загальну культуру дитини, познайомити з дитячою літературою, музикою, образотворчим мистецтвом, правилами етикету, обрядами та традиціями.

Театралізована діяльність в дошкільних закладах – це хороша можливість розкриття творчого потенціалу дітей.

Які ж якості розвивають театралізовані ігри у дітей?

- Сприяє загальному розвитку (пам'ять, фантазія, мислення, уява, спостережливість)
- Розвиває допитливість та цікавість
- Формує вольові риси характеру
- Висловлювання своєї думки
- Розвиває правильність мови
- Сприяє творчому розвитку особистості

Театралізовану гру вважають різновидом сюжетно рольової гри. Тільки різниця між ними, що в сюжетно – рольовій грі діти відображають життєві

ситуації, а в театралізованій беруть сюжети з літературних творів. Театральна гра ділиться на дві групи:

- предметні ігри;
- ігри драматизації.

До предметних ігор відносяться – настільні, тіньові, лялькові види театрів. А у іграх драматизації діти самі виконують ролі казкових героїв. Театралізована діяльність передбачає:

- Формування вмінь втілюватися в образ та утримувати його впродовж усієї діяльності.
- Усвідомлювати характерні особливості різних художніх образів.
- Переносити здобуті уявлення в самостійну ігрову діяльність.
- Прищеплення дітям інтересу до театру як до виду мистецтва.

Отже заняття театальною діяльністю з дітьми не тільки розвивають психічні функції особистості дитини, художні здібності, але й загальнолюдську універсальну здатність міжособистісної взаємодії, творчості в будь – якій області.

Список використаних джерел

1. Артемова Л.В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі.-К.:Томірс,2002.-291с.

Висоцька Ольга Євгенівна,

доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР»
(м. Дніпро, Україна)

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА В ІНТЕРЕСАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ НУШ

Екологічна освіта почала розвиватися одночасно із екологічним рухом, з виникнення перших природоохоронних організацій та товариств у ХІХ столітті, спочатку орієнтованих на збереження ландшафту як природно-культурної спадщини. На початку ХХ століття важливим стало поступове поширення думок про виснаження ресурсів, необхідність їхнього раціонального використання. З середини ХХ століття відбувається формування різних типів

екологічного світогляду та екологічної етики, починається активна діяльність міжнародних організацій, завдяки яким створюються засади екологічного права. У цілому, відбувається трансформація природоохоронної діяльності в діяльність, що спрямована на системну перебудову відносин у системі «Природа-суспільство-особистість» з метою змін стратегій споживання, переходу на екологічно-безпечні форми функціонування економіки та промисловості. Розвивається екологічна освіта, яка поступово стає важливим аспектом загальної освіти, а також однією зі складових освіти для сталого розвитку[1, 136]. У ХХІ столітті екологічна освіта повністю інтегрується в освіту для сталого розвитку як «мислення взаємопов'язаності», де не тільки нема протиставлень людина-природа, а взагалі обидва поняття виявляються штучно створеними [2].

Інтеграція екологічної освіти в освіту для сталого розвитку передбачає комплексний підхід щодо розуміння екологічних проблем та шляхів їхнього вирішення. При цьому на перший план виступають питання розвитку стратегій більш ефективного та екобезпечного використання природних ресурсів та проблеми їх відновлення (сталості). Негативний екологічний вплив розглядається не тільки як результат нераціонального використання природних ресурсів, а як невідповідність існуючих стереотипів природокористування та споживання потребам майбутнього кожної людини. Тому важливим для екологічної освіти з точки зору сталого розвитку стає формування відповідного світогляду та культури, які стосуються емоційно-психологічного, морально-ціннісного, практичного ставлення до природи як вищої цінності та основи життя.

В освітній практиці процес формування екологічної культури та екологічного світоглядунапрямую пов'язаний із родинним вихованням. Він починається з любові до матері, до рідного краю, до його природи. Це глибоке почуття формується в людині на початку її життя, у багатьох випадках саме батьки стають першими вихователями та вчителями дитини у питаннях екологічної освіти. Екологічне виховання дітей – це також виховання

патріотизму, національної культури, глибокого інтересу до історії рідного краю. Вже на ранніх етапах розвитку дитини треба сформувати у неї усвідомлення того, що необдумано руйнуючи природу рідної землі, ми тим самим руйнуємо і моральні цінності людини, її історичні корені та умови майбутнього існування.

У цілому, питання розвитку екологічної культури пов'язані зі збереженням морально-духовних цінностей. Істотною особливістю екологічної етики є настанова на ідею цілісності або єдності зі світом, усвідомлення глибокого органічного зв'язку з ним.

Процес екологізації свідомості відбувається на кількох рівнях:

Важливим є ставлення до довкілля у формі різноманітних почуттів та емоцій (зацікавленість, занепокоєність, тривога, здивування тощо). Такий рівень екологізації свідомості досягається у дошкільному віці та у початковій школі, коли дитина засвоює екологічну культуру через емоційно-чутеві та естетичні категорії. Вони є базовими для формування естетичних почуттів до природних об'єктів, особливо того почуття, яке ще А. Швейцером було назване «благоговінням перед життям». Розглядаючи благоговіння перед життям як основу істинної духовності, цей мислитель вказав на сутнісний зв'язок між природою і людиною. Так, він вважав: «Чим сильніше благоговіння перед природним життям, тим у більшій мірі ми відчуваємо його перед життям духовним» [3, 340-341]. Лише в єдності зі світом природним людина може знайти єдність зі світом духовним. Впроваджуючи різноманітні заходи, що передбачають занурення у природу – спостереження за природними об'єктами, милування ландшафтом, життям тварин тощо – все це сприяє більш гармонійному розвитку дитини.

Інший рівень екологічної культури передбачає формування глибокого пізнавального інтересу до екологічної проблематики, що проявляється у формі здобуття необхідних знань щодо стану довкілля, виявлення системних взаємозв'язків людини та природи, причин та наслідків антропогенного забруднення тощо. Набуття цього рівня екологізації свідомості особливо

активно відбувається у середньому шкільному віці, однак при правильному поданні матеріалу він може бути сформований вже у початковій школі.

Нарешті, останній рівень передбачає перехід від осмислення і розуміння природних явищ до соціальної дії, морального вчинку, що проявляється і як піклування про оточення, і як вміння передбачати наслідки своїх дій, тобто формування відповідальної, свідомої поведінки людини. Хоча реально дитина повною мірою стає здатною до подібних дій не раніше підліткового віку, але елементи відповідальних дій можливо розвивати у початковій школі, або навіть, у дошкіллі. Найбільш ефективними у цьому плані є волонтерська діяльність, яка включає прояви піклування за птахами, тваринами, проведення агітаційної діяльності.

Результатом впровадження екологічно-орієнтованої діяльності є становлення екологічної свідомості як елементу внутрішньої культури особистості в її повсякденній життєдіяльності. При цьому особистість виявляє відповідальне відношення не тільки до природного середовища, а й пропагує соціальну відповідальність, розуміння того, що сталий розвиток стосується не лише вирішення екологічних проблем, а й регулювання соціальних відносин у системі «особистість-суспільство», демократизації соціального середовища, формуванні громадянського суспільства тощо. Поняття відповідальності є одним із ключових засад стратегії сталого розвитку. Особистісна відповідальність також визначає ступінь зрілості особистості, характер її дорослішання у морально-ціннісному сенсі [1, 141].

Серед основних аспектів екологічної освіти в контексті завдань НУШ є:

- формування пізнавальної активності щодо дослідження довкілля через усвідомлення єдності людини й суспільства з природою;
- розвиток ціннісного ставлення до довкілля та природних об'єктів, відчуття відповідальності перед нинішніми та майбутніми поколіннями, розгляд природи як унікальної, універсальної цінності;

- формування системи норм, правил, приписів і заборон щодо взаємодії людини з довкіллям, правових основ природокористування, екологічних прав і обов'язків громадян;

- розвиток життєвих компетентностей, тобто пізнавальних і практичних умінь і навичок екологічного характеру, вольових якостей, а також потреб й умінь виявляти активність у вирішенні екологічних проблем, вміння приймати екологічно виважені рішення, передбачати можливі для довкілля наслідки діяльності, поєднувати власні життєві інтереси з сучасним і перспективним станом довкілля та суспільства.

Отже, екологічна освіта в інтересах сталого розвитку в контексті завдань НУШ передбачає становлення життєвої сфери активності особистості, стійких норм поведінки у поєднанні із морально-ціннісними аспектами екологічного виховання, етикою відповідальності, зміщення акцентів у навчанні з передачі інформації на розвиток умінь приймати відповідальні рішення через упровадження активних методів навчання та форм діяльності.

Список використаних джерел

1. Висоцька О. Є. Випереджаюча освіта для сталого розвитку: методологія, методика, технології [Текст]: навчально-методичний посібник / О.Є. Висоцька. – Дніпропетровськ: Видавництво «Акцент ПП», 2012. – 292 с.
2. Мортон Т. Стать екологичным. М.: AdMarginem, 2019 - 240 с.
3. Швейцер А. Благоговение перед жизнью как основа этики миро- и жизнеутверждения // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. - М.: Прогресс, 1990. – С. 328-350.

Лукіна Наталія Василівна,
Директор СЗШ №143
(м. Дніпро, Україна)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ

Вирішення питання про те, як суспільні цінності перетворюються в особисті є актуальним на сучасному етапі розвитку суспільних відносин. Проблема закріплення загальнолюдських цінностей в індивідуальній свідомості відноситься до числа фундаментальних проблем людської екзистенції. Адже соціальні зміни в суспільстві істотно впливають на зміни в системі цінностей

особистості. Цінності слід розглядати як узагальнені цілі і засоби їх досягнення, які забезпечують інтеграцію суспільства і водночас допомагають індивіду або групі зробити вибір своєї поведінки в значущих ситуаціях. Засвоєння цінностей у великих соціальних групах завжди опосередковане цінностями малих груп, референтних для індивіда, а особисті цінності є генетичним похідним від цінностей соціальних груп і спільностей різного масштабу. Селекція, присвоєння і асиміляція індивідом соціальних цінностей опосередковується його соціальною ідентичністю і цінностями референтних для нього малих контактних груп, які можуть бути як каталізатором, так і бар'єром у засвоєнні цінностей великих соціальних груп, у тому числі і загальнолюдських цінностей. Включення людини у систему суспільних відносин супроводжується формуванням своєрідних «вузлів», що об'єднують різні види діяльності в цілісні особистісні структури. Як вважає О.М.Леонтьєв, ці вузли є ціннісними утвореннями [3]. І разом вони утворюють «ядро» особистості, її основу, яка забезпечує цілісність індивідуального розвитку, а також особистісну само тотожність. Особистісні цінності складають внутрішній стрижень особистості, який можна інтерпретувати як ціннісну етичну орієнтацію. Остання забезпечує цілісно-суб'єктивне розуміння окремих актів поведінки людини та сприяє побудові прогнозу її поведінки у більш широкому полі ситуацій. Ціннісне ставлення до матеріальних чи ідеальних предметів – це переживання їх бажаності (чи небажаності) для людини. Саме у такій психологічній формі духовні цінності суспільства стають суб'єктивними надбаннями особистості. А їх спонукально-регулятивна функція можлива завдяки тому, що переживання бажаності трансформується в зацікавлено-дійове ставлення. Відтепер кожний предмет буття стає для людини не індиферентною даністю, а складовою їх життя, щодо якої вона має зайняти певну морально-ціннісну позицію і активно практично - перетворювально утверджувати її. Особисті цінності набувають ціннісного статусу тільки при зверненні особистісних зусиль на свою смислову сферу, на власне «Я», тобто становлення особистісних цінностей пов'язане з динамікою процесів

усвідомлення, що включають різні види вербалізації і зміщення пізнавально-особистісних зусиль на власну смислову сферу. Певна система цінностей втілюється, опредметнюється у тих чи інших конкретних феноменах, пов'язаних із відповідними формами життєдіяльності, у якій і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перевтілення із явища «зовнішнього» у явище «для себе», тобто відбувається переведення цінностей суспільних у цінності суб'єктивно значущі для самого індивіда. Ціннісні орієнтації конкретної особистості формуються і функціонують на основі системи цінностей, виробленої суспільством, нерозривно і тісно пов'язані з цим утворенням. У суспільній та індивідуальній свідомості цінності виконують функцію життєвого орієнтира, моральної основи для вибору діяльності і субординації цілей. Отже, аналізуючи ціннісні орієнтації, можна робити висновки про те, яке місце та позицію займає особистість у соціальній структурі суспільства, які соціальні ролі виконує чи хоче виконувати. Такий підхід до вивчення ціннісних орієнтацій призводить до необхідності розгляду їх у контексті більш складних утворень особистості, зокрема, у структурі самосвідомості, життєвих відношень особистості, її життєвого світу в цілому, особистісного розвитку. Ціннісні орієнтації виступають як результат саморозвитку особистості, структурування відносно зовнішньої діяльності процесу реалізації і процесу розгортання особистісних цінностей і смислів.

Таким чином, актуальність проблеми цінностей на сучасному етапі обумовлена рядом факторів: у суспільстві відбувається зміна норм, ломка старих стереотипів. Ціннісна сфера, звільнившись від попередніх стереотипів, стає все більш самостійною і незалежною. Головні проблеми, які спричинені знаходженням життєво важливих цілей, сенсу життя і можливостей їх досягнення, стоять перед кожним. Оскільки ціннісні орієнтації знаходяться в основі вибору життєвих цінностей людини, то їх знання допомагає з'ясувати причини її вчинків і дій; існує велика кількість теоретичних і практичних питань, що стосуються психологічної проблеми побудови ціннісно-змістовної сфери, виявлення і аналізу життєвих цінностей особистості. Зокрема,

вимагають розробки питання вивчення динаміки мотиваційно-ціннісних структур, адекватних новій ситуації, що склалася, а також вивчення мотиваційно-ціннісних станів і процесу формування громадянської самосвідомості. Дослідження проблеми цінностей, яке допомогло б розкрити механізми впливу на становлення молодого людини і допомогти їй адаптуватись в нових умовах суспільно-економічних відносин, набуває важливого значення ще й тому, що проблеми, пов'язані з людськими цінностями, посідають одне з найважливіших місць в тих науках, які займаються вивченням особистості і суспільства. Саме цінності виступають інтегративною основою як для окремо взятого індивіда, так і для будь-якої малої чи великої соціальної групи, культури, нації, на кінець, для людства в цілому. Психологічний аспект ціннісних орієнтацій, як одного з структурних компонентів спрямованості особистості, тісно пов'язаний з дослідженням її внутрішнього світу, суспільної поведінки, спрямованої на засвоєння і відтворення цінностей життя і культури.

Психологічна структура особистості може бути охарактеризована як єдність, взаємозв'язок трьох основних сторін психологічної реальності: діяльності, свідомості і особистісної сфери (остання визначається, перш за все, такими компонентами, як спрямованість і самосвідомість особистості). Послідовне здійснення цілісного підходу при аналізі особистості привело до виділення важливої узагальненої форми фіксації особистісного досвіду – «цінності», яка характеризується як єдність спрямованості особистості, виділення для неї певної сторони дійсності, певних відношень і усвідомлення у зв'язку з цим свого «Я»[5].

Таким чином, цінність виступає важливою характеристикою психологічної структури особистості і визначає:

- спрямованість суб'єкта на реалізацію певних відношень, які відповідають певній цінності, спрямованість на певну діяльність;
- зміст уявлення про своє «Я», що відповідає спрямованості;
- виділення у свідомості певного предметно - діяльнісного змісту і його провідну роль у формуванні самосвідомості особистості.

У зв'язку з тим, що цінність визначає особливості інших компонентів психологічної структури особистості, її розглядають в ролі центрального компонента психологічної структури особистості.

На сучасному етапі під структурою особистості розуміємо єдність, взаємозв'язок та цілісність її елементів, які об'єднуються у чотири підструктури:

- біологічно обумовлена структура темпераменту;
- властиві для індивіда особливості форм психічного відображення – відчуттів, сприймання; емоцій і почуттів; мислення, пам'яті, волі;
- досвід особистості (знання, вміння, навички);
- спрямованість особистості (інтереси, прагнення, ідеали, світогляд, переконання, ставлення до себе та інших).

До останньої з цих підструктур належать ціннісні орієнтації. Отже, ціннісні орієнтації є важливим компонентом структури особистості, в них ніби резюмується весь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку. Це той компонент структури особистості, який являє собою певну вісь свідомості, навколо якої обертаються помисли і почуття людини і з точки зору якої вирішується багато життєвих питань. Таке розуміння ціннісних орієнтацій дає змогу пояснити та емпірично вивчати спрямованість діяльності особистості в будь-який момент її життя.

Список використаних джерел

1. Антонець Ю. Духовно-ціннісні та освітньо-виховні ідеали козацької доби в українській культурі / Ю. Антонець. - С .101-109.
2. Антонюк Р. І. Ціннісні орієнтири суспільства як основа розвитку полікультурної освіти країн світу в умовах глобалізації / Р.І. Антонюк. - С .176-186
3. Павлов В.І. Екзистенційний вимір морально-етичних цінностей у сучасній філософії // Ел. публ. <http://newacropolis.org.ua/ua/etika2004.htm/pavlov1.htm>
4. Павліченко А. А. Ціннісні орієнтації в ракурсі самоактуалізації особистості (діагностичні критерії методики дослідження) / А.А. Павліченко. - С .94-96
5. Ціннісні орієнтації та духовні запити сімей малих міст України. . - С .91-108

Великодна Євгенія Миколаївна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проектами
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м. Дніпро, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасна суспільствоставить до освіти нові вимоги, однією з яких є формування особистостей, що спроможні ухвалювати неординарні рішення, соціалізуватися у мінливому суспільстві. Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін – ці риси особистості дуже важливі на сучасному етапі розвитку людства, а формування ключових компетентностей, що необхідні для життя, потребує реалізації нових підходів до процесу навчання та застосування методів навчання та виховання, що сприяють розвитку творчих засад особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей. Сучасний випускник навчального закладу має бути конкурентоспроможним на ринку праці, усебічно освіченим, здатним знайти вихід з будь-якої ситуації та зважитися на відповідне рішення. Саме тому, в умовах реформи середньої освіти особливого значення набуває проблема вдосконалення технології навчання. Зміни, що відбуваються в суспільстві, зумовили пошук нових освітніх концепцій. Посилення глобалізаційних і трансформаційних процесів у світовій економіці, удосконалення технологій, збільшення конкуренції на ринку праці спонукають підприємців спрямовувати інвестиції в розвиток людських ресурсів[1]. Впровадження інформаційно-цифрової компетентності в процесі навчання та виховання сприяє активній соціалізації особистості. Як відомо, соціалізація – це комплексний процес, результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, моралі, традицій тощо) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов'язковий фактор

розвитку особистості. Виступає одним із основоположних соціальних процесів, що забезпечує повноправне існування людини в середині суспільства. Соціалізація є двостороннім процесом, оскільки відбувається не лише збагачення соціальним досвідом, а й реалізація людиною соціальних зв'язків. Її сутність зводиться до поєднання в процесі соціалізації особи адаптації та обособлення, тобто збереження суб'єктності людини в умовах певного суспільства. Соціалізація включає в себе як цілеспрямоване виховання чи вплив на дорослу особистість, так і стихійні спонтанні процеси, що впливають на її формування[3].

Сьогодення вимагає від суспільства впровадження цифрових технологій в повсякденне життя, а уміння ефективно використовувати їх засоби поступово стає неодмінною умовою сучасного суспільства. Підвищення рівня та якості знань, формування сучасних компетентностей, зокрема вміння здобувати інформацію, спілкуватися іноземними мовами, підготовка до професій майбутнього є основними завданнями реформи освіти конкурентоздатної країни. Важко уявити сучасну особистість, яка б не користувалась сучасними гаджетами та технологіями. Тому, в умовах реформування сучасної освіти, запровадження інформаційно-цифрової компетентності передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)[2, с 11].

На думку Ірини Ставицької, важливість і необхідність впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчання обґрунтовується міжнародними експертами і вченими. Інформаційно-комунікаційних технології торкаються всіх сфер діяльності людини, але, мабуть, найбільш сильний позитивний вплив вони мають на освіту, оскільки відкривають можливості впровадження абсолютно нових методів викладання і

навчання. Як свідчать дослідження учених, основними напрямками формування перспективної системи освіти, що мають принципово важливе значення для України, котра нині перебуває на етапі складних економічних перетворень, є такі: - підвищення якості освіти шляхом її фундаменталізації, інформування учнів про сучасні досягнення науки у більшому обсязі та швидшими темпами; - забезпечення орієнтації навчання на нові технології ІС і насамперед на ІКТ; - забезпечення більшої доступності освіти для різних верств населення; - підвищення творчого потенціалу освіти. Упровадження комп'ютера в сферу освіти стало початком революційного перетворення традиційних методів і технологій навчання та всієї галузі освіти. Важливу роль на цьому етапі, крім комп'ютерів, відіграють такі ІКТ: телефонні засоби зв'язку, телебачення, космічні комунікації, що переважно застосовуються в процесі управління процесом навчання і системах додаткового навчання. Новим етапом глобальної технологізації передових країн стала поява сучасних телекомунікаційних мереж та їх інтеграція з інформаційними технологіями. Вони стали основою для створення небаченої інфосфери, оскільки об'єднання комп'ютерних систем і глобальних телекомунікаційних мереж зробило можливим створення і розвиток планетарної інфраструктури, що зв'язує нині все людство. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій сприяло реалізації відкритої та дистанційної освіти, що дало змогу навчатися у не залежно від віку та місця проживання [4].

Отже, застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні - одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку сучасного освітнього процесу. Інформатизація освіти істотно вплинула на процес придбання знань. Нові технології навчання на основі інформаційно-комунікаційних технологій дозволяють збільшити швидкість сприйняття нових знань, розуміння та глибину засвоєння величезних масивів інформації.

Список використаних джерел

1. Дмитренко К. А. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. / К. А. Дмитренко, М. В. Коновалова, О. П. Семиволос, С. В. Бекетова. – Х. : ВГ «Основа», 2018. – 119 [1] с. : табл., схеми, рис. – (Серія «Нові формати освіти»).

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступ: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> <https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціалізація> <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1103>

Шабасєва Людмила Миколаївна,
старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я, магістр,
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м. Дніпро, Україна)

ІГРИ-ВПРАВИ ТА ІГРИ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ВІКУ: ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

Гра — важливий засіб виховання, який доступний кожному, має тісний зв'язок з життям. Граючись, дитина пізнає світ, навчається спілкування з іншими, виконує побутові дії, фантазує. Для маленької дитини гра — це життя. Жива гра дає дитині можливість насолоджуватись вільним проявом своїх фізичних і духовних сил. В.О. Сухомлинський порівнював гру з «величезним світлим вікном, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ». За словами К.Д. Ушинського, у змісті народної гри є всі доступні форми навчання. Саме у процесі гри діти пізнають грамоту, вчать рахувати, різнити кольори, виконувати повсякденні дії, набувають навичок самообслуговування та спілкування. Видатний лікар та етнолог Є.Покровський називав дитячі ігри «вільним вираженням душевних та фізичних сил дитини». У грі дитина відображає те, що бачить у своїй сім'ї, віддзеркалює навколишній світ. Народні ігри несуть у собі джерело пізнання та виховання загальнолюдських цінностей. Вони бувають різними. Г.В.Довженко поділила українські народні дитячі ігри на такі групи: 1) ігри, де організуючим началом є пісня; 2) ігри, де таким началом є діалог, який у поєднанні з рухами сприяє створенню розвинутої динамічної дії; 3) ігри, де є невеликий діалог, приспівочка або пісенька, які слабо пов'язані з самою дією. Серед скарбів народної гри є забавлянки, хороводи, танці, віршовані історії, що не мають кінця, рухливі ігри. Народні ігри створені народом так само,

як казки, приказки, загадки, вони передаються з покоління в покоління. Із їх змісті відбито національну психологію кожного народу: «У всіх народів існує чималий запас ігор, котрі якоюсь мірою відбивають побут народу». Перші записувачі та збирачі українських народних ігор з'явилися в XIX ст. Це етнографічні праці Н.Маркевича, П.П.Чубинського, О.В. Богдановича. [1;7].

Українські народні рухливі ігри – невід'ємна частина національної культури. За допомогою народних ігор діти завчають мелодику прекрасної української мови, вірші, скороговки, заклички, лічилки. Українська народна рухлива гра – це своєрідна школярухів та мови.

Сучасний світ вимагає від людини бути контактною. Володіння цією якістю значно полегшує життя, допомагає в навчанні, роботі та спілкуванні. Відомо, що саме в процесі набуття досвіду спілкування з іншими людьми закладаються основи моральних якостей особистості. У сучасному світі дітей практично з народження оточують різні технічні засоби, які їх дуже приваблюють. Одним із таких засобів є комп'ютер, що швидко входить в життя наших дітей. Знайомство дитини з комп'ютером – істотний чинник збагачення її інтелектуального, естетичного, морального і фізичного розвитку. Виховання правильного ставлення до технічних засобів, в першу чергу, лягає на плечі батьків, але і висуває якісно нові вимоги до шкіл ранньої творчої орієнтації, які існують при навчальних закладах позашкільної освіти. У зв'язку з цим актуальним постає питання створення навчальної програми як пропедевтичного розвиваючого курсу з вивчення інформаційних технологій дітьми 6-го та 7-го років життя. [3;17]

Сьогодні значна роль у вихованні, соціальному становленні, розвитку особистості належить позашкільним навчальним закладам, діяльність яких спрямовано на забезпечення умов для раннього виявлення обдарованості; наступності в навчанні; створення відповідних віковим особливостям дітей навчально-виховних та розвивальних систем. Для дітей 6-го та 7-го років життя позашкільний заклад, як і дошкільний, є важливим суспільним середовищем, основне призначення якого полягає у забезпеченні гармонійного розвитку

особистості дитини, її фізичного і психічного здоров'я, вихованні ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самої себе, формуванні механізмів соціальної адаптації та творчого втілення в умовах життя.

Для розвитку творчих здібностей школярів та становлення екологічної культури учнів особливе місце займає саме ігрова діяльність. Вона формує досвід прийняття екологічно правильних рішень, засвоєння моральних норм і правил поведінки в природі, сприяє створенню зв'язку між навчанням і застосуванням знань на практиці. Педагогічно правильно організована ігрова діяльність на етапах раннього розвитку дитини формує її досвід, дає змогу досягти повного самовираження, активності і свободи дій, що розумно поєднуються з вимогами взаємоповаги, пізнання навколишнього середовища, відчуття краси природи та її гармонії. [4;17; 29]

Ранній вік – особливий період в житті малюка, цей період перших трьох років життя – є стартовим і відіграє особливі роль у становленні особистості, багато в чому визначає особливості її подальшого розвитку. Дитина не народжується з умінням цілеспрямовано сприймати навколишній світ, саме цьому дорослі мають й допомогти їй, тобто бачити весь світ у різнобарвних кольорах, усе розмаїття їх відтінків та сформуванню стійкий зоровий образ кольору. Основу інтелектуального (пізнавального) розвитку дітей становить сенсорне виховання, що здійснюється в усіх формах навчально-виховної роботи з ними. Для інтенсивного розвитку відчуттів і сприймань варто впроваджувати на заняттях і в повсякденному житті різноманітні методи і прийоми сенсорного виховання дітей. Важливе місце посідає дорослий (вихователь), який реалізує завдання в іграх, в індивідуальному спілкуванні з дитиною під час організованих занять, диференційовано впливаючи на вихованців.

Проблеми формування пізнавальної активності дошкільника на позашкільного навчання була і залишається актуальною в сучасних умовах. Для розв'язання державних завдань передбачено запровадження різних форм охоплення дітей дошкільною освітою, зокрема шляхом організації груп підготовки до школи при позашкільних навчальних закладах [8;17; 39]

Сьогодні театралізовані ігри дозволяють вирішувати багато педагогічних завдань, особливо мовного, інтелектуального, художньо-естетичного розвитку й виховання дітей; вони є невичерпним джерелом розвитку емоцій і почуттів, засобом залучення їх до духовних цінностей, виконують психотерапевтичну функцію; прищеплюють стійкий інтерес до української культури, літератури, театру. Беручи участь у театралізованих іграх, діти стають учасниками різних подій з життя людей, тварин, рослин, глибше пізнають навколишній світ.

Українські народні рухливі ігри в системі засобів фізичного виховання дітей шкільного віку має особливе значення. Рухливі ігри загалом та народні рухливі ігри ізабави зокрема посідають вагомe місце в процесі фізичного виховання школярів як один з дієвих засобів гармонійного розвитку фізично здорової та духовно багатої особистості. Ігри впливають на становлення особистості в різні періоди дитинства. Як суспільне явище вони привертають увагу вчених різних галузей знань – педагогіки, психології, філософії, мистецтвознавства, медицини тощо. Попри різні концепції ігрової діяльності, судження дослідників сходяться на тому, що вона пов'язана з духовним піднесенням і хвилюванням дітей, адже гра є найдивовижнішим явищем культури. У сучасній теорії й практиці шкільного виховання значну увагу приділяють оптимальному поєднанню різних форм, методів та засобів навчання й виховання, що дозволяє найефективніше розв'язувати завдання чинних програм. І в цьому руслі одним з важливих засобів фізичного виховання дітей шкільного віку є рухливі ігри, в яких комплексно виховують фізичні й емоційно-вольові якості школярів, а також вдосконалюють сформовані рухові вміння та навички. [9; 57; 69]

Дидактична гра — це практична діяльність, в якій діти використовують знання, здобуті на заняттях. Вона створює життєві умови для різноманітного застосування цих знань, активізації розумової діяльності. Скажімо, дітям уже відомі ознаки різних пір року, але в дидактичній грі «Пори року» від них вимагається вміння класифікувати сезонні явища, узагальнювати

конкретні прояви й визначати узагальнюючі поняття: весна, літо, осінь, зима. Дидактична гра ефективно допомагає долати відставання у розумовій діяльності в деяких дітей. Організуючи індивідуальну гру з дитиною, педагог створює сприятливі умови для спілкування з нею, з'ясовує причини недостатньої сформованості певних розумових дій і за допомогою багаторазового вправлення піднімає рівень її розвитку; сприяє формуванню правильних взаємин між дітьми, вміє різноманітним чином грати, підпорядковувати свої інтереси інтересам колективу, допомагати одне одному, радіти з успіхів інших. Окрім того, дидактична гра сприяє розвитковій ініціативі. Ігри типу лото, доміно тощо використовуються самостійно й позитивно впливають на розвиток організаторських здібностей. На другому, а тим більше на третьому році життя, увага малюка затримується багато на чому з того, хто її оточує: дитина може довго розглядати малюнки, свійських тварин, транспорт, що рухається по вулиці. Вона з цікавістю стежить за діями дорослих. Щоб задовольнити зростаючий інтерес дитини до навколишнього, спрямувати увагу на певні явища, дати дітям потрібні відомості, пояснення, вихователю необхідно деякі речі показувати дітям організовано, розповідати, розмовляти з ними. Такі заняття не можуть уже вкладатися в рамки дидактичної гри, хоча в них і можна використати окремі ігрові прийоми. І те й друге проводиться організовано спеціально відведений час. Обмежитися просто назвою «заняття» недоцільно, оскільки дидактичній грі, без сумніву, належить дуже важливе, провідне місце в навчанні маленьких дітей. Серед розмаїття ігор, які проводяться в позашкільному закладі, значне місце посідають дидактичні ігри. Вони особливі тим, що створюються дорослими й пропонуються дітям, наповнені конкретним змістом і супроводжуються певними правилами. Це — навчальні ігри, й педагоги широко послуговуються ними як засобом виховання та навчання для розширення уявлень дошкільнят, закріплення набутих знань і формування вміння використовувати їх на практиці, для полегшення та поглиблення процесу навчання. Адже, коли розумове завдання розв'язується в ході доступної для дітей діяльності, яка зберігає ознаки гри, це дарує малим

велику радість. Тож дидактична гра — «одна з форм навчального впливу педагога на дитину». Вона стане йому в добрій нагоді під час засвоєння дітьми будь-якого матеріалу, передбаченого програмою, й має проводитися на заняттях; може входити до музичного заняття, бути одним із елементів прогулянки, а також особливим видом діяльності [11; 3; 6]. Істотною ознакою дидактичної гри є ігровий задум. Він зацікавлює дітей, збуджує їхню активність, викликає бажання грати. Ігровий задум часто закладений у самій назві гри і є її початком. Так, у грі «Впізнай, що в торбинці» задум полягає в тому, щоб намацати рукою якусь іграшку в торбинці й назвати її. Дидактична гра має певні правила, які водночас виконують важливу роль — визначають характер та спосіб ігрових дій, організують і визначають поведінку та взаємини дітей у грі. Використовувані правила є критерієм правильності ігрових дій, їхньої оцінки. Специфічний характер дидактичних ігор і занять висуває необхідність упевненій регламентації відомостей, потрібних дітям, а також умінь і якостей, які в них слід формувати. Дидактичні ігри й заняття дуже важливі для розумового виховання маленьких дітей. Під час занять у дитини виробляються важливі якості, необхідні для успішного розумового розвитку. У малюків поступово формується здатність зосереджуватися на тому, що їм показує і говорить дорослий. Використовуючи схильність маленьких дітей до наслідування, вихователь спонукає їх відтворювати побачені дії, почуті слова. Багато чого дитину можна навчити в процесі повсякденного спілкування з нею в побуті, під час режимних процесів (умивання, вдягання тощо), а також під час прогулянок, ігор.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — 2012. — № 13 — 15. — С. 43-64.
2. Богуш А. М. Готуємо руку дитини до письма / А. М. Богуш. — Тернопіль : Мандрівець, 2009. — 108 с. 10
3. Брежнева О. Жива математика, або технологія інтегрованих дидактичних модулів для логіко-математичного розвитку дітей / О. Брежнева // Вихователь-методист дошкільного закладу. — 2014. — № 12. — С. 58-63.
4. Бурова А. П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / А. П. Бурова. — Тернопіль : Мандрівець, 2010. — 256 с.
5. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей / А. Гончаренко // Дошкільне виховання. — 2004. — № 7 — С. 22-23.

6. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності старших дошкільників: Методичний посібник / Л. І. Зайцева. – Х : Веста: Видавництво «Ранок», 2008. – 160 с.
7. Концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року // Дошкільне виховання. – 2010. – № 9. – С. 3-4.
8. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / О. О. Андрієтти, О. П. Голубович, О. П. Долинна [та ін.] – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 104 с.
9. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років // О. І. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова; наук. кер. О. Л. Кононкою. – К. : Тов «МЦФЕРУ країна», 2014. – 452 с.
10. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів / упоряд. О. М. Байєр, Л. В. Бабліна, І. М. Богдан та ін.; наук. керівник А. М. Богуш; за заг. ред. Л. В. Бабліною. – Тернопіль : Мандрівець, 2015. – 200 с.
11. Фесюкова Л. Б. Розвивальні ігри для дітей 4-7 років / Л. Б. Фесюкова. – Х. : Ранок, 2007. – 142 с.
16. Щербакова К. Математика для немовлят: варто пригадати ази / К. Щербакова // Палітра педагога. – 2015. – № 2. – С. 3-6.

Майданенко Світлана Вікторівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м. Дніпро, Україна)

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Поняття “ціннісні орієнтації”, своєрідна конструкція з слів “цінність” і “орієнтація”. Без чіткого уявлення про зміст цих понять неможливо виявити сутність ціннісних орієнтацій, їх функцій і місця в структурі розвитку особистості[2].

На інтуїтивному рівні розуміння цінності, орієнтації і ціннісних орієнтацій не викликає особливих труднощів. Не важко уявити, що цінності – це продукти і об’єкти, які мають важливе значення для індивідуального і (чи) групового благополуччя, орієнтації – це спрямованість психіки на певні предмети і об’єкти, а ціннісні орієнтації – це певні переконання, що саме ці предмети і об’єкти є важливими чи правильними для задоволення тих чи інших індивідуальних та групових потреб, інтересів, до яких потрібно прагнути[3].

Поняття “ціннісні орієнтації” перебуває в тісному зв’язку з поняттям “цінність”. До проблеми цінностей зверталось багато найвідоміших авторів філософської і соціальної думки: Арістотель, І.Бентам, Т.Гоббс, М.Гартман,

В.Дільтей, Е.Дюркгейм, Б.Спіноза, І.Кант, Р.Лотце, В.Віндельбанд, Г.Ріккерт, Г.Коген, М.Шелер, Ф.Ніцше, В.Соловйов, М.Бердяєв, М.Лосский, А.Тойнбі, П.Сорокін, М.Вебер, У.Томас, Ф.Знанецькі, Конфуцій, Т.Парсонс. Вивчення і аналіз літератури про ціннісні орієнтації показує, що в загальній і соціальній психології щодо індивідуальних цінностей, як і в філософії, етиці, мікросоціології щодо надособистісних цінностей, панує розмаїття підходів. Саме слово “цінність” використовується різними авторами в зовсім різних і навіть протилежних значеннях. Наявність у цінностях різних аспектів констатується ще в радянській енциклопедичній літературі [4].

Я.Щепанський зазначав, визначаючи поняття цінності, що цінністю можна називати будь-який матеріальний чи ідеальний предмет, ідею чи соціальний інститут, предмет реальний чи ідеальний, по відношенню до якого індивіди чи спільноти виробляють установку поваги, приписують цьому предмету впливову роль в своєму житті і прагнення його досягнення відчують як примушення. Цінності – це ті предмети чи стани речей, які гарантують індивідам і групам психічну рівновагу, дають задоволення, викликають почуття добре виконаного обов’язку, чи ті предмети, які необхідні для підтримки внутрішньої згуртованості групи. Цінністю є також досконалість в діяльності. Цінності, виступаючи в якості регуляторів людських дій дозволяють оцінювати чужі вчинки, служать основою оцінки соціальної придатності члена групи, а отже, впливають на соціальну ієрархію і на принципи соціального співжиття [6].

Соціологи Девід Джері і Джулія Джері визначають цінності (англ. – values) як етичні ідеали і переконання та основні переконання і цілі окремої особи або суспільства. Вони зазначають, що цей термін дуже часто використовується для виявлення відмінності “... наукового знання від “цінностей”, особливо там, де “етичні” ідеали, повинність і т.д. не приймаються як “наукові” чи здатні коли-небудь стати такими”[1]. Щодо розкриття сутності поняття “цінність” у психологічній науковій літературі, то дуже слушним є зауваження російського психолога Ф.Ю.Васильюка, який наприкінці 90-х років

писав: “Коли знайомишся з спробами психологічної науки, відповісти на питання, що є цінність, часто складається враження, що головне прагнення цих спроб – звільнитися від цінності як самостійної категорії і звести її до емоційної значущості, норми, установки і таке інше. Але цінність очевидно не вміщується у вузькі рамки цих понять, у ній приховується якась таємниця”[5] . І все ж до проблем цінностей, ціннісних орієнтацій чи то спрямованості особистості зверталися такі психологи як О.Г.Асмолов, О.О.Бодалєв, Б.С.Братусь, Ф.Ю.Василюк, В.Вундт, К.Левін, А.Мейнонг, Й.Крейбіг, Б.Скіннер, Дж.Роттер, З.Фройд, А.Адлер, К.Хорні, Е.Фромм, К.Роджерс, А.Маслоу, Г.Оллпорт, В.Франкл, С.Л.Рубінштейн, О.М.Леонтьєв, Б.Г.Ананьєв, Д.М.Узнадзе, Л.І.Божович, Г.С.Костюк, В.М.Мясищев, Л.С.Виготський, І.С.Кон, Б.Д.Паригін, Г.М.Андрєєва, В.С.Мухіна, Г.Г.Ділігенський, Б.В.Зейгарник, Д.О.Леонтьєв, В.О.Ядов і багато інших.

В сучасній українській соціологічній літературі найобґрунтованішим є визначення ціннісних орієнтацій сформульоване В.С.Хмелько. Він наголошує, що ціннісні орієнтації є особистісними орієнтаціями стосовно цінностей загальнолюдських, національних, класових, професійних і т. ін.; тривкими диспозиціями, що регулюють загальну спрямованість діяльності людини стосовно таких цінностей та інших об’єктів високої соціальної значущості; складові вищих рівнів у диспозиційній структурі спрямованості особистості. Також розкрито рівні ціннісних орієнтацій і їх підсистеми – когнітивну та емотивну.

Список використаних джерел

1. Антонюк Р. І. Ціннісні орієнтири суспільства як основа розвитку полікультурної освіти країн світу в умовах глобалізації / Р.І. Антонюк. - С .176-186
2. Балакірева О. Ціннісні орієнтації молодого покоління / О. Балакірева, Н. Дудар. - С .36-47
3. Володченко А. О. Ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді / А.О. Володченко. - С .9-10
4. Павліченко А. А. Ціннісні орієнтації в ракурсі самоактуалізації особистості (діагностичні критерії методики дослідження) / А.А. Павліченко. - С .94-96
5. Професійна освіта : ціннісні орієнтири сучасності [Текст] : збірник наукових праць : [присвячується 70-річчю від дня народження академіка Неллі Григорівни Ничкало] / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ; ред. І. А. Зязюн. - Київ ; Харків : [б. и.], 2009. - 472 с.

6. Цінності, соціальні цінності, ціннісні орієнтації: Діагностичні методики : методичні рекомендації / Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського Укл. Р. В. Костенко. - Одеса : [б. и.], 2005. - 64 с.

Бондаренко Віктор Борисович,
аспірант кафедри права та європейської інтеграції Дніпропетровського
державного інституту державного управління
(м. Дніпро, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ: ЕТНІЧНИЙ АСПЕКТ

Державна (публічна) політика — це принципове й поступове керівництво до дії для органів влади за певними напрямками їх діяльності, відповідно законам і соціальним звичаям. Підставами для неї є конституційні закони і правила, тлумачення законів і правове регулювання. У понятті «*державна політика*» підкреслюється активна роль держави при формуванні та здійсненні цілей державного управління.

Одним з важливих напрямків державної політики є формування умов й вимог задля соціалізації людини, особливо молодого покоління, в суспільство. Серед найбільш складних проблем сучасності є проблема соціалізації дитини в умовах загострення взаємовідносин між людьми різних етносів. Загострюються протиріччя між зростанням етнічної самосвідомості, бажанням представників однієї і тієї ж етнічної групи до консолідації, їх прагненням до міжетнічної інтеграції, до встановлення єдиного економічного, культурного та інформаційного простору, що нерідко провокує відкрите протистояння. Тому в останнє десятиліття помітно посилився інтерес до феномену міжетнічної толерантності, проблеми її формування в міжособистісних відносинах, в процесі соціалізації особистості дитини. Міжетнічна толерантність є ознакою впевненості в собі і усвідомленням надійності своїх власних позицій, ознакою відкритого для всіх ідейної течії, яка не боїться порівняння з іншими точками зору і не уникає духовної конкуренції, виражається в прагненні досягти взаємної поваги, розуміння і узгодження різномірних інтересів і точок зору без

застосування тиску, переважно методами роз'яснення і переконання. Міжетнічна толерантність проявляється, перш за все, через людські відносини в різних сферах суспільного життя[5]. І у сфері суспільної соціалізації дитини в першу чергу. А особливості етнічної соціалізації є інтерпретаціями універсальної формули інтеграції людини у суспільство. Що ж являє собою соціалізація і які її універсалістські механізми?

Сучасні соціокультурні реалії створюють нові умови соціалізації дитини, вимагають пристосування до нових вимог при формуванні складових її соціальної поведінки та відтворення нових ціннісних моделей. Адже дитина, стикаючись з “політичними, економічними, соціокультурними передумовами, індивідуальними особливостями людей та специфікою її взаємодії із соціальною системою”, при інтеграції у суспільство, значною мірою відтворює, переоцінені на тлі свого досвіду певних оцінок, так би мовити, переломлюючи крізь своє внутрішнє “Я”, параметри певної соціальної ролі. В цьому полягає сутність процесу соціалізації особистості. Якщо суспільство має за ціль змінити парадигми свого існування й розвитку, потрібно відтворювати нові ціннісні моделі й формувати нові вимоги задля формування складових соціальної поведінки людини.

Але важливо зазначити, що й досі поняття “соціалізація” сприймається досить неоднозначно. Так, американські соціологи структурнофункціонального напрямку (Т. Парсонс, Р. Мертон) під соціалізацією розуміють процес повної інтеграції особистості в соціальну систему і це інтерпретується через поняття “адаптація”. Тобто, “соціалізація в цьому контексті трактується як процес входження людини у соціальне середовище та її пристосування до культурних, психологічних і соціальних факторів”. Представники ж напрямку, який назвали гуманістична психологія (Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.), під соціалізацією розуміють процес самоактуалізації свого “Я” –самореалізація особистістю власного потенціалу і творчих здібностей, її саморозвитку і самоствердження[3].

Але, здається, ці дві оцінки соціалізації людини – є двома поглядами з протилежних боків на одну й туж річ. Вони не суперечать один одному, а лише констатують існування поглядів на соціалізацію як на суб'єкт і на об'єкт. В процесі соціалізації особистість, з одного боку, зазнає впливу суспільства, стаючи складовою існуючої системи соціальних зв'язків та засвоюючи представлений в етнічних, класових, групових, професійних та інших соціальних стереотипах і стандартах певний соціальний досвід. А з другого, завдяки своїм особистісним талантам, навичкам й досвіду, одночасно зберігає і розвиває тенденцію до автономії та свободи у суспільстві та формує власну неповторну форму індивідуального існування, яка, як частина дієвої спільноти, безпосередньо впливає на функціонування суспільства, його стабільність та напрями розвитку. Саме тому змінюються протягом життя погляди, вподобання, звички, статус і ролі кожної людини. З розвитком неповторних індивідуальностей суспільство набуває інших рис, його структура, цінності й норми постійно змінюються. Цим і зумовлена потреба вивчення і постійної модернізації цих норм.

У науковій літературі існує класифікація факторів впливу на соціалізацію запропонована А.Мудриком. Згідно неї всі фактори поділяються на чотири великі групи: мегафактори, макрофактори, мезофактори і мікрофактори. Кожна з цих груп має свої підгрупи, які різняться рівнем впливу на особистість. Найвищого рівня є мегафактори. Це - космос, планета (з її особливими природно-кліматичними умовами) та людське суспільство у своїй сукупності як соціально-історичний феномен і суб'єкт господарської діяльності. Вони забезпечують умови проходження глобальних процесів і життєдіяльності людства, породжують глобальні проблеми його існування і соціалізації.

Але в контексті нашої теми нас цікавлять макрофактори- географічно-культурні й історично-культурні феномени країни (кожна з них вирізняється географічним положенням, природними умовами, має свій державний устрій); етноси і їх менталітет, етнічні особливості; держави (їх ідеології, державні структури і способи регуляції життєдіяльності людей); соціальну структуру

суспільства (наявність різних соціальних прошарків, освітній рівень, співвідношення вікових, соціальних і професійних груп); суспільство - сукупність сформованих у країні взаємин між людьми (статеві-рольових, професійних, економічних, соціальних, культурних) і соціальних інститутів (сім'я, школа, церква, громада); соціальні ресурси (матеріальні і духовні цінності, інформаційні технології), державні й недержавні форми виховання.

В основі макрофакторів соціалізації лежить принцип культуровідповідності, який був сформульований у XIX ст. німецьким педагогом Фрідріхом Діствергом. Він передбачає становлення і розвиток особистості на національних цінностях, традиціях і нормах, які не суперечать загальнолюдським. Це передбачає залучення людей, а особливо дітей і молоді, до різних сфер етнічної, національної і світової культури, формування у них ціннісних орієнтацій і інтеграцію кожної особистості у життя держави.

Не меншу роль щодо вивчення нашої теми мають і мезофактори - регіональні особливості природного і суспільного життя (ландшафт, клімат, наявність корисних копалин та інших природних ресурсів, соціально-економічні особливості, характер і щільність поселень, міра урбанізації населення, історичні й культурологічні відмінності); засоби масових комунікацій (радіо, телебачення, кінематограф, друк, комп'ютерні системи), завдяки яким поширюється інформація на великі аудиторії; субкультури - сукупність специфічних ціннісних орієнтацій, смаків, захоплень, умов життя і норм поведінки і спілкування окремих груп людей (вікових, професійних, контактних, формальних, неформальних, релігійних та ін.). Мезофактори соціалізації особистості створюють умови для варіативності соціального виховання на основі регіональних особливостей. Реалізація принципу варіативності передбачає задоволення інтересів і потреб особистості у вихованні відповідно особливостей регіональної культури, розширенні можливостей компетентного вибору стратегії самореалізації [1].

З.Фрейд у свою чергу виділив психологічні механізми соціалізації - імітацію, ідентифікацію, почуття сорому і провини. Імітацією називається

усвідомлена спроба дитини копіювати визначену модель поведінки. Зразками для наслідування можуть виступати батьки, родичі, друзі і т.д. Ідентифікація - спосіб усвідомлення приналежності до тієї чи іншої спільності. Через ідентифікацію діти приймають поведінку батьків, родичів, друзів, сусідів, і т.д., їхньої цінності, норми, зразки поведінки як свої власні. Імітація й ідентифікація є позитивними механізмами, оскільки вони націлені на засвоєння визначеного типу поведінки.

Сором і провина, на думку З.Фрейда, являють собою негативні механізми, тому що вони придушують чи забороняють деякі зразки поведінки. Почуття сорому і провини тісно зв'язані один з одним і майже нерозрізнені. Однак між ними існують визначені розходження. Сором звичайно асоціюється з відчуттям, що вас викрили і зганьбили. Це почуття орієнтоване на сприйняття вчинків індивіда іншими людьми. Відчуття ж провини зв'язано з внутрішніми переживаннями, із самооцінкою людиною своїх учинків. Покарання тут відбувається само собою, а контролюючим механізмом є совість[4].

Зазначені ознаки є параметрами вимірювання і міжнетнічної згоди. Толерантність як тип індивідуального і суспільного ставлення до етнокультурних відмінностей, як терпимість до чужих думок і форм поведінки можна розглядати в якості однієї з фундаментальних ознак цивілізованості, рівня загальної культури особистості і суспільства в цілому. Толерантність в сфері міжнетнічного спілкування – це визнання цінності «іншого», відмінного від «свого», цінності різниці, право на плюралізм поглядів[2].

Тому можна зробити висновок, що, оскільки процес соціалізації триває неперервно впродовж усього життя індивіда, в якості основної умови при соціалізації дитини виступає формування міжнетнічної толерантності в особистій системі цінностей. І саме в цьому полягає головна задача державної політики щодо етнічного аспекту соціалізації дитини в суспільство.

Список використаних джерел

1. Алексєєнко Т.Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики / Науково-методичний посібник. – К.: Педагогічна думка, 2007. – С. 112-118.
2. Атрощенко Т.О. Соціально-педагогічні аспекти формування міжнетнічної толерантності майбутніх учителів початкової школи

- //Actualquestionsandproblemsofdevelopmentofsocialsciences. Proceedings of the June 28-30//2016Conference.–Kielce: Holycrossuniversity, facultyofliberalartandeducation.–С. 37–39.
3. Загарницька І.І. Соціалізація дитини: сутність, фактори, технології. // Нова парадигма. – 2012. – Випуск 104. – С. 41–51.
  4. Основні етапи соціалізації особистості.01.12.2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12652/>.
  5. Безпалько О.В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи / Монографія. – К.: Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України. – 2006. – С. 457.

Мигуля Вікторія Валеріївна,

Магістр дошкільної освіти , організатор дошкільної освіти, вихователь
дітей дошкільного віку

Гейківський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) «Теремок»
загального розвитку Криворізької районної ради Дніпропетровської області

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У КОНЕКСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті визначається роль патріотичного виховання, як дієвого засобу соціалізації особистості дитини дошкільного віку.

Проблема формування національної свідомості кожної дитячої особистості нині набуває особливої значущості. Сьогодні існує розуміння того, що виховати свідомого громадянина й патріота, означає сформувати в дитини комплекс певних знань і умінь, особистісних якостей і рис характеру. Засвоєння патріотичних цінностей і норм є тривалим процесом. Вони не закладені у генах, це не природна якість, а соціальна, і тому не успадковується, а формується цілеспрямовано, системно, із використанням певних принципів та методів роботи з підростаючим поколінням.

Важливим аспектом у контексті соціалізації дітей дошкільного віку , у межах виховання патріотичних почуттів , любові до Батьківщини, є визначення системоутворюючого компоненту. На мою думку, таким компонентом мають стати накопичення дитиною соціального досвіду, проживання у своїй Вітчизні та засвоєння усталених норм поведінки, взаємовідносин.

Ми виходили з того, що звернення до традицій, виховання любові до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, виховання шанобливого ставлення до людини-трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни, державної символіки – дасть можливість створити природне середовище в просторі взаємодії соціальних інститутів з формування дитини як соціальної істоти.

Багато науковців, педагогів-практиків розглядають проблему соціалізації особистості у системі сучасного розвитку (О. Вишневський, Л. Артемова, А. Богуш, А. Виноградова, Т. Поніманська, В. Сухомлинський). [2]

У дослідженні патріотичне виховання дошкільників розглядаємо, як компонент соціалізації особистості: досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично і передаються з покоління в покоління та базуються на вічних морально-духовних категоріях і поняттях. Робимо спробу представити їх як системоутворюючий компонент соціалізації.

Перш ніж дитина навчиться співпереживати бідам та проблемам Батьківщини, вона повинна навчитися співпереживанню взагалі, як людському почуттю. Захоплення просторами країни, її красою та природними багатствами виникає тоді, коли дитину навчили бачити красу безпосередньо навколо себе. Також, перш ніж людина навчиться трудитися на благо Батьківщини, необхідно навчити її добросовісно виконувати трудові доручення, прищеплювати любов до праці. Таким чином, базовим етапом у формуванні в дітей любові до Батьківщини необхідно вважати накопичення дитиною соціального досвіду проживання у своїй Вітчизні та засвоєння ustalених норм поведінки, взаємовідносин. [3]

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що використання традицій та звичаїв українського народу, звернення до усної народної творчості має стати підґрунтям для розробки нових і вдосконалення існуючих методологій і методик з соціалізації особистості. Треба з дитинства вчити дитину взаємодіяти в суспільстві, поважати людей, діяти на благо нації та як результат, бути гідним громадянином своєї держави. Дуже важливо, щоб соціалізація

дошкільників, через призму патріотизму, стала традиційним, системним комплексом заходів, спрямованих на формування в дошкільників основ подальшої самореалізації, засвоєння трудових навичок, цінностей, норм знань, успішного входження в соціальне середовище.

Список використаних джерел

1. Газіна І.О. Формування у дошкільників першооснов національної Свідомості // Педагогіка-2005 №1/ http://bdpu.org/scientific_published/2005/pedagogics_1_2005/08
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / Сухомлинський В. О. – К. : Рад. школа, 1977.
3. Патріотичне виховання дошкільнят засобами дитячого музичного фольклору / Н. М. Аркуша // Таврійський вісник освіти. - 2016. - № 1. - С. 71-81
4. Філімонова Т. В. Національно-патріотичне виховання особистості як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / Т. В. Філімонова // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. - 2016. - Вип. 69(3). - С. 138-142. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69\(3\)__31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69(3)__31)

Базилевська Оксана Олександрівна

канд. пед. наук, доцент кафедри загальної, спеціальної педагогіки,
реабілітації та інклюзивної освіти

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м.Дніпро, Україна)

Чигрина Валентина Аркадіївна

старший викладач кафедри загальної, спеціальної педагогіки,
реабілітації та інклюзивної освіти

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м.Дніпро, Україна)

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Розбудова системи освіти в Україні передбачає оновлення її змісту, зміну форм організації образотворчої діяльності учнів з особливими освітніми потребами. Забезпечення доступності до якісної освіти таким дітям шляхом інклюзивного навчання – одне з важливих завдань реформи в галузі освіти. Яскравою тенденцією цього процесу є зростання ролі образотворчого мистецтва у соціокультурному розвитку особистості дітей з особливими освітніми потребами.

Рівень соціокультурного розвитку учнів з особливими освітніми потребами залежить від ефективності системи естетичного виховання. Цілеспрямовано організоване залучення школярів до різноманітної образотворчої діяльності сприяє оптимальному розвитку естетичного сприймання, естетичного смаку, естетичних почуттів і потреб. Завдання інклюзивної освіти щодо питань соціокультурного розвитку учнів з особливими освітніми потребами полягає у сформуванні емоційної чуйності об'єктів естетичного сприймання, надати їм низку відповідних навичок, вихованні певних естетичних потреб. Привчаючись бачити та творити прекрасне, учень і до самого себе поступово підвищує вимоги - соціокультурно розвивається. У нього поступово формується естетична свідомість, тобто аналіз навколишнього світу з естетичної позиції, і стимул до створення естетичних цінностей. Естетична свідомість стає важливим стимулом у соціокультурному розвитку.

В зв'язку з цим стає важливим оволодіння образотворчою грамотою, художніми засобами образотворчого мистецтва, композицією площини, колориту та художнім сприйняттям, що формує дитячий погляд на світ. Зміст образотворчої діяльності полягає в тому, що діти наполегливо оволодівають прийомами реалістичного зображення предметів і декоративної роботи, різними пластичними техніками; розвивають вміння помічати прекрасне в буденному та узагальнювати й відтворювати побачене у малюнку. Значна частина занять спрямована на розвиток в учнів відчуття кольору як засобу художньої виразності.

Образотворче мистецтво, як навчальний предмет, разом з іншими дисциплінами є засобом етичного, естетичного, трудового і фізичного виховання учнів з особливими освітніми потребами. Практичний характер цих занять створює сприятливі умови для мобілізації позитивних можливостей дітей. Образотворча діяльність вимагає від учня прояву складного комплексу різних умінь. Щоб намалювати предмет, його треба добре розглянути, визначити форму, будову, характерні деталі, колір, положення в просторі. Все, що слід відобразити на малюнку, повинно бути не тільки правильно сприйнято,

потрібні ще спеціальні уміння, щоб це сприйняття було передане у графічній формі. Мається на увазі графічна сторона образотворчої діяльності, тобто уміння володіти рукою, підпорядковувати рухи руки контролю ока, правильно користуватися графічними матеріалами.

Уроки образотворчого мистецтва є надзвичайно цінними для учнів з особливими освітніми потребами, адже на заняттях удосконалюються уявлення про предмети і явища навколишнього світу, розвиваються спостережливість, зорова пам'ять, уява, фантазія, художній смак, уміння усвідомлювати спостережуване, виділяти головне, істотне, встановлювати взаємозв'язок між цілим і його частинами. Заняття образотворчою діяльністю сприяє формуванню наочного мислення. Навчання дітей зображальних умінь і навичок підпорядковане пізнанню життя в його конкретних проявах. Образотворче мистецтво вважається одним з найефективніших засобів корекційного впливу.

На заняттях з образотворчого мистецтва необхідно вчити дітей використовувати різноманітні техніки зображення з живопису, це дає змогу більш широко розкрити здібності дитини. За допомогою ліній, фарб, композицій, динаміки зображення у дитини виникає потреба розповісти, виразити своє відношення до побаченого. Дитину переповнює радість, насолода від зустрічі з прекрасним, від процесу художньої творчості, що сприяє вихованню доброти, переживання і співчуття навколишнім, зображуваним позитивним героям. Образотворче мистецтво сприяє вихованню організованості, уміння обмірковувати і планувати послідовність виконання роботи над малюнком, удосконаленню технічних прийомів малювання різними засобами художнього зображення.

Образотворчій грамоті може навчитись кожний, так само як читати та писати. Образотворче мистецтво відіграє незамінну роль у соціокультурному розвитку особистості дитини. Заняття мистецтвом здатне ввести маленьку людину у світ творчості, прилучити його до скарбів художньої культури, навчити спостерігати, милуватись красою природи. Мистецтво приносить

дитині перші творчі радощі, а радість творчості - одна з найбільших радощів на землі.

На заняттях з образотворчого мистецтва необхідно використовувати такі засоби, як виходи на пленер, етюди, екскурсії, спостереження, робота над пейзажем, тобто творити на відкритому просторі, учитися у природи багатобарвності та різноманітності форм. Це могутній засіб виховання певних вольових якостей, великі можливості для естетичного розвитку. Під час таких занять учні починають бачити і розуміти деталі, яких раніше не помічали. Вчитель образотворчого мистецтва уже з перших уроків не лише викликає любов до мистецтва, а й розвиває дитячу творчість, прививаючи нові і нові навички малювання на основі вивчення законів реалістичного зображення, у доступній для учнів формі, з урахуванням здібностей та можливостей кожної дитини. Заняття образотворчого мистецтва можуть проходити у вигляді майстер-класу. Під час таких занять учні при допомозі вчителя створюють свої витвори мистецтва, дізнаються як саме працювати з тим чи іншим матеріалом, пропонують свої ідеї. Використовуються відео-уроки з метою мотивації до навчання. А також мелодії природи та класична музика під час практичних занять (це і шум моря, і колискова природитищо), учні з задоволенням зображують під музичний супровід. Такі форми занять мають велике навчальне та виховне значення. Вони різноманітні, зацікавлюють кожного учня, сприяють успіху, вселяють впевненість у свої сили, стимулюють розвиток дитини.

Отже, навчання дітей різноманітним технікам зображення дає змогу їм вирішувати різноманітні завдання, які сприяють сенсорному, розумовому, естетичному розвитку. Процес малювання слід розглядати не тільки як засвоєння дітьми певних знань і умінь, а й як виховання вміння естетично сприймати навколишній світ і передавати його в малюнках, адже головний мотив образотворчої діяльності полягає у дійовому відображенні засвоєних образів.

Образотворче мистецтво, як феномен культури, має свою унікальну здатність до інтеграції всіх видів людської діяльності (перетворювальної,

пізнавальної, комунікативної та ціннісно-орієнтовної). Особливо значущим це стає по відношенню до дитини з особливими освітніми потребами, оскільки мистецтво створює можливість комплексного впливу на таку дитину, розвитку його наочно-образного пізнання світу, залучення до загальнолюдських цінностей.

Мойсеєнко І.М.,
старший викладач кафедри загальної,
спеціальної педагогіки, реабілітації
та інклюзивного навчання

ІНТЕРВ'Ю ЯК МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З РАС

Дитина з аутизмом це дитина що прагне відійти від контактів з навколишнім середовищем та людьми. Неконтактність проявляється в різних формах та може носити різні причини: невротичними розладами, непотрібністю у спілкуванні, труднощі у розумінні ситуації, неможливість використовувати мовлення.

Ряд вчених(А.Запорожеця, М.Подд'якова, З.Богусловської, Н.Озерецького,Г.Урунтаєва)визначили, що на онтогенез дитини впливають сенсомоторні відчуття, тобто координація сенсорних та моторних компонентів діяльності.

Природний розвиток сенсомоторики проходить шлях в певної послідовності, етапності дозрівання мозку в умовах навколишнього середовища. Дж. Айрес зазначила, що процес організації сенсорних сигналів забезпечують ефективну відповідь тіла на перцепцію. Сенсорний сигнал, що йде від рецепторів формує у мозку розуміння та пізнання які впливають на координацію та планування рухів, емоції, пам'ять, навчання.

У резолюції ГА ООН вказується на важливість ранньої діагностики онтогенезу дітей з розладами аутичного спектра. Аналіз поведінки дитини є основою діагностики. Знання діагностичного інструментарію дають можливість визначити не тільки ступінь аутизму, а і загальний рівень психофізичного розвитку дитини з розладами аутичного спектра, й індивідуальні здібності, що дозволить скласти або скорегувати індивідуальний напрямок розвитку кожної дитини. Завдання діагностики визначити недостатності в емоційно-пізнавальній поведінці дитини з

метою визначення відповідної педагогічної типології цього асинхронного розвитку.

Різні методи діагностики порушення аутичного спектра, дозволяють фахівцю підбирати більш підходящу методику діагностики для кожного конкретного випадку.

Існує значна кількість методик, які дозволяють виявити специфічні особливості розвитку дитини з розладами аутичного спектра, її комунікації, соціальної поведінки.

Інтерв'ю - різновид бесіди, в ході якої дослідник строго дотримується заздалегідь заготовлених питань, що задаються в певній послідовності. Відповіді, отримані на такі питання, легше класифікувати, переводити в формалізований вигляд для математичної і статистичної обробки. Особисте спілкування інтерв'юера з опитуваним дозволяє уточнювати питання і відповіді, коригувати отримані дані з урахуванням паралельних спостережень.

Доктор Дж. К'юзак підкреслює, що найкращий спосіб діагностики розладів аутичного спектра є клінічне інтерв'ю та спостереження. О. Нікольська, О. Баєнська, М. Ліблінг використовували спостереження для розуміння на якому рівні та за допомогою яких афективних механізмів дитина взаємодіє зі світом.

Інтерв'ю надає можливість глибше проникнути в соціально-психологічні причини поведінки. Ряд вчених (В. Тарасун, І. Марцинковський, О. Нікольська, К. Островська) приходять до висновків, що інформація, яка збирається за допомогою інтерв'ю, надходить швидше і повніше і, зазвичай, є безпосередньою та яскравою. Метод інтерв'ю дає змогу одержати глибинну інформацію про думки, погляди, мотиви, уявлення респондентів.

Неврологічний процес, що організує відчуття свого тіла та відчуття взаємодії з навколишнім світом, упорядкування цих відчуттів,

Дж. Айресобстежувала також за допомогою інтерв'ю. Це надавало можливість на початковому рівні, до тестування, визначити дисфункцію сенсорної інтеграції в слабкості модуляції та практики.

Фахівцю, що працює з дитиною з розладами аутичного спектра важливо знати закономірності психічного розвитку дитини, володіти методами психолого-педагогічного обстеження дітей, що мають розлади аутичного спектра різного віку.

З їх допомогою добувається інформація про явища, процеси, які недоступні прямому спостереженню і не знаходять відображення в документах. Джерелом цієї інформації є батьки дитини з РАС.

Список використаних джерел

1. Айрес Э. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем / Э.Джин Айрес. – Москва: Теревинф, 2009. – 272 с.
2. Вайзман Н. П. Психомоторика детей-олигофренов / Н. П. Вайзман. – Москва: Педагогика, 1976. – 104 с.
3. Островська К.О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом: монографія / К.О.Островська. – Львів: Тріада плюс, 2012. – 520 с.
4. Тарасун В.В. Аутологія: монографія / В.В.Тарасун. – Київ: «МП Леся», 2014. – 580 с.

Сергієнко Антоніна Антонівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м. Дніпро, Україна)

РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ

Ми усі добре розуміємо: здатність, готовність, прагнення особистості до читання упродовж життя не сформується на уроках фізики, хімії і навіть мистецтва. У цих навчальних предметів інші цілі та завдання. «Предмет «Українська література» в 11-річній загальноосвітній школі вивчає кращі зразки художньої літератури як мистецтва слова, допомагає формувати, збагачувати внутрішній світ молодій людини, позитивно впливати на її

свідомість, морально-етичні цінності, розвивати інтелектуальні, творчі здібності, естетичні смаки, самостійність мислення й громадянський вибір»[1, с. 1]. Усе це, дійсно, сприятиме самореалізації особистості в майбутньому. Шкільну літературну програму укладено саме так, щоб прищеплювати школярам любов до книги, навчати критично ставитися до прочитаного, уміти свідомо вибудовувати власну траєкторію самоосвіти. І якщо нині ми наголошуємо на важливості ідеї «навчатися упродовж життя», то таке завдання неможливо реалізувати без читання.

З огляду на це, читацька компетентність стає ключовою, необхідною людині на різних етапах життя в різноманітних сферах життєдіяльності. Тому так дивує позиція авторів проєкту нового Державного стандарту базової середньої освіти, оприлюдненого на сайті Міністерства освіти і науки України 4 березня 2020 року, які намагаються зі шкільної предметної лексики вивести назви навчальних предметів «Українська мова», «Українська література», «Зарубіжна література» і замінити їх нерівнозначними поняттями (державна мова, оригінальна та перекладна література державною мовою). Ретельно виписуючи результати навчання з мовно-літературної галузі здобувачів освіти, автори проєкту не вказують навчальних предметів, під час фундаментального вивчення яких діти й досягнуть відповідних результатів. Людина, у якої будуть сформовані під час навчання читацькі (предметні літературні) компетентності, здатна буде оцінити роль різних видів читання для власного інтелектуального зростання; ідентифікувати себе як представника української культури і поціновувати набутки інших культур; орієнтуватиметься у житті на загальнолюдські цінності, матиме усталені національні громадянські та соціальні орієнтири. «Читацька компетентність як ключова – це якість, що виявляється в готовності та здатності особистості самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читанням знання і вміння для здійснення читацької діяльності, читацького й особистісного саморозвитку»[3, с. 3].

Тож вивчення літератури як одного з україноцентричних предметів має не тільки загальнонавчальне, а й державотворче, націєтворче, культурознавче значення. Сьогодні маємо яскравий негативний приклад, який свідчить про відсутність у багатьох українців глибокої поваги до культури свого народу, про нерозуміння української етнопедагогіки і традицій рідного народу, про неготовність відстоювати, захищати своє, українське, національне. Йде мова про штучно популяризований 12-серійний сучасний фільм сценаристки Наталі Ворожбит «Впіймати Кайдаша», на який уже багато позитивних відгуків, бо українцям подобається суржик замість української літературної мови, відверта зневага й неприховане презирство до українського села (та власне й міста), неприховано принизливе висміювання (через її нерозуміння) народної моралі, сімейних стосунків, ціннісних орієнтирів. Ось тут нам, учителям-філологам, є над чим замислитися. Як сформувати у підростаючого покоління смак до справжнього мистецтва, як навчити відрізняти високоякісний мистецький продукт від низькопробного, як навчити поважати своє, створене і передане нам старшими поколіннями? Кожен педагог-словесник розуміє, що під час викладання літератури він реалізує багато завдань та кінцевим результатом його діяльності є сформованість компетентного учня-читача, який «є суб'єктом навчальної діяльності, що передбачає усвідомлення власних психолого-фізіологічних особливостей, прагнень, мотивів, бажань тощо, здатність до самостійної організації, здійснення й оцінювання читацької діяльності, а також до самореалізації, самовдосконалення і самотворення» [2,с.8]. Тож компетентний читач – суб'єкт читацького й особистісного розвитку, він має художній смак і розвинуте критичне мислення та мовлення, має сформовану систему загальнолюдських і національних цінностей, здатен у життєвій практиці до оригінального вирішення завдань з високим рівнем мотивації власних цілей. Так, шкільний курс української літератури має глибокий потенціал

для формування учня-читача. Діти повинні сприймати уроки літератури, як зустріч з прекрасним, духовним, естетичним світом. Вивчення української літератури має сприяти культурній самоідентифікації учня, формуванню його національної самосвідомості, почуття спорідненості з рідною землею, відчуття гордості за героїчне минуле рідного народу.

Особливу увагу слід звертати на формування у школярів на уроках української літератури соціальної та громадянської компетентностей, що передбачають становлення свідомого громадянина Української держави, розуміння ним власної відповідальності перед народом, громадою, суспільством, готовність вирішувати життєві проблеми і брати на себе відповідальність. Для успішної соціалізації у майбутньому житті учні мають усвідомлювати важливість їхньої активної громадянської позиції та готовність бути активним, ініціативним, відповідальним членом суспільства. Саме учителеві-словеснику випадає найвідповідальніша місія – допомогти молодим у їхньому становленні, навчити активно діяти в абсолютно інших умовах (бо все дуже швидко змінюється в сучасному житті), сформувати уміння орієнтуватися в соціумі, визначати в ньому своє місце, творчо самостверджуватися в різних соціальних сферах з користю як для суспільства, так і для себе. Наші вчителі дуже добре розуміють свою надзвичайну місію. Підтвердженням цих слів є учительські навчально-методичні посібники, які вони підготували для участі у фестивалі «Педагогічні досягнення учителів Дніпропетровщини», який щорічно проводиться у Дніпровській академії неперервної освіти. Заслугує на вивчення і впровадження цікавий досвід учителя-філолога Криворізького навчально-виховного комплексу № 35 Іващенко О. В., яка з надзвичайною креативністю підходить до формування у школярів ціннісних і світоглядних орієнтирів та їхнього становлення як громадян України. Для реалізації цих завдань учитель розробляє і виконує з учнями важливі життєтворчі проєкти під час вивчення літератури Придніпров'я.

Наприклад, для шестикласників пропонується проєкт «Народна педагогіка у звичаях і традиціях» на основі уривку «Колядники» із роману Олеся Гончара «Твоя зоря». Після групових презентацій, проводиться міні-дискусія «Чи потрібно нам знати традиції українського народу?» і діти виконують творчу роботу «Звичаї та традиції – основа безсмертя народу, нації». У 7 класі вчитель пропонує дітям проєкт «Громадянська позиція» за змістом твору Адріана Кащенко «Гетьманське урочище». Крім того, що діти в групах готують інформацію про Запорізьку Січ, Хортицю, Сагайдачного, проводиться міні-дискусія «Знання історії – це наш обов'язок чи духовна потреба?», і насамкінець пропонується учням заповнити індивідуальні картки «Кроки до побудови вільної держави». Поетичне слово Олесі Омельченко допомагає учням 11 класу реалізувати проєкт «Це високе звання – громадянин України», який завершується творчою роботою за словами поетеси: «Ясних подвигів слава освячує днину, щоб і ми у віках берегли Україну». Я, як автор навчально-методичного посібника «Література Придніпров'я», високо оцінюю уміння вчителів відчувати найважливіше в літературі письменників-земляків – любов до рідної землі, українського народу, минулого наших предків і славного сьогодення – та використати цей безцінний матеріал для формування громадянської позиції молоді, її життєвих орієнтирів, соціальної відповідальності. Оволодіння такими вміннями найефективніше відбувається через практичний досвід: обговорення епізодів з художніх творів, де герої проявляють патріотизм, відданість справі, чесність, активну громадянську позицію; через діалогічну взаємодію з автором та героями твору; через дискусії для пошуку істини з ровесниками тощо. Життя доводить, що література – велика сила. Нещодавно в мережі презентували проєкт «Мавка». Авторка проєкту Катерина Потлова розповіла, що на створення проєкту її надихнула поема Лесі Українки «Лісова пісня». Переконана, що саме учитель у свій час зміг розкрити для

Катерини чарівність поетичного слова Лесі Українки, бо філолог засобами мистецтва творить громадянина, патріота, людину.

Список використаних джерел

1. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи (рівень стандарту), чинна з 01 вересня 2018 року. Р. В. Мовчан (голова робочої групи). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 06.04.2020).
2. Фасоля А. М. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. Дивослово. 2017, № 9. С. 8-15.
3. Яценко Т. О., Фасоля А. М. Методичні рекомендації щодо навчання української літератури у 5-11 класах закладів загальної середньої освіти (2018 – 2019 навчальний рік). URL: <http://lib.iitta.gov.ua/713623/1> (дата звернення 07.04.2020).

Струкова Тетяна Анатоліївна,

методист навчально-методичної лабораторії забезпечення якості
освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м. Дніпро, Україна)

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЙОГО УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Проблема соціально-комунікативного розвитку у процесі соціалізації є основною для людини ХХІ століття - часу соціальних мереж, віртуального спілкування і медійно-інформаційних технологій. На сьогодні числені дослідження показують, що ця проблема пов'язана з недостатнім використанням потенціалу особистісного соціального інтелекту. Відповідно соціальний інтелект потібно розглядати як один з пріоритетних чинників успішної соціалізації в інформаційному суспільстві [3, с.37].

Що стосується дітей дошкільного віку, то дослідники вважають, що не можна говорити про можливість досягнення високого рівня розвитку соціального інтелекту на цьому віковому етапі, однак при цьому не відкидають наявності передумов для його розвитку у дітей. Такими

передумовами є соціальний досвід, потреба в нових відносинах зі значимим дорослим, зміна соціальної ситуації розвитку (перехід від дошкільного дитинства до шкільного життя). При цьому найважливішою умовою успішного розвитку соціального інтелекту старших дошкільників стає взаємодія у формі позаситуативно-особистісного спілкування [5, с.11].

Вивчаючи фактори становлення соціального інтелекту у дітей, його зв'язок з їх адаптаційними можливостями, вчені вважають соціальний інтелект набагато більш значущим для досягнення життєвого успіху, ніж академічні здібності. При цьому соціальний інтелект дитини розглядається як комунікативно-особистісний потенціал, який забезпечує її успішну соціальну адаптацію. Виходячи з наявних досліджень, доцільно виділити наступні критерії соціального інтелекту дошкільника: емоційно-мотиваційні, когнітивні та поведінкові. До емоційно-мотиваційних критеріїв відносяться самооцінка, рівень розвитку емпатії, мотивація взаємодії; до когнітивних - загальні розумові здібності, розуміння себе і партнера по спілкуванню, сутності ситуації спілкування, прогнозування розвитку ситуації і поведінки партнерів по спілкуванню; до поведінкових - навички конструктивної взаємодії і способи моделювання поведінки і впливу на партнера з метою зміни його поведінки [1, с.14].

Треба відзначити, що дослідники звертають увагу на зв'язок соціального інтелекту з формуванням у дошкільника здатності до рефлексії. Системна рефлексія як елемент системи діяльності і як погляд на себе з боку дозволяє дитині охопити одночасно і себе, і ситуацію. Рефлексія починає розвиватися в старшому дошкільному віці, коли дитина опановує здатністю розглядати й оцінювати власні дії, у тому числі у взаємодії з іншими. При виконанні дій контролю та оцінки дошкільник вчиться самостійно розповідати про свої дії, пояснювати, що і для чого він робить і говорить. Важливими складовими цього процесу стають такі здібності: стати на місце іншого, зрозуміти причини дій іншої людини у

процесі взаємодії; враховувати дії інших людей у своїй поведінці; брати участь у колективному аналізі прожитих ситуацій, прогнозувати свою поведінку в соціальних комунікаціях.

Дослідники акцентують увагу на тому, що при переході дошкільника на більш високу вікову ступінь його соціальне самопочуття та емоційне благополуччя залежать від того, як будуть складатися відносини з однолітками і дорослими. Використовуючи потенціал соціального інтелекту, дитина зможе адекватно розуміти поведінкові особливості навколишніх, коректно вирішувати виникаючі конфлікти, успішно взаємодіяти з однокласниками і педагогами в школі. Розвиток соціального інтелекту у дітей пов'язується з роботою з формування їх ефективної поведінки в ситуації взаємодії. Практика показує, що при цьому ефективним є проведення в дитячому саду спеціальних тренінгів з розвитку соціального інтелекту [2, с.3]. Це може робити педагог-психолог разом з вихователем або вчителем-дефектологом, логопедом групи. За основу таких тренінгів береться специфічний зміст освітньої діяльності з розвитку соціального інтелекту дітей дошкільного віку на базі навчання способам психічного відображення соціальної ситуації і переробки інформації. Таким чином саме соціальний інтелект є вирішальним чинником соціально-комунікативного розвитку дошкільників, що вимагає спеціальних методик його розвитку.

Традиційно у вітчизняних дошкільних закладах основним діагностичним методом при цьому є «Соціальний інтелект» (укладачі Дж. Гілфорд, М. Салів), адаптований Е.С. Михайловою. На нашу думку, найбільше значення у комунікативно-соціалізуючому сенсі мають субтест 1 «Історії із завершенням» і субтест 4 «Історії з доповненням». Субтест 1 вимірює фактор пізнання результатів поведінки, тобто здатність передбачати наслідки поведінки персонажів у певній ситуації, передбачити те, що станеться у майбутньому, і передбачає на основі аналізу серії

ілюстрацій вибір дітьми наступної картинки - результату певної взаємодії людей. Субтест 4 вимірює фактор пізнання систем поведінки як здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії та значення поведінки людей в цих ситуаціях, передбачає вибір дитиною пропущеної ілюстрації в серії картинок.

Практика проведення тестування свідчить про ефективність використання невербального стимульного матеріалу. Інтерпретація результатів має здійснюватися по кожному субтесту і по тесту в цілому на основі ключа і нормативних таблиць для визначення стандартних значень. На основі такої інтерпретації можна отримати результати розвитку соціального інтелекту у процесі соціально-комунікативного розвитку старших дошкільників в різних освітніх середовищах.

Аналіз практики тестування соціального інтелекту дошкільників дає можливість зробити висновки про значну динаміку розвитку соціального інтелекту насамперед за рахунок реалізації спеціальних освітніх програм. Зокрема, дослідження вказують на високу ефективність заміни типових програм освітніх установ спеціалізованими освітніми програмами з розвитку соціального інтелекту як інструменту ефективної соціалізації (наприклад, програми Т.А. Антопольської «Соціалізація. Життєві навички»)[4]. Подібні програми тільки частково орієнтовані на загальні стандарти дошкільної освіти та в більшій мірі забезпечують досягнення дитиною певного рівня соціально-комунікативного розвитку. Вони носять інтегрований характер, поєднуючи засвоєння первинних соціальних стереотипів поведінки і розвиток універсальних соціальних здібностей як передумов успішного спілкування дітей в умовах масового навчання у школі. У зміст таких програм включені новаторські ідеї, інноваційні психолого-педагогічні технології навчання дошкільнят тощо.

Реалізація спеціально розроблених психолого-педагогічних програм розвитку соціального інтелекту спрямована на розбудову суб'єктної

позиції у взаємодії дитини з однолітками у спільній діяльності і спілкуванні. У вже вказаній програмі Т.А. Антопольської, наприклад, увесь освітній процес структуровано за чотирма напрямками. Це «Таємниця мого Я» (набуття досвіду поводження з відчуттями, емоціями та почуттями власними і іншої людини, створення безпечного середовища для самопізнання і самоосмислення власної індивідуальності, формування адекватної самооцінки тощо); «Я і інший. Світ починається з мене» (навчання ігровій взаємодії, формування навичок спілкування з однолітками тощо); «Цей дивний дорослий світ» (формування основ довірливої поведінки, емоційно-вольової регуляції, освоєння правил адекватної безпечної поведінки в соціумі тощо); «Я навчаюся вчитися в школі» (формування первинних навичок вміння вчитися, формування позитивного ставлення до школи і адаптивної поведінки при переході на новий щабель навчання тощо). Зміст програми передбачає поєднання і взаємопроникнення, гнучке переплетення зазначених блоків, що забезпечує цілісність сприйняття світу дитиною [4].

Освоюючи освітню програму, орієнтовану на розвиток соціального інтелекту, старші дошкільнята зустрічаються з цілеспрямованими педагогічними внутрішньогруповими соціально-комунікативними ситуаціями. Під ними розуміються спеціально організовані під керівництвом педагога ігрові ситуації взаємодії дітей в групі однолітків, що стимулюють їх активність, ініціативність, які передбачають відпрацювання навичок формування соціально схвалюваних норм поведінки, і тим самим сприяють зближенню дошкільнят один з одним і оточуючими їх дорослими людьми. Цілеспрямовані педагогічні ситуації знайомлять дітей з позитивними зразками міжособистісних взаємин і сприяють закріпленню цих зразків в діяльності.

Освітня діяльність у межах експериментальної програми розвитку соціального інтелекту включає три складові частини: спеціально

організоване навчання у формі занять; спільну діяльність дитини з дорослим (конструювання, проектна діяльність, підготовка і участь в інтерактивних святах та інше); вільну самотійну діяльність дітей (сюжетно-рольова гра, конструювання, художня творчість). Гармонійне поєднання цих форм сприяє успішному здійсненню навчання дошкільнят і розвитку їх соціального інтелекту. Загалом саме у межах таких експериментальних програм забезпечується повноцінний соціально-комунікативний розвиток дитини та її успішна шкільна адаптація, оскільки педагоги отримують уявлення про можливості соціального інтелекту дошкільника, і мають можливість забезпечити в освітніх організаціях повноцінні умови для його розвитку.

Список використаних джерел

1. Исаева И.Ю. Педагогическое сопровождение развития социального интеллекта ребенка в период дошкольного детства: дис. ... канд. пед. наук. - Ростов н/Д, 2011. - 23 с.
2. Микляева Н.В. Социальный интеллект дошкольников: особенности развития // Казанский педагогический журнал. - 2016. - №5. - С. 1–3.
3. Романенко М.І. Соціальний інтелект як предмет філософських та психологічних досліджень / М.І.Романенко, Б.В.Братаніч, А.М.Куций// Гілея. – 2020. - №140. - С.37-40.
4. Социально-коммуникативное развитие старших дошкольников - теоретическое и практическое обеспечение: учеб.-метод. пособие / под общ. ред. Т.А. Антопольской, С.С. Журавлевой. - Курск: ООО «Планета +», 2015. - 151 с.
5. Шилова О.В. Развитие социального интеллекта у старших дошкольников и первоклассников в процессе общения со значимым взрослым: дис. ... канд. психол. наук. Н. Новгород, 2009. - 22 с.

Різдванецька Людмила Олександрівна,
старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м. Дніпро, Україна)

ІНТЕРНЕТ-ПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Глобалізаційні процеси інформаційного суспільства, які характеризуються такими феноменами як стандартизація освіти, інформації, розваг, серійність духовної продукції, її вульгаризація, принципово змінюють освітнє середовище соціалізації людини, аж до

цілком можливого перетворення на асоціалізацію, породжують проблему становлення суб'єктності молоді людини, її здатності зберігати власну ідентичність під впливом уніфікуючих чинників тощо. В основі трансформацій освітнього простору як простору соціалізації знаходяться глобальні культурні процеси, оскільки соціалізація за своєю сутністю є культурним процесом. Медійно-інформаційний характер соціокультурних засад освітніх трансформацій обумовлює необхідність аналізу медійно-інформаційних процесів як детермінант розвитку соціалізаційного потенціалу освітнього простору XXI ст.

Безумовно, найбільший вплив на максимізацію цього соціалізаційного потенціалу має такий медіакультурний чинник як Інтернет. Дослідники визнають Інтернет мегафактором соціалізації, феноменом медіакультури, який має семіотичні, психологічні та соціально-педагогічні особливості [1, с.47]. Ресурси Інтернету є новими культурними засобами, які принципово трансформують освітню діяльність і визначають напрями взаємодії освітньої сфери, соціуму та людини.

Інституціоналізація Інтернету як простору соціалізації та буття людини як у всьому світі, так і в сучасному українському суспільстві, здійснюється на основі такого феномену як «віртосоціальні відносини і практики», які можна вважати специфічним формально-неформальним інститутом комунікаційно-медіакультурного та освітнього характеру. Соціалізаційні функції Інтернету виходять за межі освітніх практик і визначаються комп'ютерно опосередкованим спілкуванням у віртуальному просторі.

Тому у цілому слід говорити про соціально-освітній та соціально-педагогічний потенціал Інтернету як середовища соціалізації, насамперед у контексті поєднання стихійних форм комунікативної взаємодії та вирішення завдань цілеспрямованого соціального виховання. При цьому основною характеристикою Інтернету як інституту соціалізації слід

вважати здатності задовольняти та квазізадовольняти численні потреби сучасної людини у процесі її становлення та на потенціалі трансформації структури самосвідомості особистості в процесі й результаті опанування й трансляції людиною культурних цінностей, норм і правил поведінки в глобальній мережі. Поєднання віртуальної комунікації та процесів соціалізації характеризує Інтернет як середовище особливого типу соціалізації — кіберсоціалізації.

Загалом Інтернет-простір характеризується як амбівалентний стосовно можливостей освітньо-виховного впливу на людину. Стихійна комунікація в Інтернет-просторі, особливо при надмірному перебуванні молоді в мережі, спричиняє неадекватне сприймання подій віртуального життя внаслідок некритичного ставлення особистості до кіберсередовища та розвитку залежної від нього поведінки. У той же час використання можливостей Інтернету в організованому процесі навчання та виховання позитивно впливає не лише на вирішення власне освітніх завдань, а й формування медіа-культури особистості.

Слід мати на увазі, що Інтернет та загалом мас-медіа як медіа-освітні феномени роблять комунікативний дискурс настільки значимим в соціальному вимірі, що поза ним суспільне життя фактично не відбувається, що і визначає їх соціалізаційний потенціал. Саморозвиток людини відбувається не просто під впливом інформації у Інтернет-просторі, а як самотворення людиною себе у процесі соціалізації у цьому просторі, оскільки вона потребує активації центрів самозбереження, аби свідомо регулювати інформаційні втручання в свій світ. Таким чином, філософська категорія світоглядності, застосована до поняття медіа-комунікації, дозволяє піднятися над спрощеним її усвідомленням. За сучасних умов саме Інтернет-комунікація, у більш широкому сенсі — комунікація у медіа-просторі робить людину соціальною істотою. Тому, очевидно, потрібно сприймати творення реальності медіа у Інтернет-

просторі не просто маніпуляцією, а сумісним творенням реальності і себе сучасними медіа та людиною. І цей елемент самотворення виникає саме у медіа-освітній складовій глобального медіапростору.

При аналізі впливу Інтернету на характеристики освітнього простору слід відзначити як позитивні, так і негативні аспекти у контексті розвитку і соціалізації людини. Поряд з величезним комунікативним потенціалом, який має Інтернет, що дозволяє розгортати інноваційні конструктивні моделі соціальної взаємодії, створюються й ті позиції нестабільності, які розглядаються у сучасному світі як загроза безпеці.

Сьогодні інноваційні інформаційно-телекомунікаційні технології, які створюють середовище соціалізації у освітньому просторі, доводиться розглядати як фактор ризику насамперед у контексті формування світогляду, моральних цінностей, сенсожиттєвих пріоритетів підростаючого покоління. Людина прагне до об'єднання, включення себе у суспільство, але у суспільство не в традиційному розумінні, а скоріше до співтовариств, що мають інформаційну природу, т. зв. «соціальних мереж» та інших віртуальних просторів Інтернету.

Це дозволяє стверджувати, що відбувається заміна традиційних інститутів соціалізації віртуальними інформаційними співтовариствами, що супроводжується втратою традиційних моральних орієнтирів. Логічним наслідком описаної вище тенденції є глибокі зміни на мікрорівні соціалізації, що представляє становлення і розвиток конкретної особистості в трьох основних її сферах: діяльності, спілкуванні і самосвідомості. Ідеалом особистісних орієнтирів і зразків поведінки часто стають сюрреалістичні персонажі та віртуальні герої, які прагне наслідувати молодь. Всі ці обставини неминуче призводять до порушень на рівні самосвідомості кожного конкретного індивіда, становлення образу конкретного «Я».

На рівні самовідчуття у віртуальному співтоваристві людина має можливість зайняти свою нішу, знайти себе та ілюзорно задовольнити більшу частину своїх потреб. Це сприяє тому, що в реальному соціальному середовищі порушується процес включення індивіда в якості дієздатного суб'єкта в систему суспільних стосунків. Підтвердженням цьому факту слугують статистичні данні про ріст безробіття, алкоголізму, наркоманії, суїцидів та інших негативних явищ, які говорять про крайні форми дезадаптації і десоціалізації особистості. За даними соціологів, падіння моралі сприймається нашими співвітчизниками як одна з головних проблем сучасного суспільства, і розглядається в числі однієї з найгірших його тенденцій.

Сьогоднішні педагоги констатують низький рівень довільності у поведінці сучасних дітей, їхньої здатності до саморегуляції або можливостей керуватися зовнішніми вимогами, зростання імпульсивності та непослідовності. Молодь виражає неоднозначне ставлення до необхідності дотримання соціальних норм. Значна частина аморальних вчинків, які здійснюються молодими людьми, пов'язана з їхньою орієнтацією на групові норми, які вступають в протиріччя з суспільними. Однією з головних проблем став дефіцит контролю, передусім контролю внутрішнього, що реалізується у вигляді інтеріоризації особистістю психологічно і соціально необхідних обмежень свободи.

На сьогоднішній день існує гостра необхідність вирішення проблеми формування соціальними інститутами ефективних соціалізаційних траєкторій особистості з врахуванням реалій Інтернет-комунікації, а сам процес соціалізації індивіда перетворюється в спеціальне завдання сучасного соціуму щодо її регулювання. Разом з тим перед освітою постають складні питання щодо свободи людської екзистенції та конвенціональні рамки її самореалізації, які мають транслюватися у

освітньому просторі для забезпечення гуманних пріоритетів соціалізаційних процесів.

Мова йде також про забезпечення сучасною освітою гармонічної взаємодії глобальних та етнонаціональних складових соціалізації в умовах, коли Інтернет виступає інтегратором гетерогенного культурного досвіду, нівелюючи національні культурні традиції. Етнокультурна різноманітність значною мірою елімінується віртуальною «детерриторизацією» людини у процесі вторгнення у приватний простір електронних медіапотоків, які руйнують індивідуальну сферу людини. Як вказує М.Кастельс, у глобалізованому світі «місцевості втрачають своє культурне, історичне, географічне значення й реінтегруються у функціональні мережі або в образні колажі, викликаючи до життя простір потоків, що замінює простір місць» [3, с. 51]. Відповідно і процес соціалізації як стихійне перебування людини у медіапросторі регулюється мережними технологіями інститутами глобального управління на позаісторичних засадах [2, с. 264].

Інтернет наповнює освітній простір транснаціональними культурними продуктами, які загрожують існуванню соціокультурних основ соціалізації людини гуманного характеру - мові, традиції, національним цінностям, культурному різноманіттю, діалогу культур. Саме це примушує розглядати даний простір не просто як інноваційну комунікативно-соціалізуючу сферу, а як простір ризику – як для суспільства, так і для кожної людини.

Список використаних джерел

1. Братаніч Б.В. Просторовий вимір медіа-освіти // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2015. -№1/3. - С.45-50.
2. Кастельс М. Галактика Інтернет. - Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 372 с.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура. — М.: Гос. ун-т. Высш. шк. Экономики, 2000. - 608 с.

Лаврова Лариса Василівна,
кандидат філософських наук, доцент
завідувач кафедри виховання та культури здоров'я
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м. Дніпро, Україна)

МЕДІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА РИЗИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Ризики соціалізації в медіапросторі, які мають бути компенсовані екологізацією освітнього простору, полягають у нестачі психологічних, культурно-комунікативних ресурсів включення в полікультурний соціум, безпечної й паритетної взаємодії з віртуальною культурою, творчого перетворення соціокультурного середовища, пасивному споживанні продуктів культури, засвоєння зразків, цінностей, норм, які пропонує соціум як стандартизовані моделі соціальної поведінки через медіа. Технології електронної медіа-культури зняли найпростіші культурні навички комунікації, які сторіччями формували світовідношення й самосвідомість суб'єкта. Ростуть діти, що соціалізуються в контексті комп'ютерних іграшок, ігор, ігрових автоматів, клубів. Дослідники не без підстав констатують тривожну тенденцію розпаду суспільної свідомості в умовах медійних трансформацій середовища буття сучасної людини.

Помтає завдання попередження такого розпаду на основі використання медіаосвітніх Інтернет-проектів, які внесуть у простір комунікацій зміст дійсної й високої культури, здійснюючи просвітницькі функції та гуманізуючи світогляд. Еколого-культурним загрозам потрібно протиставити логіку олюднення простору комунікацій, що і є завданням освіти. Відповідно і футурологічно-проектний потенціал освіти формується як обґрунтування вирішення еколого-культурних проблем освітніми засобами.

У даному контексті значимість досліджень медіапростору як соціального субстрату освітнього простору в інформаційному суспільстві визначається різким розширенням сфери дії мас-медіа, перетворенням медіапростору в полікультурний за змістом і формою. Виникаючі у медіапросторі зразки поведінки та системи цінностей виявляються досить ефективними, щоб ставати основою соціалізаційних процесів, служити зразком сприйняття, мислення й відносин до конкретних проблем[2, с.25].

Характеризуючи детермінуючий вплив медіапростору на освітній простір з погляду інкультурації, необхідно акцентувати значущість мас-медіа в якості специфічних соціальних об'єктів, що мають власну місію й функцію, у тому числі - управління поведінкою й цінностями людей. У цьому контексті слід вказати на ті адаптуючі до потреб людини ХХІ ст. трансформації освітньої сфери, які визначаються мас-медіа. Інтегрований у медіакультуру освітній простір дає можливість людині адекватно орієнтуватися у новій культурі; ефективно адаптуватися до соціуму за рахунок засвоєння нових культурних цінностей; забезпечувати когерентність процесів соціалізації, ідентифікації, індивідуації, а також і самопрезентації глобальним тенденціям розвитку медійно-інформаційного суспільства; мотивувати саморозвиток і самоздійснення людини на творчу трансформацію як себе, так і соціокультурного середовища; здійснювати творче перетворення іншої культури і за рахунок цього успішно жити у мультикультурному просторі; ефективно брати участь у культурно-ціннісному обміні глобального характеру.

Саме медіакультура визначає найбільш інноваційні цілі сучасної освіти у вигляді медіакомпетентності, формування критичного мислення, комунікаційних здатностей, які забезпечують ефективну взаємодію особистості з різними культурами й одночасно виступають як умова й результат успішної соціалізації, культурної ідентифікації, соціальної адаптації й розвитку особистості. У межах медіальних

феноменів освіта може виконувати також функцію розширення уявлень особистості про себе й навколишній світ, про способи й стратегії взаємодії із собою й з навколишнім світом.

Разом з тим мова йде і про системні ризики соціалізації у медіапросторі. Поняття «ризик» у проблемне поле міждисциплінарних досліджень соціальних систем увійшло у другій половині ХХ ст. У тезі, висунутій Г. Бехманом, ризик розглядається як інструмент набуття керованості соціальними процесами, оскільки «сучасні суспільства осучаснюють своє майбутнє за допомогою ризику й тим самим знаходять власний специфічний спосіб справитися з невизначеністю, що відрізняє їх від усіх попередніх суспільств» [1, С. 27]. Німецький соціолог У. Бек у дослідженні ризиків сучасного суспільства також доходить висновку про індустріальне самопородження як соціальній властивості ризику й про обумовленість сучасної небезпеки мегатехнологіями. Таким чином, мова йде не про самімас-медіа як технологічний феномен, а про ті цінності, з якими пов'язаний їх розвиток та вплив на людину.

Сьогодні соціалізацію та буття людини у медіа-освітньому просторі доводиться розглядати як фактор ризику саме у екзистенціально-ціннісному вимірі. Ризик втрати загальних культурних кодів у процесі соціалізації загрожує розвитком життя «у паралельних всесвітах, у яких час не може збігатися, тому що вони деформовані різними вимірами соціального гіперпростору» [3,с. 264.]. Будучи з'єднаним різними формами медіа з усім світом, людина атомізується у віртуальному просторі, і її повернення у фізичний простір присутності вимагає спеціалізованого конструювання освітнього простору як медіа-освітнього простору, насамперед у комунікаційно-ціннісному вимірі.

На сьогодні найбільш очевидною ціннісною проблемою соціалізації у медіа-освітньому просторі є «ціннісний розкол», руйнування механізму передачі від покоління до покоління системи цінностей, заміна

безпосередніх інтерперсональних зв'язків комунікаціями глобального масштабу, активність локальних співтовариств зі своєю системою цінностей, які вступають у протиріччя із традиційними інститутами. Коли медіакомунікації стають способом мислення й поведінки, відбувається зникнення суб'єкта не лише у бодрійярівському сенсі втрати суб'єктивної й ціннісної детермінованості соціальних відносин, а й у багат шаровості суб'єктності, у якій розчиняється ясність волевиявлення самої людини.

Новий ризик втрати людиною своєї індивідуальності у процесі соціалізації пов'язаний, таким чином, з ніби-то тотальною владою суб'єкта, що конструює медіареальність і реалізує індивідуальну свободу в комунікації. Однак при цьому масові змісти не йдуть із медіа-простору, але змінюють характер споживання: масовий споживач стає індивідуальним споживачем масових образів. Відтак постає філософське питання про свободу індивідуальної людини у віртуальній реальності.

Соціалізація у медіа-освітньому просторі відбувається в умовах індивідуалізації людини в умовах ослаблення звичних зв'язків зі своїм соціальним середовищем. Ріст індивідуалізму сприяє зміні системи цінностей, трансформує поведінкові паттерни. Створюється нова соціалізуюча структура, що представляє собою «персоналізовані співтовариства», втіленням яких стають егоцентричні мережі, які передбачають приватизацію соціальності» [3, с. 155.]. Освітній простір, транслуючи віртуальну медіа-культура, з одного боку, пропонує інноваційні моделі соціалізації, з іншого боку - веде до домінування мережного індивідуалізму як форми соціальності. Але у будь-якому випадку він усе менш здатний постачати людину чіткою і ясною системою норм, цінностей, стандартів поведінки, а це вже є передумова втрати ідентичності в умовах плюральності форм мультикультуралізму та маргіналізація культури.

Відповідно сьогодні ризики соціалізації, пов'язані з медіакультурною експансією у соціалізуючий простір освіти, суттєво змінюються. Якщо сорок років тому фахівці були заклопотані емансипацією людини від соціальних впливів, які пригнічують її індивідуальність, то сьогодні прийшов час, коли актуальним зробилося збільшення знання. Оскільки у медіа-освітньому просторі здійснюється екстеріоризація самосвідомості індивідів, проблема постає як емансипація людини не через свободу від зовнішніх впливів, а через своєрідну емансипацію «медіатизованого» розуму. Гуманістична соціалізація визначається як когнітивно-етична, що базується на ідеї відповідальності за Іншого.

Подолання егоїстичного індивідуалізму соціалізації та буття людини в медіапросторі зв'язується з відмовою від проекту суб'єктивації в соціальне у відриві від суспільного організму і подоланні страху за власну автономію в силу споконвічного включення фігури Іншого в саму структуру суб'єкта. Відтак на сьогодні проблема полягає не у тому, щоб розглядати соціальне, репрезентоване у медіакультурі, як опозицію всякої суб'єктності, що негативно впливає на процес соціалізації. «Збирання» часткової людини в цілісність є однієї з місій сучасної медіакультури як репрезентації постмодерних гуманізаційних процесів.

Утвердження позитивної ролі медіакультурної основи розвитку освітнього простору у контексті формування гуманістичного середовища соціалізації є достатньо новим, але воно має стати визначальним. На нашу думку, протилежна позиція не має сенсу, оскільки не вказує на можливості конструктивних змін у людині та суспільстві. Адже становлення людини у медіапросторі в умовах відсутності сформульованого соціального ідеалу і наявності технологічних, екологічних і соціальних погроз є безперспективним.

Список використаних джерел

1. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний. - М: Логос, 2010. - 248 с.
2. Братаніч Б.В. Буттєвий вимір медіа-освітнього простору// *Грані*. - 2014. - № 9. - С. 23-26.
3. Кастельс М. Галактика Інтернет. - Екатеринбург: У-Фактория, 2004. — 372 с.

Куций Андрій Миколайович,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри виховання та культури здоров'я
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м. Дніпро, Україна)

МАС-МЕДІА ТА ГУМАНІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Розгляд інформаційно-медійних трансформацій освіти як гуманістично-розвиваючого середовища соціалізації має цілком реальні не тільки теоретичні, а й практичні підстави. Завдяки новим формам медіа сьогодні на практиці спонтанно вже виникають форми думки і практичної діяльності медіакультурного формату, які реалізують гуманістичні цінності виховного характеру, такі, як, наприклад молодіжний проект, «Пісня миру», рух Playing for Change тощо. Все більшу освітньо-виховну роль відіграють поширені завдяки Інтернету проекти анімації, відновлення пам'ятників, еколого-природні і еколого-культурні проекти. Це ж можна говорити і про освітні проекти, такі як віртуальні подорожі по кращих музеях, де в інтерактивній захоплююче-веселій формі, відвідувачі долучаються до досягнень великої сучасної науки або її історії. Крім того, останнім часом ще однією тенденцією розвитку медіакультури можна вважати розвиток книжкової торгівлі в Мережі –адже користувачі цифрових книг читають на третину більше. Усе це можна вважати зразками гуманістичного впливу медіа-культури на освітній простір, по

суті центрами формування гуманістичного середовища соціалізації людини у медіакультурі.

Загалом трансформуючись у результаті суб'єктивних знахідок, і конкретних медіакультурних гуманістичних проектів, освітній простір сьогодні перетворюється в об'єктивну основу соціалізації у руслі постмодерних антропологічних цінностей в умовах здійснення найважливіших соціокультурних процесів, стаючи ресурсом глобальних соціальних тенденцій. Цей простір відновлює суб'єктність людини як реалізацію творчого, духовно-проектного начала у світі, що постійно творить свою власну реальність із її centruванням на самій людині. У ньому витісняються маніпулятивно-розважальний зміст медіакультури, що продукує віртуалістів-технократів.

Разом з тим сама розважальна складова медіакультури у межах постмодерної освіти набуває позитивного значення. Необхідність едьютейнменту у медіа-освітньому просторі також обумовлена особливостями медіакультури. Оскільки вербальну модель комунікації поступово витісняє аудіовізуальна культура, зміна комунікативної моделі впливає на перебудову свідомості освітніх суб'єктів. Медіа формують власний міфологічний простір, який “диктує” особливі форми творення і сприймання інформації. Осердям міфологічного є образне та ігрове, тому інноваційність постмодерної освіти активізується саме в аспекті розважальності.

У цьому сенсі необхідно зважено ставитися до наявних тотально негативних характеристик розважальності як аспекту трансльованої освітніми засобами медіакультури. Сучасні дослідження показують прискорене зростання релаксаційного сектора у просторі електронних мас-медіа і недостатність аналізу даного феномена, оскільки критичні розвідки пишуться здебільшого з відвертим бажанням промаркувати інтеркурс, який реалізується через розважальну функцію

новітніх засобів масової комунікації, і тим самим витіснити його із медіа дискурсу.

У той же час чимало дослідників вказують на позитивні виміри розважальності у медіа-просторі. Зокрема, взаємозв'язок комунікативно-когнітивних процесів та релаксації констатують В.Різун і Г. Почепцов, важливість ігрової реалізації доводить В.Олешко, зв'язок розважальності та формування цінностей установила О.Зернецька, оволодіння способами спілкування на основі новітніх форм розважальної комунікації виділив О.Федоров, В.Владимиров, Н.Габор. Розваги розглядаються як необхідні складники створеної за принципом едьютейнменту естетико-комунікативної цілісності освітнього простору, в основі якої – спілкування універсальною мовою вторинних знакових систем.

Потрібно мати на увазі, що ігрове звернення медіакультури до таких тем як зло чи комедійне тлумачення дійсності онтологічно обумовлені. Захоплення злом є об'єктивним психологічним життям людства, тобто доволі активною, задіяною поведінковою моделлю його існування, котра відображає суттєве у сфері індивідуального та колективного буття. Комедійність та іронічність також є поширеною формою ставлення до буття. У обох випадках вони складають підґрунтя новітньої теорії медіаграмотності, яка передбачає існування трансцендентної реальності, що не піддається звичним принципам декодування текстів і передбачає спеціально підготовленого в медіа-освітньому просторі споживача інформації.

Перспективність розширення текстових смислів у вказаному просторі дає освітньому суб'єкту змогу оцінювати дискурси і тексти з різних позицій, перетворюючи зовнішні впливи у внутрішні можливості декодування. У ситуації медіакомунікації людина має усвідомлювати себе одночасно об'єктом і суб'єктом пізнавального процесу. Так здійснюватиметься самовиховання – діяльність, спрямована на зміну

власної особистості. Медіакультура створює прекрасні умови для того, щоб людина спілкувалася сама з собою, у цій ситуації самоспілкування людина проявляється такою, яким є її прихований внутрішній світ.

Разом з тим слід вказати і на те, що розважальна естетика і комунікація – один із важливих складників самосвідомості українського народу. Сучасні екранізовані розваги грають у віртуальну гру трансформації-транслявання, наслідком якої є задоволення предковічних потреб. Масова культура базується на низових фольклорних жанрах. Відтак твори масової культури, створений навіть у формі найрозважальнішого видовища, мають глибокий сенс. Розважальність слід вважати варіантом світосприймання й самовираження нашого народу, його праінформаційним кодом, ментальним архетипом, однією з домінант національної свідомості, а не тільки негативно маркованим стереотипом, що презентує українську культуру як розважальний модуль у світовому інформаційному контексті. У контексті перехідної культури гра – одна з найфундаментальніших стратегій розвитку медіа-освітнього простору і найефективніша форма розвитку освітньої комунікації. У цьому просторі вона – не лише форма організації дійств, а й одвічна (довербальна) форма навчання і виховання суб'єктів комунікації.

Маніпулювання будь-якого рівня в інформаційному просторі можуть бути пом'якшені і знищені через критичний аналіз. Успіх критичного аналізу залежить від рівня сприймання інформації, який буває: наївно-примітивним (фабульним), посереднім (сюжетним) або ж креативним (комплексної ідентифікації), що передбачає яскраво виражене творче начало у різних аспектах діяльності, передусім – ігровій. Розважально-ігровій діяльності протистоять примус і насилля; притаманна їй творча атмосфера свободи від шаблону нейтралізує почуття тривоги, сприяє розкріпаченню незадіяних творчих можливостей людини. У грі розумова діяльність і релаксація не протікають як відособлені процеси, а утворюють

дві грані єдиного цілого, і своєю сутністю ця гра сягає сфери одвічних цінностей. Відтак розважальний вимір освітньої діяльності постає як свого роду інструмент подолання формалізму та аксіологічної невизначеності віртуальної реальності, яка визначає природу медіа-простору. У цьому контексті едьютейнмент стоїть в одному ряду з механізмами особистісної переорієнтації медіа-освітнього простору ціннісно-когнітивного характеру.

Пендик Лідія Михайлівна,
заступник директора СЗШ №143
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТВОРЧО ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ

Аналіз досліджень вчених показав, що обдаровані підлітки орієнтуються не стільки на застигли, консервативні норми найближчого оточення, скільки на загальні тенденції розвитку моралі. Це допомагає їм долати дисонанс, який виникає між декларованим у суспільній свідомості положенням про творчість як духовну, а тому вищу цінність і наявною, здебільшого споживацькою, спрямованістю найближчого оточення. Таким чином, застосування поняття “суб’єктні цінності” дозволяє уникнути термінологічного парадоксу, який притаманний соціологічній концепції ціннісних орієнтацій. Там цінності можуть бути проголошуваними і не визначати реальної поведінки людини. Суб’єктні ж цінності завжди є джерелом не лише внутрішньої активності, але й зовнішньої, предметної діяльності, конкретних вчинків.

Застосування суб’єктно-ціннісного аналізу передбачає звернення до внутрішніх чинників, що визначають творчу активність підлітка. Однією з найголовніших інтрапсихічних детермінант розвитку обдарованості є потреба у визнанні - одна з найголовніших потреб людини. Такі поняття, як самоствердження, самореалізація, соціальний статус, самоповага характеризують різні сторони її прояву. О.М. Юрчук відзначає, що

“...потреба у визнанні ...визначає позитивний хід розвитку особистості; вона орієнтує на досягнення того, що є значимим в культурі, до якої належить дитина” [5]. Рівень розвитку особистості визначається ступенем трансформації її соціальних потреб. Лише в процесі оволодіння соціально схвалюваними діяльностями первісні інстинктоїдні потреби в домінуванні, зверхності (А. Адлер) поступово зростають до потреби у самоствердженні (І. С.Кон), потреби в персоналізації (А. В. Петровський), потреби в самоактуалізації (А. Маслоу). Саме в діяльності здійснюється розвиток свідомості та самосвідомості людини, формується її ціннісна сфера (Г.С. Костюк, С.Л. Рубінштейн). Отже, динаміка соціальних потреб особистості учня підліткового віку, в тому числі і творчо обдарованого, детермінується розвитком його ціннісної свідомості з одного боку та розвитком інструментальних можливостей – з іншого. Очевидно, що розвиток потребової сфери детермінується і віковими рамками, які визначають періоди, сензитивні для перетворення великого обсягу потенційних можливостей в конкретні “опредмечені” потреби. Іншими словами, лише подолавши певний віковий рубіж, людина може спрямувати свої потреби на розвиток того чи іншого виду задатків і здібностей аж до рівня обдарованості.

Наприклад, важливе значення для розвитку технічної обдарованості має підлітковий вік, коли перцептивна, інтелектуальна і моторна сфери людини готові до мислительного і практичного вирішення технічних задач.

Роль природних задатків тут полягає в тому, що обдарована дитина успішніше за інших справляється з технічними завданнями. Ситуації успіху, які забезпечують самоствердження підлітка, стають поштовхом для подальшого розвитку здібностей саме в цій сфері. Успішність перших спроб технічної творчості суб’єктивно сприймається як цінність, що допомагає реалізації домагань на визнання. Ціннісне сприймання

забезпечує стійку мотивацію. Поступово технічна творчість стає визначальною в плані домагань визнання і статусних очікувань особистості. З іншого ж боку, “життєві плани особистості, обумовлені...її статусом в суспільстві, реалізуються у відповідних віково-ролевим очікуванням видах діяльності, стійка сукупність яких визначає стиль життя особистості” [4].

Необтяженість інтелектуально-рефлексивної свідомості обдарованих підлітків стереотипами групи включення, орієнтаціями відповідати її очікуванням робить їх спроможними адекватно і продуктивно використовувати свій життєвий досвід для побудови планів майбутнього. Ці плани визначаються системою суб’єктних цінностей, яка, в свою чергу, у випадку обдарованих людей, орієнтована на загальні тенденції духовних цінностей суспільства, а не на нормативно-звичаєве поле найближчого соціального оточення. Отже, однією з визначальних особливостей творчо обдарованого підлітка є більший ступінь свободи у побудові життєвих перспектив і планів.

Експериментально-психологічні дослідження життєвого шляху раціоналізаторів, проведені вченими, показують не тільки наявність поширених життєвих планів, починаючи з підліткового віку, але й дивовижну наполегливість і послідовність у їх реалізації. Суб’єктні цінності, що визначають життєві перспективи людини, дають їй також відчуття власної значимості та незалежності. Стосовно творчо обдарованої особистості повністю підтверджується вислів Г.Олпорта: “Перспектива розвитку, яку я для себе бачу, є сутністю моєї свободи. Свобода закладена в нашій життєвій позиції, в проведенні в життя надії на постійний саморозвиток”.

Однією з особливостей ціннісної сфери обдарованих учнів є її нерозривний зв’язок з тією діяльністю, в якій обдарованість проявляється. Ступінь взаємопроникнення життєвих стосунків і творчої діяльності в

обдарованих дуже високий, і вислів “Життя - це творчість” стосовно них не є поетичним перебільшенням. Система цінностей, що виробляється у стосунках з соціальним оточенням, і цінності, які формуються в процесі активного творчого пошуку, взаємодоповнюючись і взаємозбагачуючись, утворюють якісно нову цінність, котра входить як складова частина в систему “стратегіальної організації свідомості”[2].

Таким чином ми вважаємо, що основу творчої обдарованості, її внутрішній стержень складає суб’єктно - ціннісне ядро свідомості особистості. З огляду на це реалістичний прогноз формування творчо обдарованого підлітка може бути представлений думкою К.Роджерса, який вважає, що універсальні цінності лежать не поза людиною, а в ній самій, тому їх не можна дати, а можна тільки створити умови для їх розвитку. Лише соціальний запит, конкретизований у різноманітних культурних інститутах, як-от: пропаганді, мистецтві, державних установах, соціальних уявленнях про престижність, норми моралі, та й матеріальних стимулах тощо, може створити умови, де полімотивоване, малоімовірне, спонтанне зародження таланту стає закономірністю. В процесі формування обдарованої особистості підлітка вирішальним чинником є його власна активність, спрямована на селективну та творчу інтеріоризацію суспільних цінностей, тому при спробах культивування обдарованості шляхом маніпуляцій з індивідуальністю в умовах ціннісного вакууму залишається надіятись лише на випадковість.

Список використаних джерел

1. Баришева О. І. Ціннісні орієнтації старшокласників та можливості їх формування у процесі нерегламентованої позашкільної діяльності / О.І. Баришева. - С .150-159
2. Василюшина Н. Розвиток емоційної сфери та моральних почуттів як ціннісні передумови становлення особистості школяра / Н. Василюшина. - С .54-62
3. Іванкова-Стецюк О. Б. Ціннісні пріоритети сучасної української молоді (за матеріалами соціологічних досліджень) / О. Б. Іванкова-Стецюк, А. В. Грендиш. - С .169-173
4. Кардаш М. Ціннісні орієнтації старшокласників з акцентуаціями / М. Кардаш. - С .64-72

Братаніч Борис Володимирович,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
(м. Дніпро, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ

Конституювання соціалізуючого потенціалу освітнього простору, що опирається на розвиток інформаційних технологій, пов'язане з формування нового антропо-екологічного філософського світогляду, що піднімає людину як суб'єкта над будь-якими упредметненими процесами й структурами. Увага в цьому випадку зосереджена на установці й здатності бачити світ у людському вимірі. За допомогою Інтернетув освітньому просторі формується людина з еколого-ноосферною свідомістю, з позицій якої може бути здійснений перегляд масової культури під кутом зору цілісності людини та світу, культурної єдності світового людства. Таке завдання актуалізує відродження статусу фундаментального знання в освіті та розробку новітніх гуманітарних технологій, а з іншого боку - перегляд взаємозв'язків світу й людини під кутом зору постнекласичних цінностей.

Це є особливо актуальним у контексті реалізації завдань, пов'язаних з тим аспектом соціалізації, який визначає ідентичність людини. Феномен ідентичності із усіх соціалізаційних аспектів найбільш повно відображає медіакультурні ризики та загалом дію факторів, що впливають на процеси соціальної самоорганізації у сучасному світі. Він найкраще репрезентує дію інноваційного комунікативного медіапростору, що служить системою виробництва соціальних змістів у епоху постмодерну і дозволяє розглянути медіа-освітній простір у перспективі глобалізаційного

проблемного обрію. Філософія Іншого у контексті комунікативної філософської парадигми відкриває нове філософське розуміння соціальної ідентичності як самототожності в контексті постійно присутньої інаковості, ідентичності, яка тільки й може себе усвідомити в полі комунікації з іншим. У більшості сучасних досліджень ідентичність розглядається як основа процесу становлення людини у процесі соціалізації: в екзистенціальному плані - як вибір і формування життєвої моделі, і в соціальному - як основа соціальної взаємодії.

У той же час глобалізаційний медіа-простір розглядається як загроза існуючим ідентичностям. Для нього характерна «мінлива» ідентичність, яка уже одержала свої дескрипції: «мобільна ідентичність», «мережна ідентичність», «віртуальна ідентичність». «Метаморфози ідентичності» у ході трансформацій медіакультури розглядаються як «різні грані соціальної, фізичної й культурної ідентичності в сучасних суспільствах, де щодня ми маємо справу з безліччю ідентичностей і ролей» [2, с. 39]. Мова йде про зламування всього комплексу культурних основ і ціннісних орієнтацій людини, які становлять основу ідентичності у процесі соціалізації.

Розбіжність норм поведінки в реальному життєвому просторі й у мережі інтернет-комунікацій стала основою для припущення про формування нового типу ідентичності - «мережної» ідентичності. Вплив на людину медіакультури тісно вв'язаний із проблемою конструювання медіареальності, коли люди самі характеризують себе як сцену. Мережна культура формує особливий тип особистості, цілісність якої складається тільки в процесі мережної комунікації. «У комунікативному просторі нових медіа людина виникає лише як функція, але не як особистість. Подібного роду протиріччя приводять до гострого внутрішньособистісного конфлікту, породжують подвійні стандарти й розколюють цілісність особистості» [3, с. 242].

Ідентичність не є тепер культурно-територіально фіксованою, а перебуває у складному процесі глобалізації медіакультури і відповідно змін культури, яка транслюється у освітньо-виховному процесі [5, р. 116]. Разом з глобальною транскультуральною комунікацією прийшли диверсифіковані «життєві форми» або життєві стилі, які не охоплюються традиційними категоріями культури. Чим сильніше глобальні мережі медіа пронизують життя, тим більше ідентичності людини відриваються від часів, місць, історій і традицій [5, р. 115]. При цьому основною умовою позитивного впливу медіа на формування особистості є когерентність процесів впровадження інформаційних технологій у різні сфери людського буття та швидкості адаптації до них людей, що визначається насамперед освітньо-культурними чинниками. Саме в умовах неадекватності медіа-освітнього простору напрямом і темпам розвитку інфосфери у процесі соціалізації формується деперсоніфікована фрустрована людина, яка не встигає пристосовуватися до змін епохи постмодерну.

Найбільш важливою є необхідність формування у медіа-освітньому просторі механізмів ідентифікації які працюють як репрезентація неперервного процесу особистісного становлення, оскільки у динамічному світі принципово неможлива стабільна соціальна ідентифікація. Це стосується і України, де поширення медіа-технологій у соціокультурному просторі актуалізує проблему руйнування звичних принципів буття, втрати власної ідентичності та необхідності формування нових засобів ідентифікації. Незавершеність формування нації також відображається у великому відсотку адаптації та трансляції імпортованих культурних концептів, децентралізації та хаотизації в медіа-просторі самого поняття «українське».

Україна стає частиною кроскультурного діалогу, мультикультуралізму як проекту, який є завершенням постмодерної культурної програми в Європі. Пост-постмодернізм пропонує концепт

множинності, який централізує децентралізованого суб'єкта, збирає розсіяну ідентичність, дає підставу субкультурному діалогу, відроджує культуру на нових варіативних підставах. Проте в цих умовах питання про справжні українські цінності як підстави соціалізаційних процесів залишається на сьогодні без відповіді. Необхідно констатувати відсутність народної культури. Якщо й простежуються деякі елементи народної культури, то вони, переважно, мають етнічний характер, майже всі фольклористичні. Стан переформатизації, в якому перебуває українське суспільство загрожує повною втратою Україною своїх стабільних культурних кодів, забуттю автентичної культури [1, с.384].

За таких умов актуалізується необхідність організованої та цілеспрямованої подачі у медіа-освітньому просторі зразків просоціальної поведінки. У наявних дослідженнях є навіть практичні технології формування освітніми засобами ціннісних орієнтацій підростаючого покоління у процесі формування ідентичності. На когнітивну складову ціннісних орієнтацій молоді вплив здійснюється через технології романтизації, часової компресії; на основі забезпечення інформативної насиченості медіапродукції тощо. На емоційний елемент ціннісних орієнтацій впливають шляхом використання таких технологій, як образність, навіювання, зараження, формування прихильності тощо. На поведінкову складову ціннісних орієнтацій вплив здійснюється через технології карнавалізації, пробудження імпульсу до наслідування, обґрунтування різних варіантів вибору тощо.

Для подолання «кризи віртуалізації» необхідне використання нових механізмів комунікативної взаємодії в освітньому просторі, зокрема, контамінації суб'єктності [4,с. 351], оптимізації формування освітньо-розвивючого поля особистості за рахунок напрацювання навичок інформаційного пошуку та усвідомлення мети встановлення

комунікативного контакту; використання методів інтерактивності, нейтралізація антиномій комунікації.

Пізнати сутність відповідності контенту інформаційного поля змісту свідомості особистості - з відповідними проявами «контамінації суб'єктності»- неможливо без інтегрованого розуміння медіа-освітнього простору як середовища обміну інформацією, знаннями, відрефлексування певних переживань та комунікативних дій. Такий підхід відкриває можливості виокремити інформаційне поле особистості із загального медіа-освітнього простору, який залишається поняттям метарівня. Порівняно з тим, як соціальна реальність інституціалізує можливості та умови існування людей у соціальному просторі (суспільстві певного соціального типу), так і «фігуративність» інформаційного поля особистості природно привносить у нього відповідність тим інтересам і потребам особистості, які створюють його контамінаційну структуру.

Відтак набуває дедалі більшого значення прояв індивідуальної «контамінованої» суб'єктності критерії оцінок та інтерпретацій становлення та буття людини в медіасередовищі. З очевидною необхідністю з'являється нова філософська парадигма розвитку освіти у медіа-просторі, в якій одну з центральних позицій займає екологія медіакультури. Відповідність інформаційного поля особистості потребам її розвитку та розвитку її соціального оточення залежить від середовища його формування, тобто медіа-освітнього простору. Вільний доступ до мережевого контенту, інтернаціональність присутності та контамінація суб'єктності в процесі формування індивідом власного інформаційного простору поступово змушують старі неповороткі підходи в освітній діяльності відступити і дати місце новим більш вільним і розкритим для співіснування комунікативно-освітнім взаєминам.

Список використаних джерел

1. Акименко О. Проблеми конструювання національної ідентичності в просторі сучасної медіа-культури України // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Культурологія. - 2013. - Вип. 12(2). - С. 381-385.
2. Разлогов К.Е. Метаморфозы идентичности // Вопросы философии.- 2015.- № 7.- С. 28-40.
3. Семенов Е.Е. «Расколота личность» в пространстве социальных сетей глобального мира // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. - 2013. - № 4. - С. 239-242.
4. Суська О. Соціалізаційний протест в алгоритмі необмежених просторів // Соціальні виміри суспільства. - 2013. - № 5. - С. 494-504.
5. Нерп А. Netzwerke der Medien. Medienkulturen und Globalisierung. Wiesbaden: Verlag fur Sozialwissenschaften, 2004. 497 S.

Мигуля Вікторія Валеріївна,

магістр дошкільної освіти , організатор дошкільної освіти,
вихователь дітей дошкільного віку

Гейківський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) «Теремок»
загального розвитку Криворізької районної ради Дніпропетровської
області

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

У статті висвітлено роль народної пісні, як важливого та дієвого засобу соціалізації особистості дитини дошкільного віку.

Соціалізація дошкільників є складним структурним утворенням, що відображає потребу дитини в суспільно-важливій зміні і перетворенні себе і навколишньої дійсності, які залежать від сукупності певних знань про світ.[4]

Одним із важливих напрямків соціалізації особистості, що набирає особливої значущості в наш час, є етнічна соціалізація, без чого не можна вважати процес входження індивіда в суспільство – повноцінним. Під поняттям «етнічна соціалізація», розуміють процес становлення людини, як представника певного етносу, через засвоєння ним тих культурних та соціальних цінностей і відносин, які складають основу суспільного буття етносу. Найбільш дієвим засобом етнічної

соціалізації особистості є народні традиції, звичаї та обряди, народні пісні та всі джерела усної народної творчості, які об'єднують минуле й майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують етнічну спільність людей у високорозвинену сучасну націю. Дослідники усіх часів стверджують, що саме народність є найефективнішим засобом соціального виховання, бо вони здійснюють функцію передачі суспільних норм поведінки, культурних та духовних цінностей попередніх поколінь.[3]

Народні пісні, як засіб соціалізації дошкільника, дозволяють розширити соціальний кругозір життя дитини, створити великий простір прояву його індивідуальності, свободи поведінки і діяльності в соціальному просторі. У народній пісні втілені загальнолюдські цінності, моральний досвід народу, його світогляд, розуміння праці, моралі, людських відносин. Крім того, пісня вчить дитину шанобливого ставлення людей один до одного, прояви гостинності до всіх, навіть незнайомих людей, а також участі всіх у загальних веселоощах і святкової трапези. Всі ці атрибути пісні містять в собі високий виховний потенціал для формування моральних основ молодого покоління. Сьогодні, використовуючи українські народні пісні у роботі з дошкільниками, педагог ЗДО, формує основи моральної культури: шанобливе ставлення до людей похилого віку, шанування батьків, бути привітними, гостинними, добрими [1]. Головною метою соціалізації дошкільників, на засадах народних пісень є усвідомлення дітьми морального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення культури міжособистісних відносин.

Завдяки включенню народних пісень в освітній процес ЗДО та їх використання, не обмежуючись одним музичним заняттям, відбувається збагачення душі дитини, прищеплюється любов до рідного краю, дитина відчуває позитивні емоції, на основі яких, виникають більш глибокі почуття в свідомості дитини. Під час спільного заучування та

декламування пісень, діти вчаться взаємодіяти один з одним, розвивають свої естетичні почуття, знайомляться з культурою свого народу. Вплив народних пісень на соціалізацію дітей беззаперечний. За допомогою них можна вирішувати практично всі завдання та методики соціалізації і поряд з ними можна й потрібно використовувати цей багатющий матеріал творчості народу. Якщо народні пісні відібрані з урахуванням вікових можливостей дітей і організована систематична робота з дошкільнятами, вони доступні їх розумінню і усвідомленню.

Отже, використання народних пісень в соціалізації дітей, цілком виправдовує себе. Народні пісні допомагають дітям пізнавати навколишній світ, знайомлять з дійсністю і життям дорослих через активну діяльність самих дітей і через предметний світ. Вони надають можливість самопізнання, виявлення своєї ролі серед інших людей і однолітків. Народна пісня, як засіб соціалізації дошкільника, дозволяє розширити соціальний кругозір життя дитини, створити великий простір прояву його індивідуальності, свободи поведінки і діяльності в соціальному просторі.

Як бачимо, народна пісня є не що інше, як зосередження досвіду, поглядів, підходів і засобів української народної педагогіки, її народних традицій. Простежуючи еволюцію традицій народного виховання, на прикладі народної пісні, можна відмітити, що багато з них продовжують успішно служити справі виховання і в наш час, залишаючись незамінним засобом соціалізації особистості.

Список використаних джерел

1. Захарова С. Н. Праздники в детском саду. 2004 г.
2. Лозинська Є. Ф. Українське народознавство дітям дошкільного віку : Метод. посібн. для дошкільн. закл. – Львів : Оріяна-Нова, 2008. – 208 с.
3. Ковальчук О.В. Українське народознавство / О.В. Ковальчук. – К.: Освіта, 1992. – 320 с.
4. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 512 с.
5. Середюк О. Народна педагогіка як джерело соціального виховання / О. Середюк // Вища освіта України. – 2003. – №4.

Крижановська Тетяна Віталіївна
доктор медичних наук, професор
професор кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та
інклюзивної освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР»
(м. Дніпро, Україна)

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Надзвичайно важливим завданням освіти в Україні є сприяння розвитку молодого покоління, формуванню освіченої, творчої особистості, становленню її психічного і фізичного здоров'я. Це завдання є одним з обов'язків держави, передбачених Національною програмою "Діти України", Конвенцією ООН про права дитини, Всесвітньою декларацією про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей.

Інвалідність у дітей - одна з найгостріших медико-соціальних проблем сучасного суспільства. Проблема інвалідності актуальна в усіх країнах світу. Дані всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчать, що число дітей - інвалідів в світі досягає 13% (3% дітей народжуються з вадами інтелекту та 10% дітей з іншими психічними та фізичними вадами) загалом у світі близько 200 мільйонів дітей з обмеженими можливостями життєдіяльності. Більш того, в нашій країні, як і в усьому світі, спостерігається тенденція зростання числа дітей – інвалідів, тому зрозуміла необхідність удосконалення усіх форм і методів реабілітації дітей з обмеженими фізичними можливостями, в т.ч. і особливими освітніми потребами (ООП)[1]. Ефективність соціальної інтеграції осіб з ООП багато в чому залежить від двох значущих соціально-психологічних факторів: повноти та достовірності інформованості про проблеми дитини і правової грамотності в їх відношенні батьків, вчителів і товаришів по навчанню; психологічної толерантності до дітей з ООП, бажання і вміння надати цим дітям допомогу в їх

самореалізації. Удосконалення соціальної реабілітації дітей з ООП вимагає необхідності зміни педагогічного світогляду і нових форм роботи в освіті[1].

Мета статті - поліпшення соціалізації дітей з особливими освітніми потребами (ООП).

Здоров'язберігаючі технології це система заходів, що включає взаємозв'язок і взаємодію всіх факторів освітнього середовища, спрямованих на збереження здоров'я дитини на всіх етапах її навчання і розвитку, створення адекватних умов для розвитку, навчання, оздоровлення дітей. В Україні широко впроваджується холістичне навчання - концепція створення навчального процесу як цілісності сприйняття людиною інформації через поєднання фізичного, естетичного, інформаційного, емоційного, аудіо-візуального та духовного джерел сприйняття інформації. Людина в холістичній освіті також сприймається як цілісна особа, що має потребу у гармонійному поєднанні різних джерел інформації для навчання та розвитку[2]. Можливості використання здоров'язберігаючих технологій в школі можуть бути співвіднесені з її основними проблемами, що стосуються здоров'я учнів. До таких проблем відносяться: здоров'я і адаптація; гігієнічні умови навчання; харчування; профілактика шкільних хвороб; вплив медіаосвіти на здоров'я учнів, тощо. Питання навчання здоров'ю виділяють в окрему область - педагогіку здоров'я. Цей найважливіший напрям роботи школи повинен розглядатися в рамках здоров'язберігаючої педагогіки, без чого всі зусилля медиків і педагогічного колективу школи будуть в кращому випадку малоефективні. Рішення проблеми починається з підвищення грамотності всіх вчителів школи з питань здоров'я та здоров'язберігаючих технологій, включення спеціальних предметів (валеологія, культура здоров'я та ін.) в програми навчання, включення питань збереження здоров'я в кожен предмет навчання, в розклад уроків у всіх класах, таким чином питання здоров'я

логічно перейдуть інші послідовні кроки, спрямовані на формування здоров'язбережуючого простору школи[3].

Крім загальних мір, яких потребують вчителі та учні загальноосвітнього закладу для збереження здоров'я, діти з ООП потребують додаткового введення в роботу вчителів спеціальних методів, що обумовлюють поліпшення їх психічного здоров'я. Діти з вадами розвитку можуть мати різні порушення життєдіяльності (функціональні обмеження слуху, мовлення, академічних здібностей, уваги, координації, сприйняття та переробки інформації, гнучкості мислення та ін.), які є причинами навчальних труднощів. Особливі освітні потреби у цих дітей обумовлені закономірностями порушеного розвитку: труднощами взаємодії з довкіллям, передусім, з навколишніми людьми, порушеннями розвитку особистості; меншою швидкістю прийому і переробки сенсорної інформації; меншим об'ємом інформації, який зберігається в пам'яті; відсутністю мовленевого посередництва (наприклад, утрудненнями у формуванні мовних узагальнень і в номінації об'єктів); недоліками розвитку довільних рухів (відставання, сповільненість, труднощі координації); уповільненим темпом психічного розвитку в цілому; підвищеною стомлюваністю, високою виснажуваністю[3].

В корекційній педагогіці для покращення психологічного стану дітей з ООП широко застосовуються методи арт-терапії- лікування мистецтвом, творчістю (термін ввів А.Хілл). Її психокорекційна мета - терапевтичний вплив при вирішенні внутрішніх психологічних конфліктів, проблем комунікації і соціалізації. Дитина, як писав великий російський педагог К.Д. Ушинський, «мислить формами, фарбами, звуками, відчуттями взагалі».

Застосовується такий метод лікування при проблемах емоційно-особистісного розвитку, в т.ч. аутизмі, затримці розумового розвитку, порушенню мови, слуху, зору, рухових функцій[3]. Ці сучасні технології

пальцевого масажу, сенсорного виховання, тілесно-орієнтовані техніки, су-джок терапія, інформаційні технології - здоров'язбережуючі технології навчання дітей, їх можливо широко використовувати не тільки вчителям-дефектологам, а і в повсякденній педагогічній практиці. Ефективність арт-терапії проявляється в корекції відхилень і порушень особистісного розвитку, в використанні внутрішніх ресурсів дітей з ООП, особливо механізмів саморегуляції і самоцілення. Ці технології допомагають дитині відчувати себе потрібною, дізнаватися про себе гарне, розвивати добрі відносини з людьми і навколишнім світом. Навички, набуті в процесі терапії мистецтвом, після її завершення орієнтують дитину залишатися творчою особистістю, яка бажає жити в злагоді з самою собою і соціумом.

Творчість для дітей - це відображення духовної роботи. Почуття, розум, очі і руки – її інструменти. Методики і техніки арт-терапії різні, вони діляться на допоміжні і лікувальні, активні і пасивні, групові та індивідуальні. Всі ці заняття розвивають творчі здібності, творчу активність, уяву, мову, дрібну моторику, естетичне почуття. Мета їх - розвиток мозку та міжкульної взаємодії мозку, що у дітей з ООП потребує постійного розвитку.

Цей процес можливо уявити таким чином: образне сприйняття – це робота правої півкулі, вона обробляє інформацію цілком, глобально, і пов'язана з ритмом, емоціями, інтуїцією, рухами, в цілому з несвідомими психічними процесами. Розвиваючись першою, вона домінує до семирічного віку. Ліва, раціонально-логічна півкуля, діє як виконавець, забезпечуючи аналіз і синтез інформації, що приймається (при транспонованих півкулях відбувається навпаки). Півкулі в центрі пов'язані мозолистим тілом - вузлом нервових закінчень. При дефекті функцій і систем організму арт-терапія впливає на праву півкулю через образи, рух і ритм, створюючи в ній «здорові «образи». Мозолисте тіло переносить «образи» в ліву півкулю і формує нейронні зв'язки, що відновлюють і

налагоджують більш здоровий процес роботи мозку дитини. Від цього процесу і залежить якість, ясність і цілісність мислення. Активні види діяльності зміцнюють фізично, активізуючи добре функціонуючі, здорові системи організму дитини. Найпростіші здоров'язбережувачі методики для дитини з ООП це кінезотерапія і малювання[3,4]. Дудлінг і зентангл - це техніки, які об'єднують в собі малювання і медитацію. Вони елементарні в освоєнні, не вимагають багато часу або особливих інструментів і чудово підійдуть і дітям, і дорослим. Зентангл і дудлінг - це малювання, свого роду, різних ліній і знаків, при цьому відбувається зв'язок рук і головного мозку (зорово-моторна координація в системі «око-рука»). За своєю суттю дані техніки можна використовувати як засоби розвитку дрібної моторики («інтелекту на кінчиках пальців»). Багато досліджень в області психології і нейропсихології підкреслюють особливий зв'язок рук і головного мозку, коли мова заходить про побудову умовиводів і самої діяльності розумових процесів. Результати досліджень, проведених за допомогою знімків головного мозку, наочно показують, як при послідовній роботі пальців активуються відділи, що відповідають за мислення, мову, пам'ять, тобто система тимчасового зберігання і обробки інформації. Заняття по зображенню ліній сприяють розвитку розумових процесів і їх подальшому втіленню в мові. Процес малювання стимулює відділи мозку, що відповідають за аналіз і обробку інформації, крім того, в цей момент мозок намагається знайти нестандартні варіанти вирішення завдань[4,5].

Недавні дослідження в області нейробіології, психології та дизайну показали, що дудлінг допомагає людям залишатися сфокусованими, швидше схоплювати і запам'ятовувати нову інформацію. Малювання дрібних однотипних елементів допомагає сконцентруватися на деталях і утримати увагу на важливих думках. Американський журнал прикладної когнітивної психології (Applied Cognitive Psychology) опублікував результати дослідження, де говориться, що дудлінг допомагає людині

краще сфокусуватися на завданні і не витратити занадто багато розумової діяльності на обробку інформації. В ході експерименту виявилось, що ті учасники, які слухали інформацію і одночасно малювали на аркушах паперу довільні малюнки, запам'ятали і змогли відтворити на 29% більше інформації, ніж ті учасники, які просто слухали запис [5]. Ці результати пояснюються тим, що дудлінг допомагає сконцентруватися на стані «тут і зараз» і менше «марити наяву». Процес створення дудлінгів і зентанглів на білому аркуші може служити своєрідним спортивним майданчиком для розуму, дозволяючи тренувати креативність, генерувати нові ідеї та модифікувати старі ідеї. Нетрадиційний підхід до виконання зображення дає поштовх розвитку дитячого інтелекту, підштовхує творчу активність дитини, вчить нестандартно мислити. Виникають нові ідеї, пов'язані з комбінаціями різних матеріалів, дитина починає експериментувати, творити малювання незвичайними матеріалами, оригінальними техніками дозволяє дітям відчувати незабутні позитивні емоції. Результат зазвичай дуже ефективний і майже не залежить від здібностей і вмілості. Нетрадиційні способи зображення нагадують гру, тому що досить прості за технологією [4,5].

Отже, дитина з ООП має право навчатися в звичайному класі, серед звичайних дітей, за загальноосвітньою програмою при грамотному та дбайливому супроводі. Соціально-педагогічна сутність розвитку соціального потенціалу дітей з ООП полягає в цілеспрямованій педагогічній підтримці дітей, розкритті їх реабілітаційного потенціалу в різних формах діяльності [3]. Соціалізація дітей з ООП досягається шляхом проведення індивідуальної програми соціально-педагогічної реабілітації та підготовки оточуючих (дітей, дорослих) до прийняття дітей з особливостями у розвитку.

Список використаних джерел

1. Риков С.О., Крижановська Т.В. Організація медико-соціальної допомоги дітям з вадами зору в Україні// монографія, Крижановская Т.В., Риков С.А.–Київ, 2003.- 180с.
2. Сундук, Р.В. (2007). Ідеїхолістичного навчання у реформуванні освіти на засадах поліпарадигмальності (Українська). Умань: Уманський державний педагогічний інститут. с. 5., цит. Вікіпедія
3. Освіта дітей з особливими потребами: шляхи розбудови нової української школи (психолого-педагогічні аспекти) //уклад. Полторацький О.В., Сиченко В.В., Москалець М.М., Крижановська Т.В., Навчально-методичний посібник для навчальних закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання / відп. за вип. Романенко М.І. - ФОП Обдимко О.С.. – Дніпро. – 2019. – 103 с
4. <https://kiev.detivgorode.ua/tvorchaja-majsternya-triton/majster-klas-malyu-mo-v-tehnitsi-dudling-ta-zentangl>
5. О.С. Яцків. Нейропсихологічний підхід в діяльності практичного психолога дошкільного освітнього закладу//Проблеми сучасної психології, 2016, Випуск 31, С.594-605

Світлана Кушнікова,

старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я
КЗВО «ДАНО»ДОР», м.Дніпро, Україна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: ВИКЛИКИ, УМОВИ, СУЧАСНИЙ ПІДХІД

Формування соціальної компетентності учнів є одним з головних завдань освітньої політики. Потрібно, щоб у закладі освіти були створені умови для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку. Тому навчання і виховання має орієнтуватися на гармонійний розвиток особистості, розкриття творчих задатків школярів, виявлення здібностей, які свідчать про їх неповторність. Сучасний підхід у навчанні дозволить навчальним закладам розглядати компетентність своїх учнів в інтегрованому освітньому просторі під кутом виконання завдання успішності їх соціалізації.

Оптимальна організація психолого-педагогічної роботи у цьому напрямі визначається розумінням педагогічних працівників того, що конкретно (які соціокультурні навички, вміння; соціально-психологічні якості особистості тощо) необхідно формувати у дитини, тобто, обумовлюється розумінням сутності і структури соціальної компетентності. А тому чітке усвідомлення компонентного складу цієї компетентності дозволить максимально кваліфіковано організувати роботу щодо соціалізації учнів в умовах масової школи [1, 17].

Важливим у роботі з молодшими школярами є об'єднання процесів формування соціальної та комунікативної компетентностей. Завдяки цьому у дітей налагоджуються контакти та встановлюється взаємодія з різними людьми, дитина знаходить своє «Я» у суспільстві і вчиться бачити, використовувати і поважати можливості інших [7, 73].

Проблеми розвитку особистості досліджені та описані в наукових джерелах за допомогою різних аспектів пристосування людини до середовища, в якому вона народжується і живе, зокрема: виховання, самовиховання, формування, адаптація, соціалізація тощо. Термін «соціалізація» виник у ХХ ст., саме тоді науковці розглядали процес «соціалізації-інтеграції», в основі якого лежить творчий пошук свого «Я».

Багато психологів і соціологів підкреслюють, що процес соціалізації продовжується протягом усього життя людини, і стверджують, що соціалізація дорослих відрізняється від соціалізації дітей декількома моментами. Соціалізація дорослих скоріше змінює зовнішню поведінку, у той час як соціалізація дітей формує ціннісні орієнтації. Соціалізація дорослих розрахована на те, щоб допомогти людині набутися визначені навички, соціалізація в дитинстві в більшій мірі має справу з мотивацією поведінки.

Соціалізація – це прийняття індивідом групових норм, прийняття особистістю переконань, цінностей і норм вищого чи нижчого статусу, характерних для груп, членства в яких особистість домагається, а також вона є акумулятивним процесом, у ході якого накопичуються соціальні навички. Основними інститутами соціалізації визнають систему освіти й виховання. Виховання є провідним і визначальним початком соціалізації. Ядро виховання складає процес передавання нагромаджених минулими поколіннями знань і культурних цінностей, тобто освіта.

Процес реформування суспільства змінює роль і функції освіти: вони зміщуються з обслуговування інтересів держави на задоволення потреб особистості, суспільства і соціальних груп. Метою освіти відповідно до нових підходів стає розвиток особистості. Проблема соціалізації дитини молодшого шкільного віку поступово виходить на перший план. Це пов'язано з безліччю факторів: мінливою соціальною ситуацією розвитку дитини, сучасною реформою освіти, збільшенням соціально-педагогічних проблем дітей. [4, 25].

У сучасному світі особливої ваги набувають питання соціалізації кожного громадянина починаючи з дитячого віку. Соціальне середовище, в

якому формується особистість, треба розуміти не тільки як оточення, але й як систему можливостей, вимог та очікувань, яка виконує конструктивні й диригентські функції щодо цього процесу. Це множина викликів та очікувань складним чином відображається в самій архітектурі свідомості та почуттів особистості, у наборі алгоритмів, стандартів та правил поведінки й діяльності, в її пізнавальній структурі. Таке середовище є обов'язковою умовою соціалізації особистості, а саме його компоненти: економічні, політичні, соціальні, духовні, які впливають на формування відповідних ціннісних орієнтацій та поведінки особистості.

Провідна функція школи виявляється в тому, що вона своєю дією задає головний напрямок і зміст соціальних впливів, їхню орієнтацію, їх прочитання у контексті цілеспрямованої педагогічної дії. У структурі процесу шкільної соціалізації можна вирізнити такі три головних її етапи: початкову, базову та після базову. Вони є співвідносними з віковими та освітніми рівнями, хоча й не завжди і не в усіх відношеннях збігаються з ними.

З метою подальшого визначення поняття «соціальна компетентність» розглянемо термін «компетентність». Концептуальний підхід до поняття «компетентність» полягає в реалізації ідеї виховання компетентної людини, яка не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за свою діяльність [8, 38]. Компетентність стосовно структури змісту освіти в інтегрованому вигляді – це результат всебічної освіти, який досягається не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії [6, 45-46.]. Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі передбачає дотримання низки дидактичних умов. Важливим є усвідомлення учасниками навчального процесу дидактичної специфіки, закладеної в поняття «компетентність» як педагогічної категорії, яку можна характеризувати як певний етап в освітньому процесі, так і його кінцевий результат – результат освіти. Отже, перелік освітніх компетенцій це вимога, соціальна норма освіченості учня, необхідна для його подальшого ефективного функціонування у сфері людської діяльності. Залежно від виду компетенцій (предметні, соціальні, особистісні) шляхи та терміни їх формування в учнів є різними. Таке формування може бути спеціальним (безпосереднім) або контекстним (опосередкованим) і здійснюватись

упродовж певного часу – однієї навчальної теми або протягом всього терміну навчання [6, 51].

Дослідниця О. В. Галакова зазначає, що зміст процесу розвитку соціальної компетентності має відображати ланцюжок взаємодії молодшого школяра (розуміння себе; взаємодія з однолітками (хлопчиками і дівчатками), в тому числі і у групі; взаємодія з дорослими (рідними, педагогами).

Виділяються такі компоненти соціальної компетентності:

1) мотиваційний: проявляє інтерес до спілкування; визнає цінність взаємодії з іншими людьми; приймає норми і правила взаємодії з людьми (норми моралі, етикету); розуміє неминучість несення відповідальності за свої вчинки; усвідомлює необхідність конструктивно взаємодіяти з іншими;

2) когнітивний: вбачає знання своїх позитивних і негативних якостей; знання того, що люди різні за своїми характеристиками, вчинкам; існування різних культур; знання норм і правил взаємодії/спілкування з однолітками і дорослими; знання про організацію роботи в групі, вибудовування системи взаємодії для досягнення загального результату; знання конструктивних способів взаємодії; знання конструктивних способів розв'язання конфліктних ситуацій; наявність уявлень про вербальні і невербальні засоби спілкування; знання способів самовираження (пояснення, переконання, повідомлення про свої почуття);

3) діяльнісний: проявляє готовність до актуалізації наявних знань, здатність до самопрезентації та самоорганізації, самоконтролю; вміння встановлювати стосунки, взаємодія (знайомитися, створювати групу тощо); вміння домовлятися, розв'язувати питання конструктивними способами; дотримання норм і правил поведінки;

4) рефлексивний: здатність оцінювати і пояснювати свою поведінку і аналізувати вчинки інших на основі наявних знань; здатність аналізувати ситуацію і знаходити спосіб поведінки відповідно до норм і можливостей [3, с. 125-126].

Деякі дослідники вважають, що важливою ознакою сформованості соціальної компетентності молодших школярів є здатність до неперервного здобуття особистісного досвіду про соціальну поведінку через створення й аналіз різних життєвих ситуацій як у реальному, так і у віртуальному житті. Сформована соціальна компетентність молодших школярів характеризує дитину як відкриту до суспільства особистість, що

володіє навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажання пізнати оточуючий світ [5, 38-39]. Психологи визначають, що у молодшому шкільному віці діти оволодівають елементарними культурними навичками, провідною діяльністю стає досягнення знань, зростає здатність дитини до логічного мислення, самодисципліни та спілкування з ровесниками. З'являються прагнення до навчання і успіхів у ньому; бажання працювати і дізнатись, що із чого виникає, як діє. І такий інтерес варто задовольняти та підкріплювати оточуючими дорослими [2, 124].

Саме, у молодшому шкільному віці закладається фундамент моральної поведінки, починає формуватися характер дитини, тому в цей період має бути досягнута «шкільна зрілість» (психологічна готовність до школи), яка передбачає наявність: інтелектуальної, емоційної та соціальної зрілості дитини. Під терміном «соціальна зрілість» розуміється потреба у спілкуванні з однолітками та вміння підпорядковувати свою поведінку правилам, уміння слухати та виконувати вказівки вчителя. До чинників впливу на формування соціальної компетентності молодших школярів ми відносимо: безпосередні чинники (вплив сім'ї (родини), вплив учителів/вихователів, вплив друзів) і опосередковані чинники (вплив політичної та економічної ситуації у країні, вплив релігійних поглядів, вплив медіа (засобів масового інформації і комунікації). Значний вплив на формування соціальної компетентності молодших школярів мають засоби масової інформації і комунікації.

Для повноцінного і гармонійного розвитку особистості важливою є взаємодія дитини з іншими. Тобто взаємодія є визначальним фактором формування соціальних зв'язків і є способом здійснення соціальних відносин у системі. Важливо пам'ятати, що почати роботу з формування соціальної компетентності учнів потрібно із початкових класів, тому що молодший шкільний вік – це перший період системного залучення дитини до громадського життя [5, 40].

Підсумовуючи викладене вище, перед навчальними закладами стають нові вимоги щодо виховання і розвитку школярів відповідно до їх потреб і навчальних можливостей. Головним завданням вчителів, соціальних педагогів і практичних психологів є: гармонійний розвиток учнів, їх неповторності і унікальності, розкриття їх творчості та створення умов для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку. Саме робота по формуванню соціальної компетентності школярів сприятиме

виконанню головних завдань, поставлених перед сучасними вчителями, соціальними педагогами і практичними психологами, які працюють у закладах загальної середньої освіти. Період навчання в початковій школі є важливим для соціалізації дитини, оскільки відбувається зміна її ролі у суспільстві, виникає потреба соціальної взаємодії і підтримки дорослих та однолітків. Тому важливим є створення сприятливих умов і спрямування виховних заходів, саме на формування соціальної компетентності молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Баранова Э. А., Арсентьева Н. И. К вопросу о социальной компетентности младших школьников, обучающихся в условиях инклюзивного образования. Евразийский союз ученых. 2014. No 5-2. С. 16-18.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ. Просвіта, 2001. 416 с.
3. Галакова О. В. Модель развития социальной компетентности младших школьников. Вестник Воронежского государственного технического университета. 2012. Т. 8. No 10-2. С. 121-127.
4. Ізотова Є.І. Індивідуалізація професійної діяльності педагогів і психологів і її вплив на соціалізацію молодших школярів. // Психологія і школа. - 2010. - №1. - С. 24 - 39
5. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах сучасного інформаційного простору. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. No 6 (37). С. 37-40.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ, 2004. 112 с.
7. Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи : посібник / Н. В. Лук'янчук, Н. А. Климова, О. А. Ковальова, Ю. Ю. Савченко та ін. ; за заг. ред. Н. В. Лук'янчук і Н. А. Климової. Інститут обдарованої дитини. Київ, 2014. 132 с.
8. Тараненко І. Г. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції : досвід європейських проблем. Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство. За ред. І. Єрмакова. Київ, 2000. С. 37-40.

Виноградова О.М.

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «ДАНО»ДОР», м.Дніпро, Україна

Писарєва Л.В.,

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «ДАНО»ДОР», м.Дніпро, Україна

Шахова К.К.

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «ДАНО»ДОР», м.Дніпро, Україна

ПОЧАТОК НАВЧАННЯ У ШКОЛІ : СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ В НОВИХ УМОВАХ

У дитини своє особливе уміння бачити, думати і відчувати; немає більш безглузлого, ніж намагатися підмінити у них це вміння нашим.

Жан-Жак Руссо

Початок навчання у школі – визначний момент у житті дитини. Він кардинально змінює весь спосіб її буття. Властиве дошкільно безпечне й безтурботне середовище змінюється світом, наповненим безліччю вимог, обов’язків і обмежень: жорсткий режим відвідування школи; систематична праця, укладена в більші часові рамки; нові норми і правила поведінки; виконання вказівок учителя.

Свій новий статус школяра дитина не завжди сповна усвідомлює, але обов’язково відчуває і переживає його: пишається тим, що стала дорослою; з’являється бажання бути успішною у навчанні. Для першокласника це означає те саме, що бути хорошим і улюбленим. Дитина переконана в тому, що у неї має все виходити, тому сильно переживає свої невдачі, не завжди розуміє їх причини.

Початок навчання є для кожної дитини сильним стресом – водночас із тим, що її переповнюють почуття радості, захвату або здивування, відчуває тривогу, розгубленість, напругу. У зв’язку з цим у першокласників в перші тижні відвідування школи знижується опірність організму, можуть порушуватися сон, апетит, підвищуватися температура, загострюватися хронічні захворювання. Діти можуть без причини вередувати, дратуватися, плакати. Вони легко відволікаються, не здатні до тривалого зосередження, володіють низькою працездатністю і швидко стомлюються, збудливі, емоційні, вразливі. У зв’язку з таким станом

традиційно для нашої школи на перші тижні припадає адаптаційний період, під час якого менша кількість уроків, незначне навчальне навантаження, режим дня схожий на той, до якого діти звикли до школи.
<http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/adaptatsiinii-period-tapedagogichni-osoblivosti-o.html> <http://www.myshared.ru/slide/1216319/>

Зміна соціальної ситуації розвитку дитини

Водночас із початком шкільного навчання відбувається вирішальна зміна соціальної ситуації розвитку дитини. Її відносини із дійсністю перебудовуються: система відносин «дитина – дорослий» диференціюється на дві частини: «дитина – батьки» та «дитина – учитель». При цьому остання визначає відносини між дитиною і батьками, дитиною й іншими дітьми. Маленький школяр стає суб'єктом соціальних стосунків і наділяється суспільно значущими обов'язками, за виконання яких отримує громадську оцінку. У першому класі для дитини вчитель стає найбільш значущою персоною. Його похвала або осуд часто важливіші, ніж оцінка батьків.

В основі навчання молодших школярів перебуває взаємодія дітей і дорослих – гра, спільна праця, пізнання, спілкування. Поступово дитина стає активним учасником цього процесу. Вона спільно з учителем визначає мету, відкриває нові знання, засвоює навчальні дії, експериментує, несе відповідальність за свою роботу. Тож, важливо відразу уникнути авторитарного впливу на особистість дитини, встановити й підтримати добрі стосунки, довіру у спільній діяльності.

Нова ситуація розвитку обумовлює необхідність організації особливого середовища й віковідповідної діяльності, в якій дитина могла б себе реалізувати. Визначальним для вибору форм і способів реалізації навчання є дані вікової психології про те, що початок навчання у школі збігається з початком другої фізіологічної кризи – «кризи семи років». Великі зміни у сфері соціальних відносин і діяльності дитини відбуваються на фоні перебудови всіх систем і функцій організму, що вимагає більшого напруження та мобілізації його резервів.

У цей період життя змінюється психологічний портрет дитини, перетворюються його особистість, пізнавальні і розумові можливості, сфера емоцій і переживань, коло інтересів.

Особливості психічних і пізнавальних процесів.

У дітей шестирічного віку процес сприймання готовий до переходу на якісно інший рівень – виникає можливість формування складних еталонів, які ґрунтуються на взаємно підпорядкованих ознаках. Це

полегшує впізнавання і категоризацію на основі не лише сенсорних, а й сутнісних характеристик об'єктів. Одним із прикладів таких змін є здатність першокласників класифікувати об'єкти за різними ознаками. Тому вивчення інтегрованого курсу або предметів у 1 класі варто розпочинати темами, що передбачають аналіз об'єктів за різними ознаками, далі – їх узагальнення й класифікацію за визначеними ознаками. Водночас зауважимо, що зазвичай першокласники можуть виділити з нескінченної кількості властивостей лише 2 – 3. У міру розвитку дітей, розширення їхнього світогляду така здатність вдосконалюється, проте, необхідно також і спеціально вчити школярів бачити в предметах та явищах різні сторони. Для цього можна застосовувати прийом порівняння одного предмета чи явища з іншим. У цей період навчання слід зважати на один із виявів труднощів зорового сприймання – феномен дзеркальних рухів. Він проявляється у помилках графічної діяльності: реверсії форми, порушення порядку елементів і напрямів написання. Це пояснюється тим, що механізми організації зорово-просторової діяльності, дрібної моторики і зорово-моторної пам'яті ще недостатньо зрілі, хоча діти добре копіюють, штрихи в них стають більш чіткими і завершеними. Тому до таких проявів потрібно ставитися з розумінням, не форсувати навчання й запобігати панічним реакціям з боку дітей, а особливо – їхніх батьків. Так само прийнятною є діяльність, пов'язана з просторовою орієнтацією. Навчальний зміст доцільно збагачувати завданнями на визначення місця розташування об'єктів, орієнтування на площині тощо (вправи на штрихування, відтворення пропорцій, зорові і графічні диктанти, встановлення закономірностей, продовження послідовностей та ін.).
https://www.facebook.com/priobshtavashtooobrazovanie/?hc_ref=ARRGazAtgSTi5bOADXsbGh_yCiLGT5nzOPkSicTiRZdAAdZFJBcrVdYG1Cr8GXwWkM

Молодший шкільний вік є періодом розвитку пізнавальних процесів: вони стають усвідомленими і довільними. Дитина поступово вчиться управляти увагою, пам'яттю, мисленням. Увага першокласників на цьому етапі ще слабо організована, вона має невеликий об'єм, погано розподіляється, нестійка. Тому для концентрації дітям потрібна зовнішня допомога (часта зміна завдань, цікаві ілюстрації, звукові сигнали, ігрові ситуації тощо). Відволікання у дітей на уроках досить високе, натомість контролювати свої дії (наприклад, перевірити наявність помилок в написаному) дитина ще вміє погано. Увага багато в чому визначається темпераментом кожної дитини, стилем сприймання. Так, • діти аудіального типу краще сприймають інформацію на слух; • візуального типу – на зображеннях; • кінестетичного – легше засвоюють матеріал у практичній діяльності.

Тому буде корисним виявити відповідні особливості за допомогою спеціальних методик, й урахувати результати цього міні-дослідження у доборі методичних прийомів і форм навчання. Проте, у першокласників добре розвинена мимовільна пам'ять, яка фіксує яскраві, емоційно насичені для дитини відомості і події її життя, отже у навчанні доцільно використовувати цікаві й захоплюючі матеріали, яскраві візуальні опори, динамічні включення, емоційно збагачені ситуації тощо. Пам'ять характеризується високою мірою механічного запам'ятовування на основі численних повторень. Однак її самоконтроль ще не сформований – добре, швидко й на тривалий час засвоюється те, що справило сильне враження. Натомість уява дітей у цьому віці досить розвинута, вона має не лише відтворювальний, а й творчий характер. Від початку навчання центральне місце у психічному розвитку дитини займає мислення.

У цей період відбувається перехід від наочно-образного до словесно-логічного, понятійного мислення. У першокласників такий процес переважно характеризується конкретністю й спирається на наочні образи й уявлення. Це означає, що для здійснення розумових операцій порівняння, аналізу, узагальнення, логічного висновку дітям необхідно спиратися на наочну основу. Саме тому на уроках у першому класі систематично використовують дидактичний роздавальний матеріал.

Побіжно зауважимо, що описана вище діяльність повинна відбуватися паралельно з розвитком дрібної моторики. Однак у дітей дрібні м'язи кисті руки та пальців поки недостатньо сформовані, не завершене окостеніння кісток зап'ястя і фаланг пальців, у них ще недосконала нервово-м'язова регуляція. Тому на уроках доцільно виконувати велику кількість практичних вправ з роздатковим матеріалом – картинками, геометричними фігурами різного розміру і кольору, паличками, намистинками, гудзиками, горіхами, шишками тощо. Не варто зловживати надмірною кількістю одноманітних і частих графічних вправ, аби запобігти втомлюваності, роздратуванню, втраті інтересу. Існують емпіричні дані, що виконання одного виду роботи має тривати стільки хвилин, скільки років життя дитини. https://www.youtube.com/watch?v=_4AjEpqbKrA&t=13s зміст навчання поступово розширюється колом абстрактних понять Між тим, до 6 – 7 років сфера пізнання дитини розширюється на більш абстрактні характеристики середовища. Відбувається перехід сприймання на якісно інший рівень організації, що зумовлює розвиток здатності розуміти деякі абстрактні властивості об'єктів навколишнього світу. Тому зміст навчання поступово розширюється колом абстрактних понять. Для розвитку мислення постійно потрібна «пожива». Реальним живленням для мозку є

інформація ідеального (абстрактного) характеру. підтвердження конкретними прикладами У змісті навчання вона представлена знаннями, що подаються через поняття, уявлення, закони, залежності, закономірності тощо. Однак, розуміння цих елементів змісту досягається лише за умови конкретного підтвердження прикладами. Вони мають бути близькими до реального життя дитини, оскільки її мислення тісно пов'язане з особистим досвідом, і тому в предметах вона виділяє ті сторони, які свідчать про їх застосування, про дії з ними. У цьому зв'язку в перші місяці навчання особливо важливо спиратися на дошкільні надбання дітей, тому початкові теми інтегрованого курсу варто пов'язати з узагальненням і систематизацією уявлень дитини про зрозумілі й доступні поняття, сформовані у

Етапи та умови розвитку пізнавальних інтересів

Для повноцінного засвоєння молодшими школярами розумових дій і понять доцільно дотримуватись такої послідовності:

1) виконання опредмеченої дії. Цей етап заснований на отриманні реального досвіду. Діти маніпулюють групою фізичних об'єктів, виділяють в них ті аспекти, які свідчать про їх застосування, виконують дії з ними. Для виконання опредмечених дій використовують або реальні предмети, або їх моделі (палички, смужки, намистини, кубики тощо).

2) виконання дії у частково матеріалізованій формі. Тобто працюють з об'єктами, зображеними на ілюстраціях посібників або на екрані. Ті самі дії, що розглядалися на попередньому етапі, тепер подаються у вигляді зображень. Такі дії супроводжуються детальним коментуванням уголос кожного кроку, тобто зі словесним роз'ясненням усіх здійснюваних операцій. До наступного етапу переходять лише після ретельного закріплення матеріалу.

3) виконання дії в абстрактному вигляді за допомогою системи символів, знаків. На цьому етапі коментування дії поступово переходить у внутрішній план – спочатку вона промовляється пошепки, а потім – про себе в розгорненому, й, нарешті, – скороченому вигляді.

За такою ж послідовністю формують в учнів уміння. Це тривалий процес, його не можна проводити ущільнено за короткий час. З цією метою використовують численні вправи різного рівня засвоєння – від репродуктивного наслідування, виконання за зразком – до перенесення розумової або практичної дії у змінені умови (завдання із зайвими даними, творчі завдання, завдання з логічним навантаженням тощо).

<https://www.bsu.by/Cache/pdf/428333.pdf>

<https://www.youtube.com/watch?v=3jAcQKpzFt4&t=446s>

<https://www.youtube.com/watch?v=KVEayhaeRgM&t=818s>

Рушійною силою навчання у молодших школярів постають пізнавальні інтереси. Хоча у шестирічних першокласників переважають ігрові інтереси, їм також притаманна цікавість до шкільного життя як відображення бажання бути дорослішими. «Діти прагнуть до шкільного життя зовсім не для того, щоб продовжити там свої ігри, а для того, щоб утвердитися у своєму дорослішанні» Ш. О. Амонашвілі. Таку властивість можна пояснити потребою у нових враженнях і природною допитливістю, її відносить до числа сприятливих передумов формування в молодших школярів позитивних мотивів навчання. Інтерес до навчання. Інтерес до навчання у дітей цього віку вкрай нестійкий, більшість із них не виявляє вольових зусиль до подолання навчальних труднощів, натомість тривалий час цікавляться зовнішнім боком шкільного життя. Проте, позитивного ставлення до школи, до статусу школяра недостатньо для забезпечення стійкого мотиву навчання, якщо дитину не цікавить сам процес пізнання. емоційно-вольова сфера Емоційно-вольова сфера першокласників також має певні особливості. У цьому віці відбувається формування нового типу поведінки, який визначається суб'єктивними уявленнями дітей про поведінку.

- Вони вже можуть диференціювати свої бажання і обов'язки, усвідомлювати себе частиною колективу.
- У них помітно зростає здатність оцінювати власну діяльність і вчинки
- Учні можуть узгоджувати свої дії з діями інших, проте не завжди нехтують своїми інтересами заради спільних, групових інтересів.
- У дітей означеного віку недостатньо обмірковані імпульсивні дії і вчинки співіснують з окремими формами довільної поведінки.

Таким чином, у шестирічних першокласників переважають побіжні інтереси, спрямовані на привабливі предмети, факти та явища (рефлекс «Що таке?») або на окремі захоплюючі, емоційно забарвлені види діяльності (малювання, ліплення, аплікація, драматизація, танці тощо). Ці інтереси часто викликані випадковими обставинами чи природною цікавістю. Водночас, учні цієї вікової групи переважно готові до оволодіння цілеспрямованим процесом пізнавальної діяльності, збагачення досвіду новими видами діяльності.

Організуючи будь-яку діяльність, передусім вона має викликати в учнів певну зацікавленість. Цікавість є початковою стадією пізнавальної спрямованості дитини. На цьому етапі вона безпосередньо пов'язана не із змістом діяльності, а з емоційною реакцією на новизну

ситуації, подразників, з якими стикається учень у процесі активної взаємодії з предметами і явищами навколишньої дійсності. Цікавість не виходить за межі відображуваного; це простий прояв дослідницького рефлексу. Під час первинного ознайомлення з певним видом діяльності цікавість можуть збудити приклад учителя, манера його поведінки, його ентузіазм та зацікавленість у справі, наочні посібники, досвід діяльності інших учнів тощо. допитливість На основі цікавості виникає допитливість – прагнення дитини проникнути за межі побаченого. Для допитливості є характерним прагнення до пізнання глибших зв'язків і відношень; вона виявляється у формі загального інтересу до всього, з чим доводиться стикатися дитині. Це, у свою чергу, призводить до того, що від елементарного безпосереднього інтересу до нових фактів і цікавих явищ він переростає в інтерес до пізнання істотних властивостей предметів і явищ, до встановлення причиново-наслідкових зв'язків, закономірностей. Таким чином формуються зовнішні мотиви, які у подальшому породжують диференційовані пізнавальні інтереси. Вони характеризуються прагненням розв'язати можливі проблемні питання на практиці, потребою творчого застосування знань, їх поповнення. Для ефективності розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів необхідні відповідні умови, зокрема такі:

1. Урізноманітнення чуттєвого досвіду.
2. Усвідомлення учнем особистої та суспільної цінності знань і вмінь, які набуваються.
3. Переживання успіху у роботі, наявність позитивної емоційної атмосфери.
4. Помірна складність і посиленість завдань.
5. Опора на попередній досвід учня.
6. Активний, продуктивний і творчий характер діяльності.
7. Сформованість в учнів провідних прийомів навчальної діяльності.

Важливим новоутвореннями в молодшому шкільному віці є якісно новий рівень розвитку довільної регуляції поведінки; рефлексія, аналіз, внутрішній план дій; розвиток нового пізнавального ставлення до дійсності; орієнтація на групу однолітків. Цей вік є сприятливим для формування мотивів учіння, розвитку стійких пізнавальних потреб; розвитку продуктивних прийомів і навичок навчальної діяльності; розкриття індивідуальних особливостей і здібностей; розвитку навичок самоконтролю, самоорганізації та саморегуляції; становлення адекватної самооцінки; розвитку критичності в ставленні до себе та оточуючих; засвоєння соціальних норм, розвитку навичок спілкування з однолітками, встановлення тісних дружніх контактів.

Особливості розвитку дитини під час організації навчання

Окремо варто зупинитися на деяких особливостях розвитку сучасних дітей 6 – 7-ми років, які варто враховувати під час організації навчання першокласників. Вони заповнені з професійних джерел нейропсихологів і нейропедагогів, де сформовано психологічний портрет сучасної дитини. Останніми роками все більше дітей не мають бажання йти до школи. причини такого стану різні, зокрема: 1. діти об'єктивно набагато більше знають про школу й часто з телебачення або з розмов між дорослими в негативному контексті; 2. вони не сприймають вступ до школи як щось особливе, етапне. Раніше вважалося, що дитина-першокласник вже вміє себе організувати, відчуває змістовний інтерес до школи. У термінах психології, це певне «ядро особистості», яке зумовлює інші властивості, інтелектуальні та емоційні. Зараз ми не знаходимо такого ядра у дітей на порозі їхнього шкільного життя; 3. для сучасних першокласників школа – це вже не те безумовно привабливе місце, яким вона була 30 років тому й закріплена в стереотипах старших поколінь.

Як відомо, першим компонентом будь-якої діяльності є мотиви. Що відбувається нині з мотиваційною сферою молодших школярів? Раніше основним питанням дітей 5–6 років було «Чому?» (так званий вік «чомучок»). У сучасних же дітей – «Навіщо?». Тобто діти зосереджуються не на причинно-наслідковій залежності між об'єктами і явищами, а їх цікавить сенс своїх вчинків і дій.

Отже, із сучасними дітьми треба домовлятися, повсякчас мотивувати на виконання певної роботи. Тепер не лише кожен урок слід розпочинати так званим «мотиваційним моментом», а кожен його етап чи навіть завдання. Зважаючи, що слова дорослого не завжди відразу сприймаються учнями, доцільно повсякчас ілюструвати сказане, наприклад, готовими роботами, власним прикладом, практично (компетентісно, життєво) зорієнтованими завданнями, обов'язковою умовою яких є близький дитині життєвий контекст.

Наступна проблема – заняття дітей у вільний час вдома. Переважну кількість часу діти проводять з різноманітними гаджетами, за переглядом телепередач або за грою на комп'ютері. Як наслідок, під впливом хаотичного потоку інформації, що тисне на свідомість дитини, їй важко зосередитись, складно збагнути, що важливе. Такий стан психологи називають «ситуацією розірваних зв'язків». Отже, дітям необхідне постійне зовнішнє стимулювання, яке вони звикли одержувати з екрану, тому їм складно сприймати усне мовлення вчителя чи інших учнів, у результаті – складнощі з розумінням текстів (написаних чи почутих).

Як учителю привертати увагу до своїх слів? Часто спрацьовує момент неочікуваності, коли вчитель виконує екзальтовану роль або робить якусь неочікувану справу. Проте, не варто цим зловживати – учитель і учні мають бути друзями, але вони не ровесники. Можна порадити скористатися додатковими сигналами, умовними позначеннями. Наприклад, як домовитись, коли всі повинні затихнути й звернути увагу на вчителя. Учитель підіймає руку й так само роблять всі учні, які помітять цей рух. Ті педагоги, які використовують цей прийом, відзначають, що відбувається швидка ланцюжкова реакція; дітям, які встигли раніше за інших помітити сигнал, це видається грою; так поступово шум стихає, решта учнів помічають зміну й приєднуються до загалу. Так само використовують сигнальні картки, коли учні, наприклад, хочуть сповістити вчителя про розуміння завдання або складнощі в його виконанні (краще їх виготовити самостійно – на кольоровому цупкому папері кожному обвести свою долоню, вирізати й прикріпити до неї цупку довгу смужку). Чому учням складно переносити увагу з одного предмета діяльності на інший? При постійному безконтрольному перегляді комп'ютерних ігор, програм, телевізора, де відбувається швидка зміна кадрів, у дитини активізуються тільки високочастотні компоненти. Проте, основним фактором організації будь-якої психомоторної діяльності – мовної, графічної та ін., є низькочастотні ритми довільних фізичних зусиль. Отже, не варто зловживати на уроках використанням персональної комп'ютерної техніки. Як не дивно, але і в сучасних умовах ілюстрації мають більший позитивний вплив. Також обережно треба використовувати нині популярну геймофікацію – технологію застосування ігрових механік у неігрових процесах. Її пропагандисти стверджують, що при правильному застосуванні цей підхід дозволяє в рази збільшити ефективність вирішення завдань. Однак, усім відомо про схильність дітей до ігроманії. Дедалі частіше чути нарікання батьків, що крім комп'ютера дітей нічого не цікавить. У зв'язку з цим на сполох б'ють не тільки психологи, які прирівнюють шкоду від ігроманії до алкоголізму та наркоманії, а й нейрофізіологи, які помічають у дітей виражену деградацію розумових процесів, зниження інтелектуальної лабільності, навіть ураження сірої речовини. Це має нас застерегти не лише від цілісного застосування названої технології, а й від інтенсивного використання її елементів.

За спостереженнями психофізіологів, після комп'ютерної гри (в тому числі комп'ютерного тренажера) дитина може повернутися до нормального стану, в якому здатна сприймати навчальну інформацію, лише через 10-15 хвилин. Швидка зміна кадрів розгальмовує дитину, не

дозволяє їй зосередитись. Тому урок бажано будувати таким чином, щоб більша частина часу приділялася розгляду однієї теми, при чому завдання мають вибудовуватись у систему, де поступово змінюється рівень завдання – від розпізнавання й репродуктивного відтворення, через групу завдань на розуміння, до завдань на застосування. Решта – відходить на периферію – повторення, пропедевтика вивчення нового.

З іншого боку, всім відомо, що основною сучасних рисою дітей є кліповість мислення, отже вони погано сприймають одну картинку, з якою треба працювати тривалий час. Можна запропонувати, наприклад, серію малюнків, побудовану за принципом коміксів, а ще краще – частіше змінювати види активності на уроці.

Наприклад, під час вивчення теми в 1 класі «Форма предметів. Геометричні фігури» спочатку організовуємо роботу з роздавальним дидактичним матеріалом: діти виконують практичні вправи – із набору запропонованих фігур вибирають, наприклад, трикутники; потім – сині трикутники; далі – сині круги (завдання рівня розпізнавання). Після цього працюємо з навчальним посібником, у завданні якого треба зіставити форми зображених предметів із геометричними фігурами (завдання рівня розуміння). Далі – об'єднуємо учнів у групи й пропонуємо розташуватися так, щоб утворився чотирикутник, трикутник, овал тощо (завдання рівня розуміння). Знову працюємо в навчальному посібнику й виконуємо графічну вправу – треба намалювати стільки паличок, скільки круглих предметів на малюнку (завдання рівня застосування) тощо. Зауважимо, що на уроці не можуть переважати репродуктивні завдання. Вони щонайменше учням нецікаві. Набагато продуктивнішими є пошукові завдання, які залучають до творчого мислення навіть першокласників («поміркуй, чому...», «здогадайся, який секрет...»).

У сучасних дітей, на відміну від їхніх однолітків кінця ХХ століття, у яких переважав наслідувальний рефлекс, спостерігається рефлекс свободи – вони самі вибудовують систему поведінки, що спостерігається у наймолодшому віці.

Як надати свободу учням, проте не зашкодити навчанню, не внести в нього дезорганізацію? Передусім шляхом пропонування завдань однієї змістової сутності, але у різних форматах. Наприклад, під час вивчення в 1 класі просторових відношень, можна запропонувати учня кілька варіантів завдань однієї суті (вказати, які об'єкти розташовані ліворуч, а які – праворуч), але по-різному ілюстрованих. Кожен учень має обрати завдання, яке захоче. Або під час закріплення табличних випадків додавання і віднімання чисел у межах 10 ми можемо пропонувати учням традиційні завдання («Знайди значення виразів»), а також незвичної

форми: зафарбувати частини картинки з написаними виразами, що мають певне значення; утворити пари між виразами й числами, які є їх значеннями (тестова форма); скласти завдання для однокласників. Оригінальним буде завдання такого плану: на пластикових ложках маркером написати по одному виразу на кожній і запропонувати зібрати в стаканчик ложки, де результат – певне число.

Таким чином, учні в момент самотійного вибору завдань відчують свою значущість, що в цілому, позитивно вплине на їхнє самоствердження. Таким чином, урахування особливостей розвитку сучасних дітей у навчальному процесі дозволить вибудувати систему відносин на основі довіри і розуміння. Це важливо з огляду на те, що система відносин домінує над потребою традиційного надбання знань.

Любченко Інна Іванівна,

кандидат педагогічних наук, викладач вищої кваліфікаційної категорії,
голова циклової комісії педагогіки, психології та методик дошкільної
освіти;

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка»,
(м. Умань, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Крім країн, позначених на географічних картах, є велика густонаселена Країна Дитинства, звідки тече могутня річка людського життя, де все починається: і мислення, і характер, і почуття, і визнання людини, і перші успіхи, досягнення і навіть перше кохання [1, С.1].

В сучасній психології існують різні позиції щодо становлення логічних структур мислення у дітей. Усі вони підтримують думку про те, що основи цієї структури закладаються саме в дошкільному дитинстві. Безперервне логічне мислення людини формується від часу її народження. Плануючи свою діяльність, людина не замислюється, що будь-яке конкретне завдання має багато векторів розв'язання і досягнути мети, в

абсолютному вимірі, неможливо. Із часом ми переконуємося, вирішення проблеми досягається різними шляхами, а алгоритмів діяльності є безліч.

Логічне мислення дитини старшого дошкільного віку передбачає наявність таких складників: уміння орієнтуватися на суттєві ознаки об'єктів і явищ, уміння підкорятися законам логіки, організовувати свої дії відповідно до цих законів, уміння робити логічні операції, свідомо їх аргументувати, уміння будувати гіпотези і робити наслідки із даних посилянь.

У дошкільному віці діти починають пізнавати світ за допомогою мислення -суспільно зумовленого психічного процесу, який полягає в узагальненому й опосередкованому відображенні дійсності. Його розвиток у дошкільнят залежить від розвитку уяви. Дитина механічно замінює у грі одні предмети іншими, надаючи їм невластивих, але окреслених правилами гри нових функцій. Пізніше предмети вона замінює образами, у зв'язку з чим відпадає необхідність практичної дії з ними.

Можливість опанувати у дошкільному віці логічні операції, здатність до засвоєння понять, означає, що це повинне бути основним завданням розумового виховання дітей.

Корекційно-розвивальні заняття, метою яких є стимулювання пізнавальних психічних процесів та пізнавальної активності дітей, повинні містити в собі розумові ігри, вправи, завдання. Застосування методики теорії розв'язання винахідницьких завдань на заняттях, та під час ігор, допомогло нам розвинути дитяче мислення, творчість та вміння приймати нестандартні нові рішення. Діти охоче чекають інтелектуальних ігор, придумують казки, оповідання, доводять, аргументують свою думку. Малята стали допитливіші, сміливіші, вони мають гнучке мислення, приймають сміливі рішення, привчаються використовувати різні прийоми для досягнення мети та переборюють страх перед будь-якою ідеєю (яка вважалася неможливою).

Нові ідеї, зміст та форма реалізації теорії розв'язання винахідницьких завдань вимагають від вихователів (педагогів) особливої підготовки, яка націлює на творче відношення до роботи, дає можливість самостійно комбінувати методи і прийоми, впливає на підвищення ефективності навчання та виховання [6].

Дитина є суб'єктом виховання, самовдосконалення засобами як навчальних програм, так і природного середовища, навколишньої діяльності, спілкування з людьми.

Як засвідчує досвід практичної роботи, розвитку мислення сприяє прогрес дитини в оволодінні мовленням, розширення життєвого досвіду. Варто застерегти, що механічне запам'ятовування різноманітної інформації, фрагментарної та хаотичної, копіювання дорослих міркувань не сприятливе для розвитку мислення дошкільника. Головне — формувати мислення, спрямоване на освоєння дитиною оточуючої дійсності, як складову творчого ставлення дитини до оточуючого (М.М. Подд'яков) [2, С.176-179].

У традиційних вітчизняних програмах навчання і виховання дошкільнят логічний компонент не подано, внаслідок чого проблема формування у дітей логічних умінь випадає з переліку педагогічних завдань. Актуалізація цього питання зумовлена часом, оскільки нова епоха висуває підвищені вимоги до вміння людини свідомо ставитися до життя. Саме тому ми поставили перед собою мету — дослідити і визначити педагогічні засади розвитку логічного мислення у дошкільників.

Кожна хвилина перебування дитини в дошкільному навчальному закладі - це розумно заповнений час її діяльністю, участь в спільній справі взаємодії з однолітками, робота наодинці, підгрупами, поділ своїми думками, мріями, переживаннями.

Передумовою розвитку розумових здібностей дошкільнят є цілеспрямована робота над удосконаленням їхнього логічного мислення.

Діти повинні змалку вчитися, по-перше слухати читання або розповіді вихователів. По-друге, важливо формувати в маленьких «чомусиків» уміння переказувати прослухане в логічній послідовності, не «переказуючи» та не випускаючи важливих епізодів з художнього оповідання, казки чи іншого літературного твору.

Цілеспрямовано працюючи над розвитком логічного мислення у дітей їх можна навчити виділяти в творах істотне, головне, порівнювати твори, дійових осіб, класифікувати, зіставляти, знаходити ознаки подібності та відмінності в предметах, явищах, робити висновки, висловлювати своє ставлення до прочитаного, прослуханого, об'єднувати видові поняття в родові, знаходити зайві предмети у групі слів, об'єднаних одним родом, тощо.

З метою поглибленого розвитку логічного мислення, виявлення та розвитку потенційних можливостей дошкільнят та молодших школярів розробляється система навчально-методичного матеріалу, який можна використовувати на інтегрованих заняттях в дошкільному закладі з розвитку мовлення, читання, природознавства, ознайомлення з навколишнім.

ЗДО має створити умови для повноцінного оволодіння дітьми загально пізнавальними вміннями й навичками, самовираження в різних видах діяльності, що сприятиме їх психічному розвитку. Згідно з концепцією Л. Виготського, в основі психічного розвитку дитини лежить зміна різних типів її діяльності, котрі вона реалізує в спілкуванні з дорослими. Кожному віковому періоду життя дитини відповідає особливий тип діяльності, який визначає виникнення і розвиток головних психічних новоутворень даного віку. Для дошкільного віку характерною є гра, при виконанні якої дитина засвоює основи теоретичної свідомості і мислення людей. Дослідження переконливо показали, що розвиток пізнавальних процесів та логічного мислення найбільш активно відбувається у процесі

провідної діяльності дошкільнят, якою є для них гра і дослідження здійснені головним чином в процесі традиційної організації навчання. Проте роль проблемного навчання, яке є одним із типів розвиваючого навчання і ґрунтується на здобутті нових знань дошкільником шляхом рішення теоретичних та практичних проблем, залишається недостатньо з'ясована як теоретично, так і експериментально.

Проведені дослідження і педагогічна практика розкривають багаті можливості дітей дошкільного віку в засвоєнні ними елементарних форм логічного мислення. Вагомий чинник в організації навчально-виховного процесу закладів освіти – створення варіативних організаційних освітніх структур, таких як: ліцеї, гімназії, коледжі, колегіуми, школи – дитячі установи, школи-комплекси, важливе місце посідає впровадження в освітньо-виховну діяльність з дітьми інтерактивних форм роботи та інновацій. Педагогічні інновації – це загальна назва нового педагогічного продукту (теоретичного, практичного), що втілюється у навчально-виховний процес – концепції, теорії, системи, моделі, методики, технології, методи, прийоми.

Педагогічні інновації, як і будь-які інші нововведення, породжують проблеми, пов'язані з необхідністю поєднання інноваційних програм із державними програмами виховання і навчання, співіснування різних педагогічних концепцій. Вони потребують принципово нових методичних розробок, вищої якості педагогічного новаторства. Цим нововведенням заважає невідповідність нових типів навчально-виховних закладів вимогам батьків, які орієнтуються здебільшого на традиційні стандарти навчання і виховання.

Логічні прийоми й операції є основними компонентами логічного мислення, що починає інтенсивно розвиватися саме в старшому дошкільному віці. Розумовий розвиток старших дошкільників проявляється не тільки в інтелектуальній сфері, але й у пізнавальних

інтересах, відносно дитини до навчання. Як показники розумового розвитку дошкільників можуть служити наступні уміння переносити прийоми дій на навчальну та позанавчальну діяльність, уміння використовувати логічні прийоми та операції, вибирати їх, перетворювати заданий матеріал при переносі прийомів. Більшою мірою сприяє цьому продуктивна діяльність, що пов'язана з активною роботою мислення й знаходить своє вираження в таких розумових прийомах як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Ці розумові прийоми є складеною одиницею операцій або форм логічного мислення: поняття, судження, умовиводу. Процес розвитку не являє собою чогось ізольованого від загальної роботи вихователя і дошкільника, не може бути додатковим навантаженням. Весь процес навчання, якщо він правильно організований, повинен бути в той же час процесом, що розвиває логічне мислення дошкільників. Для цього потрібна лише доцільна методика.

Використання в навчально-виховній роботі прийомів логічного мислення (порівняння, аналізу, синтезу, конкретизації, узагальнення), робота над поняттями, судженнями, умовиводами – все це збагачує педагогічний процес, робить його більш змістовним, посилює його вплив на всебічний розвиток дошкільників.

Отже, розвиток мислення дитини-дошкільника забезпечується узагальненням і ускладненням його практики та засвоєнням способів самої розумової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Грабовська Т.І., Талапканич М.І., Химинець В.В. Інноваційний розвиток освіти: особливості, тенденції, перспективи. / Т.І. Грабовська, М.І. Талапканич, В.В. Химинець – Ужгород, 2006. – 232 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І.М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інновації>

4.http://mybclass.at.ua/load/statti/vikoristannja_innovacijnikh_tekhnologij_na_urokakh_v_pochatkovij_shkoli/3-1-0-3

Любченко Інна Іванівна,

кандидат педагогічних наук, викладач вищої кваліфікаційної категорії,
голова циклової комісії педагогіки, психології та методик дошкільної
освіти;

Кривонос Аліна Сергіївна, Костенко Вікторія Олексіївна,

студентки КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж
ім. Т.Г. Шевченка» (м. Умань, Україна)

МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

Духовний розвиток особистості завжди спирається на її власну активність і виявляється у формуванні запитів та інтересів, виборі ідеалів, у визначенні сенсу життя. Тому інтерес до мистецтва є складовою частиною духовної культури особистості, її своєрідною домінантою.

Сучасний період оновлення суспільства, духовного відродження в цілому висуває комплекс нових проблем. Серед них на особливу увагу заслуговує посилення зв'язку між культурою та освітою, важливість якого зумовлена ідеєю самоцінності національно-орієнтованого світогляду особистості. Розробка нових педагогічних технологій у навчанні й вихованні на сучасному етапі розвитку освіти викликана соціальним замовленням суспільства школі, що пов'язано з необхідністю формування естетично й емоційно розвиненої, творчої висококультурної особистості засобами мистецтва.

Музично-естетичний розвиток збагачує внутрішній світ дитини, допомагає глибше сприймати, розуміти і відчувати музику, уважно відноситись до навколишнього світу. Велике значення у цьому процесі мають творчі ігри. Щоб розкрити роль і характер впливу творчої гри як

засобу музично-естетичного виховання школяра, необхідно зосередити увагу на вивченні нових шляхів використання різноманітних ігор на уроках музики і в позакласний час. Питання про те, у що грає дитина, до чого привчається, граючись, ми розглядаємо як ігрову діяльність, яка не є самоціллю, а ефективним засобом виховання і навчання.

Проблема пошуку нових шляхів використання гри у навчально-виховному процесі молодших школярів в умовах сьогодення стоїть особливо гостро. До цієї проблеми звертаються багато педагогів-науковців, такі як: В.І Махров, В.А.Коваленко, В.В Гуркова .

Вітчизняні психологи С.Л. Рубінштейн, Л.С. Виготський, А.Н. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін внесли вагомий внесок у розробку теорії дитячих ігор, показавши їх соціальний характер, і роль у вихованні. Найбільш ефективний розвиток дітей через ігри досягається при поєднанні ігрової діяльності з навчанням. Особлива відповідальність покладається на уроки музики, де педагогічні прийоми, спрямовані на забезпечення єдності емоційного й раціонального в навчанні, що значно підвищують ефективність розвитку творчої особистості. Тому формувати у молодших школярів навички музичного сприймання, творчого натхнення - актуальне завдання музичної педагогіки .

У результаті аналізу педагогічної, психологічної і мистецтвознавчої літератури було визначено, що для розвитку творчого потенціалу молодших школярів у музичній діяльності необхідно розвивати такі творчі здібності: пізнавальний інтерес до музики, творчу уяву і образно-асоціативне мислення, інтерпретації та імпровізації.

У дослідженнях психологів відзначається, що здібності, матеріальною основою яких є особливі якості нервової системи, що виробились у тих чи інших видах діяльності, складають єдину динамічну систему. Здібності мають свою специфіку: їх формування передбачає свідоме, вибіркоче

перевтілення якостей нервової системи у відповідності з тими вимогами, що представляє той чи інший вид праці.

Виходячи з специфіки формування здібностей в процесі творчої діяльності, вчені стверджують, що їх розвиток нерозривно пов'язаний з поглибленням знань, з набуттям вмінь і навичок до дії. Матеріальною основою вмінь і навичок є тимчасові зв'язки, які утворюються в корі головного мозку, що доказано вченням І.П. Павлова. В свою чергу швидкість утворення зв'язків, їх міцність і рухливість залежать від якостей нервової системи, які лежать в основі психічної діяльності, складаючи індивідуальну характеристику особистості.

Не дивлячись на нероздільний зв'язок процесу розвитку здібностей з набуттям вмінь і навичок, ототожнювати їх не слід. Навички виробляються в будь-якому виді праці, в будь-якій діяльності, навіть якщо трудовий процес здійснюється механічно. Здібність до того чи іншого виду праці, потребує активного включення процесу мислення, почуттів, творчого відношення. При формальному підході до справи, здібності можуть бути втрачені або залишатися невиявленими, і навпаки, творче відношення до праці підіймає здібності на більш високий рівень та обумовлює їх успішний розвиток.

За Б. М. Тепловим поняття «здібність» включає три ознаки:

1. Під здібностями розуміються індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої.

2. Не взагалі різні індивідуальні особливості, а лише такі, що мають відношення до успішного виконання будь-якої діяльності або багатьох видів діяльності.

3. Поняття «здібність» не зводиться до тих знань і вмінь, які вже вироблені у даної людини» [1, С. 10].

Таким чином, здібності — це індивідуальні особливості, які не зводяться до наявних знань, навичок і вмінь, але можуть пояснити легкість і швидкість набуття цих знань, вмінь і навичок.

Специфіка музично-творчої діяльності така, що в процесі творення можна не тільки фіксувати результати імпровізації, а й ознайомлювати дітей з найхарактернішими і найважливішими засобами виразності. Музичні знання при цьому здобуваються не шляхом тренування і за допомогою дидактичного методу пояснення, а самостійним пошуком потрібних засобів для розкриття емоційного образу в процесі імпровізації та аналізу типових прийомів музичної виразності. Вони фокусуються в нові знання про музику, але вже доступніші, які краще сприймаються і запам'ятовуються. Знайдені засоби виразності трансформуються в опорні знання, втілюють музичну думку в контексті загального твору і водночас є відносно самостійно засвоєними музично-теоретичними поняттями.

Музично рольова гра молодших школярів ґрунтується на взаємовідносинах у класному, шкільному колективі, на стосунках літературних та історичних героїв тощо. У рольових іграх учні розвивають свою творчу фантазію, самостійно тренуються в засвоєнні соціальних норм поведінки, навчаються звертати увагу на реальних і символічних учасників гри, набувають цінного досвіду взаємодії, виявляючи готовність до виконання вимог партнерів. Подальшого запиту у молодших школярів набувають конструктивні ігри, які сприяють більшій обізнаності про властивості різних матеріалів, усвідомлення просторового розміщення, диференціації форм. Особливої уваги потребують ігри, пов'язані з комп'ютером, що потребує спеціального вивчення змісту ігор та їх впливу на загальний розвиток, психофізіологічний стан, здоров'я дитини. Вміло спрямована вчителем і батьками гра для молодших школярів може стати одним із засобів організації та поліпшення навчально-виховної роботи. Включення до навчальної діяльності ігрових елементів активізує і

підвищує їх пізнавальну діяльність. Молодші школярі з більшим інтересом виконують завдання трудового характеру. Існують індивідуальні особливості у виборі учнями молодших класів кількості різноманітних ігор. Як показала практика, найактивніші щодо кількості використання різноманітних ігор є учні других класів. У третьокласників кількість їх використання зменшується, проте виникає потреба у більш змістовніших. Є також деякі відмінності в іграх хлопчиків та дівчаток : перші віддають перевагу розвагам з автомашинами, літаками, ракетами; у других — переважають ігри з ляльками, але у дівчаток четвертих класів інтерес до гри з ляльками дещо знижується.

Таким чином, займаючись співом, слуханням музики, музично-ритмічними рухами, учні спираються на знання особливостей засобів художньої виразності, які формують природу творчих здібностей, естетичних почуттів, потреб, нахилів.

Список використаних джерел:

1. Теплов Б.М. Проблема індивідуальних відмінностей. - М., 1961. - с. 10.
2. Зіміна А.М. Основи музичного виховання і розвитку дітей молодшого віку: Підручник для педвузів. - М., 1993.
3. Питання музичної педагогіки. М., 1979, вип. 7.
4. Вікова психологія. За ред. Г.С Костюка. К., Рад. Школа, 1976.- 272 с.
5. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник / О. Скрипченко, Л. Волинська, З. Огороднійчук та ін. - К.: Просвіта, 2001. - 416 с.

Любченко Інна Іванівна,

кандидат педагогічних наук, викладач вищої кваліфікаційної
категорії, голова циклової комісії педагогіки, психології та методик
дошкільної освіти;

Баландюк Вікторія Михайлівна,

студентка КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж
ім. Т.Г. Шевченка», (м. Умань, Україна)

МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ І АКТИВАЦІЇ

Людина в мистецтві не стільки вчиться, скільки самоутверджується, виявляючи свою неповторність, оригінальність і самобутність, не стільки підкоряючись непорушним нормам і правилам, скільки навчаючись володіти собою. У цьому сенсі мистецтво є дуже сильним знаряддям самодисципліни і самоуправління особистості.

Мистецтво, оперативно відгукуючись на суспільні процеси і духовні запити людини, створює «простір» у духовному світі людини, допомагаючи їй не тільки реконструювати і відтворити «людський феномен», здійснити «принцип рівності», але й «програти» за допомогою уяви і фантазії різні «ролі», ситуації і сюжети, відчувати свою причетність до всього того, що відбувається в світі [1].

Товариство являє собою деякий обширний колектив, члени якого діють спільно і пов'язані між собою тисячами і тисячами ниток. Суспільство - це певний взаємозв'язок колективності і індивідуалізму, дій людини у складі певних спільнот і його автономних, індивідуальних дій. Товариство являє собою динамічну рівновагу колективного та індивідуального.

Соціальний світ, в якому живуть і трудяться люди, активно конструюється ними самими в ході їх соціальної діяльності. Це відбувається не усвідомлено для них. Але ясно, що в конструюванні соціального світу не останню роль відіграє мистецтво. З іншого боку,

суспільство за допомогою найрізноманітніших засобів виховує своїх членів, формує з них людей, пристосованих до життя в певному соціальному середовищі. Тут знову-таки не обходиться без мистецтва.

У процесі соціалізації особистості, включення його в систему соціальних зв'язків і відносин центральну роль відіграють цінності, в тому числі коштовності, підпорядковані мистецтву. Процес соціалізації являє собою не що інше, як засвоєння людиною цінностей, визнаних його середовищем і тим суспільством, до якого він належить, і невідступне, майже автоматичне його слідування цим цінностям у своїй практичній діяльності, і насамперед у взаємозв'язках з іншими людьми.

Соціалізація особистостей, які утворюють суспільство, - необхідна передумова його стійкості, оскільки соціалізація завжди протікає під знаком основних ідеалів конкретного суспільства, його традицій, забобонів, стилю мислення, світосприйняття і т.д. У соціально-психологічному плані соціалізація означає прагнення особистості вести себе так, щоб її дії відповідали визнаним соціальним стандартам. У ході соціалізації особистість зазвичай не відчуває ніякого особливого групового тиску або примусу. Іноді навіть сам факт вибору групових цінностей і норм поведінки вислизає від уваги людини, що розстається з якимись своїми колишніми цінностями і нормами.

Соціалізація особистості не є якимось коротким процесом навчання його основам соціальної поведінки. Вона починається з моменту народження людини і продовжується до самої його смерті. Механізми, використовувані в процесі соціалізації, простягаються від навчання рідної мови і засвоєння традицій свого суспільства до прищеплення індивіду певних смакових переваг.

Аналіз процесу соціалізації складний і далеко виходить за рамки мистецтва. Тут важливо зазначити, що мистецтво, будучи за самою своєю природою соціальним явищем, являє собою одне з необхідних коштів

перетворення людини в повноцінного члена історично конкретного суспільства. Можна навіть сказати, не боячись перебільшення, що мистецтво є одним з найбільш дієвих засобів процесу соціалізації людини, прилучення її до культури свого народу, до своєрідного бачення ним навколишнього світу.

Найбільш сильним мотивом для витіснення тих думок і уявлень особистості, які не узгоджуються з груповими уявленнями, є, як підкреслює Е. Фромм, боязнь ізоляції і остракізму, вигнання з групи. Для людини, наскільки він людина, - тобто наскільки він перевершує природу і усвідомлює себе і свою смертність, - почуття повного самотності і відокремленості близько до божевілля. Людина як людина боїться божевілля, а людина як тварина боїться смерті. Людині потрібно підтримувати відносини з іншими людьми, знайти єдність із ними, щоб залишитися в здоровому глузді. Ця потреба бути разом з усіма іншими є найсильнішою пристрастю, більш сильною, ніж бажання жити. Боязнь ізоляції змушує людей витіснити зі свідомості те, що є табу, оскільки його усвідомлення означало б, що людина не така як усі, особлива, і значить, вона буде вигнана з товариства. Оскільки індивід повинен закрити очі на те, що група, до якої він належить, оголошує неіснуючим, або прийняти за істину те, що більшість вважає істинним, навіть якби його власні очі переконували його у зворотному. Для особистості настільки життєво важлива стадність, що стадні погляди, вірування, почуття становлять для нього велику реальність, ніж те, що підказують йому власні почуття і розум, те, що людина вважає правильним, дієвим, здоровим, - це прийняті в даному суспільстві кліше, і все, що не підпадає під це кліше, виключається зі свідомості, залишається несвідомим [2].

Наукові дослідження засвідчили, що будь-якій людській дії передують два феномени, що утворилися в процесі історичного розвитку людини: готовність діяти і здатність діяти. Для людини більшого значення

набуває не тільки здатність діяти, але й вироблення установки на дію і переконаність у необхідності діяти. Від переконаності в необхідності діяти вона переходить до спонукання, вольового зусилля, яка в певних умовах переходить в дію.

Не змінюючи зовнішнього перебігу подій і безпосередньо не перетворюючи оточуюче середовище особистості, мистецтво розширює і розчищає шлях силам, що лежать в його глибинах. Оголивши до життя нові пласти, воно викликає внутрішню, часом неусвідомлену сильну потребу в якихось діях, не викликаючи безпосередньо ніяких дій. Завдяки емоційно насиченому переживанню, мистецтво «організовує» в єдину цілісну структуру культурне, наукове, національне, групове, професійне, моральне, політичне, релігійне. Залежно від актуальної потреби воно створює особливо насичену установку на майбутню діяльність у галузі культури, політики, народного господарства тощо. Це дає підставу вважати мистецтво одним із найважливіших засобів соціальної активізації особистості.

Отже, «надихаючи», «утішаючи», «піднімаючи дух», «проганяючи страх», «заспокоюючи» і «звеселяючи», мистецтво готує людину, починаючи з перших кроків її життя, до праці, сімейних стосунків, долаття перешкод, боротьби, роздмухує вогнище цікавості і жадобу активності, мобілізує духовні сили і кличе в дорогу, заохочує потрібні якості й дає відповідну ідеалу картину способу життя [1].

Список використаних джерел:

1. http://www.ebk.net.ua/Book/ethics/smorzh_estetika/part10/1005.htm.
2. https://stud.com.ua/37410/etika_ta_estetika/sotsialna_tsinnist_mistetstva

Любченко Інна Іванівна,
кандидат педагогічних наук, викладач вищої кваліфікаційної категорії,
голова циклової комісії педагогіки, психології та методик дошкільної
освіти;

Вовкотруб Наталія Володимирівна,
студентка КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж
ім. Т.Г. Шевченка» (м. Умань, Україна)

РОЛЬ МИСТЕЦТВА В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Соціалізація — комплексний процес та результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, моралі, традицій тощо) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов'язковий фактор розвитку особистості. Виступає одним із основоположних соціальних процесів, що забезпечує повноправне існування людини в середині суспільства. Соціалізація є двостороннім процесом, оскільки відбувається не лише збагачення соціальним досвідом, а й реалізація людиною соціальних зв'язків. Її сутність зводиться до поєднання в процесі соціалізації особи адаптації та ототожнення, тобто збереження суб'єктності людини в умовах певного суспільства [2].

Особистість є причиною і наслідком усіх змін у суспільстві. Вона водночас виступає об'єктом і суб'єктом соціальних відносин, соціального розвитку. Перше обумовлено прагненням бути належним до соціуму, а друге — прагненням активно взаємодіяти з ним, змінювати його у відповідності до своїх уявлень шляхом виявлення творчої індивідуальності в процесі опанування соціальних норм і функцій, здійснення різноманітних видів діяльності [1].

Основний характер структури особистості формується в процесі соціалізації на основі структури систем соціальних об'єктів, з якими вона

мала зв'язок протягом свого життя, включаючи, безумовно, конкретні цінності і норми, інституціоналізовані в цих системах [1].

Сила мистецтва не в дидактиці і прямій пропаганді політичних, філософських, моральних, релігійних ідей, норм, положень, які становлять лише частину духовного життя суспільства і особистості, а здатності структурно, не підкоряючи собі політичне, моральне, філософське, релігійне тощо, звести всі складові духовного в один вузол, «осередивши» мислительний матеріал і нормативне, «соціалізуючи» чуттєве і особисте. Одержавши подвійне переломлення — спочатку в художнику як творчому суб'єкті, потім у художньому творі, норми, правила, ідеї сприймаються вже як щось особисте, як факт власної біографії.

Мистецтво не вчить безпосередньо нормам і правилам моралі, політичним і філософським ідеям, а «організовує» все це силою естетичного почуття, яке, домінуючи над складовими духовного світу особистості, не дозволяє кожному з них відокремитись від безпосереднього буття індивіда, як це відбувається з наукою, політикою, правом, мораллю.

Мистецтво не може не виховувати і не вчити, але, будучи виховним засобом, воно не слугує напучуванню. Художнім твором не користуються як довідником, інструкцією, статутом. Воно не «підказка» і не барвіста ілюстрація для полегшеного засвоєння політичних гасел, філософських категорій, моральних норм. Дидактика — ворог художності, ознака естетично-художньої безкультурності, невігластва щодо мистецтва. Сила художнього твору в невимушеності впливу і особливій довірливій задушевності як здатності проникати в найпотаємніші куточки людської душі, породжуючи особливий стан свободи, який можна назвати «світлою свободою духу», або «високоорганізованою духовністю», яка дає заряд на все життя.

Людина в мистецтві не стільки вчиться, скільки самоутверджується, виявляючи свою неповторність, оригінальність і самобутність, не стільки підкоряючись непорушним нормам і правилам, скільки навчаючись володіти собою [3].

У процесі соціалізації індивіда, включення його в систему соціальних зв'язків і відносин центральну роль відіграють цінності, в тому числі кошовності, вироблювані і обстоювані мистецтвом. Процес соціалізації являє собою не що інше, як засвоєння людиною цінностей, визнаних його середовищем і тим суспільством, до якого він належить, і невідступне, майже автоматичне його слідування цим цінностям у своїй практичній діяльності, і насамперед у взаємозв'язках з іншими людьми.

Соціалізація індивідів, що складають суспільство, - необхідна передумова його стійкості, оскільки соціалізація завжди протікає під знаком основних ідеалів конкретного суспільства, його традицій, забобонів, стилю мислення, світосприйняття і т.д. У соціально психологічному плані соціалізація означає прагнення індивідів вести себе так, щоб їхні дії відповідали визнаним соціальним стандартам. У ході соціалізації індивід зазвичай не відчуває ніякого особливого групового тиску або примусу. Іноді навіть сам факт вибору групових цінностей і норм поведінки вислизає від уваги людини, що розстається з якимись своїми колишніми цінностями і нормами [4].

Список використаних джерел:

1. https://pidruchniki.com/17910211/sotsiologiya/sotsializatsiya_osobistosti_sutnist_agenti_etapi
2. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціалізація>
3. http://www.ebk.net.ua/Book/ethics/smorzh_estetika/part10/1005.htm
4. https://stud.com.ua/37410/etika_ta_estetika/sotsialna_tsinnist_mistetstva

Засімова Тетяна Михайлівна,
викладач вищої категорії, викладач-методист
КЗ «Мистецька школа Тернівської міської ради»
(м.Тернівка Дніпропетровської області, Україна)

ЖАНР ІСТОРИЧНОЇ ПІСНІ, ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ, ДУХОВНОСТІ, НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ

Виховання патріотизму у молодого покоління, любові і поваги до рідного краю, своєї землі, бажання її берегти і захищати є одним з головних завдань сучасності. Народні пісні, танці, награвання, драматичні вистави, вірші, казки – все це надбання і справжній скарб українського народу, яким ми пишаємось, вивчаємо і передаємо наступним поколінням. В добу відродження української культури питання дослідження, збереження та популяризації українського фольклору набуває все більшого значення. Українська народна творчість, яка є основою розвитку професійного мистецтва, стає головним чинником відродження національної самосвідомості, духовності народу.

Мета цієї роботи - показати необхідність звернення до українського фольклору, як до основи виховання підростаючого покоління, звернення саме до жанру історичної пісні, яка увібрала в себе історичну пам'ять нашого народу і протягом віків була літописом вагомих суспільних подій. Важливість цього жанру в українському фольклорі - у ствердженні національно-патріотичних цінностей, вихованні любові до рідного краю, прагненні боронити його.

Ця тема стає особливо актуальною в наш час, коли іде війна, коли кожного дня гинуть патріоти, захищаючи рідну землю.

К. Ушинський писав: «Народ без народності – тіло без душі. Виховання, якщо воно не хоче бути безсилим, має бути народним... Почуття народності таке сильне в кожному, що при загальній загибелі

всього святого і благородного, воно гине останнім» За висновком Б. Неменського, « національне є тим початком шляху, з якого дитина повинна вирушати у світ мистецтва, світової художньої культури. [5, с.96].

Жанр історичної пісні займає важливе місце в українському фольклорі. Україна, яка знаходиться в центрі Європи, раз у раз потерпала від жорстоких загарбницьких воєн. Якщо зазирнути до історії українського народу, то можна побачити чимало драматичних сторінок. Починаючи із XIV ст. українці відстоювали себе як націю. В той час в українському фольклорі з'являються музично-поетичні твори на героїчну тематику - епічні твори, до яких належать балади, думи та історичні пісні, які схожі за змістом, але різні за формою. Історичні пісні оспівують достовірні події, точне місце і час їх розгортання, конкретних героїв.

Протягом віків історична пісня була літописом вагомих суспільних подій. Перші українські історичні пісні виникли у XVI ст., в той час, коли населення вело відчайдушну боротьбу з турецько-татарськими завойовниками на півдні і панською Польщею на заході. Найбільш відомі «Пісня про Байдю», «Зажурилась Україна, що нічим прожити...», «Із-за гори, з темненького лісу» тощо. Пісні XVII століття стали одними із найяскравіших народних свідчень про величні роки визвольної боротьби українського народу під проводом Б. Хмельницького : «Ой Морозе, Морозенку», «Чи не той то хміль...», «Гей, не дивуйтесь, добрії люди», «Ой з города Немирова» і інші.

Чи знаходився час співати пісень нашим праотцям? Звичайно, бо добра пісня піднімала настрій, кликала на боротьбу, допомагала подолати труднощі, а часом і сумувала разом з ними. Не дивлячись на складні умови, на численні національні трагедії, український народ зумів зберегти свою культуру і в умовах боротьби зробити її засобом самоствердження нації.

На уроках в мистецьких школах, знайомлячи дітей з жанром історичної пісні, доцільно використовувати інтегровані уроки. Зв'язок музики і слова органічно сприяє створенню інтегрованого уроку з української музичної літератури у поєднанні з літературою, історією. Адже завдяки слову музика набуває конкретного смислового наповнення, а поетичні рядки за допомогою музики наповнюються особливою виразністю. Слухання пісень, а також художнє читання поезій, на які було створено пісні, билини, думи допоможе краще зрозуміти і усвідомити емоційно-образне навантаження твору.

Виховання патріотизму, любові до України, залучення до вивчення пісенності, історії рідного краю – головні завдання сьогодення. «Дніпропетровщина – історичний центр козацтва в Україні. У 2016 році «Козацькі пісні Дніпропетровщини» внесли до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Козацькі пісні стали частиною світової музичної культури і є головним чинником спадковості поколінь, консолідації суспільства на основі народних традицій»[3]. Козаки – волелюбний народ, вони завжди стояли за свою землю, про що сповіщають нам козацькі пісні. І зараз козацький дух допомагає відстоювати мир та незалежність нашої країни. Ідеї, які несли в своїх піснях кобзарі, які були збережені і пронесені народними співаками крізь віки, і зараз звучать гостро і актуально. .

Викладачам мистецьких шкіл надається відповідальна функція - донести до дітей глибину й красу пісень свого краю, його славу, героїчну історію, викликати інтерес і повагу до народного мистецтва. Уроки, на яких дитина доторкнулася до фольклору – народної мудрості – роблять її мудрішою, це сходинки до пізнання духовної скарбниці людства. Адже розкриваючи духовне, нам відкривається вічне, невмируще, на чому тримається земна цивілізація: любов до батьківщини, совість, честь, дружба, взаєморозуміння між людьми.

«Усім відомо, як багато обдарований самою природою український народ, скільки в ньому тонкого музичного почуття, здібності до співу, естетичного смаку, скільки в ньому любові, закохання в свою рідну пісню, найціннішу, найдорожчу перлину з його культурних багатств», - писав український музикознавець, фольклорист, один із перших теоретиків історії української музики Микола Грінченко[2,с.21]

Необхідно проводити роботу щодо вивчення, збереження та популяризації козацьких пісень, поглиблення знань щодо життя, обрядів, звичаїв козацтва. Викладачам надається відповідальна функція - викликати інтерес і повагу до народного мистецтва, донести до дітей глибину й красу пісень свого краю, його славу, героїчну історію. Підняття значимості козацької пісні та її популяризації можуть служити лекції, бесіди, перегляд відеофільмів, включення козацьких пісень в репертуар ансамблів, хору, вокальних і інструментальних виконавців.

З кожним наступним поколінням пісні забуваються, традиції відходять у минуле. Але нам треба зберегти і донести до нових поколінь пам'ять про наших предків, про їх історію, зберегти звичаї та обряди, відродити пісні, в яких сила і слава України.

Народні звичаї, обряди, пісні, мова — це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, одну націю. «Спільність мови та звичаїв завжди була і є тими вузлами, які зв'язують наш народ, хоч би як його не намагалися поділити кордонами.» [1, с.12].

Хотілося б, щоб щезли «кам'яні мури і залізні брами» перш за все в душах людей, щоб народна мудрість поколінь, вічна, мужня, прекрасна і добра народна пісня допомогли б об'єднати людей сходу і заходу України, дали розуміння того, що головні цінності життя — це мир, добро і любов.

Отож, наше завдання - не дати відійти у вічність великому пласту національної культури — історичним пісням, щоб і надалі виховувати у

молодого покоління любов до рідної землі, готовність її захищати, боронити від ворогів, відстоювати мир та незалежність нашої України.

Список використаних джерел:

1. Воропай О. Звичай українського народу. Етнографічний нарис//Оберіг. - 1993.- С.12-13.
2. Грінченко М. О. Історія української музики// Спілка. - 1922.- С.21.
3. Матеріали Дніпропетровської обласної освітньо-культурної конференції «Збережемо спадщину разом». - 20.08.2018 р.
4. Музична література 4 клас (перший рік навчання), ч.2.// ПП «Компанія Менеджмент-XXI» «Музична школа».- 2010. - №20.- С.46-48.
5. Садовенко С.М. Розвиток музичних здібностей засобами українського фольклору. Навчально-методичний посібник//Шкільний світ. - 2008. – С.96.